ARNOŠT RENAN:

APOŠTOLÉ.

DĚJINY POČÁTKŮ KŘESŤANSTVÍ OD JEŽÍŠOVY SMRTI AŽ K VELIKÝM POUTÍM SV. PAVLA.

POPULÁRNÍ VYDÁNÍ PRO LID.

V PRAZE.
TISKEM A NÁKLADEM DĚLNICKÉ KNIHTISKÁRNY V PRAZE.
1897.

ÚVOD.

Kritika původních pramenů.

První kniha mých »Dějin počátků křesťanství« (Život Ježíšův) vylíčila události až po Ježíšovu smrt a pohřeb. Další své vypravování počneme nyní od oné chvíle, v níž jsme přestali, totiž od soboty 4. dubna r. 33. Po nějaký čas budeme ještě pokračovati v životopise Ježíšově. Tato léta rozhodovala v dějinách světa nejvíce po oněch měsících radostného zápalu, kdy veliký zakladatel kladl základní kameny k novému řádu věcí lidských. Opět jest to Ježíš, jenž svatým ohněm svým, jehož jiskru vložil do srdcí několika přátel, tvoří zřízení zvláštního rázu, hýbe dušemi, proměňuje je a všemu vtiskuje svou božskou pečeť.

Jest nám ukázati, jak se ujímala pod tímto trvalým a smrt překonávajícím vlivem víra ve z mrtvých vstání, v působení sv. Ducha, v dar jazyků a moc církve. Vylíčíme soustavu církve jerusalémské, její první zkoušky,

první vítězství, a nejstarší, z jejího lůna vyšlé missie. Budeme sledovati křesťanství v jeho rychlém postupu do Syrie až k Antiochii, v níž se utváří druhé město hlavní, důležitější v mnohém ohledu než Jerusalém a určené zároveň k tomu, aby jej zatlačilo. V tomto novém středisku, v němž obrácení pohané jsou ve většině, uvidíme, jak se křesťanství konečně a nadobro odštěpilo od židovství a přijalo vlastní jméno; postřehneme dále ještě myšlénku na daleké missie, jež by roznesly jméno Ježíšovo po světě.

Prodlíme při slavnostním okamžiku, kdy Pavel, Barnabáš a Jan Marek vydávají se na cesty, provádět toto veliké předsevzetí. Potom přerušíme své líčení, a poohlédneme se ve světě, jejž snaží se tito smělí missionáři obrátiti na křesťanskou víru. Pokusíme se pak vysvětliti duševní, politický, mravní, náboženský a společenský stav římské říše kolem r. 45., v době, kdy asi Pavel podnikl svoji první cestu missijní.

To jest předmětem této druhé knihy, jíž jsem dal jméno: »Apoštolé«, poněvadž líčí dobu společné činnosti, v níž malá rodina, založená Ježíšem, postupuje souhlasně, kupíc se mravně kolem svého jediného střediska, Jerusaléma.

Příští naše kniha, třetí, vyvede nás z tohoto kruhu osob, a ukáže nám skoro sama jen muže, jenž více než kdokoli jiný jest představitelem vítězícího a putujícího křesťanství: sv. Pavla. Pavel, ačkoli se od jisté doby nazýval apoštolem, neměl k tomu přece takového oprávnění,

jako oněch »Dvanácte«; on jest pracovníkem druhého řádu a skoro vetřelcem.

Zachované dějepisné zprávy jaksi nás tu matou. Poněvadž o Pavlovi víme nekonečně více než o »Dvanácti« a máme vedle jeho věrohodných spisů zároveň původní zprávy, mající neobyčejnou důležitost pro některé doby jeho života, připisujeme mu důležitost prvého řádu, málem ještě větší než Ježíšovi. To jest omyl.

Pavel byl veliký člověk a měl při zakládání křesťanství jednu z nejdůležitějších úloh. Přes to však nelze ho srovnávati s Ježíšem, ba ani s jeho bezprostředními žáky. Pavel nespatřil Ježíše a neokusil sladkého pokrmu zvěstování galilejského.

Proto i nejnepatrnější člověk, jenž měl podíl na nebeském chlebu, vynikal tím nad Pavla, jenž později pocítil jen jeho příchuť.

Naprosto nesprávným jest tudíž názor, že Pavel jest pravým zakladatelem křesťanství. Skutečným tvůrcem křesťanství byl Ježíš. První pak místo po něm patří oněm velikým, ze zapomenutí vyňatým soudruhům Ježíšovým, oněm věrným a vášnivě mu oddaným přítelkyním, jež v něj věřily bez ohledu na jeho smrt.

Pavel byl v prvém století zjevem do jisté míry osamělým. Nezanechal organisované školy; naopak zůstavil prudké odpůrce, kteří ho chtěli dokonce po jeho smrti z církve vyobcovati, srovnávajíce ho s kouzelníkem Šimonem.

Upíralo se mu to, co pokládáme za jeho vlastní dílo: obrácení pohanů; církev korintská, již sám založil, tvrdila, že pochází od něho a sv. Petra. Ve druhém století nezmínili se Papias a sv. Justin ani jednou o jeho jménu. Teprve později, když ústní podání pozbylo svého významu a Písmo bylo vším, zaujal Pavel v křesťanském bohosloví hlavní místo.

Pavel má opravdu své bohosloví; Petr a Marie Magdalena nemají však žádného. Pavel zanechal znamenitá díla; spisy jiných apoštolů nemohou se s nimi měřiti ani co do ceny, ani co do věrohodnosti.

Na prvý pohled zdají se býti zprávy o době, kterou obsahuje tento svazek, řídky a naprosto nedostatečny. Přímá svědectví omezují se na prvé kapitoly Apoštolských skutků, jejichž dějepisná cena budí vážné námitky. Avšak tuto tmu rozptyluje poněkud světlo, jež vrhají na toto temné období poslední kapitoly evangelií a zvláště listy Pavlovy. Ze starého spisu můžeme poznati nejen dobu, v níž byl sepsán, nýbrž i dobu, jež jeho sepsání předcházela. Každý spis poučuje nás také o minulém stavu společnosti, z níž vyšel.)

Epištoly Pavlovy, sepsané asi mezi rokem 53.—62., obsahují plno zmínek o prvních létech křesťanství. Poněvadž ostatně se tu jedná o velikých dílech bez určitého údaje času, záleží v podstatě věci na tom, poukázati na podmínky, za nichž se sběhly.

Při této příležitosti poznamenávám jednou pro vždy, že běžné letopočty v čele každé stránky jsou jen při-

bližné. Prvá tato léta poskytují nám jen nepatrný počet pevných dat. Jenom díky péči spisovatele Skutků apoštolských, v nichž urovnal pořad událostí, díky epištole ku Galilejským, v níž se nalézá několik vysoce cenných údajů času, a díky Josefovi, jenž nám zachoval data událostí světských, spojených s některými událostmi, týkajícími se apoštolů — můžeme sestaviti pro dějiny apoštolů velice pravděpodobný rámec, v němž možnost omylu jest sevřena v dosti úzký kruh.

V čele této knihy opakuji, co jsem poznamenal v úvodu svého »Života Ježíšova«. V takovémto dějepisném líčení, kde máme jistotu jenom o celku, a kde skoro všechny podrobnosti vzbuzují více méně pochyby legendárním rázem svých zpráv, jsou domněnky nevyhnutelny.

O dobách, o nichž ničeho nevíme, nelze činiti žádných domněnek. Kdybychom se pokusili vytvořiti starověké sousoší, jež jistě existovalo, z něhož však nebyly nám zachovány žádné trosky a o němž nemáme také žádného popisu — bylo by dílo naše libovolným výmyslem. Daleko však oprávněnější jest pokus, znovu zříditi průčelí Parthenonu a použíti k tomu jeho zbytků, starých listin, výkresů, zhotovených v 17. století, zkrátka všech prostředků, k nimž nás rozohňuje sloh těchto nenapodobitelných úlomků, a budí touhu vyvolati znova jejich duši a život. Ovšem nemohli bychom ani o těchto říci, že jsme nalezli dílo starého sochaře; ale učinili jsme, seč jsme byli, abychom se mu přiblížili.

Takový postup jest v dějepise ještě oprávněnější, neboť řeč připouští pochybnosti, kterých mramor nedovoluje. Čtenáři jest ponecháno voliti mezi různými domněnkami. Svědomí spisovatelovo jest uspokojeno, vylíčil-li věci jisté jako jisté, věci pravděpodobné jako pravděpodobné a možné jako možné. V částech, kde noha klouzá mezi dějepisem a bájí, jest nám dbáti pouze všeobecného dojmu.

V třetí naší knize, pro niž máme čistě historické doklady a v níž nakreslíme povahy ostrými rysy a vylíčíme určité udalosti, bude líčení daleko přesnější.

V celku uvidíme, že ráz této doby není znám s větší jistotou. Vykonané skutky mluví daleko hlasitěji, než životopisné podrobnosti. Víme velmi málo o nevyrovnatelných umělcích, kteří stvořili mistrovská díla řeckého umění. Avšak tato díla mluví nám mnohem více o osobách svých tvůrců a o obecenstvu, jež je dovedlo oceniti, než nejobšírnější líčení, nejvěrohodnější spisy.

Pro poznání rozhodujících skutků, jež se udály v prvních dnech po smrti Ježíšově, obsahují doklady poslední kapitoly evangelií, které jednají o zjevení se Krista vstalého z mrtvých. Nemusím zde již opakovati, co jsem poznamenal v úvodě ke svému »Životu Ježíšovu« o ceně takových dokladů. Pro tento díl máme na štěstí kontrolu, jež nám v »Životě Ježíšově« velmi často chyběla; mluvím o hlavním místě u Pavla (I, Kor. XV., 5—8), jež potvrzuje poprvé suktečnost zjevení, po druhé dlouhé jeho trvání oproti líčení synoptiků, a po třetí

různost míst, kde se tato zjevení udála, oproti Markovi a Lukášovi.

Studium tohoto základního textu, spojeného s mnoha jinými důvody, upevňuje mne v názoru, jejž jsem vyslovil o vzájemných poměrech synoptiků a čtvrtého evangelia. Co se dotýče vypravování o z mrtvých vstání a zjevení, má čtvrté evangelium největší důležitost pro celý zbytek života Ježíšova.

Přicházím nyní k nejtěžší otázce, vztahující se k počátkům křesťanství: Jaká totiž jest historická cena čtvrtého evangelia? Způsob, jakého jsem užil v »Životě Ježíšově«, vyvolal největší výtky nejosvícenější kritiky. Skoro všichni učenci, užívajíci v dějinách bohosloví methody rozumové, pokládají čtvrté evangelium v každém směru za podvržené. Přemýšlel jsem mnoho o tomto problému a přece jsem nemohl v žádné věci podstatné změniti svého prvého názoru.

»Skutkové apoštolů« jsou nejdůležitějším pramenem dějin, jež budeme vypravovati. Objasním proto charakter tohoto díla, jeho historickou cenu i způsob, jakým jsem ho užil.

Jisto jest, že dějiny »Skutků apoštolských« jsou prací téhož spisovatele, jako třetí evangelium, a že jsou pokračováním tohoto evangelia. Není proto potřebí, abychom dokazovali tuto větu, jež nebyla nikdy vážně popírána. Hojnost důkazů poskytují v tomto směru předmluvy, obsažené v čele těchto dvou spisů, věnování obou Theofilovi, a plná shoda jich slohu a myšlének.

Druhé tvrzení, jež není tak jisto, jež však lze považovati za velmi pravdě podobné, jest, že spisovatel »Skutků apoštolských« byl žákem Pavlovým a provázel ho často na jeho cestách.

Na prvý pohled zdá se tato věta nepochybnou. Na mnoha místech, počínaje 10. veršem XVI. kapitoly, užívá spisovatel »Skutků apoštolských« ve vypravování náměstky »my«, čímž naznačuje, že patřil aspoň tehdy ke skupině apoštolů, obklopující Pavla. To zdá se dostatečným. Toliko jediný vývod by mohl seslabiti pádnost takového důkazu, totiž, že místa, v nichž přichází náměstka »my«, byla posledním pořadatelem textu »Skutků apoštolských« opsána ze spisu dřívějšího, z původních zápisek kteréhosi žáka Pavlova, na př. Timothea, a že pořadatel textu nepozorností zapoměl, položiti místo »my« jméno vypravovatele.

Výklad tento není však odporučitelný. Takovouto nepozornost pochopili bychom na nejvýš v povrchní skladbě; avšak třetí evangelium a »Skutkové apoštolů« jsou dílem velmi dobře propracovaným, jež bylo napsáno s rozvahou, uměním a touž rukou dle stejného plánu. Obě spojené knihy tvoří slohově sourodý celek, užívají týchž oblíbených výrazů a stejným způsobem citují svaté Písmo. Redakční chybu tak křiklavou, jako tuto, nebylo by lze vysvětliti: Nutno tedy učiniti nezbytný závěr, že tentýž spisovatel, jenž napsal konec díla, napsal také jeho počátek, a že tento vypravovatel

jest týmž, jenž užívá v místech dotčených náměstky »my«.

Objasní se to ještě více, všimneme-li si, jakým způsobem přichází vypravovatel do společnosti Pavlovy. Náměstky »my« počíná užívati v okamžiku, kdy Pavel poprvé putuje Makedonií (XVI, 10) a přestává v okamžiku, kdy opouští Filippi (XX, 5, 6).

Potom užívá ji ještě v době, kdy Pavel, navštíviv naposled Makedonii, znovu zavítal do Filippi. Od této chvíle neodlučuje se více vypravovatel až do konce od Pavla.

Pozorujeme-li mimo to, že kapitoly, v nichž vypravovatel provází apoštola, mají vlastní, výrazný charakter, nepochybujeme, že vypravovatel byl Macedoňan nebo spíše Filippian, který k Pavlovi přišel do Troady za druhé jeho misie, který ve Filippi zůstal, když apoštol odešel, a který se k němu opět připojil v tom městě na třetí, poslední cestě jeho a více ho neopustil. Mohlo-li by se snad mysliti, že spisovatel v dálce píšící dal by se ovládati tolik vzpomínkami někoho jiného? Ty vzpomínky kalily by celek. Vypravovatel, který říká »my«, měl by svůj vlastní sloh, své vlastní výrazy; byl by více pavlovským než upravovatel. Toho však tu není; dílo jest úplně stejnorodé.

Snad se někdo bude diviti, že věta zdánlivě tak jasná nalezla odporu; ale kritika spisů novozákonních poskytuje mnoho takových jasností, jež obsahují přece prozkoumáme-li je, mnoho nejistoty. Co do slohu, my

šlének, učení neobsahují »Skutky apoštolů« toho, čeho bychom očekávali od žáka Pavlova. V ničem se nerovnají jeho dopisům. Není tu ani stopy po smělých naukách, které vyznačují apoštola pohanů. Pavlova povaha je povahou tvrdého protestanta; naproti tomu pisatel »Skutků apoštolských« upomíná nás na dobrého, poslušného, optimistického katolíka, jenž jmenuje každého kněze »svatým knězem«, každého biskupa »velikým biskupem« a hotov je přijati všechny výmysly spíše nežli přiznati, že tito »svatí kněží«, tito »velcí biskupové« se sváří a časem i krutou válku spolu vedou. Spisovatel »Skutků apoštolských« vystříhá se dáti Pavlovi, přes to, že dává pro něho na jevo veliký obdiv, název »apoštola«, a tvrdí, že podnět k obrácení pohanstva přísluší Petrovi, tak že ho můžeme spíše pokládati za učenníka Petrova nežli Pavlova.

Uvidíme brzo, že ve dvou nebo ve třech okolnostech jeho smiřovací snaha jej svedla, aby životopis Pavlův silně zfalšoval. Dopouští se nesprávností, zvláště mnoho vynechává, což je u žáka Pavlova opravdu podivným. Nezmiňuje se ani o jedné epištole; nejdůležitější zprávy stlačuje způsobem velice nápadným. I v oné části, kde byl společníkem Pavlovým, jest často nápadně suchý a málo zpravený. Konečně choulostivost a neurčitost jistých zpráv, povolnost, jež se při něm jeví, odůvodňuje domněnku, že spisovatel nebyl ani v přímém, ani nepřímém spojení s apoštoly a že psal kolem r. 100 nebo 120.

Je nutno zastaviti se při těchto námitkách? Nemyslím; a domnívám se i nadále, že poslední upravovatel »Skutků apoštolských« byl žákem Pavlovým, jenž užívá v posledních kapitolách náměstky »my«. Všechny obtíže, jakkoli se zdají nerozřešitelnými, musí býti, ne-li odstraněny, přece aspoň zviklány důvodem tak pádným, jakým jest slovíčko »my«. Připojme ještě, že vysvětlíme dvě důležité věci, připisujíce »Skutky apoštolů« soudruhu Pavlovu: poprvé nepoměr jednotlivých oddílů spisu, z nichž více než tři pětiny jsou věnovány Pavlovi; po druhé opět nepoměr, jevící se v samém životopisu Pavlově, že totiž jeho první missie jest vylíčena s velikou stručností, kdežto jisté části druhé a třetí missie, zvláště poslední cesty, jsou vypsány s nejmenšími podrobnostmi.

Člověk, jenž by neměl ponětí o dějinách apoštolských, nebyl by se dopustil takové nesouměrnosti. Jeho dílo bylo by celkově lépe zpracováno. Jest to právě nesouměrnost, jež rozlišuje dějiny, sepsané na základě pramenů od dějin úplně nebo z části původních: dějepisec, uzavřený ve své studovně, béře za základ svého líčení samy události; naproti tomu spisovatel pamětí užívá za základ svých vzpomínek nebo aspoň svých osobních styků.

Spisovatel dějin církevních, na př. Eusebius, píše kol r. 120., zanechal by nám knihu, jež by byla, 13. kapitolou počínaje, zcela jinou. Nápadný obrat, kterým »Skutky apoštolské« od tohoto okamžiku vystupují

z kruhu, v němž se potud pohybovaly, dá se vyložiti, dle mého náhledu, jenom ze zvláštního postavení spisovatelova a jeho styků s Pavlem. Tento výsledek bude přirozeně oprávněn, jestli že nalezneme v seznamu známých spolupracovníků Pavlových jméno spisovatele, jemuž ústní podání připisuje náš spis.

A tomu jest skutečně tak. Rukopisy a ústní podání jmenují spisovatelem třetího evangelia jistého Lukana čili Lukáše. Z toho, co bylo řečeno, plyne, že Lukáš, je-li opravdu spisovatelem třetího evangelia, je současně spisovatelem »Skutků apoštolských«. A se jménem Lukášovým setkáváme se jako se jménem jednoho společníka Pavlova v epištole ke Kolossenským (IV, 14), v epištole k Filemonovi (24) a v druhé epištole k Timoteovi (VI, 11).

Věrohodnost této poslední epištoly jest velmi pochybna. Epištoly ke Kolossenským a k Filemonovi jsou naproti tomu asi pravými, třeba nebyly úplně nepochybnými epištolami sv. Pavla. Každým způsobem však pocházejí tyto spisy z prvého století a to stačí, abychom dokázali vůči každému odporu, že mezi žáky Pavlovými byl také Lukáš.

Spisovatel epištol k Timoteovi není ještě spisovatelem epištol ke Kolossenským a Filemonovi (předpokládáme-li, proti mému názoru, že tyto poslední jsou podvrženy). Mysliti, že by padělatel přidružil Pavlovi smýšleného společníka, nebylo by pravdě podobno; a zajisté

by se nebyli různí padělatelé shodli na jednom a témž jménu.

Dvě poznámky sesilují tento názor: předně, že jméno Lukáš čili Lukanus jest řídké mezi prvními křesťany, a za druhé, že Lukáš z epištol se nijak zvláště neproslavil. Položiti v čelo spisu slavné jméno, jak se stalo u druhé epištoly Petrovy a velmi pravdě podobně i u Pavlových epištol k Titovi a Timoteovi, nebylo by proti tehdejšímu zvyku. Dáti však v čelo spisu jméno nepravé a k tomu neznámé, bylo by nepochopitelno. Bylo snad úmyslem padělatele, přikrýti spis autoritou Pavlovou? Proč tedy neužil jména samého Pavla, nebo aspoň jména Titova, Timoteova, kteří byli důvěrněji spojeni s apoštolem pohanů? Lukáš neměl žádného významu v ústním podání, v legendě, v dějepise. Tři místa ve shora uvedených epištolách nebyla s to, aby učinila z něho rukojmí, uznávané všemi. Epištoly k Timoteovi byly napsány asi po »Skutcích apoštolských«. Zmínky o Lukášovi v epištolách ke Kolossenským a Filemonovi mají cenu toliko jediné zmínky, poněvadž oba tyto spisy tvoří celek. Mám proto za to, že spisovatel třetího evangelia a »Skutků apoštolských« jest opravdu Lukáš, učenník Pavlův.

Toto jméno Lukáš čili Lukanus samo a zaměstnání lékařské, jež provozoval takto nazvaný žák Pavlův, odpovídají dobře údajům, které obsahují obě knihy o svých spisovatelích. V skutku jsme dokázali, že spisovatel třetího evangelia a »Skutkův apoštolských« byl asi z Filippi, římské to osady, kde vládla latina. Mimo to zná

spisovatel třetího evangelia a »Skutků apoštolských« židovství velmi špatně, rovněž i poměry Palaestiny. Umí špatně hebrejsky; naproti tomu zná náhledy, které tehdá ve světě pohanském měly platnost, velmi dobře a píše dosti ryze řecky. Dílo bylo napsáno daleko od Judska, pro lidi, kteří špatně znali geografii této země, kteří se nestarali ani o důkladnou rabínskou vědu, ani o jména hebrejská. Vůdčí myšlénkou spisovatelovou jest, že lid, kdyby býval svobodně mohl následovati svého popudu, byl by uvěřil v Ježíše, že však židovská aristokracie tomu bránila.

Slova »Žid« vždycky užívá ve smyslu špatném, stotožňuje je s nepřítelem křesťanů, a naopak soudí velmi příznivě o kacířství Samaritánů.

V které asi době povstal tento důležitý spis? Lukáš objevuje se poprvé ve společnosti Pavlově v době první cesty apoštolovy do Macedonie kolem r. 52. Připustíme-li, že mu tehdá bylo 25 let, bylo by zcela přirozeno, že byl živ až do r. 100. Vypravování »Skutků apoštolských« končí r. 63. (XXVIII, 30). Avšak upravení »Skutků apoštolských« stalo se jistě později než sepsání třetího evangelia, jež lze položiti s velikou určitostí do doby, jež následovala po zboření Jerusaléma (r. 70); nemůžeme se proto domnívati, že dějiny »Skutků apoštolských« byly sepsány před r. 71. nebo 72.

Kdyby bylo jisto, že »Skutky apoštolské« byly napsány bezprostředně po třetím evangeliu, zastavili bychom se u tohoto. Avšak o tomto bodu lze připustiti pochyb-

nost. Některé věci připouštějí domněnku, že mezi sepsáním posledních kapitol třetího evangelia uplynula jistá doba; a opravdu lze pozorovati zvláštní odpor mezi posledními kapitolami třetího evangelia a první kapitolou »Skutků apoštolských«.

Dle poslední kapitoly evangelia se zdá, že na nebe vstoupení se stalo v den z mrtvých vstání; podle první kapitoly »Skutků apoštolských« vstoupil Ježíš na nebe teprve po čtyřiceti dnech. Jest jasno, že toto druhé zpracování bylo oděno ve formu legendy, kterážto forma byla přijata, když se cítila potřeba, nalézti místo pro různá zjevení a dáti záhrobnímu životu Ježíšovu plný logický rámec.

Mohli bychom proto tvrditi, že toto nové pojímání věcí nepochází od spisovatele, nebo že mu napadlo teprve v době mezi sepsáním obou spisů.

Každým způsobem však jest nejvýše pozoruhodno, že spisovatel cítí o několik řádek níže povinnost, připojiti ke svému prvnímu vypravování nové okolnosti a rozvinouti je. Byla-li první jeho kniha posud v jeho rukou, proč neučinil k ní své dodatky, jež, jsouce takto odděleny, vypadají docela zvráceně?

To však není rozhodujícím a důležitá okolnost nás oprávňuje k názoru, že Lukáš rozvrhl si současně plán celku Jest to totiž předmluva, napsaná v čele evangelia, jež patří, jak se zdá, společně oběma knihám.

Označený odpor vysvětluje se snad nepatrnou péčí o přesnou posloupnost časovou; tím se stává, že všechna

vypravování o záhrobním životě Ježíšově naprosto se nesrovnávají s délkou jeho života. Starali se tak málo býti historickým, že jeden a týž vypravovatel ani na okamžik neváhal, přednésti po sobě dvě nesrovnatelné soustavy. Troje líčení Pavlova obrácení na víru ve »Skutcích apoštolských« obsahují rovněž malé neshody, jež prostě dokazují, jak malou péči věnoval spisovatel přesnosti v podrobnostech.

Zdá se tudíž, že se pravdě blížíme, udávajíce, že »Skutky apoštolské« byly sepsány asi roku 80. Duch knihy opravdu srovnává se s dobou prvých Flaviů. Zdá se, že spisovatel vystříhá se všeho, co by Římany mohlo uraziti; ukazuje jim rád, jak římští úředníci přáli nové sektě, ano sami k ní se přiznávali; jak ji aspoň proti Židům bránili; jak císařská správa je spravedliva, a stojí nad náruživostmi místních úřadů. Zvláště klade váhu na výhody, jaké měl Pavel, že byl občanem římským. Od okamžiku příchodu Pavlova do Říma zkracuje své vypravování, aby snad se vyhnul zmínce o ukrutnostech, které páchal Nero na křesťanech. Nápadný jest tu kontrast se Zjevením (apokalypsí), napsaným r. 68., jež je plno líčení Neronových krutostí; v němž zjevna jest strašlivá nenávist proti Římu. Ve »Skutcích apoštolských« nalezáme však člověka klidného, který žije v pokojném čase.

Od r. 70. až ke konci prvého století vedlo se křesťanům celkem dobře. Jednotliví členové rodiny Flaviů přiznávali se ke křesťanství. Kdo ví, neznal-li Lukáš

Flavia Clementa, nebyl-li z jeho rodiny, a nebyly-li »Skutky apoštolské« psány pro tuto mocnou osobnost; jejíž úřední postavení vyžadovalo ohledu?

Některé známky nasvědčují, že kniha byla sepsána v Římě. Opravdu lze tvrditi, že zásady církve římské lpěly na skladateli. Tato církev měla od prvých století ráz politický a hierarchický, který ji vždycky vyznačoval. Dobrý Lukáš mohl přijati tento směr; jeho náhledy o církevní autoritě velmi pokročily: zárodek biskupství již vypučel.

Psal dějiny tónem všechno přehánějícího apologety, jak obyčejně psávali úřední dějepisci římského dvora. Jednal jako ultramontanní dějepisec Klementa XIV., chvále současně papeže a jezuity a snaže se přesvědčiti dojemnými slovy, že obě strany řídily se v tomto boji pravidly křesťanské lásky. Ve dvou stoletích bude se týmž způsobem tvrditi, že kardinál Antonelli a pán z Merodu milovali se bratrsky.

Spisovatel »Skutků apoštolských« byl svou nevyrovnatelnou prostotou prvním z těchto klidných, blaženě spokojených vypravěčů, kteří byli odhodláni tvrditi, že vše, co se děje v církvi, děje se dle evangelia. Jsa příliš poctiv, než aby odsuzoval svého mistra Pavla, příliš pravověrným, než aby se nepodrobil panujícímu mínění, setřel rozdíly učení, jen aby ukázal společný cíl, k němuž opravdu mířili všichni tito velicí zakladatelé po zcela protivných cestách a urputným soupeřením,

Pochopíme, že muž, jenž soustavně podléhal takovým citům, jest nejméně způsobilým, aby líčil věci, jak se udály ve skutečnosti. Historická věrnost jest mu věcí lhostejnou; nejdůležitější věcí proň jest stavěti. Lukáš to stěží zamlčuje; píše, »aby Theofil poznal pravdu těch věcí, v nichž vyučen byl«. (Luk. I, 4.) Již tehdy vyučovalo se veřejně platné soustavě církevních dějin, jejichž rámec byl asi již stanoven, stejně asi jako rámec dějin evangelických.

Význačným rázem »Skutků apoštolských«, jakož i rázem třetího evangelia, jest mírná zbožnost, živá sympatie k pohanům, smířlivý duch, nadobyčejná záliba ve věcech nadpřirozených, láska ke všem malým a poníženým, silný cit demokratický, či spíše přesvědčení, že lid jest dle své povahy křesťanským a že jen velicí a mocní zabraňují, aby následoval svých dobrých pudů, přehnaný názor o moci církve a její hlavách a velice pozoruhodný smysl pro pospolitý život. Postup jest ve skladbě obou děl stejný.

Cítíme všechny vady takové situace. Život Ježíšův, líčený jedině dle třetího evangelia, byl by naprosto nedostatečný a nedokonalý. Víme to, neboť ohledně života Ježíšova jest možné srovnání. Z téže doby máme vedle Lukáše (nemluvě ani o evangeliu čtvrtém), ještě také Matouše a Marka, kteří obsahují naproti Lukášovi aspoň z části původní zprávy.

Vytkli jsme násilný způsob, jímž Lukáš udalosti zaměňuje nebo směšuje, jeho postup, jímž mění dle svého

osobního náhledu zabarvení jistých událostí, zbožné legendy, jež přidává k zaručeným tradicím. Není jasno, že bychom podobné chyby našli ve »Skutcích apoštolských«, kdybychom mohli učiniti podobné srovnání s nimi? Zajisté by se nám zdálo, že »Skutky apoštolské« jsou ve svých prvních kapitolách horšími, než třetí evangelium; neboť tyto kapitoly jsou dle vší pravděpodobnosti sepsány na základě řídkých a všeobecně málo uznávaných důkazů.

Jest zde proto nutno činiti důležitý rozdíl. Se stanoviska historické ceny dělí se »Skutky apoštolské« ve dvě části. První obsahuje prvních dvanáct kapitol a líčí hlavní události v původní církvi, druhá obsahuje ostatních šestnáct kapitol, věnovaných vesměs missiím svatého Pavla. Tato druhá část obsahuje opět dva druhy vypravování: jednou vydává se spisovatel za očitého svědka, po druhé podává zprávu jen o tom, co mu bylo sděleno.

Jest jasno, že i v tomto posledním případě jest jeho autorita veliká. Zprávy své podává často z rozhovorů s Pavlem. Zvláště ku konci nabývá líčení podivuhodného ostří. Pouze poslední stránky Skutků apoštolských jsou přísně historickými ze všeho, co se nám uchovalo o počátcích křestanství. Naproti tomu lze činiti proti prvním stránkám nejvíce námitek z celého Nového zákona. Zvláště v těchto prvních létech podléhal spisovatel podobným a ještě klamnějším názorům, jako při spisování svého evangelia. Jeho systém o čtyřiceti dnech, jeho vypravování o vstoupení na nebesa, jímž se končí fanta-

stický život Ježíšův jakýmsi druhem únosu s divadelní nádherou, způsob, jakým vypravuje o seslání svatého ducha, o obdivuhodných proroctvích, o daru jazyků, čímž se tak velice různí od Pavla — vše to prozrazuje předsudky poměrně nízké doby, kdy legenda velice bujela, jsouc do jisté míry zaokrouhlena ve všech svých částech.

Vše děje se u něho s velikou zázračností. Nutno míti na paměti, že spisovatel psal půl století po událostech, daleko od země, kde se sběhly, že psal o činech, jichž nespatřil ani on, ani jeho mistr, že tedy psal na základě pověstí z části vybájených nebo změněných. Lukáš byl nejenom z jiné generace, než první zakladatelé křesťanství, nýbrž také z jiného světa. Jsa vychován řecky, byl velmi málo Židem, Jerusalém byl mu cizím, tajemství židovského života skoro neznal a s původní křesťanskou společností nepřišel do styku, ba sotva znal její poslední představitele. Ve svém vypravování má mnohem více událostí vymyšlených než-li přetvořených; zázraky Petrovy a Pavlovy tvoří dvě odpovídající si řady, jeho osobnosti jsou si podobny; Petr neliší se ničím od Pavla a Pavel ničím od Petra. Řeči, jež klade svým hrdinům do úst, mají všechny stejný sloh a jsou spíše slovy samého spisovatele nežli těch, jimž je připisuje. Nalézají se tu i pošetilosti.

Skutky apoštolské jsou zkrátka dějepisem dogmatickým, jehož účelem jest podepříti pravověrné nauky onoho času, anebo vštípiti jiným myšlénky, které nejvíce zbožnosti spisovatelově lichotily. Připojme ještě, že jinak

býti nemohlo. Původ každého náboženství poznáváme jen z vypravování věřících; jenom skeptik může dějiny psáti pro vyprávění.

Nejsou to pouhé domněnky, na nejvýš nedůvěřivé kritiky, nýbrž dobře založené výwody. Pokaždé, kdy nám dovoleno, vypravování Skutkův apoštolských srovnávati, shledáme, že je chybným a soustavným. Kontrolu, které jsme nemohli požadovati od synoptických spisů, můžeme naproti tomu očekávati od epištol Pavlových, zvláště od epištol ke Galatským. Je na bíle dni, že souhlasí-li Skutky apoštolské s epištolami, přednosť vědy dáme těmto, pramenům to absolutní pravosti, které jsou mnohem starší, sepsány s důkladností přesnější, a neobsahují žádných legend. V dějepisných věcech mají prameny tím větší cenu, čím méně mají historickou formu. Autorita všech kronik ustupuje nápisu, ražené minci, pravému dopisu. S tohoto hlediska jsou epištoly jistých spisovatelů nebo jisté údaje základem celého dějepisu počátků křesťanství. Možno říci, že bez nich by pochybnost i život Ježíšův ohrozila a úplně zničila. Listy Epištoly podávají ve dvou velmi důležitých okolnostech jasné světlo o zvláštních snahách spisovatele Skutkův apoštolských a o jeho touze setříti stopy rozkolu mezi Pavlem a apoštoly Jeruzalémskými.

Předně vypráví spisovatel Skutkův, že Pavel po události u Damašku (IX. 19. a násl.; XXII. 17 a násl.) přišel do Jerusaléma v čase, kdy se s těží vědělo o jeho obrácení; že apoštolům byl představen; že s apoštoly

i věřícími žil v srdečné svornosti; že veřejně mluvil proti Židům hellénským a že spiknutí jich a zjevení nebeské ho donutilo, vzdáliti se z Jerusaléma. Od Pavla však dovídáme se, že věci měly se docela jinak. Aby dokázal, že není závislým na Dvanácti a že učení své a poslání má od samého Ježíše, ubezpečuje (Gal. I. 11. a násl.), že obrácen byv, střehl se žádati něčí rady a odebrati se do Jeruzaléma k těm, kteří před ním byli apoštoly; že kázal v Hauraně z vlastní pohnutky a bez cizího poslání; že však o tři roky později opravdu do Jerusaléma se odebral, aby se seznámil s Petrem, že čtrnácte dní u něho pobyl, jiného pak apoštola že neviděl mimo Jakuba, bratra Páně, tak že obličej jeho byl neznám církvím judským.

Vysvítají tu zřetelně snahy, zmírniti drsnost přísného apoštola, vylíčiti ho jako spolupracovníka Dvanácti, jenž působil s nimi společně v Jerusalémě. Z Jeruzaléma činí se jeho hlavní město a východiště; učení jeho se stotožňuje s apoštolským; jeho první misie omezuje se na synagogy Damašku; tvrdí se, že byl žákem a nasluchačem, čímž nebyl nikdy; zkracuje se doba mezi jeho obrácením na víru a jeho první cestou do Jerusaléma; prodlužuje se jeho pobyt v tomto městě; nechává se tu kázati ke všeobecné spokojenosti; tvrdí se, že žil důvěrně se všemi apoštoly, ačkoli on sám dotvrzuje, že viděl toliko dva; a poukazuje se na to, že bratři jerusalémští nad ním bdí, ačkoli Pavel prohlašuje, že jeho obličej jest jim neznám.

Touha, učiniti z Pavla pilného navštěvovatele Jerusaléma, touha, jež nutila našeho spisovatele, aby urychlil a prodloužil jeho první pobyt v tomto městě po jeho obrácení, svedla ho asi také k tomu, že připsal apoštolovi o jednu cestu více. Dle něho přišel Pavel do Jerusaléma s Barnabášem, aby přinesli v době hladu r. 44 dary věřících (Ap. Skutk. XI, 30, XII, 25). Nyní však prohlašuje Pavel výslovně, že mezi cestou, již konal tři léta po svém obrácení, a mezi cestou v záležitostech obřízky, do Jerusaléma nepřišel (Ep. ku Gal. I, II). Jinými slovy, Pavel popírá každou cestu, obsaženou ve Skutcích Apoštolských (IX, 26 a XV, 2).

Kdybychom popírali beze všeho odůvodnění totožnost cesty Pavlovy, o níž se vypravuje v epištole ku Galatským (II, 1 a násl.), s cestou, líčenou ve Skutcích ap. (XV, 2 a násl.), nenašli bychom nejmenšího odporu. »Po třech létech po svém obrácení,« praví sv. Pavel, »odebral jsem se do Jerusaléma, abych poznal Petra. Po čtrnácti létech vrátil jsem se znovu do Jerusaléma«... Mohlo by se pochybovati, zdali doba odchodu jest počítána od jeho obrácení, nebo od oné cesty, jež následovala po třech létech.

Vezměme první domněnku, daleko příznivější pro obhájce vypravování Skutků apoštolských. Uplynulo by tedy dle Pavla nejméně jedenácte let mezi jeho cestou první a druhou, neboli mezi tím, co se líší ve Skutcích ap. v Kap. IX. 26 a násl. a v Kap. XI, 30. Kdybychom se však proti vší pravděpodobnosti drželi této domněnky,

propadli bychom jiné nemožnosti. Opravdu stalo se to, o čem vyprávějí Skutky (XI, 30), současně se smrtí Jakuba, syna Zebedeova; událost tato podává nám jediné určité datum ve Skutcích ap., poněvadž se stala krátce před úmrtím Heroda Agrippy I, v roce 44.

Druhou cestu svoji vykonal Pavel nejméně za čtrnáct let po svém obrácení; a dal-li se Pavel na tuto cestu skutečně v r. 44, bylo by se jeho obrácení stalo v r. 30, což však jest zcela nesmyslno. Nelze proto tvrditi, že by byl Pavel opravdu vykonal cestu, o níž se zmiňují Skutky ap. XI, 30 a XII, 25.

Spisovatel náš zmiňuje se, jak se zdá, o tomto cestování způsobem velice povrchním.

Hlavní věcí našeho předmětu, jež poskytuje kritice paprsek světla v této těžké otázce o historické ceně Skutků ap., jest srovnání míst ve Skutcích (Kap. XV.) a v epištole ke Galatským, vztahujících se k obřízce. Dle vypravování Skutků přišli bratři z Judska do Antiochie, aby obhajovali nutnost obřízky pro obrácené pohany; potom byla vyslána z Antiochie do Jerusaléma deputace, skládající se z Pavla, Barnabáše, a mnohých jiných, aby se poradila v této věci s apoštoly a se staršími. Byla přijata ode všech co nejsrdečněji; sešlo se veliké shromáždění. Po nějaké různosti náhledů nebylo ani stopy; poněvadž byla potlačena projevy vzájemné náklonnosti, a štěstím z obapolného shledání.

Petr pronáší své mínění, jež bychom očekávali z úst Pavlových. že totiž obrácení pohané nejsou po-

drobení zákonu Mojžíšovu. Jakub činí proti tomu jen malou námitku. Pavel nemluví a nepotřebuje také opravdu mluviti, poněvadž jeho učení jest tu vloženo do úst Petrovi. Náhled bratří z Judska není nikým podporován. Slavnostní usnesení bylo učiněno dle návrhu Jakubova, a bylo sděleno církvím zvláště k tomu zvolenými poslanci.

Srovnejme nyní vypravování Pavlovo v epištole ku Galatským. Pavel tvrdí, že cestu, kterou tehdy vykonal do Jerusaléma, podnikl z vlastního rozhodnutí a pod nátlakem zjevení. Přišed do Jerusaléma, zvěstoval své evangelium těm, kterým po zákoně příslušelo a konal zvláštní schůzky s těmi, kteří se mu zdáli pozoruhodnými osobnostmi. Nebyl nikde kritisován; nebylo mu nic sděleno; byl toliko žádán, aby pamatoval na chudé Jerusalémské.

Podrobil-li se Titus, jenž ho provázel, obřízce, stalo se to jen z ohledu na »vetřelé falešné bratry.« Co se dotýče věhlasných mužů (Pavel mluví o nich jen s nádechem vzteku a ironie) nenaučili ho ničemu novému. Ba když přišel později Petr do Jerusaléma, vystoupil Pavel »proti němu zjevně, poněvadž neměl pravdu.« Z počátku jídal Petr opravdu s každým bez rozdílu. Když pak přišli vyslanci Jakubovi, skrýval se Petr, vyhýbaje se neobřezaným. Pavel vida, »že Petr nekráčí v pravdě evangelia,« vytkl mu to před všemi lidmi a činil mu hořké výčitky pro jeho chování.

Poznáváme rozdíl. Na jedné straně dokonalá svornosť, na druhé špatně tajené výbuchy hněvu a nedůtklivost. Tam jakési koncilium, tu nic takového. Tam usnesení formálně učiněné uznávanou autoritou, tu mínění různá, která si celkem odporujou Nemusíme ani říkati, které vypravování zasluhuje přednosti. Vypravování Skutkův apoštolských sotva je pravdě podobno, poněvadž podle něho koncilium bylo svoláno k vůli sporu, po němž není více stopy, jakmile se koncilium sešlo. Oba řečníci mluví způsobem, jenž odporuje všemu co víme o jich činnosti odjinud. Usnesení koncilia jest zajisté smyšlénkou. Neboť jak bychom si vyložili, že bázlivý Petr obával se před lidmi Jakubem poslanými, kdyby usnesení to skutečně bylo uveřejněno? Proč by se skrýval? Vždyť on i křesťané Antiošští jednali v úplném souhlase s usnesením, jež Jakubem samým prý bylo sepsáno. Otázka obřízky byla řešena r. 51. Několik let později, kolem r. 56., jest spor, jenž přece měl býti usnesením odstraněn, ještě prudším nežli dříve.

Církev Galatská byla rozčilena novými vyslanci židovské strany z Jerusaléma. Pavel odpověděl na tento obnovený útok svých nepřátel prudkou epištolou. Kdyby usnesení, o němž se mluví ve Skutcích XV, opravdu mělo nějaké ceny, měl by Pavel jednoduchý prostředek ukončiti další spory: mohl jen citovati toto usnesení. Naproti tomu však vysvítá ze všeho, co Pavel povídá, že žádného usnesení nebylo. V roce 57., když psal Pavel Korintským, nedbal tohoto usnesení a sám porušoval

jeho předpisy. Usnesení přikazovalo zdržovati se masa obětovaného modlám. Pavel naproti tomu mínil, že lze toto maso zcela dobře požívati, nebudí-li to žádného pohoršení; že však je nutno zdržovati se ho, počíná-li pohoršení buditi. Roku 58., za poslední cesty Pavlovy do Jerusaléma odporuje Jakub více než kdy jindy.

Jedním charakteristickým rysem »Skutků apoštolských«, jenž velmi dobře dokazuje, že spisovateli šlo méně o dějepisnou pravdu a o logiku, jako o povznesení zbožných čtenářů, jest okolnost, že se zdá, jakoby otázka o připuštění obřízky byla rozřešena, aniž však tomu kdy tak bylo. Objevila se teprve při křtu kleštěnce královny Kandace, potom při křtu setníka Kornelia, jež byly oba zázračně nařízeny; pak při založení církve v Antiochii (XI, 19 a násl.), při předstíraném shromáždění v Jerusalémě, což však pranic nevadí, aby tato otázka nevisela ve vzduchu ještě na posledních stránkách knihy (XXI, 20, 21).

Ve skutečnosti zůstala stále v témž stavu. Obě frakce tvořícího se křesťanství nespojili se nikdy; jenom jedna z nich, jež podržela pravidla židovství, zůstala neplodnou a zanikla ve tmě. Pavel byl tak dalek všeobecného uznání, že po jeho smrti část křesťanů ho proklínala a pronásledovala utrháním na cti.

Ve svém dalším díle pojednám podrobně o této základní otázce, jež jest spojena s těmito pozoruhodnými událostmi. Zde chtěl jsem uvésti jen několik příkladů o způsobu, jakým pojímá spisovatel »Skutků apoštol-

ských« dějiny, o jeho sprostředkujícím systému, o jeho předpojatých názorech. Je nutno z toho souditi, že prvn kapitoly »Skutků« nemají pražádné autority, jak se domnívají věhlasní kritikové, a že jsou smyšlénkou i osoby kleštěnce královny Kandace, setníka Kornelia, ba i sama jáhna Štěpána a nábožné Tabithy? Nevěřím tomu naprosto. Jest pravdě podobno, že spisovatel »Skutků apoštolských« nevymyslil osobnosti; jest však obratným advokátem, jenž psal, aby přesvědčil, a jenž se namáhal, aby vykořistil událostí, o nichž slyšel mluviti, jen aby dokázal svá zamilovaná tvrzení: že pohané přijímají se se právem do církve, a že hierarchie jest božského původu.

Takového dokladu třeba užívati jen s největší opatrností; avšak odmítnouti ho úplně, bylo by právě tak nekritické, jako slepě mu věřiti. Ostatně má několik paragrafů i v této prvé části všeobecně uznanou cenu a jsou věrohodnými pamětmi, jež byly vyňaty prvním redaktorem spisu. Zvláště kapitola XII. jest dobrá a obsažná a pochází, jak se zdá, od Jana Marka.

Jest jasno, v jakých bychom byli rozpacích, kdybychom čerpali doklady pro tyto dějiny z tak zv. legendární knihy. Na štěstí máme tu ještě jiné doklady a sice epištoly sv. Pavla. Zvláště epištola ku Galatským jest pravým pokladem, základem chronologie onoho času, klíčem vše otvírajícím, svědectvím, které upokojí i největší pochybovatele. Vážné čtenáře, kterým se zdá, že přeháním nebo že jsem lehkověrným, žádám, aby si pře-

líčení Lukášovo stále kontrolováno a opravováno ostatními dvěma evangeliemi a evangeliem čtvrtým. Není-li pravdě podobno — opakuju to — že, kdybychom pro »Skutky apoštolské« měli analogii evangelií synoptických i čtvrtého, ustoupiti by musily ve mnohých věcech, o kterých nyní máme pouze svědectví jejich?

Pokud Pavel vypravuje nám episody ze svého života nestranně, nezamýšleje v to neb ono světlo je stavěti, věříme každému jeho slovu. Jednáme-li však s vypravovatelem, zaujatým pro určitý systém, jenž píše, aby uplatnil jisté myšlénky, a vypravuje dětinsky v neurčitých, měkkých rysech a rozmazanými barvami, jak se to děje v legendách, — tu je povinností kritikovou, nevázati se na text, nýbrž hleděti odkrýti, co pravdy je ve spisu, aniž by byl pevně přesvědčen, že pravdu skutečně našel.

Zakazovati kritice takový výklad, bylo by právě tak nerozumno, jako přikazovati hvězdáři, aby se zaměstnával zdánlivým stavem nebe. Ostatně jak může kdo žádati, abychom věřili každé písmence dokladů, u nichž jsou nemožnosti? Prvních dvanácte kapitol »Skutků apoštolských« jest předivo zázraků. Absolutním pravidlem kritiky však jest, aby věcem zázračným nedávala v historickém líčení žádného místa. Není to následek soustavy metafysické, je to zcela jednoduše dílo pozorování. Události takové nikdy se nezaručily. Vše, co se pokládá za zázrak, jeví se prozkoumáno důkladněji, jako podvod a klam. Kdyby byl dokázán jen je-

diný zázrak, nemohli bychom zamítati šmahem všechny zázraky, vyskytující se v staré historii; neboť připustili-li bychom, že veliký počet zázraků jest falešným, mohli bychom přece věřiti, že mnoho jiných jsou pravé. Tomu však tak není. Všechny zázraky, o nichž lze mluviti, mizí. Nejsme proto oprávněni souditi, že všechny zázraky, od nichž nás dělí staletí, a o nichž se nemůžeme rozhovořiti, také se nikdy neudály? Jinými slovy: Zázraky jsou jen tehdy, věří-li se v ně: věci nadpřirozené tvoří víra.

Katolicismus, jenž tvrdí, že zázračná síla v jeho lůně posud nevyhasla, podléhá sám vlivu téhož zákona. Zázraky, jež, jak předstírá, koná, nestávají se na místech, kde by byly nutnými. Je-li po ruce tak prostý prostředek přesvědčiti, proč se ho neužívá veřejně před celým světem? Zázrak, vykonaný v Paříži před příslušnými učenci, učinil by konec všem pochybám. To však se nestane nikdy. Nikdy se nestal žádný zázrak před množstvím lidí, jež měli býti obráceni na víru, totiž před věřícími.

Podmínkou zázraku jest lehkověrnost svědků. Také se nestal žádný zázrak před lidmi, kteří by byli s to jej vyšetřiti a posouditi. Není tu žádné výjimky. Cicero pravil svým věhlasem a obvyklou jemností: »Kdy zmizela tato tajemná síla? Ne-li od okamžiku, kdy lidé počali býti méně lehkověrni?«

Mohlo by se říci: »Není-li možno dokázati, že se stalo kdy něco nadpřirozeného, není stejně možno dokázati, že se to nestalo. Positivní učenec, jenž popírá

věci nadpřirozené, soudí proto právě tak libovolně, jako věřící, jenž je uznává.« Nikoliv. Kdo určitou věc tvrdí, musí ji také dokázati.

Kdyby byl kdo žádal Buffona, aby pojal ve svůj přírodopis sirény a centaura, byl by odvětil: »Ukažte mi exemplář takových bytostí a pojmu je; jinak jich pro mne není.« — »Ale dokažte, že jich není.« — »Na vás jest dokázati, že jsou.« Úkol, podati důkaz ve vědě náleží tomu, kdo nějakou skutečnost uvádí. Proč nevěří se už v anděly, v daemóny, ač tisíceré povídky tvrdí, že jsou? Poněvadž bytí anděla, daemóna nebylo nikdy dokázáno.

Aby se uhájila skutečnost zázraků, odvolávají se na zjevy, o nichž se tvrdí, že nemohly se státi dle přirozených zákonů, na př. stvoření člověka. »Stvoření člověka,« praví se, »nemohlo se státi jinak, než přímým působením božství; proč by nemohlo trvati toto působení také v jiných rozhodných okamžicích vývoje světa?

Nebudu se zdržovati u této zvláštní filosofie a u tohoto titěrného pojmu o božství, neboť dějepisec musí míti svou methodu, neodvislou od vší filosofie. Můžeme lehce dokázati, aniž v nejmenším vstoupíme na půdu obhajování božství, nedostatečnost těchto vývodů. Znamená to tolik, jako kdybychom tvrdili, že všechno, co se neděje dle nynějšího běhu světa, co s nynějšího stanoviska vědy si nemůžeme vysvětliti, jest zázračno. Dle toho bylo by pak slunce zázrakem, neboť věda ještě ani z daleka ho nevysvětlila; zázrakem bylo by také

početí každého člověka, neboť fysiologie mlčí o tomto předmětu; svědomí bylo by rovněž zázrakem, poněvadž jest absolutním tajemstvím; každý živočich byl by zázrakem, neboť původ života jest problémem, o němž nemáme ani odůvodněné domněnky. Odpoví-li se, že každý život, každá duše jest důsledkem skutečně vyššího řádu v přírodě, jest to jen slovní hříčka. Chceme však tuto věc takto pojímati; avšak potom je nezbytno, vyložiti blíže slovo zázrak. Je zázrakem to, co se děje každý den a každou hodinu?

Zázrak není něco nevysvětlitelného; je to spíše formální odchylka od známých zákonů ve jménu zvláštní vůle. Popíráme zázrak jako výminku, popíráme zvláštní zasahování cizí, jako na př. zasahování hodináře, jenž vyrobil hodiny, velmi pěkné sice, jichž se však musí čas od času chápati, aby opravil špatný běh koleček.

Naší theorií jest, že Bůh jest trvale v každé věci zvláště ve všech živoucích tvorech; my tvrdíme jen, že nikdy nebyl dokázán žádný vliv nějaké nadpřirozené síly. Popíráme skutečnost všeho nadpřirozeného, pokud nějaká podobná věc nebude dokázána. Hledati však událost takovou před stvořením člověka a vyhýbati se důkazu historických zázraků, utíkati se za hranice známých dějin, do dob, kde každý důkaz jest nemožný: toť právě tolik, jako skrývati se za mračna; zkoumati věc temnou jinou věcí ještě temnější, znamená tolik, jako popírati známý zákon k vůli nějaké, nám zcela neznámé věci. Odvolávají se na zázraky, které prý se udály, dříve než

byl nějaký svědek, místo aby uvedli někoho, kdo by je mohl dokázati.

Bezpochyby vyskytovaly se v dávných dobách zjevy, jež se dnes více nevyskytují, aspoň ne v téže způsobě. Avšak zjevy ty nutno vysvětliti dobou, v níž se udály. V geologických útvarech nalézáme veliké množství mineralií a drahých kamenů, jichž dnes příroda asi více neplodí. A přece vyrobili Mitscherlich, Ebelmann, de Sénarmont, Daubrée největší část těchto kamenů cestou umělou. Je-li pochybno, že se nám kdy podaří vytvořiti život uměle, jest to proto, že obnovení okolností, za nichž život počal (počal-li vůbec), bude snad na vždy přesahovati lidské prostředky. Jak obnoviti stav planet, jenž byl před mnoha tisíciletími? Jak vykonati pokus, jenž trvá staletí?

Nazývají-li se zázraky zjevy, které se kdysi udály a dnes se více nevyskytují, zapomíná se na různost prostředí a na staletí pomalého vývoje. V některém tělese nebeském děje se snad dnes to, co se stalo u nás již před nekonečně dlouhou dobou.

Bylo by zajisté největším nesmyslem, věřiti, že lidstvo povstalo náhle, okamžitě. Naopak, ono se tvoří dle všeobecných analogií (aniž přestává býti tajuplným), vidíme-li v něm výsledek zdlouhavého vývoje nespočítatelných věků. Životních zákonů zralého věku nesmíme užívati o životě embrya (zárodku). Embryo rozvíjí ponenáhlu všechny své orgány; člověk zralý netvoří si naproti tomu žádných orgánů více. Netvoří jich proto,

že není více ve stadiu tvůrčím, jako se již nevytváří řeč, poněvadž jest již vytvořena. — Proč však následovati odpůrců, kteří otázku přesunují? Žádáme zázrak historicky ověřený a odpovídá se nám, že tyto se události v dobách předhistorických.

Jiní, upouštějíce od zázraků řádu fysického, kryjí se zázraky řádu mravního, bez nichž nelze vysvětliti dle jich mínění těchto událostí. Zajisté, utvoření křesťanství jest nejdůležitější událostí světových dějin náboženských. Proto však to není ještě zázrakem. Budhismus a babismus měly právě tak četné, fanatické a odhodlané mučenníky jako křesťanství. Zázračné založení islamu jest zcela jiného způsobu a přiznávám se, že se mi mnoho nezamlouvá. Nutno však přece připomenouti, že mahomedánští učenci činí ze založení islamu, z jeho šíření, rovnajícího se požáru, z jeho rychlých úspěchů, ze síly, jež mu všude zajišťovala úplné panství, tytéž závěry, jaké činí křesťanští apologeti ze založení křesťanství, chtějíce v tom viděti zřetelně prst boží.

Připusťme tedy, že založení křesťanstva jest činem jediným svého druhu. Jiným, absolutně jediným, činem jest hellenismus, rozumíme-li tím slovem ideál dokonalosti v literatuře, v umění, ve filosofii, kterážto dokonalost se uskutečnila v Řecku.

Umění řecké stojí nade všemi ostatními zrovna tak, jako stojí křesťanství nade všemi ostatními náboženstvími. Athénská Akropole, sbírka to uměleckých děl, vedle které vše ostatní jest jen málo podařenou nápo-

dobeninou, v každém snad srovnání obdrží vrch. Hellénismus, jinými slovy, rovněž je zázrakem krásy, jako jest křesťanství zázrakem svatosti. Věc, jediná svého druhu, není věcí zázračnou. Bůh jest na rozličných stupních, ve všem, co je krásné, dobré a pravé. Nikdy však nejeví se tak výlučně, že by přítomnost jeho dechu ve hnutí náboženském nebo filosofickém musila býti považována za privilegium anebo výjimku.

Doufám, že doba $2^1/_2$ roku, která uplynula od vydání »Života Ježíšova«, pohne některé čtenáře, aby se věnovali těmto problémům s větším klidem. V půtkách náboženských nejedná se vždy upřímně, aniž se to ví, nebo chce. Nejedná se v nich o to, aby se soudilo neodvisle, aby se pátralo nestranně, nýbrž aby obhájilo se učení, aby se dokázalo, že každý člověk jiného mínění je nevědomcem a špatným člověkem. Podvod, nesmysl, nepravé pojmy a nepravé prameny, jásot nad věcmi, kterých protivník neřekl, vítězný křik nad bludy, kterých se nedopustil, to vše zdá se býti dovoleno těm, kteří se domnívají, že jednají v zájmech naprosté pravdy.

Byl bych neznal dějin, kdybych s tím vším nepočítal. Jsem s dostatek chladnokrevný, aby se mne to nedotklo, a mám živý zájem pro věci víry, tak že jsem klidně oceňoval, co bylo dojemného v pocitu, který nadchl mé protivníky. Často, když jsem viděl tolik nevědomosti, tolik zbožné jistoty a zjevné záště, vycházející z tak krásných a dobrých duší — řekl jsem jako Jan Hus, když uzřel starou babičku, která celá uřícená při-

nášela otýpku dříví na jeho hranici: »O sancta simplicitas!« (O svatá prostoto!)

Litoval jsem jen jistých projevů, jež nepřinesly žádného prospěchu. Dle krásných slov písma: »Bůh není v bouři.« Opravdu, kdyby byl tento všechen rozruch přispěl k odkrytí pravdy, byli bychom se mohli těšiti z tohoto živého hnutí. Avšak tomu tak není; pravda není stvořena pro lidi vášnivé. Ona jest vyhražena oněm duchům, kteří ji hledají beze vší předpojatosti, bez neústupné lásky, bez trvalé nenávisti, kteří snaží se působiti na směr lidských věcí s naprostou svobodou a bez skrytých úmyslů. Tyto problémy patří k oněm nesčetným otázkám, jichž jest svět plný a jimiž se zaměstnávají zvědavci.

Pronášíme-li theoretické mínění, neurážíme nikoho. Ti, kdož chrání svou víru jako poklad, mají jednoduchý prostředek obranný: nestarati se vůbec o díla, psaná jiným směrem, než jejich. Bázlivci učiní lépe, nebudou-li vůbec čísti.

Jsou praktičtí lidé, kteří se při vědeckém díle táží, které politické straně chce jím spisovatel posloužiti, a kteří žádají, aby básnické dílo obsahovalo nějakou mravouku. Tyto osoby nepřipouštějí, že se píše pro něco jiného než pro propagandu. Pojem umění a vědy, jichž snahou jest nalézati pravdu a uskutečňovati krásno, a jež stojí mimo všechnu politiku, jest jim cizím. Tací lidé nesrozumějí se s námi nikdy. »Oni berou,« jak dí řecký filosof, »levicí, co my jim pravicí podáváme.«

Obdržel jsem množství dopisů, psaných s opravdovým citem, jejichž obsah jest krátce tento: »Co vlastně jen chcete? Jaký cíl jste si postavil?« — Můj božetentýž, jaký si klademe při každém historickém líčení, Kdybych měl několik životů, věnoval bych jeden životopisu Alexandrovu, druhý dějinám Athén, třetí buďto líčení francouzské revoluce nebo Františkánského řádu.

Jaký cíl si stavím při tvoření těchto děl? Jediný: nalézti pravdu, oživiti ji a zpracovati, aby tyto veliké věci minulosti staly se co možná nejlépe známými a byly vylíčeny způsobem jich důstojným. Byla mně nekonečně daleka myšlénka, otřásati vírou kteréhokoliv člověka. Tato díla musí býti psána s vyšší lhostejností, jako kdyby byla psána pro spustlou planetu. Každý ústupek vůči nižšímu řádu společenskému jest přečinem proti umění a pravdě.

Nejvyšší zásadou kritické školy jest, aby každý přijal ve věcech víry to, co cítí potřebu přijati, aby si jaksi upravil z toho lože, přiměřené jeho velikosti a podobě. Bylo by velmi pošetilo, abychom se mísili v to, co závisí na poměrech, za něž nikdo nemůže.

Přijme-li kdo naše náhledy, dokazuje tím, že má k tomu potřebného ducha a nutné vzdělání; všechno naše namáhání není s to, dáti tohoto ducha a toto vychování tomu, jenž ho nemá. Filosofie líší se tím od víry, že víra působí, jak se zdá, sama sebou, a nezávisí od porozumění dogmat. My však věříme naopak, že pravda má cenu jenom tehdy, dojdeme-li k ní sami, a

přehlížíme celou řadu myšlének, k nimž se pne. Necítíme povinnost zamlčovati ty své náhledy, jež nejsou v souhlasu s vírou jedné části našich bližních.

Neprokazujeme rovněž žádných služeb různým vyznáním, nechceme jich také provokovati nebo napadati: činíme toliko, jakoby jich nebylo. A co se mne týče — nejbolestnějším dnem v mém životě by mi byl onen, kdy by se mi mohlo dokázati, že se namáhám přivábiti ke svým názorům jediného člověka, jenž by k nim nechtěl přijíti dobrovolně.

Ostatně kdo nenahlíží, že bych musil, kdyby bylo mým cílem, vypověděti boj nynějším kultům, dáti se jinou cestou a poukázati jen na nemožnosti a odpory v textech a dogmatech, pokládaných za svaté. Tato mrzutá práce byla již tisíckráte a velmi dobře vykonána.

Roku 1856 psal jsem (v předmluvě spisu »Ètudes d'histoire religieuse«) toto: »Protestuji jednou pro vždy proti křivému mínění, jaké koluje o mých dílech a jež pokládá mé úvahy o dějinách náboženských, jež jsem uveřejnil, nebo ještě budoucně uveřejním, za práce polemické. Kdyby takovými byly, já první bych se přiznal, že jsou sepsány velmi neobratně. Polemika vyžaduje jiného boje, kterého jsem dalek; ona musí dovedně vybírati slabé stránky protivníkovy, nesmí se dotýkati nikdy otázek nejistých, zříci se všech ústupků, to jest zříci se vědeckého ducha. To není mojí methodou.

Základní otázky, kolem níž se musí točiti rozprava náboženská, to jest otázky zjevení a nadpřirozenosti, nedotýkám se nikde; tím ovšem neříkám, že by pro mne otázka ta nebyla s úplnou jistotou zodpověděna, ale že zodpovídání otázky takové není vědecké, či, lépe řečeno, že nestranná věda pokládá ji už za rozřešenu.

Zajisté, kdybych sledoval nějaký cíl polemický nebo proselytický, bylo by to hlavní chybou. Znamenalo by to pěstiti na půdě nejútlejších a nejtemnějších problémů otázku, o níž se jednati dá s větší jistotou výrazy nejhrubšími, kamž zabíhají obyčejně protivníci i obhájci. Jsa dalek toho, abych litoval výhod, jež poskytuji sám proti sobě, těším se naopak, dovedu-li přesvědčiti bohoslovce, že moje spisy jsou jiného druhu, než spisy jejich, že obsahují jen čisté bádání historického vědění, jež lze popírati právě tak jako jejich vědění, v němž se snaží užívati pravidel kritiky, kterou se řídili v jiných oborech dějin a filosofie, také na náboženství židovské a křesťanské.

Otázek čistě bohoslovných nikdy se nedotknu, jako Burnouf, Creuzer, Guigniaut a mnozí jiní kritičtí dějepisci náboženství starého věku necítili povinnost, obhajovati nebo zavrhovati kulty, jimiž se zabývali. Dějiny lidstva jsou mně velikým celkem, kde vše v podstatě jest nerovno a různo, kde však vše jest téhož pořádku, z těchže příčin vzniká, těmitéž zákony se řídí. A těchto zákonů vyhledávám beze všeho úmyslu jiného, mimo ten, abych všude odkryl jasné světlo.

Nic mne nedonutí, abych zaměnil úlohu temnou, avšak pro vědu plodnou, za úlohu opačnou, jež jest lehka, a jež zajišťuje spisovateli přízeň u oněch osob, jež se domnívají, že boj nutno spláceti bojem. Takový způsob polemiky, jejíž nutnost nechci ani z daleka popírati, jež však neodpovídá ani mému vkusu, ani mým schopnostem, stačí Voltairovi. Nelze býti současně dobrým polemikem a dobrým dějepiscem. Voltaire, jenž jako učenec jest tak slabý, jenž, jak se nám, zvyklým na jinou methodu zdá, nemá žádného citu pro starověk — tento Voltaire jest dvacetkráte vítězem nad odpůrci, kteří mají ještě méně kritického ducha než on. Nové vydání spisů tohoto velikého muže vyhovělo by potřebě této chvíle, a odpovědělo by útokům theologie; byla by to sice odpověď špatná, ale hodící se tomu, oč se bojuje: zastaralá odpověď zastaralé vědě.

My všichni, kteří jsme plni lásky k pravdě a touhy po ní, můžeme pracovati lépe. Zanechme tyto debatty těm, kteří si v nich libují; pracujme pro malý hlouček těch, kteří jdou velikou drahou lidského ducha.

Vím dobře, že popularity dosahují ti spisovatelé, kteří vystupují proti názorům doby, místo aby sledovali nejvyšší formu pravdy; ale ztrácejí všechnu cenu, jakmile vymizelo mínění, proti němuž se stavěli. Ti, kteří potírali magii a soudní astrologii v 16. a 17. století, prokázali rozumu ohromné služby a přece jsou jich spisy dnes neznámy a samo jejich vítězství bylo zapomenuto.

Budu se nezměnitelně říditi tímto pravidlem, jež jedině odpovídá důstojnosti učence. Vím, že bádání v náboženské historii dotýká se živých otázek, které vyžadují, jak se zdá, rozřešení. Lidé, málo zasvěcení do volné spekulace, nechápou klidné zdlouhavosti myšlénky; praktičtí duchové stávají se netrpělivými ku vědě, jež nedostačuje jejich horlivosti. Střežme se této pošetilé píle, střežme se něco zakládati. Zůstaňme každý ve své církvi, užívejme její staletého kultu a její ctnostných tradic, mějme účast na její dobrých dílech a těšme se poesií její minulosti. Zavrzme jen její nesnášelivost; odpusťme však i tuto nesnášelivost, neboť jest jako sobectví jednou z nutností lidské povahy. Předpokládati, že se nyní budou tvořiti nové náboženské obce, nebo že se změní poměr velikosti mezi jednotlivými církvemi, bylo by proti vší pravděpodobnosti.

Katolicismus bude brzo pohnut velikými rozkoly; vrátí se časy Avignonu, protipapežů, Klementovců a Urbanovců. Církev katolická ještě jednou prodělá své 14. století; ale přese všechny rozštěpy potrvá. Je pravděpodobno, že ve stu letech poměr v počtu protestantů, katolíků a Židů podstatně se nebude různiti. Ale změna veliká se stane, nebo spíše ode všech bude pociťována. Každá tato náboženská společnost bude míti dvojí věřící: jedny jako ve středověku, kteří budou věřiti naprosto, a druhé, kteří jenom duchem se budou říditi, zavrhujíce literu.

A tito druzí budou vzrůstati v každé obci, a poněvadž duch touž měrou spojuje, jakou litera odděluje,

sblíží se spiritualisté každé této obce tak, že nebudou dbáti o to, spojiti se úplně. Fanatismus ztratí se ve všeobecné snášelivosti. Dogma stane se tajemnou skříní, jež se nikdy neotevře. Je-li skříň prázdna, co na tom? Jediné náboženství, obávám se, bude klásti odpor této ústupnosti dogmat: totiž islam.

Mezi některými mahomedány staré školy, mezi některými výbornými muži v Cařihradu, a zvláště v Persii, jsou zárodky velikého, smířlivého ducha. Budou-li tyto zárodky potlačeny fanatismem ulemů, islam zahyne, neboť dvě věci jsou zřejmy: poprvé nechce novější civilisace, aby staré kulty docela zašly; po druhé nestrpí také, aby byla zdržována starými náboženskými zřízeními. Tyto mají tedy na vybranou: buď se přizpůsobiti nebo zajíti.

Co se týče ryzího náboženství, jež nechce býti ani sektou, ani zvláštní církví — proč by se přivádělo do nepříjemností, z nichž mu neplynou výhody? Proč by zvedalo prapor proti praporu, ví-li, že spása je možna všude a pro všechny, že závisí jen na stupni ušlechtilosti, kterou každý nosí v sobě? Jest pochopitelno, že protestantismus byl přiveden v 16. století k zjevné roztržce.

Protestantismus vyšel z absolutní víry. Reformace nemajíc ani z daleka v úmyslu seslabovati dogmatismus, znamenala obrození nejpřísnějšího křesťanského ducha.

Hnutí 19. století vychází naproti tomu z citu, jenž jest pravým opakem dogmatismu; nevede ke zvláštním sektám nebo církvím, nýbrž ku všeobecnému zmírnění

všech církví. Ostré rozkoly zvyšují pravověrný fanatismus a vyvolávají reakci. Lutherové a Kalvínové vytvořili Caraffy, Ghisliery, Loyoly, Filippy II. Zavrhuje-li vás naše církev, nemstěme se jí; važme si něžnosti moderních mravů, jež učinily tuto zášť neškodnou; těšme se při vzpomínce na onu neviditelnou církev, jež v sobě chová všechny vyobcované svaté, nejlepší duchy všech věků. Vyobcovaní z každé církve jsou vždy její výkvětem; předbíhají svou dobu. Kacíř dneška jest pravověřícím zítřka. Ostatně, čím jest vyloučení od lidí? Nebeský otec vylučuje jen suché duše a úzkoprsé mysli. Zpečuje-li se kněz přijati nás na svůj hřbitov, nakažme svým rodinám, aby o to nežádaly. Bůh soudí; země jest dobrou matkou, jež nezná rozdílů; mrtvola šlechetného člověka, odpočívající v neposvěceném koutě, nese posvěcení v sobě.

Bez vší pochyby jsou případy, kdy nelze tak snadno říditi se těmito slovy. Duch vane, kam chce; duch je svoboda. Jsou však lidé k absolutní víře takořka přikovaní; mluvím tím o mužích, kteří patří k nějakému svatému řádu anebo se uvázali v duchovní úřad. I potom zná krásná duše východisko. Ctihodný kněz venkovský docházívá vlastními studiemi a bezúhonným životem tak dalece, že nahlíží nemožnost víry písmenkové; má potom rmoutiti ty, které potud těšíval, vykládaje těm prostým duším proměny, kterým nemohou porozuměti? Chraň Bůh! Nejsou ani dva lidé ve světě, aby měli tytéž povinnosti. Dobrý biskup Colenso učinil čestný skutek, jakého církev od počátku svého neviděla, an veřejně přiznal se, že pochybuje.

Ale pokorný farář katolický v zemi, kde duch jest omezen a bázliv, musí mlčeti. Kolik jednotlivých hrobek kolem vesského kostela skrývá takovou poetickou zdrželivost, takové andělské mlčení! Budou ti, kteří měli povinnost mluviti, míti rovnou odměnu jako zdrželivci tito, známí jenom Bohu?

Theorie není praxí. Ideál musí zůstati ideálem; musí se obávati, aby se nepotřísnil dotykem se skutečností. Myšlénky, dobré pro ty, kteří svou šlechetností chráněni jsou od mravního nebezpečenství, mohou býti na pováženou pro ty, kteří jsou nakaženi nízkostí. Veliké věci konají se jen s pevnými ideami, neboť schopnost lidská je omezená; člověk prostý předsudků byl by bezmocný.

Těšme se ze svobody dětí božích, avšak střežme se nésti spoluvinu na seslabení ctnosti, jež by nastoupilo, kdyby křesťanství sesláblo. Čím bychom byli bez něho? Kdo by nahradil ty veliké školy vážnosti a úcty, jako jest škola sv. Sulpicia, tak vznešený ústav milosrdných sester? Jak bychom neměli býti polekáni tvrdostí a nízkostí srdce, jež se zmocňuje světa? Rozdíl mezi naším názorem a názorem stoupenců positivních náboženství jest vlastně jen vědecký; srdce naše jde s nimi; máme jen jednoho nepřítele, a ten jest nám společný: totiž sprostý materialism, nízkost zištného člověka.

Pokoj tedy ve jménu božím! Ať žijí různé lidské řády vedle sebe, ne však, aby falšovaly svého vlastního ducha a navzájem si činily příkoří, nýbrž aby se navzájem podporovaly.

Nic nesmí zde panovati na zemi, co by vylučovalo jiné mínění; žádná síla nesmí potlačovati jiné. Harmonie lidstva skládá se z volného projevu nejvíce si odporujících tónů. Kdyby se podařilo pravověrným zabíti vědu, víme, co by se stalo; svět mahomedánský a Španěly umírají, poněvadž vyplnily tuto úlohu příliš svědomitě. Kdyby chtěl racionalism ovládnouti svět, bez ohledu na náboženské potřeby duše, poučuje nás francouzská revoluce o následcích podobné chyby. Cit pro umění, přivedený k největší jemnosti, ale neohlížející se na poctivost, učinil z renaisanční Italie doupě banditů, pověstné místo. Nuda, hloupost a prostřednost jsou trestem jistých protestantských krajin, kde pod rouškou rozumu a křesťanského ducha bylo umění potlačeno a věda byla snížena k naprosté bezvýznamnosti. Lukrecie i sv. Terezie, Aristofanes i Sokrates, Voltaire i František z Assisi, Rafael i Vincenc de Paula mají stejné právo na bytí a lidstvo bylo by chudší, kdyby mu chyběl jen jediný z prvků, z nichž se skládají.

KAPITOLA PRVNI.

Jak se utvořily články víry o Ježíšově vzkříšení. — Zjevení jerusalémská.

Ačkoli mluvíval Ježíš ustavičně o z mrtvých vstání, neřekl přece nikdy výslovně, že vstane z mrtvých ve svém těle. Učenníci neměli v tomto ohledu v prvních hodinách po jeho smrti žádné pevné naděje. City, jež nám projevují s naivní důvěrností, dokazují spíše, že pokládali nyní vše za skončeno. Oplakávají a pohřbívají svého přítele, a ne-li jako obyčejného nebožtíka, tož aspoň jako osobu, jejíž ztráta jest nenahraditelna (Mar. XVI, 10; Luk. XXIV, 17, 21); jsou smutni a zaraženi; naděje, že v něm uvidí spásu Israele, byla zničena; byli jako mužové, kteří ztratili velikou a drahou illusi.

Avšak nadšení a láska najdou vždy východisko. Hrají si s nemožnostmi, a než by se vzdaly svých nadějí, vzpírají se raději skutečnosti.

Několik slov mistrových, jež si připomínali, zvláště ta, jimiž předpověděl své budoucí objevení, mohla býti vykládána v tom smyslu, že vstane z hrobu (viz zejména Luk. XVII, 24, 25, XVII, 31—34). Takovéto přesvědčení bylo ostatně tak přirozeno, že by již víra učenníků byla

stačila, aby je ve všech částech utvořila. Velicí proroci Henoch a Eliáš neokusili smrti. Ba počínalo se věřiti, že patriarchové a nejznamenitější muži Starého Zákona nejsou opravdově mrtvi, že jejich těla cítí a žijou v hrobech Hebronu. S Ježíšem musilo býti právě tak, jako se všemi lidmi, kteří upoutali na sebe pozornost vrstevníků.

Svět, zvyklý připisovati jim nadlidské síly, nemůže uvěřiti, že jsou podrobeni témuž vzpupnému, nespravedlivému zákonu všeobecné, společné smrti. V okamžiku, kdy Mahomed vydechl ducha, vystoupil Omar z jeho stanu se šavlí v ruce a prohlašoval, že každému hlavu setne, kdo by se opovážil tvrditi, že prorok už nežije. Smrt jest věc tak protimyslná, když poráží lidi geniální anebo horoucně milované, že lid nevěří v možnost takového poblouzení přírody. Hrdinové neumírají. Nespočívá-li pravá existence v tom, že trvá pro nás v srdcích těch, kteří nás milujou?

Tento zbožňovaný Mistr naplňoval po léta malý svět, který ho obklopoval, radostí a nadějí; bylo by možno uvěřiti, že by v hrobě setlíval? Nikoli! On žil příliš v těch, kteří byli kolem něho, než aby po smrti jeho netvrdili, že žije stále.

Den po tom, kdy Ježíš do hrobu byl dán (sobota dne 15. měsíce nisanu), byl pln takovýchto myšlének. Poněvadž byla sobota, zdržovali se vší práce rukou.

Nikdy nebyla doba odpočinku plodnější. Křesťanské vědomí onoho dne jediný mělo předmět, mistra, odpočívajícího v hrobě. Zvláště ženy celovaly ho v duchu nejněžněji.

Ani na okamžik neopouštějí myšlénky jejich toho drahého přítele, v myrrhách ležícího, jehož zlí usmrtili! Ach, zajisté andělé obklopují ho a zastírají si obličej jeho rouchem úmrtním; vždyť on řekl, že umře, aby

spasil hříšníky a že v království otce svého opět vstane. Ano, on obživne; Bůh nedá syna svého za kořisť peklu; nedopustí, aby jeho vyvolený doznal porušení. Co jest hrobní kámen, který na něm spočívá. On jej zdvihne; on vstoupí na pravici otce svého, odkud byl sestoupil A my opět uzříme ho, uslyšíme libý jeho hlas, potěšíme se znovu jeho hovorem; jest marné, že ho usmrtili.

Víra v nesmrtelnost duše, jež se stala vlivem řecké filosofie křesťanským dogmatem, usnadňuje smrt, poněvadž dle této domněnky jest rozklad těla jen osvobozením duše, jež nyní, zbavena jsouc obtížných pout, může dále existovati. Avšak tato theorie, dle níž skládá se člověk ze dvou bytostí, nebyla Židům jasna. Království boží a království ducha znamenalo jim úplný převrat světa a zničení smrti. Bylo by se jim zdálo vrcholem nesmyslu, uznati, že by mohla smrt zvítěziti nad Ježíšem, jenž přišel, aby zničil její vládu. Již myšlénka, že by mohl trpěti, rozhorlila dříve jeho učenníky (Mat. XVI, 21; Mar. VIII, 31 a násl.). Těmto nezbývalo tudíž než voliti mezi zoufalstvím a hrdinným tvrzením.

Prohlédavý člověk byl by mohl již v sobotu zvěstovati, že Ježíš vstane z mrtvých. Malá křesťanská obec provedla toho dne pravý zázrak: vzkřísila Ježíše ve svých srdcích svou silnou láskou k němu. Rozhodla, že Ježíš nezemřel. Láska těchto vášnivých duší byla opravdu silnější, než smrt (Jos. Ant. XVIII, 3, 3). A poněvadž vášeň se rychle přenáší, zapaluje jako pochodeň, a rozněcuje cit, jenž sám se jí rovná a šíří do nekonečna — vstal již Ježíš z mrtvých takřka v této chvíli, k níž jsme dospěli.

Umožní-li nyní ještě nějaký nepatrný čin víru, že těla jeho není více na zemi, jest dogma o z mrtvých vstání založeno na věčné časy.

Vše to stalo se za okolností, jež jsou do jisté míry pravděpodobny, ačkoli jsou částečně temny pro malou souvislost tradice, a zvláště pro odpory, jež obsahují.

V neděli časně ráno odebraly se galilejské ženy, jež v pátek večer tělo s velikým spěchem nabalsamovaly, ku hrobu, kam bylo prozatím uloženo. Byly to Maria Magdalena, Maria Kleofášova, Salomé, Johana, žena Kusova a jiné ještě. Přišla nejspíše každá zvlášť; neboť je-li obtížno, pochybovati o podání tří evangelií synoptických, dle něhož přišlo ke hrobu několik žen, přece jest s druhé strany opět jisto, že dle dvou nejvěrohodnějších líčení, jež o z mrtvých vstání máme, hraje tu úlohu jediná Maria Magdalena. Každým způsobem vyvinula tato v tomto posvátném okamžiku neobyčejnou činnost. Ji musíme sledovati krok za krokem, neboť ona nesla tohoto dne, v této hodině, celou práci křesťanského vědomí; její svědectví rozhodlo o víře budoucnosti.

Rozpomeňme se, že hrobka, do níž bylo vloženo tělo Ježíšovo, byla čerstvě ve skále vytesaná, v zahradě, která byla blízko popraviště. Užili jí jedině proto, že bylo již pozdě a sobota se znesvěcovati neměla. (Jan XIX, 41, 42.)

Prvé evangelium připojuje, že to byla hrobka Josefa z Arimathie; ale v celku anekdotické okolnosti prvého evangelia nemají ceny, zvláště kde se jedná o posledních dnech života Ježíšova. Totéž evangelium uvádí ještě něco, čemuž nelze víry přikládati, poněvadž ostatní o tom mlčí; jest to pečeť a stráž, postavená na hrob. — Připomeňme si také, že hrobky byly nízké komůrky, šikmo ve skále vytesané, a vchod do nich zavíral se shora dolů velmi těžkým kamenem, který do žlábku zapadal. Tyto komůrky nedaly se žádným klíčem otevříti, nemajíce závory; tíže kamene byla jedinou zárukou před zloději

a prznitelі mrtvol; aby kamenem se pohnulo, bylo potřeba stroje nebo spojených sil několika osob. Všechna podání souhlasí v tom, že kámen na otvor hrobu položen byl v pátek večer.

Když však Maria Magdaléna přišla v neděli ráno, nebyl kámen na svém místě; hrob byl otevřen a těla v něm nebylo. Myšlénka na z mrtvých vstání byla u ní ještě málo vyvinuta. Něžný smutek naplňoval její duši a toužila, aby prokázala posmrtnou péči tělu svého božského přítele.

Prvými jejími pocity bylo také překvapení a bolest. Zmizení drahého těla zbavilo ji poslední radosti, po níž ještě toužila. Nedotkne se tedy více jeho rukou... A co se s ním stalo?... Napadlo ji, že byl snad zneuctěn. Myšlénka ta ji pobouřila. Snad současně prokmitl její duší paprsek naděje. Ani chvilku neváhajíc, běžela do domu, kde dleli spolu Petr a Jan..

»Vzali tělo Pána našeho,« zvolala, »a nevím, kam ho položili.«

Oba učenníci vzchopili se rychle a běželi co mohli. Mladší Jan přiběhl první. Nahnul se, aby pohlédl do hrobu. Maria mluvila pravdu. Hrob jest prázdný. Roucha pohřební byla ve hrobce rozházena. Nyní přiběhl Petr. Oba vstoupili do vnitř, prohlížejí roucha, potřísněná ještě beze vší pochyby krví, a vidí zejména, že potní roucho, v němž byla dříve ovázána jeho hlava, leží na straně v koutě. Petr a Jan vrátili se neobyčejně rozechvěni. A nevyřkli-li ještě rozhodná slova: »Vstal z mrtvých,« lze přece říci, že tento závěr byl neodvratitelný a že základní dogma křesťanství bylo tím již založeno.

Petr a Jan odešli ze zahrady a Maria zůstala na pokraji hrobu sama. Plakala bez přestání. Jediná myšlénka ji zaměstnávala: Kam položili tělo? Z jejího ženského srdce nevymizela touha, objati ještě jednou ve své

náručí vřele milovaného nebožtíka. Náhle zaslechla za sebou slabý šumot. Muž stojí za ní. Domnívala se z prvu, že je to zahradník. »Ó pane,« pravila, »vzal-lis ty jej, pověz mi, kam's ho položil, abych ho vzala s sebou?« Místo odpovědi slyší jen volati své jméno: »Maria!« To byl hlas, jenž ji tak často dojal. To byl hlas Ježíšův. »Mistře!...« zvolala. Instinktivní rozčilení ji nutilo, aby mu políbila nohy. Zjevení ustupovalo a pravilo jí: »Nedotýkej se mne!«

A ponenáhlu stín zmizel. Ale zázrak lásky byl dokonán. Co nedovedl vykonati Petr, vykonala Marie: dovedla vyvolati život, něžné, dojemné slovo z prázdného hrobu. Nejedná se již o důsledky nebo různá mínění. Maria viděla a slyšela. Ona je prvním, bezprostředním svědkem z mrtvých vstání.

Rozechvělá láskou, opojena radostí, spěchala Marie do města a volala na prvé učenníky, s nimiž se setkala: »Viděla jsem ho! On mluvil se mnou!« (Jan XX, 18.) Její rozrušená obrazotvornost a její přerývaná, nesouvislá řeč způsobila, že ji mnozí pokládali za pomatenou. (Luk. XXIV, 11.) Petr a Jan vypravovali zase, co oni sami viděli. (Luk. XXIV, 24.) Jiní učenníci spěchali ku hrobu a viděli totéž.

Určitým přesvědčením celé této skupiny bylo, že Ježíš vstal z mrtvých. Tu a tam vyskytovaly se sice ještě pochyby, ale ujišťování Mariino, Petrovo a Janovo je odstranilo. Později nazvali to »viděním Petrovým«. Zvláště Pavel nezmiňuje se o vidění Marie a připisuje je Petrovi. Avšak toto tvrzení jest velmi nesprávné. Petr viděl jen prázdnou hrobku, roucho potní a pohřební. Jediná Marie měla tolik lásky, že předběhla přírodu a vyvolala k životu zjev znamenitého mistra. V takových podivuhodných případech neznamená pranic viděti teprve po jiných; celá zásluha spočívá v tom, viděti první;

neboť ostatní přizpůsobují pak své vidění dle přejatéh vzoru.

Sláva vzkříšení patří tudíž Marii Magdaleně. Ona po Kristu přispěla nejvíce k založení křesťanství. Posud vznáší se nade světem stín, vytvořený útlou myslí Magdaleninou. Magdalena mohla, jakožto královna a ochránkyně všech idealistů, potvrditi lépe než kdokoli jiný svůj sen a všem vnutiti svaté vidění své vášnivé duše. Její veliké svědectví ženy: »Vstal!« založilo víru lidstva. Pryč odsud, slabý rozume! Neodvažuj se přijíti s chladnou analysí na toto mistrovské dílo idealismu a lásky. Když se zdráhá moudrost potěšiti toto ubohé lidské pokolení, zrazené osudem, nechť se o to pokusí pošetilost. Kde jest mudrc, jenž by byl připravil světu tolik rozkoše, jako posedlá Marie Magdalena?

Jiné ženy však, jež byly u hrobu, rozšiřovaly různé pověsti. Nespatřily Ježíše, ale vyprávěly o bílém muži, jehož spatřily ve hrobce a jenž jim řekl: »Není ho již tuto; vraťte se do Galilee! On vás předejde a tam ho uzříte.« Snad to byla bílá prostěradla, která jim způsobila takový klam. Možná také, že neviděly ničeho a mluvily o vidění teprve tehdá, když Magdaléna jim vyličovala své. Podle jedné hodnověrné zprávy zachovávaly mezi sebou hluboké mlčení, které později bylo přičítáno bázni. Ať je tomu jakkoli, tato vypravování rostla od hodiny k hodině a plodila podivné představy. Bílý muž učiněn andělem božím; vyprávělo se, že jeho šat leskl se jako sníh, a postava jeho byla jako blesk. Jiní hovořili o dvou andělích, z nichž jeden objevil se ve hlavách, druhý v nohách hrobu.

Na večer věřili snad již mnozí, že ženy viděly tohoto anděla, jak sestupuje s nebe a odvaluje kámen, načež

Ježíš za hřmotu vstal.*) Oni sami různili se ve svých udáních; jsouce pod vlivem obraznosti jiných, jak se to obyčejně stává u prostých lidí, okrašlovali své vypravování co možná nejvíce; všichni měli účastenství na tvoření legendy, jež vznikala z nich a kolem nich.

Den byl bouřný a rozhodný. Malá společnost byla velmi rozptýlena. Někteří byli již odešli do Galilee, jiní ze strachu se skrývali. Děsná událost páteční, srdcervoucí divadlo, které měli stále na očích, vidouce toho, od něhož tolik očekávali, skončiti na kříži, aniž přišel Otec jeho ho osvobodit — to vše otřáslo věrou mnohých.

Zprávy žen a Petrovy byly přijímány na různých stranách s nevěrou s těží tajenou. (Mat. XXVIII, 17; Mar. XVI, 11; Luk. XXIV, 11.) Různá vypravování si odporovala. Ženy chodily sem a tam, vedouce podivné řeči plné odporů a přehánějíce jedna více než druhá. Objevily se nejrůznější city. Jedni oplakávali ještě smutnou událost předvčerejšího dne; jiní již jásali; a všichni klonili se k víře ve věci nejneobyčejnější. Ale nedůvěra, již vzbudilo výstřední chování Marie Magdaleny, malá vážnost žen a nesouvislost jejich vypravování vyvolávala veliké pochyby.

Očekávali nová zjevení, jež musila přijíti. Stav sekty byl nejvýše přízniv pro šíření nejpodivnějších zpráv. Kdyby byla bývala shromážděna celá malá církev, nebyla by mohla vzniknouti tato legenda; ti, kdož věděli o tajemství, jak zmizela mrtvola, byli by asi protestovali proti takovému omylu. Ale ve všeobecném zmatku byly dokořán otevřeny dvéře největšímu nedorozumění.

Extase a vidění jsou nakažliva. Dějiny všech velikých náboženských krisí dokazují, že tato vidění se pře-

---

*) Mat. 28., 1. a násl. Matouš přehání nejvíce. Zemětřesen a stráž jsou přídavky pozdější, jak se zdá.

nášejí. Ve společnosti lidí téže víry stačí tvrzení jednoho člena, že viděl nebo slyšel něco nadpřirozeného, aby viděli nebo slyšeli totéž všichni ostatní. Mezi pronásledovanými protestanty rozšířila se pověst, že byl slyšán žalmický zpěv anděla nad zříceninami nedávno zbořeného chrámu; všichni tam šli a slyšeli pěti tentýž žalm. V podobných případech jsou to lidé nejvášnivější, kteří dávají zákon a upravují stupeň společné atmosféry. Vytržení jednoho přenáší se na všechny; nikdo nechce zůstati pozadu nebo připustiti, že jest méně vyznamenán než druzí. Ti, kdož neviděli ničeho, jsou uchváceni a věří na konec, že mají méně schopností poznávacích nebo že si nedovedou své dojmy uvědomiti; nepřiznají se však k tomu za žádnou cenu; pokazili by slavnost, zarmoutili by soudruhy a způsobili si sami nepříjemnosti. Událo-li se nějaké zjevení v takovýchto společnostech, jest obyčejno, že je všichni vidí a uznávají.

Ostatně nezapomínejme, na jakém stupni duševního vzdělání stáli učenníci Ježíšovi. Slabý mozek mívá, jak se říká, srdce největší dobroty. Učenníci věřili v strašidla (Mat. XIV, 26; Mar. VI, 49; Luk. XXIV, 37; Jan IV, 19), domýšleli se, že jsou obklopeni zázraky; neměli ani ponětí o positivní vědě své doby. Tuto vědu znalo jen několik set mužů, kteří žili rozptýleni po různých zemích a byli proniknuti řeckou kulturou. Ale obecný lid ve všech zemích měl v tom jen velmi nepatrné účastenství. Palestina byla v tomto směru jednou z nejopozdilejších zemí; Galilejští pak byli nejnevědomějšími mezi obyvatelstvem palestinským a učenníci Ježíšovi patřili k nejprostším lidem v Galilei. Právě tato prostota zjednala jim nebeské vyvolení. V takovémto světě šířila se ovšem víra v zázraky neobyčejně snadno. A jakmile jednou byla rozšířena víra ve z mrtvých vstání Ježíšovo, musila přijíti také četná vidění. A ta také přišla.

Ještě v neděli, v pokročilejší hodině ranní, kdy všude již bylo rozšířeno vypravování žen, dali se dva učenníci, z nichž jeden se jmenoval Kleopatros nebo Kleofáš, na cestu do městečka Emmaus, ležícího poblíž Jerusaléma. Rozprávěli o posledních událostech, naplněni jsouce hlubokým zármutkem.

Na cestě přidružil se k nim neznámý člověk a dotazoval se proč jsou truchliví. »Což jsi cizincem v Jerusalemě,« odvětili, »že nevíš, co se tam v posledních dnech stalo? Neslyšel-li's o Ježíši Nazaretském, jenž byl prorokem, před bohem i lidem, mocný skutky i slovy? Nevíš-li, jak kněži, a mocní ho odsoudili a dali ukřižovati? My se nadáli, že on osvobodí Israéla a dnes už třetí den, co se to vše sběhlo. A nad to zaraženi jsme byli velice tohoto jitra slovy několika žen, které náleží k našim. Byly před svítáním u hrobu; těla nenalezly, ale tvrdí, že anděla viděly, který jim řekl, že Ježíš žije. Někteří z našich šli tedy ke hrobu, a nalezli, jak ženy mluvily, ale jeho neviděli.« Neznámý byl zbožný muž, sběhlý ve svatých písmech, citoval Mojžíše a proroky. Tito tři dobří lidé stali se přátely. Když pak se blížili Emmausu a neznámý chtěl jíti dále, žádali ho učenníci snažně, aby s nimi povečeřel.

Den se nachyloval, vzpomínky obou učenníků stávaly se mnohem bolestnějšími. Tuto hodinu večeře připomínali si s největší slastí a něhou. Kolikrát v oné hodině viděli, kterak vřele milovaný mistr, zapomínaje břemene dne v milé zábavě a občerstven několika kapkami dobrého vína, s nimi hovořil o plodu révy, který píti bude s nimi záhy ve království otce svého. Hluboce utkvělo jim na mysli pohnutí, které způsobil, lámaje chleba a podávaje jim ho, podle zvyku hospodářů židovských. Ovládnuti

trpkým bolem zapomněli na cizince; vidí jen Ježíše, an chléb drže lámá a jim podává.

Vzpomínky tyto tak je zaujaly, že si ani nevšimli, že soudruh je opustil, aby dále šel svou cestou. A když procitli ze svého snění, pravili si: »Necítíme-li něco podivného? Nepamatuješ-li se, jak hořela srdce naše, když za cesty s námi mluvil?« — »A doklady z proroků, které uváděl, zajisté dosvědčují, že Messiáš musil trpěti, aby došel své slávy. Nepoznal-li's ho dle lámání chleba?« — »Ano, oči naše byly posud zavřeny; nyní otevřely se, když on zmizel.« A oba učenníci, přesvědčeni jsouce pevně, že Ježíše viděli, spěchali zpátky do Jeruzalema.

Nejpřednější z učenníků právě byli shromážděni kolem Petra. Noc nastala úplně. Každý sdílel své dojmy, i to, co slyšel vyprávěti. Všeobecná víra již rozhodla, že Ježíš vstal z mrtvých.

Jakmile oba učenníci vstoupili, bylo jim ihned vyprávěno o »vidění Petrově«. (Luk. XXIV. 34). Oni pak vypravovali zase, co se jim přihodilo po cestě a jak ho poznali dle lámání chleba. Obrazotvornost všech byla živě vzrušena. Dvéře byly uzavřeny ze strachu před židy.

Města na Východě jsou po západu slunce jakoby vymřelá. Chvílemi bylo v domě hluboké ticho; nejmenší nahodilý lomoz byl vykládán ve smyslu všeobecného očekávání. Toto očekávání vytvoří si také svůj předmět.*) V tomto okamžiku klidu dotekl se lehký dech lící shromážděných. V takových dobách rozhoduje průvan, zaskřípání okna, náhodný šum o víře národů na staletí.

*) Na jednom ostrově proti Rotterdamu, jehož obyvatelé jsou přísnými kalvinisty, jsou sedláci pevně přesvědčeni, že Ježíš přichází k jich smrtelnému loži, aby je ujistil, že jsou jeho vyvolenci; mnozí vskutku ho také vidí.

Zároveň s dechem vánku zaslechli, jak uvěřili, slova. Jedni tvrdili, že to bylo slovo »schalom« — pokoj, štěstí. Byl to obyčejný pozdrav Ježíšův, jímž oznamoval svou přítomnost.

Nebylo možná pochybovati. Ježíš jest tu; jest ve shromáždění.*) To jest jeho drahý hlas; každý ho poznává. Tento výjev byl tím snáze vyvolán, poněvadž Ježíš sám řekl, že vždy bude v jich středu, kdykoli se shromáždí v jeho jménu. Bylo tedy hotovou událostí, že Ježíš objevil se v neděli večer ve shromáždění svých učenníků. Někteří tvrdili, že zpozorovali na jeho rukou a nohou stopy hřebů a v boku stopy rány kopím. Dle velmi rozšířeného mínění vdechl téhož večera svým učenníkům Svatého Ducha. (Jan XX, 22, 23, což nalézá ohlas u Lukáše XXIV, 49). Aspoň myšlénka, že jeho dech prošel shromážděním, byla přijata všeobecně.

To byly příběhy tohoto dne, jenž určil osud lidstva. Mínění, že Ježíš vstal z mrtvých, zakotvilo se neodvratně. Sektě, kterou chtěli vyhubiti usmrcením jejího mistra, byla nyní zajištěna nesmírná budoucnost.

---

*) Abychom pochopili možnost takových sebeklamů, stačí jen vzpomenouti si na výjevy za dnešní doby, kdy shromáždění jednomyslně a s plným přesvědčením se domnívá, že slyší šum, jehož ve skutečnosti není. Očekávání, napjatá obrazotvornost, náchylnost k víře, mnohdy také zcela nevinné činy vysvětlují tyto zjevy, které nejsou ještě podvodem. Tyto činy pocházejí obyčejně od osob, jež jsou přesvědčeny, že jsou prodchnuty laskavým citem, jež nechtějí, aby shromáždění skončilo špatně, a aby pán domu přišel do rozpaků. Věří-li kdo v zázraky, sám nevědomky k nim přispívá. Pochybnost a popírání jsou v takových shromážděních nemožny. Byli by tím bolestně dotčeni ti, kteří y to věří, i ti, kteří je poznali. Proto tyto pokusy, které se daří v malém kroužku, nezdaří se obyčejně před četným obecenstvem, nebo před vědeckou komisí.

Některé pochybnosti byly ještě vzbuzeny. Apoštol Tomáš, který nebyl přítomen shromáždění v neděli večer, přiznal, že závidí jaksi těm, kteří viděli stopy kopí a hřebů. Praví se, že po osmi dnech byl uspokojen.

Ale spočinula na něm proto lehká skvrna a mírná výčitka. Pochopujeme, že ideálu nemáme se dotýkati rukama. »Nedotýkej se mne,« toť slovo hluboké lásky. Víře nepřipouští se dotýkati; oko, čistší a vznešenější ústroj než ruka, oko, které ničím není poskvrňováno a nic neposkvrňuje, samo stává se nadbytečným svědkem.

Podivný cit brzo počal se jeviti; každé váhání zdálo se býti nedostatkem upřímnosti a lásky; bylo hanbou zůstati pozadu; ano, ani netoužili, aby sami viděli. Slova: »Blahoslaveni, kdož viděli a věří,« přesvědčila.

Viděli něco ušlechtilého ve víře bez důkazů. Opravdoví přátelé nechtěli míti žádného zjevení, tak jako později sv. Ludvík popíral, že byl svědkem eucharistského zázraku, aby neztratil zásluhy víry.

Lehkověrnost nabývala úžasně horlivců a šíření. Zásluhou bylo neviděti a věřiti, věřiti buď jak buď, věřiti dobrovolně, věřiti až ku bláznovství; taková víra povýšena za prvý dar duševní »Credo quia absurdum« bylo pevně založeno; zákon dogmat křesťanských stane se neobyčejným pokrokem, který nezastaví se před žádnou nemožností.

Hrdinský jakýs pocit nedovolí ohlédati se zpět. Zákony víry, které jsou zbožnosti nejdražší, protiví se rozumu, a to nejvíce pro názor, že mravní cena víry tím více stoupá, čím obtížněji jest uvěřiti, a že nikterak nejeví lásku, kdo věří jen tomu, co jest jasno.

Prvé dny byly tedy obdobím prudké horečky, kdy se věřící navzájem opojovali, a vespolek si sdělovali své

sny, kdy jeden uchvacoval druhého, oddávaje se nejpřehnanějším myšlénkám. Vidění množila se nepřetržitě. Stávala se obyčejně ve večerních shromážděních.

Když byly dvéře uzavřeny, a všichni byli zaujati svou fixní ideou, dal prvý, který se domníval slyšeti něžné slovo »šalom« (pokoj vám), znamení. Všichni naslouchali a zaslechli brzo totéž slovo. Radost těchto prostých lidí, kteří byli přesvědčeni, že mistr dlí mezi nimi, byla veliká. Každý kojil se touto sladkou myšlénkou a cítil se oblažen jakýmsi vnitřním rozhovorem.

Jiná vidění byla utvořena opět dle jiného vzoru a upomínala na poutníky do Emmaus. V okamžiku večeře vídán byl Ježíš, jak se zjevil, bral chléb, požehnal ho, lámal a podával tomu, koho chtěl svým zjevením oblažiti. V několika dnech vytvořil se a rozšířil celý kruh vypravování, která sice v jednotlivostech se líšila, ale přece vyplynula z téhož ducha lásky a naprosté víry. Je velmi chybno mysliti, že legendě je třeba delšího času, aby se ujala. Legenda povstává mnohdy v jediném dni. V neděli večer (16. nisanu, t. j. 5. dubna) věřilo se již, že Ježíš z mrtvých vstal. Za týden potom život jeho záhrobní, v nějž uvěřiti bylo nutno, byl vylíčen a utvrzen v nejpodstatnějších rysech.

KAPITOLA DRUHÁ.

Odchod učenníků z Jerusaléma. — Druhý galilejský život Ježíšův.

Nejvřelejší touhou těch, kdož ztratili drahou bytost, jest, spatřiti opět místa, kde s ní žili. Tato touha opanovala zajisté též učenníky, a pohnula je, několik dní po událostech velikonočních k návratu do Galileje. Zdá se, že někteří již po zajetí Ježíšově a ihned po jeho smrti nastoupili cestu do krajin severních. V okamžiku z mrtvých vstání rozšířila se zpráva, že v Galileji ho uzří opět. Některé ženy, jež byly u hrobu, vrátily se a zvěstovaly, že anděl jim oznámil, že Ježíš je předešel do Galileje. Jiné tvrdily, že Ježíš sám jim přikázal tam se odebrati. Někdy jim napadalo, že již za života svého jim tak řekl. Jisto jest pouze to, že po několika dnech, snad když velikonoce již zcela byly skončeny, učenníci věřili, že dostali rozkaz k návratu do své vlasti. Možná také, že vidění v Jerusalémě ochabovala. Touha po domově zmocňovala se jich. Krátká zjevení Ježíšova nestačila, aby vyplnila nesmírné prázno, které povstalo jeho nepřítomností. Vzpomínali melancholicky na jezero a krásné hory, kde okusili království božího. Zejména

ženy chtěly stůj co stůj vrátiti se do země, kde se těšily z tolika štěstí.

Nutno poznamenati, že rozkaz k odchodu pochází hlavně od nich. Toto nenáviděné město je tísnilo; toužily po zemi, kde měly toho, jejž milovaly a byly již předem pevně přesvědčeny, že se tam s ním opět shledají.

Většina učenníků nastoupila tudíž cestu s radostí a v naději, snad ve společnosti oné karavany, jež odváděla domů velikonoční poutníky.

V Galilei doufali nalézti ne snad jen pomíjející vidění, nýbrž samého Ježíše, jakési pokračování toho, co bylo před jeho smrtí. Ohromné očekávání naplňovalo jejich duše. Obnoví říši israelskou, založí konečně království boží, a zjeví, jak se říkalo, svou spravedlnost?

Vše bylo možno. Představovali si již usměvavé nivy, kde se s ním těšili. Více jich věřilo, že si s nimi určil dostaveníčko na jisté hoře, snad na té, na níž lpěli jejich nejdražší vzpomínky. Snad nikdy nebylo radostnější cesty nad tuto. Všechny jejich sny byly blízko svého vyplnění. Odcházeli, aby ho spatřili.

Vskutku ho také viděli. Sotva se oddali svým pokojným chimérám, domnívali se státi znovu uprostřed plné doby evangelické. Bylo to ke konci měsíce dubna. Půda je tu poseta červenými sasankami, které jsou snad oněmi »liliemi polními«, které tak rád Ježíš vtahoval do svých podobenství. Za každým krokem shledávali se znovu s jeho slovy, jakoby připjatými na tisíce nahodilostí na cestě. Zde strom, květina, símě, z nichž tvořil podobenství; tam pahorek, na němž mluvil svou nejdojemnější řeč, zde člun, z něhož učil. Bylo to jako krásný znovu počatý sen, jako ztracená a znovu nalezená illuse. Nadšení zdálo se být znovuzrozeno. Sladké galilejské »království boží« je zase v proudu. Tento průhledný

vzduch, tyto ranní chvíle na pobřeží nebo na hoře, tyto noci strávené na jezeře při pozorování rybolovu, daly povstati novým vidinám. Viděli ho všude, kde s ním bývali kdysi pospolu. Nebyla to však vždycky radost požitku. Ještě že se jim jezero leckdy zdálo hodně osamělým. Ale veliká láska spokojí se s málem. Kdyby každý z nás jen jednou do roka mohl vidět v rychlém přelétnutí milované osoby, které jsme ztratily, jen na okamžik, jen na tak dlouho, co bychom vyměnili dvě slova: pak by smrt nebyla více smrtí!

To byl duševní stav věrné družiny v tomto krátkém období, v němž se křesťanství zdálo vracet na chvíli k své kolébce, aby se s ní na věky rozloučilo. Hlavní učedníci Petr, Tomáš, Nathanael, synové Zebedeovi shledali se vespolek zase na březích jezera a žili nadále pospolu (Jan XXI, 2 atd.); uchopili se znovu svého starého řemesla rybářského v Bethaidě a Kafarnau. Galilejské ženy byly dle všeho s nimi. Více než kdo jiný naléhaly na tento návrat, jenž byl pro ně potřebou srdce. Bylo to poslední jejich působení při vzniku křesťanství. Věrny své lásce, nechtěly opustit zem, v níž zažily největší své radosti. Byly však brzy zapomenuty a poněvadž nemělo galilejské křesťanství žádného nástupce, zanikla jejich památka na dobro v jistých větvích ústního podání. Tyto dojímající posedlé ženy, tyto obrácené hříšnice, tyto pravé zakladatelky křesťanství, Marie Magdalena, Marie Kleofášova, Johanna, Zuzana, přešly ve stav opuštěných světic.

Pavel jich nezná (1. Kor. XV, 5 atd.). Víra, kterou stvořily, postavila je do stínu. Třeba sestoupit až do středověku, chceme-li vidět, jak se jim stalo po spravedlnosti; jedna z nich, Marie Magdalena, zaujímá tu jedno z hlavních míst v křesťanském nebi.

Tyto vidiny na březích jezera přiházely se, jak se zdá, dosti často. A jak by nebyli měli učedníci spatřiti svého božského přítele u těchto vod, kde se Boha kdysi dotýkali? Nejprostší okolnosti je k tomu vedly.

Jednou veslovali po celou noc, aniž jen jedinou rybu chytili; náhle se však naplnili sítě — to byl zázrak. Zdálo se jim, jakoby někdo na ně ze břehu byl zavolal: »Vrzte své sítě na pravo!« Petr a Jan pohlédli na sebe: »To byl Pán,« řekl Jan. Petr, jenž byl nahý, oblékl si na rychlo svou tuniku a vrhl se do moře, aby se spojil s neviditelným rádcem. — Pak přišel zas Ježíš několikráte bráti podílu na prostých jejich jídlech. Jednoho dne po skončeném rybolovu nalezli s úžasem rozžhavené uhlí, rybu na něm ležící a vedle ní chléb. Živá vzpomínka na večeře v minulé době zmocňovala se jejich mysli. Chléb a ryba byly vždycky podstatnými jejich součástkami.

Ježíš míval ve zvyku jen těchto krmí nabízeti. I byli po večeři přesvědčeni, že Ježíš seděl vedle nich a podával jim pokrmů, které se pro ně staly eucharistickými a posvěcenými.

Byli to hlavně Jan a Petr, jimž bylo přáno to štěstí obcovati důvěrně s vroucně milovaným přízrakem. Jednoho dne domníval se Petr, snad ve snu (ale co to dím! život jejich na těchto březích, nebyl-liž on neustálým sněním?), slyšeti Ježíše, tázajícího se ho: »Miluješ mne?« Otázka se opakovala po třikráte. Petr, naplněn citem sladkobolné něhy, měl za to, že odpovídá: »Ach ano, Pane, ty víš, že tě miluji.« A pokaždé řeklo zjevení: »Pasiž ovce mé!« (Jan XXI, 15.) Jindy vypravoval Petr Janovi důvěrně o neobyčejném snu. Zdálo se mu, že se prochází s Mistrem. Několik kroků za nimi šel Jan. Ježíš rozmlouval s ním ve velice temných výrazech, které zdály se zvěstovati Petrovi žalář nebo násilnou smrt a

opakoval po několikráte: »Následuj mne!« Petrus, ukazuje prstem na Jana, ptal se: »A onen, Pane?« — Ježíš odpověděl: »Tak ho chci nechati, až přijdu, co tobě do toho? Následuj mne!« Po popravě Petrově vzpomněl si Jan na tento sen a považoval jej za předpověď, jakým způsobem zemře jeho přítel. Vypravoval jej svým učedníkům a ti domnívali se v něm nalézti ujištění, že mistr jejich nezemře před posledním příchodem Ježíše (Jan XXI. 18).

Tyto veliké melancholické sny, tyto nepřerušené, stále obnovované rozmluvy s milovaným mrtvým vyplňovaly jejich dny a měsíce. Sympathie Galilejců ku proroku, usmrcenému od Jerusalémských, znovu se budila. Více než pět set lidí shromáždilo se už kol památky Ježíšovy (1. Kor. XV, 6). Nemajíce Mistra, poslouchali jeho oprávněných učedníků, jmenovitě Petra. Když jednoho dne vystoupili věrní Galilejští v průvodu svých duchovních vůdců na horu, kam tak často byli zavedli Ježíše, domnívali se jej opět viděti. Vzduch na oněch výšinách je pln podivných zrcadlení. Tatáž illuse, která se zmocnila kdysi nejzasvěcenějších učedníků, objevila se zase. Shromážděné množství domnívalo se vidět obrysy božského přízraku v étheru; všichni se vrhli na svou tvář a klaněli se mu (Matouš XXVIII, 16—20; 1. Kor. XV, 6, srovnej Marek XVI, 15 atd.; Lukáš XXIV, 44 atd.). Pocit, jejž čistý obzor na těchto výšinách vyvolává, je představa o nesmírnosti světa a žádost dobýti ho. Na jednom ze sousedních vrcholů hor ukazoval Satan na království země a jejich moc a, jak se praví, nabízel je Ježíšovi, chce-li se mu vzdát. Tentokráte byl to Ježíš, jenž z výše posvěcených vrcholů odkazoval své učedníky na celou zemi a zajišťoval jim budoucnost. I sestoupili s hory, přesvědčeni, že jim Syn Boží dal rozkaz, aby obrátili pokolení lidské a že jim přislíbil dlíti s nimi

až do skonání světa. Zvláštní horlivost a božská zanícenost naplnily je po této řeči. Považovali se za missionáře celého světa, schopné konati všecky zázraky. Svatý Pavel viděl mnohé z těch, kteří tomu neobyčejnému výjevu byli přítomni. Ještě po pět a dvaceti letech byl dojem jejich tak silný a živý, jako prvého dne. (1. Kor. XV, 6.)

Skoro celý rok uplynul v tomto životě, vznášejícím se mezi nebem a zemí.*) Půvabu tohoto života nejen že neubývá, ale on ještě vzrůstá. Je to zvláštní vlastností všeho velkého a svatého, že se stále zvětšuje a očišťuje. Cit, vztahující se k milované osobě, kterou jsme ztratili, je z jisté vzdálenosti plodnější než v den po

*) Jan nestanoví určitě život Ježíšův po z mrtvých vstání. Zdá se, že připouští jej hodně dlouhý. Dle Matouše netrval déle než doba, jíž bylo třeba k cestě do Galileje a na horu, Ježíšem ustanovenou. Dle prvého, nedokonaného závěru Markova (XVI, 1—8) byly by se věci tak přihodily jako u Matouše. Dle druhého závěru (XVI, 9—20), dle jiných a dle Lukáše zdá se, že život po vzkříšení trval pouze den. Pavel (1. Kor. XV, 5—8) v souhlase se čtvrtým evangeliem prodlužuje ho o léta, poněvadž jeho zjevení, které se přihodilo teprv nejméně pět nebo šest let po smrti Kristově, platí za poslední zjevení. Okolnost »pěti set bratří« vede k témuž mínění, neboť nezdá se být pravděpodobným, že by den po smrti Ježíšově skupina jeho přátel byla tak silná, aby mohla tvořiti takové shromáždění (Skutky apoštolské I, 15). Mnohé gnostické sekty, zvláště Valentianové a Sethiové určovali dobu zjevování se na osmnáct měsíců a založili na tom dokonce mystické nauky. Jen pisatel Skutků apoštolských (I, 3) stanoví trvání života Ježíšova po vzkříšení na čtyřicet dní. To je však slabá autorita, zvláště uváží-li se, že je založena na mylné soustavě (Lukáš XXIV, 49, 50, 52; Skutkové apoštolští I, 4, 12), dle něhož celý život po vzkříšení byl stráven v Jerusalémě a jeho okolí. Číslo 40 je symbolické (lid byl 40 let na poušti, Mojžíš 40 dní na Sinaji, Eliáš a Ježíš postili se 40 dní atd.). Autorita Pavlova, nejstarší a nejsilnější ze všech, posiluje přesvědčivost čtvrtého evangelia, které pro tuto část evangelických dějin vykazuje největší souvislost a největší pravděpodobnost a zdá se poskytovati rozhodující důvody.

smrti. Čím více se od ní vzdalujeme, tím mocnějším se stává tento cit. Truchlivost, která z počátku panuje a v jistém smyslu pak ochabla, mění se v radostnou zbožnost. Obraz zemřelého se ozáří, sidealisuje, stane se duší celého života. základem všech skutků, zdrojem vší radosti, orakulem braným na poradu, útěchou hledanou v hodinách skleslosti Smrt je podmínkou každé apotheosy. Ježíš milován za svého života, byl milován ještě více po svém posledním vzdechu, či spíše, jeho poslední vzdech byl počátkem pravého jeho života v lůně jeho církve. Stal se vnitřním přítelem, důvěrníkem, soudruhem cesty, takovým, jenž na zatáčce cesty se k tobě přidruží, tebe následuje, s tebou k stolu zasedá a mezi tím co mizí, dává se ti poznati (Lukáš XXIV, 31). Naprostý nedostatek vědecké přísnosti ve smyslu dnešních věřících byl příčinou, že nikomu nenapadlo tázati se na povahu jeho bytosti. Představovali si ho zbaveného všech bolestí, obdařeného jemným tělem, kráčejícího zavřenými dveřmi, tu viditelného, brzy zas neviditelného, ale vždycky živoucího. Někdy se i domnívali, že tělo jeho není hmotné, nýbrž jen stínové anebo zdánlivé (Jan XX, 19, 26). Jindy zase mu připisovali hmotnost, maso, kosti; s naivní nedůvěrou a jakoby se klamivé přízraky samy před sebou chtěly chránit, dávali mu jíst a pít; vypravovalo se, že připustil, aby se ho někdo dotekl. Představy o této věci vlnily se v naprosté neurčitosti sem tam.

Až dosud sotva jsme na to byli pomyslili, abychom položili zbytečnou a nezodpověditelnou otázku. Mezitím co Ježíš vskutku z mrtvých vstal, to jest v srdcích těch, kdož ho milovali; mezitím co se utvořilo nezvratné přesvědčení apoštolů a víra světová se připravovala — kde zatím strávili červi to neživé tělo, které večer ve hrob bylo uloženo, tato otázka zůstane navždy nezodpověděnou, neboť, jak přirozeno, nemohou nám tu křesťanská

ústní podání poskytnouti ani nejmenší zprávy. Duch je to, jenž oživuje, tělo nic neprospívá (Jan VI, 64). Vzkříšení bylo triumfem myšlénky nad skutečností. Vstoupila-li jednou idea v nesmrtelnost, co tu záleží ještě na těle?

Kolem roku 80 nebo 85, když nynější text prvního evangelia obdržel své poslední dodatky, měli Židé už o této věci své pevné mínění (Mat. XXVIII, 11—15). Dle jejich mínění přišli prý v noci učedníci a ukradli mrtvolu. Křesťanské mysli byly touto pověstí rozhořčeny a aby odstranily tuto námitku, vymyslily si okolnost s hlídačem a pečetí na hrobku vloženou (Mat. XXVII, 62, 66, XXVIII, 4, 11). Tato okolnost, vyskytující se jen v prvním evangeliu, pomísená s legendami velice slabé věrohodnosti, není naprosto přijatelna. Ale i vysvětlení židovské, jakkoliv se nedá vyvrátiti, není nijak uspokojivé. Ztěží se dá připustit, že by ti, kteří tak dokonale věřili, že Ježíš vstal z mrtvých, byli titéž, kdož odnesli mrtvolu. Jakkoli neurčité bylo myšlení u těchto lidí: ale sotva kdo by si vymyslil podvod tak podivný. Nesmí být také zapomenuto, že malá obec byla v oné době docela roztroušena. Nebylo spojení, střediska, pravidelné veřejnosti. Názory o víře vznikaly roztroušeně sem tam a pak se spojovaly, pokud to šlo. Odpory, které se vyskytují mezi zachovanými nám líčeními událostí z onoho nedělního jitra, dokazují, že se pověsti ty šířily různými drohami a že se o jejich souhlasnost nikdo příliš nestaral. Je možno, že tělo bylo od některých učedníků odneseno a dopraveno do Galileje (neurčitý pocit toho možno nalézti u Matouše XXVI, 32, XXVIII, 7, 10; Marek XIV, 28, XVI, 7). Ostatní, kteří zůstali v Jerusalémě, nevěděli ničeho o této věci. Anebo snad nevěděli učedníci, kteří tělo odnesli do Galileje, zpočátku ničeho o pověstech, které se v Jerusalémě zatím tvořily, takže

víra ve vzkříšení povstala za jejich zády a na konec je překvapila. Neodporovali jí asi a i kdyby to byli učinili, nebylo by to nic znamenalo. Jedná-li se o zázrak, není připuštěno žádné opozděné vysvětlení.*) Hmotná obtíž nepřekáží nikdy vývoji nějakého citu a vzniku smyšlenek, jichž tento cit potřebuje.**) V novějších dějinách zázraku v La Salettě byl klam plnou měrou dokázán; to však nevadilo, aby se nezbudovala basilika a věřící sem nespěchali.

Dalo by se také připustit, že zmizení mrtvoly bylo činem Židů. Možná, že se domnívali, předejíti tak bouřlivým scénám, jaké mohly vzniknout nad mrtvolou muže v lidu tak známého, jako byl Ježíš. Snad chtěli zameziti, aby mu nebyl připraven hlučný pohřeb a aby nebyl postaven hrob nad tímto spravedlivým. Konečně, kdož ví, nebylo-li zmizení mrtvoly činem majitele zahrady anebo zahradníka? (Obsahoval by tu snad Jan XX, 15,

---

*) To se ukázalo na zázracích v La Salettě a Lourdech. — Jeden z nejobyčejnějších způsobů, jímž se tvoří legendy o zázracích, je tento: O nějaké svaté osobě se věří, že dovede uzdravovati. Přinesou k ní nemocného, jenž na základě svého rozčilení cítí ulehčení. Příštího dne vypravuje se na deset mil dokola, že se stal zázrak. Nemocný zemře za pět, šest dní na to, ale nikdo o tom nemluví a mezitím co se koná pohřeb, mluví se o jeho uzdravení s největším obdivem na vzdálenost čtyřiceti mil.

**) Podobné a ještě nápadnější zjevy přiházejí se každoročně v Jerusalémě. Řečtí pravoslavní tvrdí, že oheň, který v sobotu před řeckými velikonocemi sám od sebe se zapaluje na božím hrobě, smazuje hříchy těch, kdož si s ním přejedou po obličeji, a že jich nespálí. Tisíce poutníků podnikají tento experiment a vědí zcela dobře, že je to pálí (skroucené tváře a zápach něčeho se pálícího dokazují to dostatečně); nicméně nenašel se dosud nikdo, kdo by této víře pravoslavné církve se byl postavil na odpor. Přiznal by se tím k nedostatku víry, k tomu, že je zázraku nehoden a nebesa! bylo to přiznání, že latinská církev je pravá. Neboť tento zázrak se považuje od Reků za důkaz, že jejich církev je jediná pravá.

paprsek světla?) Tento majitel stál patrně sektě vzdálen. Zvolili jeho jeskyni, poněvadž byla Golgothě nejblíže a poněvadž bylo na spěch (Jan to praví výslovně XIX, 41, 42). Snad nebyl s tím spokojen a dal tělo odstraniti. Otevřeně však řečeno, jednotlivosti ve čtvrtém evangeliu uvedené, jako na příklad roucho pečlivě svinuté a do kouta položené (Jan XX, 6, 7), nesouhlasí zase dostatečně s touto domněnkou.

Tato poslední okolnost nasvědčovala by tomu, že zde působila ruka ženská. Patero vypravování o návštěvě žen u hrobu jsou tak zmatená a spletená, že tu leží na snadě míti za to, že zde vězí nějaké nedorozumění. Mysl ženská, vášní ovládnutá, je schopna nejpodivnějších klamů. Často bere podíl na svých vlastních snech. Vydává-li pak takovéto případy za zázraky, nepodvádí nikoho úmyslně, ale každý je bez přemýšlení veden k tomu, že to bere za pravdu. Marie Magdalena byla, dle řeči oné doby, »posedlá sedmi ďábly« (Marek XVI, 9; Lukáš VIII, 2). K tomu třeba míti na zřeteli skrovnou duševní bystrost žen v Orientě, jejich naprostý nedostatek vychování a zvláštní zabarvení jejich upřímnosti. Přehnané přesvědčení o něčem činí každý návrat k vlastnímu přemýšlení nemožným. Kdo vidí nebe všude kolkol sebe, dospěje k tomu, že se sem tam postaví na místo nebe.

Ale stáhněme roušku přes tato tajemství. Ve stavu náboženských krisí, kdy se všecko považuje za božské, mohou z nejnepatrnějších příčin vyjíti největší účinky. Kdybychom byli bývali svědky těch zarážejících okolností, jaké se vyskytují při vzniku všech skutků víry, tu bychom nalezli okolnosti, které se nezdají být v nijakém poměru s důležitostí svých následků, jiné pak, nad nimiž bychom se usmívali. Staré naše dómy čítají se k nejkrásnějším věcem světa; nelze tam vstoupiti bez jistého

omamujícího pocitu jejich nekonečnosti. Ale zatím jsou tato velkolepá zázračná díla skorem vždycky výsledkem nějakého malého podvodu. Ale co leží konečně na tom? Při těchto věcech padá na váhu jen výsledek. Víra očišťuje všecko. To, co se hmotného událo a co dalo vznik víře ve vzkříšení, nebylo skutečnou příčinou tohoto případu. Co dalo Ježíšovi vstáti z mrtvých, to byla láska. Tato láska byla tak mocná, že malá náhoda stačila, aby vystavěla budovu všeobecné víry. Kdyby byl býval Ježíš méně milován, kdyby byla měla víra v jeho vzkříšení méně příčiny ke svému vzniku, tu mohlo se takovýchto náhod dostaviti sebe více: nic by z nich nebylo vzešlo. Zrnko písečné způsobí sřícení celé hory, nastal-li k tomu čas. Největší události mívají současně ty největší a ty nejmenší příčiny. Velké příčiny jsou jediné pravé; malé určují jen objevení se výsledku dávno jí připravovaného.

KAPITOLA TŘETÍ.

Návrat apoštolů do Jerusaléma. — Konec periody zjevení.

Zatím však začalo zjevení, jak se přihází při hnutích nadšené lehkověrnosti, ubývati. Populární výplody obraznosti podobají se nakažlivým nemocem, rychle se otupují a mění tvar. Činnost žhoucích duší obrátila se brzy v jinou stranu. To, co se domnívali slyšeti z úst drahého vzkříšeného, byl rozkaz, aby šli kázat a obrátili svět. Ale kde začít? Zajisté že v Jerusalémě (Lukáš XXIV, 47). Ti, kteří té doby sektu vedli, usnesli se na návratu do Jerusaléma. Poněvadž se takovéto cesty konaly obyčejně v karavanách v čas svátků, možno s pravděpodobností míti za to, že návrat, o nějž se zde jedná, stal se skutkem buď v době letnic r. 33. anebo v době velikonoc r. 34.

Galilea byla tedy od křesťanství opuštěna, opuštěna navždy. Malá obec, která zde zůstala, se zajisté asi zachovala, ale nebylo o ní slyšet. Bezpochyby byla, jako všecka ostatní, rozdrcena strašlivou tou pohromou, která stihla zem za války s Vespasianem. Zbytky roztroušené obce utekly se za Jordán. Po válce nebylo to už křesťanství, které se do Galileje vrátilo; bylo to židovství.

Ve druhém, třetím a čtvrtém století je Galilea zemí docela židovskou, střediskem judaismu, zemí talmudu.*) Galilea značí tedy ve vývoji křesťanství pouhou jednu hodinu, ale byla to hodina zvláště svatá, ona dala novému náboženství to, co mu získalo trvání: jeho poesii, jeho pronikavý půvab. »Evangelium« ve smyslu synoptiků bylo dílem galilejským. Pokusím se však dále ukázat, že »evangelium«, takto pojato, bylo hlavní příčinou úspěchu křesťanství a že zůstalo nejspolehlivější zárukou jeho budoucnosti.

Je pravděpodobno, že část oné malé školy, která Ježíše obklopovala za posledních jeho dnů, zůstala v Jerusalémě. Ve chvíli rozluky byla víra v nesmrtelnost už založena. Tato víra se tedy vyvíjela ze dvou stran s tvářností znatelně rozdílnou, a to je zajisté příčinou toho, že se líčení oněch zjevení naprosto rozcházejí. Utvořily se dvě tradice, jedna galilejská, druhá jerusalémská. Dle prvé udála se (vyjímaje prvních chvil) všecka zjevení v Galileji, dle druhé udála se v Jerusalémě. Souhlas obou částí malé církve v základním článku víry sesiloval jen, jakž přirozeno, společnou víru. Objímali se v téže víře; volali na sebe s nadšením: »Vstalť jest z mrtvých!« Možná že radost a nadšení, které následovaly na toto setkání, měly v zápětí nové vidiny. Tato doba jest to, do níž možno vřaditi »zjevení Jakubovo«, o němž se Pavel zmiňuje (1. Kor. XV, 7). Jakub byl bratrem aneb alespoň příbuzným Ježíšovým. Nedá se říci, zdali Ježíše na jeho cestě do Jerusaléma doprovázel. Přišel tam asi teprv s apoštoly, když tito opustili Galileu.

Všichni důležitější apoštolové měli své zjevení, bylo by proto těžko připustiti, že by »bratr Pánův« nebyl

---

*) O jméně »Galilejští«, které dáno bylo křesťanům, viz kapitolu 13.

měl také svoje. Bylo to, jak se zdá, eucharistické zjevení, t. j. Ježíš se zjevil, vzal chléb a lámal jej. Později položili oni členové křesťanské obce, kteří se připojili k Jakubovi a zvali se Hebrejci, toto zjevení na den z mrtvých vstání a domnívali se, že se událo jakožto prvé ze všech.

Jest opravdu podivno, že rodina Ježíšova, jejíž někteří členové za jeho života v něho nevěřili a vůči poslání jeho stavěli se nepřátelsky (Jan VII, 5), tvořili nyní část obce a zaujímali v ní důležitá postavení. Možno míti za to, že toto připojení událo se za pobytu apoštolů v Galileji. Sláva, jíž získalo najednou jméno jejich příbuzného, těchto pět set lidí, kteří v něj věřili a ujišťovali, že ho viděli vzkříšeného, to působilo asi mocně na mysl jejich. Hned po dokonaném usazení se apoštolů v Jerusalémě je viděti Marii, matku Ježíšovu, a bratry jeho u nich (Skutkové apoštolští I, 14, což je ostatně slabým svědectvím, už u Lukáše (I, II) je cítit úmysl, zvětšiti úlohu, kterou hrála Marie). Co se Marie týče, zdá se, že Jan, domnívaje se tím splniti odkaz Mistrův, přijal ji za svou a vzal ji s sebou (Jan XIX, 25—27). Snad ji pak vzal s sebou do Jerusaléma. Tato žena, jejíž úloha a osobní povaha zůstaly zahaleny hlubokým temnem, nabyla od této chvíle důležitosti. Slovo, které evangelista vložil do úst neznámému: »Požehnané tělo, které tě nosilo a prsy, které tě kojily!« stávalo se skutkem. Podle všeho přežila Maria svého syna jen o málo let. (Tradice o jejím pobytu v Efesu je novějšího původu a bezpodstatná.)

Co se tkne Ježíšových bratří, je to otázka ještě temnější. Ježíš měl bratry a sestry (Viz »Život Ježíšův«). Ale zdá se, že mezi osobami, které se zvaly »bratří Pána«, nalezali se i příbuzní druhého řádu. Tato otázka jest ostatně jen potud důležitou, pokud se týče Jakuba.

Tento Jakub »spravedlivý« anebo »bratr Pána«, jehož vidíme hrát v prvých třiceti letech křesťanství tak velikou úlohu, byl to Jakub, syn Alfaeův, jenž se zdál být bratrancem Ježíšovým či skutečný Ježíšův bratr? Udaje jsou po této stránce naprosto neurčity a sobě odporující. Co o tomto Jakubovi víme, podává obraz, od Ježíšova tak rozdílný, že lze stěží uvěřiti ve zrození dvou takto od základů si rozdílných lidí z téže matky. Je-li Ježíš pravým zakladatelem křesťanství, je naproti tomu Jakub jeho nejnebezpečnějším nepřítelem. Svým omezeným duchem byl by všecko pokazil. Později se věřilo, že byl Jakub Spravedlivý skutečně bratrem Ježíšovým. Ale snad nastoupil ve věci této později zmatek názorů.

Budiž tomu však už jakkoliv! apoštolové se rozcházeli nyní jen na tak dlouho, co by konali občasné cesty. Jerusalém se stává jejich střediskem (Skutkové apoštol. VIII, 1; ke Galatům I, 17—19); a zdá se, jakoby se báli znovu se roztrousiti, a jisté rysy zdají se projevovati u nich mínění, že je třeba zameziti nový návrat do Galileje, jímž by se malá tato společnost rozpadla. Domnívali se míti výslovný rozkaz Ježíšův, jenž zakázal opustiti Jerusalém, alespoň pokud nenadejde očekávané velké zjevení (Lukáš XXIV, 49; Skutk. apoštolští I, 4). Zjevení stávala se stále řidšími. Mluvili o nich vždy méně a počínali věřit, že už Mistra před jeho slavným příchodem v oblacích nespatří. Obraznost jejich vrhla se tím větší silou na slib, jejž prý Ježíš byl dal. Za svého života prý mluvil často Ježíš o Duchu svatém, jenž byl pojímán jakožto vtělení božské moudrosti. Slíbil svým učedníkům, že tento duch bude jejich silou v bojích, jež budou nuceni podstoupit, že bude jejich nadšením ve svízelích, jejich mluvčím, když budou nuceni veřejně mluviti.

Když se zjevení stávala řidšími, vzhli se na tohoto ducha, jejž považovali za těšitele, za druhé Já, které Ježíš posýlal svým přátelům. Někdy si představovali, že se Ježíš zjevuje uprostřed shromážděných učedníků a dech života ze svých úst na ně vysýlá (Jan XX, 22, 23). Jindy zas bylo zařízení Ježíše považováno za podmínku zjevení Ducha svatého (Jan XVI, 7). Měli za to, že při svých zjeveních mluvil o sestoupení tohoto ducha (Luk. XXIV, 49; Skutk. apoštol. I, 4). Mnozí ustavili pevný svazek mezi tímto sestoupením a mezi zřízením říše israelské (Skutk. apošt. I, 5—8). Všecka činnost obraznosti, již sekta vyvíjela, aby vytvořila legendu o vzkříšeném Ježíši, byla nyní obrácena na sestrojení zbožné víry v sestoupení svatého Ducha a jeho divuplné dary.

Zdá se však, že se zatím zase událo veliké zjevení Ježíše buď v Bethanii anebo na hoře Olivetské. Jistá ústní podání vztahují k tomuto zjevení poslední jeho napomenutí, opětovaný slib seslání Ducha svatého a akt, jímž se učedníkům uděluje moc odpouštěti hříchy (jiná ústní podání vztahují udělení této moci na minulá zjevení, Jan XV, 23). Význačné rysy těchto zjevení stávají se stále neurčitějšími; jsou navzájem zaměňována; na konec se na ně už nemyslilo. Mělo se za to, že Ježíš žije (Lukáš XXIV, 23; Skutk. apoštol. XXV, 19), že se zjevil v řadě vidění, dostačujících, aby jeho existence byla dokázána; že se může ještě jen v částečných viděních zjeviti až k tomu velikému konečnému zjevení, v němž všecko bude splněno (Skutk. apošt. I, 11). Tak vřadil Pavel zjevení, které měl na cestě do Damašku, mezi ona, o nichž jsme právě vypravovali (1. Kor. XV, 8).

Každým způsobem pojímalo se to v idealistickém smyslu, že Mistr je se svými učedníky a zůstane s nimi až do konce (Matouš XXVIII, 20). V prvých dnech, když

vidění byla velice častá, domnívali se, že Ježíš bydlí bez přestání na zemi a žije způsobem pozemským. Když však vidění stávala se stále řidšími, podlehli jiné představě. Představovali si Ježíše, sedícího v slávě po pravici svého otce. »Vstoupil na nebesa,« říkali.

Tento výraz zůstal pro většinu ve stavu pouhého rozplývavého obrazu.*) Ale některým se zjevil hmotným způsobem. I mělo se za to, že na základě posledního, všem apoštolům společného vidění, při němž jim dával svá nejdůležitější napomenutí, se Ježíš pozvedl k nebesům. Tento výjev byl později dále rozvinut a utvořila se z něho hotová legenda. Vypravovalo se, že se nebešťané, tak jako při božských, zvláště stkvělých zjeveních (srovnej s vypravováním o proměnění na hoře), zjevili v tom okamžiku, když jej obklopil oblak a že těšili učedníky ujišťováním, že se Ježíš zase v oblacích navrátí, docela podobně scéně, jejímiž svědky právě byli. Smrt Mojžíšova byla v obraznosti lidu provázena okolnostmi podobného způsobu. Snad se též upamatovali na nanebevzetí Eliášovo. Podání (Lukáš, poslední kapitola evangelia a první Skutků apoštolských) klade tento výjev do blízkosti Bethanie, na vrchol hory Olivetské. Toto místo bylo patrně učedníkům zvláště drahým, neboť Ježíš zde bydlíval.

Legenda tvrdí, že se učedníci po této zázračné scéně »s radostí« vrátili do Jerusaléma (Lukáš XXIV, 52). Co nás se týče, loučíme se zde truchlivě naposled s Ježíšem. Shledati se s ním znovu živoucím v jeho životě přízraku, bylo pro nás velikou útěchou. Tento

*) Jan III, 13, VI, 62, XVI, 7, XX, 17; k Efezským IV, 10; 1. ep. Petrova III, 22. Ani Matouš ani Jan nevypravují ničeho o nanebevstoupení. Pavel (1. Kor. XV, 1, 8) vylučuje dokonce i každou podobnou představu.

druhý život Ježišův, slabý odlesk prvního, jest ještě pln půvabu. Ale teď mizí z něho všecka vůně. Na svém trůně v oblacích, po pravici svého otce, zanechává nás tu jen s lidmi a, o nebesa' jak hluboký to pád! Maria Magdalena vrací se do ústraní své osady a zapadá zde ve své vzpomínky. Na základě té věčné nespravedlnosti, dle níž muž jedině sobě připisuje zásluhu na díle, na němž má žena nemenší podíl, staví ji Kephas do stínu a odsuzuje ji k zapomenutí. Žádná kázání na hoře víc, žádné léčení posedlých, žádné dotýkání se cizoložnic, žádná z oněch podivných spolupracovnic na obrozovacím díle, kterých Ježíš od sebe neodmítal!

Bůh skutečně zmizel. Dějiny církve stávají se odtud už napořád dějinami zrady na myšlénce Ježíšově. Ale, jako vždycky! Tyto dějiny jsou hymnou jeho slávy. Slova a obraz světlého Nazarence zůstanou jako vznešený ideál uprostřed nekonečné bídy. Lépe teprv pochopíme, jak byl veliký, poznáme-li, jak malí byli jeho učedníci.

KAPITOLA ČTVRTÁ.

Sestoupení Ducha svatého. — Ekstatická a prorocká vidění.

Malí, omezení, nevědomí byli učedníci Ježíšovi, jak jen možno. Prostota jejich ducha šla až k nejzazším mezím; lehkověrnost jejich neměla hranic. Ale jednu vlastnost měli: milovali svého mistra až do pošetilosti. Vzpomínka na Ježíše zůstala jedinou pružinou jejich života; byla to nepřestávající posedlost a je jasno, že od této doby budou žíti jediné z toho, co je po dva či tři roky tak mocně k sobě táhlo a poutalo. Pro duše nižšího řádu, které nedovedou Boha milovat bezprostředně. t. j. nalezati pravdu, tvořiti krásu, konati sami sebou dobro, spočívá spása v tom, že milují někoho, na kom září paprsek pravdy, krásy a dobra. Většina lidí potřebuje kultu o dvou stupních. Dav klanících se chce míti sprostředkovatele mezi sebou a Bohem.

Podařilo-li se některé osobě připoutati k sobě vyšším mravním svazkem více jiných lidí a zemře-li pak tato osoba, přihází se povždy, že ti, kteří ji přežili, které až dosud řevnivost a různost názorů od sebe loučila, stávají se nejlepšími přáteli. Tisíc drahých obrazů z minulosti

tvoří společný jejich poklad. I to svědčí o lásce k mrtvému, milujeme-li ty, o nichž víme, že s ním byli spojeni. Snažíme se sjednotiti, abychom vespolek vzpomínali zmizelých šťastných dnů. Hluboké slovo Ježíšovo (Mat. XVIII, 20) naplňuje se tu doslova: mrtvý je tu přítomen uprostřed lidí, kteří k památce jeho se shromáždili.

Náklonnost, kterou učedníci za života Ježíšova k sobě projevovali, zdesateronásobila se po jeho smrti. Tvořili malou, uzavřenou společnost, která žila jen pro sebe. Bylo jich v Jerusalémě asi sto dvacet. Zbožnost jejich byla živá a obklopená ještě docela formami židovské zbožnosti. Chrám byl hlavním místem jejich úcty (Luk. XXIV, 53, Skutk. apošt. II, 46, srov. Luk. II, 37). Dle všeho vydělávali si prací výživu, ale ruční práce v tehdejší židovské společnosti vyžadovala velmi málo času. Každý měl své řemeslo, což mu však nijak nevadilo, aby nebyl vzdělaným a dobře vychovaným člověkem. U nás se ukájejí hmotné potřeby tak těžce, že ten, kdo žije z práce rukou svých, je povinen pracovati dvanáct až patnáct hodin denně; jen ten, kdo má dost zbývajícího času, může se věnovati záležitostem duše; získávání vědomostí je věc vzácná a drahá. Ale v těchto starých společnostech, o nichž nám ještě dnes Orient poskytuje přibližnou představu, v tomto podnebí, kde příroda tak marnotratně člověku rozdává a tak málo žádá, poskytoval život dělníkovi dosti volného času. Jakési společné vyučování seznámilo každého s běžnými myšlénkami doby. Potravy a oděvu bylo dostatek (5. Mojžíšovu X, 18, 1. k Timotheovi VI, 8); daly se opatřiti za několik hodin mírné práce. Ostatek náležel snu a vášni. Vášeň dosáhla v těchto duších nepochopitelného pro nás stupně síly. Židé oné doby (viz dějiny židovské války od Josefa Flavia) zdají se nám být hotovými posedlými, každý slepě poslušen hnutím myšlénky, která ho ovládala.

V době, o níž je zde řeč, a kdy přestala zjevení, ovládala křesťanskou obec přede všemi jinými myšlénka o příchodu Ducha svatého. Domnívali se ho přijímati v každém tajemném, kolem vanoucím dechu. Mnozí se domnívali, že to je sám dech Ježíšův (Jan XX, 22). Každá vnitřní útěcha, každý vzruch statečnosti, každý výtrysk nadšení, každý cit radostného a něžného veselí, jenž přišel, aniž kdo věděl odkud, byl dílem Ducha svatého.

Dobré tyto duše sváděly jako vždycky něžné, v nitru jejich vzniklé city zpět na zevnější nějakou příčinu. Zvláště schůzky byly to, kde se přiházely tyto vzácné zjevy vnitřního osvícení. Když byli všickni shromážděni a mlčky očekávali shora vnuknutí, stačilo zašeptání anebo nahodilý nějaký zvuk, aby soudili na příchod svatého Ducha. V prvé řadě byla to zjevení Ježíše, která podobným způsobem byla vyvolávána. Nyní však se pochod jejich myšlének změnil. Byl to božský duch, jenž vanul přes malou obec a naplňoval ji výlevy nebes.

Tato víra byla v souvislosti s názory, pochodícími ze Starého zákona. V hebrejských knihách je líčen prorocký duch jako dech, který člověka proniká a uvádí u vytržení. V krásném vidění Eliášovu (1. královská XIX, 11, 12) táhne Bůh kolem jako lehký dech, vyvolávající jen tiché šumění. Z těchto představ vznikly v dřívějších dobách názory, podobné oněm našich dnešních spiritistů. V »nanebevzetí Isaiášově« (toto dílo zdá se, že vzniklo na počátku druhého století našeho časopočtu) je příchod ducha provázen jistým vrznutím dveří. Zhusta, skoro vždycky, byl tento příchod považován za druhý křest, totiž za »křest Ducha svatého«, stojící daleko výše než křest Janův (Mat. III, 11, Marek I, 8, Luk. III, 16, Skutkové apošt. I, 5, XI, 16, XIX, 4; 1. epišt. Janova V, 6). Citové hallucinace vyskytovaly se velmi často u osob

které byly nervosní a u vytržení. Nejnepatrnější závan vzduchu, provázený šumotem, uprostřed okolního ticha, byl považován za plynutí Ducha. Jeden domníval se to cítit; brzy to cítili všickni a nadšení se tak znenáhla všeobecně sdělovalo. Podobnost těchto zjevů s těmi, které shledáváme u vidinářů všech dob, je lehce pochopitelná. Projevují se denně, částečně pod vlivem četby Skutků apoštolských u anglických a amerických sekt Kvakerů, Jumperů, Shakerů, Irvingistů a Mormonů. U nás se znovu objevily v sektě tak zvaných »spiritistů«. Ale je třeba činiti veliký rozdíl mezi poblouzeními bez cíle a naděje a mezi illusemi, které provázely založení nového náboženského zákonníku pro člověčenstvo.

Mezi těmito všemi »sestoupeními Ducha svatého«, která se zdála dosti často přiházeti, bylo jedno, které ve vynikající církvi zůstavilo zvlášť hluboký dojem (Skutkové apoštol. II, 1—3). Jednoho dne, když bratři byli shromážděni, vypukla bouře. Prudká vichřice rozevřela okna; obloha stála v ohni. Bouřky bývají v oněch krajinách provázeny silnými zjevy světelnými; ovzduší je se všech stran zbrázděno plameny světla.

A tu, ať už elektrický fluid sám vnikl do světnice či osvětlil-li zářící blesk náhle tváře všech: všeobecné bylo přesvědčení, že sem vstoupil Duch a že spočinul nad hlavou jednoho každého v podobě ohnivých jazyků (výraz »ohnivý jazyk« znamená v hebrejštině prostě plamen). Bylo to mínění, v theurgické škole syrské rozšířené, že zjevení Ducha v božském ohni se děje v podobě tajemné záře. I domnívali se býti přítomni veškerému lesku Sinaje, božskému zjevení, rovnému onému z minulých dob. Křest Ducha svatého stal se od této chvíle také křestem ohnivým. Křest Duchem a ohněm byl postaven proti křtu vodou, jedinému, jejž znal Jan, a dána mu i přednost (Mat. III, 11; Luk. III, 16). Křest

ohněm projevoval se jen při řídkých příležitostech. Jen apoštolové a učedníci prvého spojení ho prý obdrželi. Ale představa, že se Duch rozšířil na ně v podobě ohnivých plamenů, podobných ohnivým jazykům, dal podnět k celé řadě nejpodivnějších myšlének, které hrají důležitou úlohu mezi výplody tehdejší obraznosti.

Jazyk člověka, obdařeného vnuknutím, přijímal prý jakýsi druh svátosti. Tvrdilo se, že mnozí z proroků před svým posláním koktali (2. Mojžíšova IV, 10, srov. Jeremiáš I, 6), že anděl boží jim vedl kus uhlu přese rty, čímž tyto byly očištěny a nadány výmluvností. Též se mělo za to, že kážící muž ani sám ze sebe nemluví (Luk. XI, 12, Jan XIV, 26). Jazyk jeho platil za nástroj božství, jež ho obdařilo vnuknutím. Tyto ohnivé jazyky nabyly tu nyní rázu nápadného symbolu. Panovalo přesvědčení, že jimi chtěl Bůh ukázati, že vylil nejvzácnější dary výmluvnosti a nadšení na apoštoly. Ale nepřestalo se jen na tom. Jerusalém byl, jako většina velkých měst Východu, město, v němž se mluvilo různými řečmi. Rozmanitost řečí byla jednou z obtíží, která se tu stavěla všeobecné propagandě v cestu. Jednou z věcí ostatně, která apoštoly na počátku poslání, jehož úkolem bylo zabrati celý svět, nejvíce lekala, byl počet řečí, jimiž se tam mluví; bez přestání si kladli otázku, jak se naučiti tolika nářečím. »Dar jazyků« stal se jakousi divuplnou výsadou. Měli za to, že zvěstování evangelia je nyní zbaveno překážky, kterou tvořila rozmanitost jazyků. Usmyslili si, že při některých slavnostních příležitostech každý z přítomných slyšel apoštolské zvěstování ve své vlastní řeči, či jinými slovy, že se mluva apoštolů jednomu každému sama sebou překládala.*) Jindy zase dalo

*) Skutkové apošt. II, 5 atd. To je asi pravděnejpodobnější smysl tohoto vypravování, jakkoliv může nolo i znamenati, že každý z kazatelů mluvil některou z oněch řečí.

se to pojímati jinak. Apoštolům se připisoval dar, božským vnuknutím všecky řeči poznávati a dle libosti jimi mluviti.

Spočívala v tom liberální myšlénka; mělo tím být řečeno, že evangelium nemá své vlastní řeči, že je přeložitelno do všech nářečí a překlad že je rovnocenný originálu. To však nebyl cit pravověrného židovství. Pro jerusalémské Židy byla hebrejština »svatou řečí«. Žádný jiný jazyk nemohl s ní býti srovnáván. Překlady bible měly u nich malou cenu: kdežto hebrejský text byl zachováván s největší pečlivostí, byly dovoleny při překládání změny a zmírnění. Egyptští Židé a palestinští hellenisté užívali skutečně soustavy nanejvýš tolerantní; užívali při modlitbě řečtiny a čítali obyčejně řecký překlad bible. Ale prvá myšlénka křesťanská šla ještě dále: dle této ideje nemělo slovo Boží nijaké zvláštní řeči; je svobodno a zbaveno pout každého nářečí; dobrovolně a bez tlumočníků se každému podává. Snadnost, s níž se křesťanství odřeklo semitského nářečí, jímž mluvil Kristus a svoboda, s níž zpočátku každému národu ponechalo, aby si zřídil obřady a překlad bible ve vlastní řeči, byla v souvislosti s touto, řekli bychom jazykovou emancipací.

Ostatně utvářil se dar jazyka brzy jiným způsobem a skončil nejpodivnějšími výsledky. Přepjatost myslí vedla brzy k vytržení a prorokování. V těchto chvílích ekstase vyrážel věřící, na něhož zasedl Duch, neartikulované, nesouvislé zvuky, které byly považovány za slova cizí řeči a naivním způsobem vykládány (Skutk. apoštol. II, 4, X, 44 atd., XI, 15, XIX, 6, 1. ke Korint. XII—XIV).

Jindy se zase věřilo, že člověk, nalezající se u vytržení, mluví novými, neznámými dosud řečmi aneo

dokonce i řečí andělů.*) Podivné tyto výjevy, které pak vedly k zneužívání, staly se teprv později všeobecnými (1. ke Kor. XII, 28, 30, XIV, 2 atd.). Zdá se však, že se přiházely hned od prvých let křesťanství. Vidění starých proroků byla provázena často zjevy nervosního rozčilení (1. Sam. XIX, 23). Dithyrambický stav u Řeků měl za následek zjevy téhož druhu; Pythia užívala zvláště ráda cizích nebo zastaralých výrazů, které, právě tak jako při zjeveních apoštolských, byly nazývány »jazyky«. Mnohá hesla prvotního křesťanství, která byla utvořena ze dvou jazyků anebo zaměněním písmen, jako na př. »Abba pater«, »Anathema Maranatha« (1. ke Kor. XII, 3, XVI, 22, k Římanům VIII, 15) povstaly snad z těchto podivných stavů, uprostřed vzdechů (k Řím. VIII, 23, 26, 27), polohlasného úpění, modliteb, proseb a náhlého se vzpamatování, což všecko se považovalo za prorocké. Byla to jakási neurčitelná hudba duše, která se projevovala nejasnými zvuky a již se snažili posluchači pomocí obrazů a určitých slov si přeložiti; či spíše modlitby svatého Ducha k Bohu, v řeči, již má jen Bůh a jen Bůh dovede vyložit (1. Korint. XIII, 1, XIV, 7 atd., k Řím. VIII, 26, 27). Člověk, nalezající se v ekstasi, opravdu nerozuměl tomu, co vykřikoval, tak jako vůbec byl bez vědomí (1. Kor. XIV, 13, 14, 27 atd.). Poslouchali ho dychtivě a podkládali těmto nesouvislým slabikám myšlénky, které některému z nich náhle napadly. Každý se odvolával na svůj vlastní jazyk a naivním způsobem pokoušel se vysvětliti si nesrozumitelné zvuky tím, čemu jazykově rozuměl. To se dařilo vždy s větším

---

*) Třeba mít na paměti, že ve staré hebrejštině, jako vůbec ve všech starých jazycích, pocházejí slova »cizí« a »cizí jazyky« od slov, která znamenají »žvatlati« a »koktati«. Řeč jim neznámá platila naivním národům vždy za nesrozumitelné žvatlání. (Srov. původ slova »Němec« u Slovanů. Pozn. překl.)

či menším úspěchem, neboť posluchač podkládal těmto trhaným větám smysl toho, co mu právě leželo na srdci.

Dějiny nadšených sekt jsou bohatými takovýmito událostmi. Kazatelé cevenuští poskytují množství případů »glossolalie«.*) Ale nejnápadnější je onen švédských »čtenářů« kolem let 1841—1843. Bezděčná slova, nemající pro mluvícího nijakého významu, provázená cukáním a mdlobami, byla po dlouhý čas denním cvičením této malé sekty. Příklad jejich působil nakažlivě a vyvolal brzy celé, dosti značné hnutí v lidu. U Irvingistů objevuje se podobně tento zjev různých řečí, s vlastnostmi, které se nápadně podobají líčením Skutků apoštolských a svatého Pavla. Naše století vídělo tolik klamivých výjevů tohoto druhu, že jich všech zde ani nechceme uvésti; neboť jest vždycky nespravedlivo, přirovnávati lehkověrnost, nezbytně provázející každé větší náboženské společenství, s tou lehkověrností, která pochodí jedině z duševní plochosti.

Tyto zvláštní zjevy vystupovaly časem i do veřejnosti. Ekstatikové odvažovali se vystoupiti v témž okamžiku, kdy byli kořistí svých prapodivných vnuknutí a ukazovali se lidu.

Byli považováni za opilé (Skutk. apošt. II, 13, 18). Jakkoliv byl Ježíš, pokud se týče mysticismu, celkem střízlivým, projevil přece nejednou obyčejné příznaky vytržení (Marek III, 21 atd., Jan X, 20 atd., XII, 27 atd.). Po dva nebo tři roky byli učedníci zaměstnáni těmito idejemi. Věštectví přiházelo se zhusta a bylo považováno za zvláštní dar právě tak jako dar jazyků (Skutk. apošt. XIX, 6, 1. Kor. XIV, 3.). Modlitba, střídající se s cukáním,

*) Snahy, která nesouvislé a nesrozumitelné řeči úsilovně chce propůjčiti nějaký smysl. Pozn. překl.

se zpěvavým důrazem, mystickými vzdechy, lyrickým nadšením a chvalozpěvy stala se denním cvičením (Skutkové apošt. X, 46, 1. Kor. XIV, 15, 16, 26). Bohatá žíla »zpěvů«, »žalmů«, hymnů«, nápodobení starého zákona byla takto otevřena. Brzy se ústa a srdce navzájem provázely, brzy zase zpívalo srdce samotno, doprovázelo vnitřní milostí (1. Kor. XIV, 15, Efes. V, 19). Poněvadž žádná řeč nedovedla vyjádřiti nové, takto vzniklé pocity, oddali se neurčitému koktání, dětinnému a při tom vznešenému, v němž to, co bychom mohli zváti »křesťanskou řečí«, nacházelo se v zárodečném stavu.

Křesťanství, nemohouc nalézti ve starých řečech nástroj, odpovídající jeho potřebám, zničilo je. Ale nežli našlo nové náboženství vhodného výrazu, uplynula celá století temného úsilí a nejasnosti. Sloh svatého Pavla a spisovatelů nového zákona vůbec, co jest to jiného, nežli potlačená, udýchaná, nezutvářená improvisace »glossolalie«? Jazyk tu nestačil. Počali jako proroci žvatlati po dětsku (Jeremiáš I, 26). Nedovedli mluviti, zanechali stejně za sebou řečtinu jako semitštinu. Odtud to obrovské znásilnění, které spáchalo vznikající křesťanství na řeči. Bylo to jako u koktavého člověka, v jehož ústech se tóny dusí, na sebe vrážejí, aby pak skončily zmatenou nebo docela bezvýraznou němohrou.

To všecko bylo daleko vzdáleno od cítění Ježíšova; ale pro tyto duchy, tak proniklé vírou v nadpřirozené, měly tyto zjevy veliký význam. Jmenovitě dar jazyka byl považován za podstatný znak nového náboženství a za důkaz jeho pravosti.

Každým způsobem přineslo to značné plody spasení. Mnoho pohanů bylo tím obráceno na víru. Až do třetího století projevovala se »glossolalie« podobným způsobem, jak ji svatý Pavel popsal a byla považována za trvalý zázrak. Mnohé vznešené slovo křesťanství vzešlo z těchto

trhaných vzdechů. Tento způsob sdělovati své vnuknutí se všemi ostatními a zůstavovati uhodnutí jeho smyslu celé obci, utkal nutně mezi věřícími pevný svazek bratrství.

Jako všichni mystikové, vedli i tito sektáři přísný, s postem spojený život (Lukáš II, 37, 2. Korint. VI, 5, XI, 27). Jako většina Orientálců jedli málo, což přispívalo k tomu, že udržovali se v rozčilení. Střídmost Syrie, příčina jejich tělesné slabosti způsobovala u nich trvalý stav horečky a nervosní citlivosti. Naše veliká a ustavičná duševní namahání nedala by se sloučiti takovým živobytím. Ale tato mozková i svalová ochablost způsobuje bez zjevné příčiny živé střídání smutku a radosti, které udržují duši v ustavičném styku s Bohem. »Božský zármutek« (2. Kor. VII, 10) platil za nebeský dar. Celá učení otců duševního života, Jana, Klimaka, Basilia, Nila, Arsenia, všechna tajemství velkého umění vnitřního života, jednoho z nejslavnějších výtvarů křesťanství, vše to spočívalo v zárodcích v podivném duševním stavu, jímž procházeli tito slavní předkové všech »očekávajících lidí« ve svých měsících ekstatického očekávání. Jejich morální stav byl zvláštní, žili v nadpřirozeném. Obcovali jenom s viděními; sny, nejnepatrnější okolnosti zdály se jim býti pokyny nebes (Skut. apošt. VIII, 26, X. celá, XVI, 6, 7, 9, Luk. II, 27).

Pode jménem darů Ducha Svatého ukrývaly se takto nejvzácnější a nejznamenitější výlevy duše, láska, zbožnost, bázně, bezpředmětné vzdechy, náhlé mdloby, samovolné něžnosti. Vše to, co se v člověku dobrého narodilo, bez jeho vlastní účasti, bylo přisuzováno dechu s výše. Zvláště slzy byly považovány za přízeň nebes. Tento rozkošný dar, výlučné právo velice dobrých a velice čistých duší, projevoval se s nekonečnou sladkostí. Víme, jakou moc provozují jemné povahy, zvláště

ženy, tou božskou schopností, že mohou mnoho plakati. Jest to jejich modlitba a zajisté modlitba nejsvětější. Je třeba sestoupiti až do plného středověku, do té zbožnosti docela prosáklé pláčem svatého Bruna, svatého Bernarda, Františka z Assisi, abychom znovu nalezli cudné melancholie těchto prvních dnů, kde se opravdu selo v slzách, aby se v radosti klidilo. Pláč stal se zbožným skutkem; ti, kdož neuměli ani kázati, ani mluviti jazyky, ani dělati zázraky, plakali. Plakali modlíce se, kázajíce, napomínajíce. Přišla říše slz. Řekli bychom, že duše se rozplývaly v nedostatku řeči, jež by mohla vyjádřiti jejich city, chtěli na venek se projeviti živým a krátkým výrazem celé své vnitřní bytosti.

KAPITOLA PATÁ.

První církev jerusalémská jest úplně klášterní.

Zvyk žíti společně v téže víře a v témž očekávání stvořil nevyhnutelně mnoho společných zvyků. Velice rychle ustavila se pravidla a dala této původní církvi jistou souvislost s pravidly klášterního života, tak jak je křesťanství později poznalo. Mnoho rozkazů Ježíšových k tomu přispívalo: pravým ideálem evangelického života jest klášter, ne klášter uzavřený mřížemi, vězení po způsobu středověku s odloučením obou pohlaví, ale útulek uprostřed světa, místo vyhrazené pro život duševní, volné sdružení nebo malé důvěrné bratrství, ohražující se kolkolem, aby se zbavilo starostí, jež by mohly škodit svobodě království božího.

Všichni žili tedy společně, majíce jen jedno srdce a jednu duši. Nikdo neměl vlastního majetku. Stávajíce se učedníky Ježíšovými, prodávali svůj majetek a darovali výtěžek společnosti. Náčelníci obce rozdělovali potom společný majetek každému dle jeho potřeb. Bydleli v jedné čtvrti (Skutk. apošt. II, 42, 43, IV, 32—37, V, 1—11, VI, 1). Jedli společně a spojovali s tím tajemný smysl, jak Ježíš přikázal (Skutk. apošt. II, 46, XX, 7, 11).

Mnoho času míjelo v modlitbách. Někdy byly tyto modlitby hlasitě volány, častěji však bylo o nich tiše rozjímáno. Vytržení přiházelo se zhusta a každý myslel, že jest neustále nadán božským vnuknutím. Svornost byla dokonalá, žádný spor o články víry, žádná hádka o přednosti. Něžná vzpomínka na Ježíše zahlazovala všechny roztržky. Živá a hluboká radost vládla v srdcích všech. Mravnost byla přísná, ale proniknutá sladkým, něžným citem. Scházeli se po domech, aby se pomodlili a aby se oddávali ekstatickým pobožnostem (Skutk. apoštolští XII, 12). Vzpomínka na tato dvě nebo tři první léta zůstala jakoby vzpomínkou na pozemský ráj, k němuž křesťanství od této doby směřovalo ve všech svých snech a do něhož marně pokoušelo se vrátiti. A opravdu, kdo by neviděl, že takováto organisace mohla se hoditi jen velice malé církvi? Ale později klášterní život obnovil tento prvotní ideál, který všeobecná církev pak už sotva zamýšlela uskutečniti.

Jest zajisté možné, že autor »Skutků apoštolských«, jemuž děkujeme za tento obraz prvního jerusalémského křesťanství, nanášel příliš silných barev a že zvláště přepínal pospolitost majetku, jež tam panovala. Autor »Skutků apoštolských« jest též autorem třetího evangelia a ten v životě Ježíšově přetvořuje skutky dle svých nauk, a náchylnost k naukám ebionismu, totiž k dokonalé chudobě, jest u něho patrna. Nicméně vypravování »Skutků apoštolských« nemůže zde býti docela bezdůvodným. I nepronesl-li Ježíš žádné z komunistických zásad, jež čteme ve třetím evangeliu, jest přece jisto, že odříkání se statků tohoto světa a almužna, hnaná až k okrádání sama sebe, byly úplně přiměřeny duchu jeho učení. Víra v blízký konec světa vedla vždy k opovržení pozemskými statky a ku společnému životu. Ostatně vypravování »Skutků apoštolských« shoduje se

dokonale s tím, co víme o původu jiných asketických náboženství, na příklad budhismu. Jejich první přívrženci byli žebráckými mnichy. Laik zjevuje se tam teprve později, když tato náboženství dobyla celých společností, v nichž život klášterní může býti jen výminkou.

Připouštíme tedy o Jerusalémské církvi období života klášterního. Ještě po dvou stoletích činilo křesťanství na pohany dojem komunistické sekty. Jest třeba vzpomenouti si, že essejští nebo therapeuti již dali příklad takovému způsobu života, vyšlému docela oprávněně ze židovství. Poněvadž židovský zákonník byl v podstatě mravní a ne politický, byla jeho přirozeným ovocem společenská utopie, církev, synagoga, klášter a ne stav občanský, národ, obec. Egypt měl po celá staletí v memfisském Separeu uzavřené poustevníky a poustevnice, živené státem dle všeho z milosrdných odkazů. Třeba zvláště však míti na mysli, že takový život v Orientě není tím, čím byl na našem západě. Na východě můžeme se zcela dobře těšiti z přírody a ze života, aniž bychom něco měli. V těchto krajích je člověk stále svoboden, poněvadž málo potřebuje; otroctví práce je tam neznámo.

Připouštíme, že komunism původní církve nebyl ani tak přísný, ani tak obecný, jak tvrdí autor »Skutků apoštolských«. Jest jisto, že byla v Jerusalémě veliká obec chudých, kterou řídili apoštolé, a jíž byly posílány dary ze všech míst křesťanství. Tato obec byla nucena stanoviti dosti přísná pravidla a o několik let později bylo třeba, aby i hrůzu pouštěla, měla-li býti ovládána. Hrozné legendy obíhaly, dle nichž pouhé zadržení nějakého daru bylo pokládáno za hrozný zločin a bylo trestáno smrtí. (Skutk. apošt. V, 1—11.)

Chrámové loubí, zvláště Šalamounovo, jež královalo nad údolím Cedronským, bylo místem, kde se učedníci

obyčejně ve dne scházeli (Skutk. apoštol. II, 46, V, 12). Vzpomínali tam na chvíle, jež Ježíš prožil na témže místě. Uprostřed živého ruchu, jenž panoval kolkolem chrámu, málo kdo si jich všímal. Galerie, tvořící část této rozlehlé stavby, byly stanovištěm četných škol, sekt, jevištěm nekonečných rozhovorů. Věrní Ježíšovi byli dle všeho as považováni za dokonalé pravověrné; neboť svědomitě zachovávali židovské obyčeje, modlíce se v určitých hodinách (Skutk. apošt. III, 1) a dbali všech nařízení zákona. Lišili se od ostatních Židů jen tím, že věřili, že Messiáš už přišel. Lidé, jimž věc ta nebyla známa (a těch byla veliká většina), považovali je za sektu hasidim anebo za zbožné lidi. Kdo se s nimi spojil, neplatil ani za rozkolníka, ani za kacíře (na příklad Jakub zůstal po celý život svůj čistým Židem), právě tak jako nikdo nepřestává býti protestantem, je-li učedníkem Spencerovým nebo katolíkem, je-li z řádu sv. Františka nebo sv. Bruna. Lid je miloval pro jejich zbožnost, prostotu a něžnost (Skutk. apošt. II, 47, IV, 33, V, 13, 26). Knížata chrámu dívala se na ně bezpochyby s nelibostí. Ale sekta budila celkem málo pozornosti; měla pokoj, dík své skromnosti.

Večer vraceli se bratři do svých čtvrtí a večeřeli po skupinách (Skutk. apošt. II, 46) na znamení bratrství a na památku Ježíše, jehož domnívali se stále viděti ve svém středu. Nejstarší ze stolujících lámal chléb, požehnal kalich (1. Kor. X, 16; Justin, Apol. I, 65—67) a dával mu kolovati jako symbol spojení jich s Ježíšem. Nejobyčejnější skutek v životě stal se takto nejvznešenějším a nejsvětějším. Tyto rodinné večeře, které Židé vždycky milovali, byly provázeny modlitbami, zbožným nadšením a naplněny sladkým veselím. Vmýšleli se znova v onen čas, kdy Ježíš je oduševňoval svou přítomností, představovali si, že ho vidí, a záhy rozšířila se pověsť,

že Ježíš řekl: »Kolikráte budete tento chléb jísti, čiňte to na mou památku!«

Chléb sám stal se jakýmsi Ježíšem, jenž byl považován za zdroj síly pro ty, kteří ho milovali, a kteří jím ještě žili. Tyto hostiny, jež byly vždy hlavním symbolem křesťanství a duší jeho tajemství, byly konány z počátku každého večera. Ale brzy byly obmezeny na neděli (Skutk. apošt. XX, 7; Plin, Epišt. X, 97; Justin, Apol. I, 67) večer (Skutk. apoštol. XX, 7, 11). Později byla přeložena mystická tato hostina na ráno.

Jest pravdě podobno, že v historickém okamžiku, o němž je zde řeč, byla dosud sobota svátečním dnem.

V malé obci měli nepopíratelnou přednost apoštolové zvolení Ježíšem, o kterýchž bylo předpokládáno, že obdrželi od něho zvláštní rozkaz, aby zvěstovali světu království boží. Jednou z prvních péčí sekty, když se usídlili v Jerusalémě, bylo, vyplniti v lůně prázdnotu po Jidáši Iškariotském. Mínění, že Jidáš zradil svého Mistra a že byl příčinou jeho smrti, stávalo se stále obecnějším. K tomu přistoupila legenda a každým dnem bylo slyšeti nějakou novou okolnost, která zvyšovala hanebnost jeho činu. Koupil si pole blízko starého hřbitova Hakeldamy, na jihu od Jerusaléma. a žil tam osaměle (Skutk. apošt. I, 15—26).

Takový byl stav prostoduchého horování, v němž nalézala se celá malá obec, že se odhodlali rozhodnouti losem, kdo má Jidáše nahraditi. Ve velkých náboženských hnutích jest oblíben tento prostředek rozhodování; neboť zásadně se připouští, že není nic nahodilého, že člověk jest hlavním předmětem božské pozornosti a že účastenství boží jest tím větší, čím účastenství lidské jest slabší. Hledělo se pouze k tomu, aby kandidáti byli vybráni z nejstarších učedníků, kteří byli svědky celé řady příhod od Janova křtu. To zmenšilo značně počet

volitelných. Jedině dva se nalézali na řadě, a sice Josef Bar-Saba, jenž nesl jméno Justus, a Matěj.

Los padl na Matěje, jenž od té doby byl počítán do počtu Dvanácti. Ale to byl jediný příklad takového znovuobsazení. Apoštolové byli považováni od té doby jako Ježíšem ustanovení jednou pro vždy a jakoby nesměli míti následníků. S hlubokým pudem bylo aspoň na čas odstraněno nebezpečí, které by bylo vzešlo ze stálého sboru, jenž by si osvojil veškerý život a všechnu sílu společnosti. Soustředění církve v několikavládě stalo se teprv později.

Ostatně jest třeba se chrániti před nesprávnými výklady slova »apoštol«. K čemuž ostatně dávalo podnět ode dávna vlivem několika míst evangelií a zvláště podobností s životem svatého Pavla byli lidé sváděni představovati si apoštoly jako misionáře, kteří jaksi předem si svět rozdělili a jako dobývatelé celým světem procházeli. O tomto daru utvořila se řada legend a vnutila se církevní historii. Nic neodporuje však více pravdě. Sbor Dvanácti bydlel trvale v Jerusalémě asi až do r. 60, apoštolové opouštěli svaté město jen k vůli občasným misiím. Tím se vysvětluje temno, které se vznáší nad většinou členů ústřední řady. Málo jich bylo, kteří hráli nějakou roli. Byl to jakýsi druh svatého kollegia nebo senátu, jedině ustanoveného, aby představoval tradice a zachovávajícího ducha. Na konec byli sproštěni každé činnosti, tak že se mohli jen napomínati a se modliti (Skutk. apošt. VI, 4), také jim nepřipadla za účel stkvělá úloha zvěstování víry. Mimo Jerusalém byla jména jejich sotva známa a kolem r. 70 nebo 80 seznamy těchto dvanácti původních vyvolenců souhlasily jen leda ve hlavních jménech (Mat. X, 2—4; Mar. III, 16—19; Luk. VI, 14—16; Skutkové apoštolští I, 13).

»Bratři Páně« zjevovali se často vedle »apoštolů«, ačkoliv byli od nich rozeznáváni (Skutk. apošt. I, 14, ku Galat. I, 19; ku Kor. IX, 5). Jejich autorita rovnala se aspoň autoritě apoštolů. Tyto dvě skupiny tvořily v rodící se církvi jakýsi druh šlechty, založené jedině na obcování více či méně důvěrném, jež jejich členové měli s mistrem. Byli to mužové, jež Pavel nazýval sloupy jerusalémské církve.

Konečně vidíme, že nebylo ještě rozdílu v duchovní hierarchii. Titul nebyl nic; osobní význam všecko. Zásada církevního bezženství byla již stanovena; ale bylo třeba času k rozvoji všech těchto zárodků. Petr a Pavel byli ženatí a měli syny a dcery.

Výrazem, označující spojení věřících, bylo v hebrejštině slovo kahal, kteréž překládáno bylo slovem v podstatě demokratickým Ecclesia, to jest svolání lidu ve starých řeckých městech, vyzvání na Pnyx nebo k Agoře. Od druhého a třetího století před Kristem zobecněly výrazy athénské demokracie v hellenském jazyku. Mnohé ty výrazy přešly následkem toho, že jich užívala bratrstva řecká.

Život lidový, po staletí omezovaný, oživoval skutečně té doby, bera na sebe nové formy. Původní církev byla jakousi malou demokracií. I volba losem, kteráž byla tak drahou starým republikánům, se tu znova vyskytuje. Méně však přísna a méně podezřívava než starodávná města, přenášela církev ochotně svou autoritu na některé jednotlivce; jako každá theokratická společnost snažila se složiti všecku moc do rukou kněžstva, a bylo snadno předpověděti, že neuplyne ani jedno ani dvě století a tato demokracie že se obrátí v oligarchii (vládu skupiny osob).

Moc, propůjčená sjednocené církvi a jejím hlavám, byla ohromná. Církev rozdělovala všecky úlohy, řídíc se

při svých volbách jedině znameními Ducha svatého (Skutk. apošt. XIII a násled.). Její autorita sahala až i k rozsudkům smrti. Vypravovalo se, že při poslechnutí Petrova hlasu padli provinilci na znak a ihned vypustili ducha (Skutk. apošt. V, 1, 11).

O něco později vylučuje svatý Pavel z církve krvesmilníka, neostýchá se »vydati jej satanu k zahubení těla, aby duch spasen byl v den Pána Ježíše«. Vyloučení z církve bylo pokládáno za rovné ortelu smrti. Nepochybovalo se, že osoba, kterou apoštolové nebo církevní náčelníci odeťali od těla svatých a odevzdali moci satana, jest ztracena. Satan byl považován za původce nemocí; odevzdati mu zkaženého člena znamenalo odevzdati ho přirozenému vykonavateli rozsudku.

Předčasná smrt byla obyčejně považována za následek jednoho z těch tajných ortelů, který dle silného hebrejského výrazu »vyhlazoval jednu duši z Israele«.

Apoštolové měli za to, že jsou jim udělena nadpřirozená práva. Vyslovujíce takovéto rozsudky, domnívali se, že jejich klatby nemohou zůstati bez výsledku.

Hrozný dojem, jejž způsobovala takováto vylučování, a odpor všech spolubratří proti členům takto odseknutým mohly opravdu v mnohých případech přivoditi smrt neb aspoň přinutiti vinníka, aby se vystěhoval. Tentýž hrozný dvojsmysl nalézal se také ve starém zákoně.

»Vyvržení« obsahovalo současné smrt, vyhnání z obce, vyhnanství, osamělou a tajemnou smrt. Zabití odpadlíka, rouhače, ubíti tělo, aby byla zachráněna duše, zdálo se úplně zákonitým. Jest třeba vzpomenouti si, že jsme tu v dobách vášnivých horlivců, kteří se dívali jako na skutek ctnosti, byl-li zabit ten, kdo nesloužil zákonu, a nesmíme zapomenouti, že jistí křesťané

byli neb bývali zeloty (Skutk. apoštol. I, 13; Mat. X, 4; Marek III, 18).

Vypravování taková, jako je ono o smrti Ananiáše a Safiry (Skutk. apošt. V, 1, 11, XIII, 9, 11) nevzbuzovala žádných skrupulí. Myšlénka na občanskou moc byla cizí celému tomuto světu, stojícímu mimo právo římské. Byli tak přesvědčeni, že církev jest dokonalou společností, která sobě samé dostačuje, že nikdo neviděl v zázraku, jenž měl v zápětí smrt nebo zohavení nějaké osoby, skutek trestuhodný před občanským zákonem. Nadšení a vroucí víra zakrývaly všecko a všecko omlouvaly. Ale snadno dalo se předvídati hrozné nebezpečí, které tyto kněžovládné zásady chovaly pro budoucnost. Církev jest ozbrojena mečem; vyloučení z ní bude rozsudkem smrti.

Od té doby jest ve světě mimo stát i jiná ještě moc, která vládne nad životem občanů. Kdyby se byly římské úřady omezily na potlačení tak zavržení hodných zásad u Židů a u křesťanů, byly by zajisté měly tisíckráte pravdu. Ale ve své brutálnosti zaměňovaly si svobodu nejoprávněnější, svobodu vzývati Boha po svém způsobu, s nadužitím moci, jehož by ovšem žádná společnost nemohla nikdy beztrestně snášeti.

Petr měl mezi apoštoly jistou přednost, zakládající se hlavně na jeho horlivosti a na jeho činnosti (Skutk. apošt. I, 15, II, 14, 37, V, 3, 29; ku Gal. I, 18, II, 8). V těchto prvních letech téměř se neodlučuje od Jana, syna Zebedeova. Chodili skoro stále spolu (Skutk. apošt. III, 1, VIII, 14; ku Gal. II, 9; Jan XX, 2, XXI, 20) a jejich svornost byla bezpochyby úhelným kamenem nové víry. Jakub, bratr Pána, rovnal se jim skoro ve vážnosti. jíž požíval aspoň u jedné části církve.

O některých důvěrných přátelích Ježíšových, jako na příklad o galilejských ženách a o rodině z Betanie,

není už slyšet, jak jsme dříve už řekli. Věrní tito přátelé Ježíšovi, nesnažíce se organisovati a zakládati církev, spokojili se s tím, milovati toho i po smrti, jejž milovali za živa.

Ušlechtilé ty ženy, pohroužené ve své očekávání, ač založily víru světa, byly téměř neznámy vynikajícím mužům Jerusaléma. Když zemřely, byly s nimi nejdůležitější rysy dějin rodícího se křesťanství uloženy do hrobu. Jen činné úlohy vedou k proslavenosti; kdož se spokojí tím, že milují v skrytosti, zůstávají neznámí, ale jistě získali při tom lepší stránku.

Jest zbytečno dokládati, že tato malá skupina prostých lidí neměla žádného spekulativního bohosloví. Ježíš se vzdaloval moudře vší metafysiky. Měl jen jediný článek víry, své vlastní synovství boží a božskost svého poslání. Symbol původní církve může se vyjádřiti jedinou větou: »Ježíš jest Messiáš, syn boží.« Tato víra spočívala na rozhodujícím důkaze, na vzkříšení, jehož byli učedníci dle svého náhledu svědky. Ve skutečnosti vlastně neříkal nikdo (ani ženy galilejské), že by byl z mrtvých vstání viděl; ale nepřítomnost těla a zjevení, jež následovala, rovnala se v jejich očích skutečné udalosti. Dosvědčiti vzkříšení Ježíšovo, to se jim zdálo být úlohou, za zvláštní povinnost jim uloženou (Skutk. apošt. I, 22, II, 32, III, 15, IV, 33, V, 3, X, 41, XIII, 30, 31).

Mimo to se domýšleli, že Mistr tuto udalost sám předpověděl. Vzpomněli si na mnohé jeho výroky, jimž dříve dobře nerozuměli a které teď platily za předzvěsti vzkříšení. Víra v budoucí slavné zjevení Ježíšovo byla všeobecná. Tajné heslo, které soudruzi, aby se poznali a utvrdili ve víře, na sebe volali, bylo: »Maran antha!« (Pán přijde!)*) Zdálo se jim, že se rozpomínají na vý-

*) Tato dvě slova jsou syrsko-chaldejská.

klad Ježíšův, dle něhož evangelium nebude mít dosti času, aby zasáhlo všecka města israelská, nežli se Syn člověka objeví v slávě své. (Matouš X, 23.) V očekávání toho sedí Ježíš po pravici otce svého. Tam bude odpočívat až do toho slavného dne, kdy se přiblíží na svém trůně v oblacích, aby soudil živých a mrtvých (Skutk. apošt. II, 33 atd., X, 42).

Představa, kterou měli o Ježíšovi, byla ta, kterou v nich Ježíš sám vytvořil. Ježíš byl v očích jejich prorok, mocný v slově a skutcích (Luk. XXIV, 19), vyvolenec boží, jemuž bylo svěřeno zvláštní poslání pro lidstvo (Skutk. apošt. II, 22), poslání, které dosvědčil svými zázraky a ještě více svým z mrtvých vstáním. Bůh vnuknul mu Ducha svatého a poskytl mu sílu; žil, konaje dobro a uzdravuje ty, kdož stáli v moci ďábla (nemoci platily všeobecně za dílo ďábelské), neboť Bůh byl s ním (Skutkové apošt. X, 30). Jest synem Božím, to jest člověk, pocházející z Boha a Boha na zemi představující; je Messiáš, záchrance Israele, ohlašovaný proroky (Skutk. apošt. II, 36, VIII, 37, IX, 22, XVII, 3 atd.). Čtení knih starého zákona, jmenovitě žalmů a proroků, bylo v sektě zvykem.

Vnášeli do této četby utkvělou myšlénku: hledati všude postavu Ježíšovu. Byli přesvědčeni, že ostatní knihy hebrejské jsou jí plny, a v prvých letech křesťanství utvořila se celá sbírka textů, vytažených z proroků, žalmů a jistých podvržených knih, v nichž, jak se domníváno, život Ježíšův byl předpověděn a předem vypsán (Skutk. apošt. II, 14 atd., III, 12 atd., IV, 8 atd., VII, 2 atd., X, 43 a celá kapitola, připisovaná Barnabášovi). Tento libovolný způsob výkladu byl obvyklý tehdy ve všech židovských školách. Narážky na Messiáše byly jakousi duševní hrou, podobnou té, kterou prováděli staří hlasatelé víry s některými místy bible, které jsou

vzdáleny svého přirozeného smyslu a platí prostě jen za výzdobu posvátného řečnictví.

Ježíš se svým jemným citem pro náboženské věci neustanovil nijakých nových pravidel obřadních. Nová sekta neměla dosud žádných zvláštních ceremonií (Jak. I, 26, 27). Náboženská cvičení byla židovská náboženská cvičení. Shromáždění jejich neměla v sobě nic obřadného; byly to schůzky bratrstev, při nichž se oddávali modlitbám, cvičení v glossolalii, prorokování a čtení listů. Ještě tu nebylo nic kněžského. Kněží tu ještě není; »presbyteros« znamená tu »nejstaršího« z obce, nic jiného. Jediným knězem je Ježíš (k Žid. V, 6, VI, 20, VIII, 4).

V jiném smyslu jsou jimi všickni věřící. Křest byl znakem vstupu do církve. Půst platil za zvláště záslužný výkon (k Řím. VI, 4). Obřad křtu byl takový jako u Jana, jen že byl konán ve jménu Ježíše (Skutk. apošt. VIII, 12, 16, X, 48). Křest však platil stále ještě za nedostatečné svěcení. Bylo třeba, aby po něm následovalo udělení darů Ducha svatého (Skutk. apošt. VIII, 16, X, 47), což se stalo tím, že apoštolé pronášeli modlitby nad hlavou novokřtěnce a skládali naň ruce.

Toto vztahování rukou, už u Ježíše obvyklé (Mat. IX, 18, XIX, 13, 15; Marek V, 23, VI, 5, VII, 32, VIII, 23, 25, X, 16; Luk. IV, 40, XIII, 13), byl posvátný výkon nejvyššího významu. Jím udílelo se vnuknutí, vnitřní osvětlení, moc, konati zázraky, prorokovati a mluviti různými jazyky. Říkali tomu křest ducha.

Domnívali se tu rozpomínati na slova Kristova: »Jan vás křtil vodou, ale vy budete křtěni Duchem svatým!« (Mat. III, 11; Marek I, 8 atd.). Vždy více splývaly pak tyto myšlénky vespolek a křest se konal »ve jménu Otce i Syna i Ducha svatého« (Mat. XXVIII, 19).

Nezdá se však, že by se bylo této formulky užívalo už v oněch prvých dnech, o nichž je zde řeč. Je tu viděti jednoduchost prvotní křesťanské bohoslužby. Nevynašli ho ani Ježíš, ani apoštolé. Jisté židovské sekty přejaly už před nimi tyto vážné a slavnostní obřady, které částečně se zdály pocházeti z Chaldeje, kde jich ještě užívají se zvláštní liturgií Sabienští a Mendaitští. I náboženství Peršanů obsahovalo mnoho takových zvyků.

Víra v lidové léčení, jež měla podíl na moci Ježíšově, pokračovala v jeho žácích. Léčivá moc byla jednou ze zázračných darů, kterou uděloval duch (1. Kor. XII, 9, 28, 30).

První křesťané, jako bezmála všichni Židé toho času, viděli v nemoci trest za hřích (Mat. IX, 2; Mar. II, 5; Jan V, 14, IX, 2; Jakub V, 15) nebo dílo zlého ducha (Mat. IX, 33, XII, 22; Mar. IX, 16, 24; Luk. XI, 14; Skutk. apoštol. XIX, 12). Apoštolové platili proto jako Ježíš za mocné zaklínače (Skutk. apošt. V, 16, XIX, 12, 16). Mělo se za to, že jejich mazání olejem, vkládání rukou a vzývání jména Ježíšova mělo všeobecnou moc, smývati hříšné příčiny nemoci a uzdravovati nemocného (Jakub V, 14, 15; Marek VI, 13). Olej platil povždy na Východě za výtečný lék (Lukáš X, 34). Ostatně i pouhému vkládání rukou apoštolů přikládala se stejná moc. Toto vkládání rukou dělo se bezprostředním dotykem (Marek XVI, 18; Skutk. apošt. XXVIII, 8). Není nemožno, že v jistých případech teplota rukou se rychle hlavě sdělila a tím poskytla nemocnému trochu ulehčení.

Sekta byla mladá a málo četná, otázka mrtvých nastala teprve později. Dojem, způsobený prvním úmrtím v řadách bratří, byl prazvláštní. Všichni se znepokojovali nad osudem zemřelých; tázali se, zdali se těší

menší milosti než ti, jimž bylo souzeno, aby viděli vlastníma očima příští Syna člověka. Tím se došlo k tomu, považovati přestávku mezi smrtí a z mrtvých vstáním za jakýsi druh mezery ve vědomí nebožtíkově. Myšlénka, vyvinutá v Platonově Phaedonu, že duše trvá před smrtí i po ní, že smrt je dobrodiním, že jest jediným filosofickým stavem po výtce, poněvadž duše jest tu úplně volná a uvolněná, tato myšlénka, pravím, neplatila nikterak u prvních křesťanů.

Nejčastěji, zdá se, že pro ně nebylo člověka bez duše. Toto pojímání trvalo dlouho, a přestalo jen, když učení o nesmrtelnosti duše ve smyslu filosofie řecké vstoupilo do církve a smísilo se jakž takž s křesťanskou naukou o vzkříšení a o všeobecném obnovení. V době zde líčené byla víra ve z mrtvých vstání všeobecně vládnoucí.

Obřad pohřební byl bezpochyby židovským. Nepřikládala se mu žádná důležitost, žádný nápis nehlásal jméno mrtvého. Velké vzkříšení bylo blízké, tělo věřícího mělo odpočívati jen na krátce ve skalním hrobě. Nekladli na to žádnou váhu, aby se sjednotili o otázce, zda-li bude vzkříšení všeobecným, totiž bude-li se týkati dobrých i zlých anebo jen jednotlivých vyvolených (Skutk. apošt. XXIV, 15).

Jedním z nejznamenitějších zjevů nového náboženství bylo opětné objevení se proroctví. Již dávno se o prorocích v Israeli téměř nemluvilo. Tento zvláštní druh vnuknutí jakoby se byl znovu narodil v malé sektě. Původní církev měla mnoho proroků a prorokyň (Skutk. apošt. XI, 27, XIII, 1, XV, 32, XXI, 9, 10; 1. ke Kor. XII, 28, XIV, 29, 37; k Efez. III, 5, IV, 11; Zjevení I, 3, XVI, 6, XVIII, 20, 24, XXII, 9), podobných prorokům starého zákona.

I žalmisté se znovu objevili. Vzor křesťanských žalmů poskytují bezpochyby chvalozpěvy, které Lukáš rád roztrušuje po svém evangeliu a které jsou sdělány dle chvalozpěvů starého zákona. Tyto žalmy, tato proroctví nemají nic původního ve formě; ale oživuje a proniká je podivuhodný duch něhy a zbožnosti. Jsou jakoby jakousi tichou ozvěnou posledních plodů posvátné lyriky israelské. Kniha žalmů byla jakýmsi květinovým kalichem, kde křesťanská včela sbírala svůj první med. Patero knih Mojžíšových bylo naproti tomu, jak se zdá, málo čteno a málo o nich bylo přemýšleno. Místo nich užívalo se allegorií po způsobu židovských midraschim, kde celý historický smysl knih byl potlačen.

Zpěv, jímž byly provázeny nové hymny (Skutkové apoštol. XVI, 25; 1. ke Korint. XIV, 15; Kol. III, 16; k Efez. V, 19; Jakub V, 13), byl asi takovým štkaním bez určitých tonů, jakým je až dosud církevní zpěv Řeků, Maronitů a hlavně východních křesťanů. Není to ani tak hudební modulace, jako spíše jakési sesilování hlasu a vyrážení nosem, jakýsi druh sténání, kde směry následují rychle za sebou. Tento podivný nápěv provádí se stoje, s okem strnulým, s čelem svraštěným, se staženým obočím, s napjatým vzezřením.

Zvláště slovo »amen« vyslovovalo se váhavým, chvějícím se hlasem. Toto slovo hrálo v liturgii velkou úlohu. Noví věřící, napodobujíce ho, užívali ho, aby vyjádřili souhlas zástupu se slovem proroka neb předzpěvovače (1. ku Korint. XIV, 16; Justin Apol. I, 65, 67). Přičítali mu již snad tajnou moc a pronášeli je s jistým vytržením. Nevíme, byl-li tento původní církevní zpěv provázen nástroji (1. ke Korint. XIV, 7, 8). Co se týče důvěrného zpěvu, zpěvu, jejž věřící »zpívali ve svém srdci« a který byl jen překypěním těchto něžných, hořoucích a snivých duší, prováděl se bezpochyby polo-

hlasně, jako jednoduché písně Lollardův středního věku. Byla to vůbec radost, která se vyjadřovala těmito chvalozpěvy. Zásadou moudrých lidí této sekty bylo: Jsi-li smuten, modli se, jsi-li veselý, zpívej!

Že ostatně tato první literatura křesťanská byla určena jen k povzbuzení shromážděných spolubratří, nebyla nikde napsána. Psáti knihy, to nepřipadlo nikomu z nich. Ježíš mluvil, byli pamětlivi jeho slov. Neslíbil-liž, že pokolení jeho posluchačů nezemře dříve, dokud on se znovu neobjeví? (Matouš XVI, 28, XXIV, 34; Marek VIII, 39, XIII, 30; Lukáš IX, 27, XXI, 32.)

KAPITOLA ŠESTÁ.

Obrácení hellenských Židů a proselytů na víru.

Až dosud jevila se nám církev jerusalémská jako malá galilejská kolonie. Přátelé, které si získal Ježíš v Jerusalémě a okolí, jako Lazar, Marta, Marie z Bethanie, Josef z Arimathie, Nikodem, zmizeli z jeviště. Jen galilejská skupina, shromážděná kol Dvanácti, zůstala jedině ve spojení a v činnosti. Kázání těchto horlivých učedníků pokračovala bez přestání. Později, po zboření Jerusaléma a daleko od Judey, byla kázání apoštolská představována jako veřejné výjevy, odbývané na tržištích před shromážděným davem (Skutk. apoštolští v prvých kapitolách). Toto pojímání, zdá se však, že musí být zařaděno do počtu oněch oblíbených výmyslů, jimiž tato legenda je tak bohata. Úřady, které Ježíše odsoudily k smrti, nemohly přece dovoliti, aby se takovéto výjevy obnovovaly. Získávání nových přívrženců dělo se především pronikavými rozmluvami, v nichž druh druhu vřelost své duše sděloval (Skutk. apoštol. V, 42). Kázání jejich pod loubím Šalomounovým neobracela se asi na kruhy příliš četné. Ale účinek byl tím hlubší. Řeči jejich sestávaly ponejvíce z citátů ze starého zá-

kona, jimiž hleděli dokázati, že Ježíš byl Messiáš. Závěry ty byly umělé a nedostatečné, ale takovým je všechen výklad Písma u Židů v oné době; závěry, které odvozují učitelé Mišny z biblického textu, nejsou také o nic uspokojivější.

Ještě slabší byl důkaz, odvozovaný ze zázraků. Nemůže být o tom pochyby, že se apoštolové skutečně domnívali, že mohou konati zázraky. Ty platily za znak každého božského poslání (1. ke Kor. I, 22, II, 4, 5; 2. ke Kor. XII, 12 atd.). Pavel, nejzralejší duch prvé školy křesťanské, domníval se sám, že provedl zázraky (k Řím. XV, 19; 2. ke Korint. XII, 12). S naprostou jistotou se předpokládalo, že je i Ježíš konal. Zdálo se jim přirozeným, že řada těchto božských zasažení dále pokračuje. Moc, konati zázraky, platila až do konce prvního století za výsadu apoštolů. Zázraky apoštolů jsou téhož druhu co Ježíšovy a zakládají se nejvíce, ač ne výlučně, na léčení nemocí a vymýtání zlých duchů u posedlých. Tvrdilo se, že pouhý jejich stín stačí ku provedení zázračných léčení (Skutk. apošt. V, 15). Tyto zázraky byly považovány za právě tak pravidelné dary ducha jako dar vědění, kazatelství, proroctví, a právě tak i ceněny (1. ke Kor. XII, 9 atd.).

Ještě ve třetím století domnívala se církev míti tyto výsady a moc, uzdravovati nemocné, vyháněti ďábly a věštiti budoucnost. V této věci způsobuje nevědomost i to nejnemožnější. Nevidíme-li za našich dnů poctivé lidi, jimž však schází vědecký smysl, že se dají trvale ošáliti chimérami magnetismu? (Pro Mormony je zázrak něčím všedním, každý má své.)

Dle těchto prostoduchých bludů, ani dle bezvýznamných řečí, jež čteme ve »Skutcích apoštolských«, nesmíme však posuzovati prostředky obracování na víru, jimiž vládli zakladatelé křesťanství. Pravým zvěstováním

víry byly důvěrné hovory těchto dobrých a přesvědčených lidí; odlesk slova Ježíšova byl ještě patrný v jejich slovech, byla to zvláště jejich zbožnost, jejich jemnost. Půvab společného života, jejž vedli, působil též silně. Dům jejich byl jakousi útulnou, kde všichni chudí, všichni opuštění nalezli útulku a pomoci.

Jedním z prvních, kteří se připojili ku vznikající společnosti, byl Cypřan, zovoucí se Josef Hallevi nebo Levita. Prodal své pole a složil cenu jeho k nohám Dvanácti. Byl to muž rozumný, osvědčené věrnosti a obratné výmluvnosti. Apoštolové se připoutali k němu velice těsně a nazvali ho Barnnaba, to jest »syn proroctví« nebo kázání (Skutk. apošt. IV, 36, 37, XV, 32). Skutečně náležel do počtu proroků (Skutk. apošt. XIII, 1), to jest nadšených kazatelů. Později ho vidime hrát hlavní úlohu.

Po sv. Pavlu byl to nejúčinnější missionář prvního století. Jistý Mnason, jeho krajan, obrátil se na víru v téže době (Skutk. apoštol. XXI, 16). Na Cypru bylo mnoho židovských obcí.

Barnabáš a Mnason byli bezpochyby plnokrevnými Židy. Intimní a trvalé styky Barnabáše s jerusalémskou církví vedou k domněnce, že mu byl jazyk syrsko-chaldejský znám.

Vymožeností skoro tak důležitou jako získání Barnabáše, bylo získání jistého Jana, jenž měl římské příjmení Marcus. Byl bratrancem Barnabášovým a byl obřezán. Jeho matka Maria těšila se dle všeho slušnému blahobytu; obrátila se na víru jako její syn a její příbytek sloužil často za shromaždiště apoštolům (Skutk. apošt. XII, 12).

Tato dvě obrácení na víru zdají se býti dílem Petrovým. Najisto byl Petr v úzkých stycích s matkou i se synem; byl v jejich domě jako doma. Kdyby se

i připustila domněnka, dle níž Jan Marek by nebyl totožným s pravým nebo předpokládaným pisatelem druhého evangelia, byla by přece jeho úloha ještě velice důležitou. Později ho uvidíme provázeti Pavla, Barnabáše a snad i samého Petra na jich apoštolských cestách.

První oheň se rozšířil takto s velikou rychlostí. Nejslavnější mužové apoštolského století byli téměř vesměs získáni ve dvou nebo třech letech jakýmsi současným nadšením. Byla to druhá generace křesťanská, odpovídající té generaci, která se utvořila o pět nebo šest let dříve na březích jezera tiberiadského. Tato druhá generace neviděla Ježíše, a nemohla se rovnati ve vážnosti první. Ale předčila ji svou činností a svou zálibou ve vzdálených missiích. Jedním z nejznámějších mezi novými učedníky byl Stefanus nebo Štěpán, jenž, jak se zdá, byl před svým obrácením na víru jen prostým, na víru obráceným stoupencem, proselytou (Skutk. apoštol. VIII, 2, II, 5). Byl to muž plný horlivosti a vášně. Jeho víra byla nejživější a věřili o něm, že jest nadán všemi dary Ducha (Skutk. apošt. VI, 5).

Filip, jenž jako Štěpán byl jáhnem a horlivým evangelistou, připojil se k obci asi v témž čase. Pletli si ho zhusta s apoštolem téhož jména (Skutk. apošt. XXI, 8, 9). Konečně obrátili se v této době na víru Andronikus a Junia, jak se zdá dva manželé, kteří podali, jako později Aquilla a Priscilla, vzor apoštolské manželské dvojice, věnující se všem starostem missionářským. Byli z krve israelské, a byli s apoštoly ve stycích velmi blízkých.

Noví věřící byli všichni náboženství židovského, když se jich nová víra dotknula; ale patřili ku dvěma velice rozdílným židovským stranám. Jedni byli »hebrejští« (Skutk. apošt. VI, 1, 5; 2. ke Kor. XI, 22; k Fil. III, 5)

to jest Židé z Palestýny, mluvící hebrejsky či spíše aramejsky, čtoucí bibli v jazyku hebrejském, druzí byli »hellenští«, to jest Židé mluvící řecky, čtoucí bibli v řečtině. Tito poslední se opět rozdělovali zase ve dvě skupiny; jedni byli z krve židovské, druzí proselyté, to jest lidé původu ne israelského, připojivší se různou měrou k židovství.

Tito hellenisté, kteří skoro všichni pocházeli ze Syrie, z Malé Asie, z Egypta nebo z Kyrény (Skutkové apošt. II, 9—11, VI, 9), bydleli v různých čtvrtích jerusalémských. Měli své vlastní synagogy a tvořili tak malé zvláštní obce. Jerusalém měl velký počet těchto zvláštních synagog. Tam slovo Ježíšovo našlo půdu připravenu ku přijetí a zúrodnění.

Celé původní jádro církve skládalo se výlučně z Hebrejců; aramejské nářečí, které bylo jazykem Ježíšovým, bylo tam jedině známo a užíváno. Ale od druhého nebo od třetího roku po smrti Ježíšově učinila řečtina vpád do malé obce a brzy v ní ovládla. Následkem svých každodenních styků s těmito novými bratry naučili se Petr, Jan, Jakub, Juda a hlavně galilejští učedníci řečtině tím snadněji, že snad již něco z ní znali. Případ, o němž bude brzo řeč, ukazuje, že tato jazyková různost byla z počátku příčinou jakéhosi rozdvojení v obci, a že obě frakce neměly mezi sebou styků příliš přátelských (Skutk. apošt. VI, 1).

Po zkáze Jerusaléma uzříme, jak »Hebrejští«, osamotnělí na druhé straně Jordánu a na výšinách jezera Tiberiadského, tvoří tam odloučenou církev, která měla své zvláštní osudy. Ale do té doby nezdá se, že by jazyková různost byla měla v církvi nějakých následků. Orientálci učí se velmi snadno jazykům, ve městech obyčejně každý mluví dvěma nebo třemi řečmi. Jest tedy pravděpodobno, že ti z galilejských apoštolů, kteří

hráli činnou úlohu, nabyli zručnosti v řečtině a na konec užívali jí více než syrskochaldejštiny, když věřící, mluvící řecky, vzrostli na většinu. Palestýnské nářečí muselo býti opuštěno toho dne, kdy se pomyslilo na propagandu daleko sahající. Provinciální lidové nářečí, jímž se sotva psalo, a jímž kromě Syrie se nemluvilo, bylo málo vhodné a způsobilé k takovémuto účelu. Naopak řečtina byla jaksi vnucena křesťanství. Byl to všeobecný jazyk doby, aspoň pro východní část Středozemního moře. Byl to zvláštní jazyk Židů, rozptýlených po celém římském císařství.

Tenkrát, jako za našich dnů, Židé učili se velice snadně řeči zemí, v nichž bydleli. Nezakládali si na čistotě jazyka, a to je příčinou, proč řečtina původního křesťanství je tak špatná. I nejvzdělanější Židé vyslovovali klasický jazyk špatně. Jich způsob řeči byl stále podoben syrštině; nezbavili se nikdy těžkopádnosti hrubých nářečí, které jim přinesl makedonský výboj.

Obrácení na křesťanství stalo se brzo mnohem četnější u »Hellenistů« nežli u »Hebrejských«. Starší Židy jerusalémské málo to vábilo vstoupiti do provinciální sekty, která jen prostředně znala jedinou tu vědu, kterou byl farisej uznával, totiž vědu zákona.

Postavení malé církve bylo trochu záhadno co se týče židovství, tak jako bylo již dříve postavení Ježíšovo. Ale každá náboženská nebo politická strana je nesena silou, která ji ovládá a která ji nutí, aby chtíc nechtíc proběhla svou dráhu, třeba i proti své vůli. První křesťané, ačkoliv byla jich úcta k židovství zřejmá, byli ve skutečnosti Židy jen svým rodem anebo svými vnějšími zvyky. Pravý duch sekty pocházel odjinud. To, co klíčilo v officielním židovství, byl talmud; ale křesťanství nemá žádné příbuznosti se školou talmudskou. Proto nalezlo židovství přízeň jen u těch stran, které byly nejméně

židovské. Přísní pravověrci málo se k němu hlásili; ale u nováčků, lidí málo učených ve víře, takových, kteří nebyli na vysokých školách, kteří neměli zkušenosti a neznali svatého jazyka, u těch docházeli apoštolé a jejich učedníci sluchu. Tito povýšenci židovství, málo všímaní jerusalémskou aristokracií, prováděli tím jakousi pomstu. Vždycky to jsou mladé strany a noví přívrženci nějakého spolku, kteří se pramálo starají o tradice a jsou nejvíce zaujati pro novou myšlénku.

V těchto stranách, málo podrobených učencům Zákona, byla také, jak se zdá, lehkověrnost naivnější a úplnější. To, co překvapuje u Žida talmudisty, není lehkověrnost. Lehkověrný Žid a přítel zázraků, tak jak ho znali latinští satyrikové, není Židem jerusalémským, to je Žid hellenský, velice nábožný a zároveň málo vzdělaný, a proto též velice pověrčivý. Ani polonevěřícího Sadducejce, ani přísného mravokárce farisea nedotknulo se příliš zaklínačství, které bylo tak obvyklé v apoštolském kroužku. Ale Judaeus Apella, jemuž se epikurejský Horác posmívá, počíná věřiti. Ostatně zajímaly sociální otázky zvláště ty, kteří se netěšili bohatství a které chrám a ústřední zřízení národní přiváděli do Jerusaléma. To, že nová sekta se obklopila požadavky, podobným těm, které nyní nazýváme socialismem, bylo příčinou, že si položila nová sekta pevný základ, na němž měla státi budova její budoucnosti.

KAPITOLA SEDMÁ.

Církev jakožto společnost chudých. — Založení jáhenství. — Služebnice církevní a vdovy.

Srovnávací dějiny náboženství odkryly nám tuto všeobecnou pravdu: všechna náboženství, která měla určitý počátek a nevznikla současně s počátky mluvy, měla spíše socialní příčiny než bohoslovné./ Bylo tomu tak i s budhismem. Neobyčejný úspěch tohoto náboženství nebyl způsoben nihilistickou filosofií, která mu sloužila za základ, ale částí sociální. Bylo to prohlašování, že mají býti kasty zrušeny, že dle jeho slov »zákon milosti má býti zaveden pro všechny«, čímž později Sakia Muni a jeho žáci okouzlili nejdříve Indii a potom většinu Asie.

Jako křesťanství, tak i budhismus byl hnutím chudých. Veliké kouzlo, jež rázem k němu připoutávalo, vězelo v tom, že vyděděným třídám bylo umcžněno, aby se rehabilitovaly vyznáváním kultu, jenž je pozvedal výš a který jim nabízel nevyčerpatelné zdroje pomoci a zbožnosti.

Chudých bylo v prvním století nápadně mnoho. Země byla přírodou zbavena zdrojů, které zjednávají

blahobyt. V těchto neprůmyslných krajinách skoro každé jmění má původ buď v řádech náboženských, bohatě nadaných, anebo v přízni vlády.

Bohatství chrámové bylo již dlouho výhradným důchodem malého počtu vznešených. Asmonovci zřídili si kolem své dynastie zástup bohatých rodin; Herodové také velice rozmnožili přepych a blahobyt v jisté třídě společnosti.

Ale pravý Žid theokrat, odvracející se od římské civilisace, stával se tím ještě chudším. Utvořila se celá třída svatých mužů, zbožných, fanatických, velice chudých, zákona přesně dbalých. Z této třídy vystupovaly přívrženci sekty a fanatických stran, které byly tou dobou tak četny. Všeobecně se snilo o vládě židovského proletáře, jenž zůstal věřícím a o ponížení boháče, jenž byl považován za přeběhlíka, za zrádce, přešlého k světskému životu, ku vnější civilisaci. Nikde nebylo takové nenávisti, jako u těchto božích chudých proti stkvělým stavbám, které počínaly krýti zem, a proti dílům Římanů. Aby nezemřeli hladem, byli nuceni pracovati na těchto stavbách, které se jim zdály býti pomníky pýchy a zakázaného přepychu a domýšleli se, že jsou obětí zlých, zvrhlých boháčů, zákonu nevěrných.

Lze proto pochopit, jak dychtivě byla uvítána společnost vzájemně si pomáhající v takovémto stavu. Malá církev křesťanská musela se zdáti rájem. Tato rodina prostých a sjednocených bratří vábila členy ze všech stran.

V náhradu za to, co přinesli, získali zajištěnou budoucnost, sladké spolubratrství a drahocenné naděje. Bylo všeobecným zvykem proměniti své jmění v peníze, dříve než se vstoupilo do sekty. (Skutk. apoštol. II, 45, IV, 34, 37, V, 1.) Toto jmění tvořily obyčejně malé, nevýnosné hospodářské usedlosti, z nichž bylo nesnadno

těžiti. Bylo výhodným zvláště pro neženaté lidi, že vyměnili tyto polnosti za doživotní důchod v bezpečné společnosti, s vyhlídkou na království boží. I mnozí ženatí tak učinili; byla učiněna opatření, aby společníci přinášeli skutečně všechen svůj majetek obci, neponechávajíce si ničeho mimo jmění společné (Skutk. apoštolští V, 1). Poněvadž každý byl podělen ne dle vkladu, jejž učinil, ale dle svých potřeb (Skutk. apošt. II, 45, I—V, 35), bylo ovšem každé zadržení majetku krádeží, spáchanou na obci.

Vidíme překvapující podobnosti těchto organisačních pokusů chudiny s jistými utopiemi, jež se vyskytovaly v době nám nedaleké. Ale jest v tom hluboký rozdíl, poněvadž křesťanský komunism měl náboženský základ, zatím co moderní socialismus ho nemá. Jest jasno, že společnost, kde úroky jsou poměrny potřebám každého a ne přinesenému kapitálu, může spočívati jen na velice vyvinutém citu sebezapření a na horoucí víře v náboženský ideál.

V takovémto sociálním zřízení byly as administrační nesnáze velice četné i při sebe větším stupni panujícího bratrství. Omyly byly nevyhnutelny mezi oběma frakcemi obce, které nemluvily jednou a touž řečí. Bylo nesnadno, aby praví Židé neměli trochu pohrdání pro spoluvěřící méně vznešené. Skutečně, reptání nedalo na se dlouho čekat.

»Hellenisté«, jichž den ode dne přibývalo, stěžovali si, že s jejich vdovami je hůře nakládáno než s vdovami »hebrejců« (Skutk. apošt. VI, 1 a násl.). Až do té doby měli apoštolové na starosti správcovství. Ale když se vyskytly takovéto stížnosti, uznala obec, že je nutno sejmouti z nich tuto část moci. Navrhli obci, aby svěřila administrativní starosti sedmi moudrým a váženým mužům.

Návrh byl přijat. Jednalo se o volbu. Sedmi zvolenými byli: Štěpán, Filip, Prochor, Nikanor, Timon, Parmenas a Nikolas. Poslední byl z Antiochie; byl to prostý proselyta. Štěpán byl snad téhož původu. Zdá se, že opačně než při volbě apoštola Matouše nechtěli zvoliti sedm administrátorů ze skupiny prvních učedníků, nýbrž mezi novými obrácenci a zvláště mezi hellenisty.

Skutečně mají všichni jména čistě řecká. Štěpán byl mezi nimi nejváženější a jaksi jejich náčelník. Představili je apoštolům, kteří dle obřadu již posvěceného modlili se nad jejich hlavami a vkládali na ně ruce. Správcům takto ustanoveným dali syrské jméno Šannmašin. Někdy je také nazývali »Sedmi« na rozdíl od »Dvanácti« (Skutk. apošt. XXI, 8).

Takový byl tedy původ jáhenství, které je nejstarším úřadem duchovním, nejstarším z posvěcených řádů. Později měly všechny organisované církve jáhny, napodobujíce tak církev jerusalémskou. Plodnost této instituce byla podivuhodná. Péče o chudého byla tu postavena na roveň náboženské službě. Bylo to jakýmsi prohlášením té pravdy, že socialní otázky jsou prvními, o něž se má člověk zajímat. Bylo to založení národního hospodářství jakožto věci náboženské. Jáhnové byli nejlepší kazatelé křesťanství.

Uvidíme brzo, jakou měli roli jakožto hlasatelé evangelia. Jako organisátoři, jako správci, jako administrátoři měli úlohu ještě mnohem důležitější. Tito praktičtí mužové, kteří byli v neustálém styku s chudými, s nemocnými a ženami, pronikli všechno, viděli všecko, vyučovali náboženství a obraceli na víru nejúčinnějším způsobem. Činili mnohem více než apoštolové, kteří sídlili stále v Jerusalémě na svém čestném místě. Byli tvůrci křesťanství v tom smyslu, že mu dali více pevnosti a trvalosti.

V prvních dobách i ženy byly připouštěny k tomuto úřadu. Jmenovaly se jako za našich dnů »sestry«. Nejdříve to byly vdovy, později byla dávána přednost pannám. Útlocit původní církve byl v tom všem podivuhodným. Tito dobří a prostí mužové stavěli s hlubokou znalostí, pocházející ze samého srdce, základy milosrdenství, hlavní to věci v křesťanství. Nikde neměli příkladu pro takovéto řády. Mohutná služba dobročinnosti a vzájemné pomoci, jíž obě pohlaví přinášela své různé vlastnosti a při níž umlouvala své pokusy na ulehčení lidské bídy, toť to svaté dílo, které vyšlo z práce těchto dvou nebo tří prvních let. Byla to nejúrodnější léta křesťanských dějin. Cítíme, že myšlénka Ježíšova, stále ještě živá, naplňovala jeho učedníky a řídila jejich jednání s podivuhodnou jasností.

Máme-li být spravedliví, třeba skutečně připsati Ježíšovi čest toho, co apoštolové tu velkého učinili. Jest pravdě podobno, že už za svého života dal základy k zařízením, která se rozvinula s plným úspěchem ihned po jeho smrti.

Ženy ovšem zvláště spěchaly do obce, v níž byl slabý tak mnohonásobně chráněn. Jejich postavení v tehdejší společnosti bylo nízké a nejisté (Sap. II, 10; Excl. XXXVII, 17; Mat. XXIII, 14; Marek XII, 40; Lukáš XX, 47; Jak. I, 27), zvláště vdova přes některá zákonná opatření byla obyčejně vydána bídě a požívala malé vážnosti. Mnozí hlasatelé zákona chtěli, aby nebyla žena ani nábožensky vzdělávána. Talmud počítá ku strastem světa i tlachavou a zvědavou vdovu, trávící život v klepech u sousedek, i pannu, utrácející svůj čas v modlitbách.

Nové náboženství dalo těmto vyděděným a bídným čestný a jistý útulek. (Skutk. apošt. VI, 1.) Některé ženy byly v církvi velmi váženy a v jejich domě odbývány

i schůze. (Skutk. apošt. XII, 12.) Které neměly domova, utvořily jakýsi řád nebo kněžský ženský sbor (Skutk. apošt. IX, 39, 41.), v němž byly nejspíše též panny a jehož hlavní úlohou bylo rozdíleti almužny. Řády, na něž se díváme jako na pozdní ovoce křesťanství, ženské kongregace, bekyně, milosrdné sestry, náležely k jeho prvním pracím, byly důkazem jeho síly, nejdokonalejším výrazem jeho ducha. Naprosto křesťanská je podivuhodná myšlénka, vysvěcovati jakýmsi obřadem náboženským ženy, které nejsou ve svazku manželském, a podrobiti je pravidelné kázni. Slovo »vdova« stalo se totožným se jménem nábožné, bohu zaslíbené osoby a potom »jáhenky«. V těchto zemích, kde čtyřiadvacetiletá žena je už odkvetlá, kde není přechodu mezi dítětem a starou ženou, bylo to pravým novým životem pro polovici lidského pokolení, pro tu, která je nejschopnější obětovné lásky.

Doba Seleucidů byla hroznou dobou ženských zločinů. Nikdy nebylo viděti tolik občanských dramat, takové řady traviček a cizoložnic. Tehdejší mudrci právem mohli považovati ženu za svízel lidstva, za představitelku sprostoty a hanby, za zlého ducha, jehož jedinou úlohou je zničiti všechno vznešené, co klíčí v pohlaví druhém. Ve věku, jenž se nám zdá ještě býti mládím, v němž však už život orientální ženy jest tak smutný, tak osudně vydaný všem zlobám, mohla vdova obepnouc hlavu černým šatem, státi se čestnou osobou, důstojně zaměstnanou jáhenkou, rovnou nejváženějším mužům. Těžké postavení vdovy bezdětné bylo křesťanstvím pozdviženo, bylo jím učiněno svatým. Vdova stála téměř na rovni panně. Byla to »kalogrie« neboli »krásná stařena«, ctěná, užitečná, s níž zacházeli jako s matkou. Tyto ženy bez přestání přicházejíce i odcházejíce byly podivuhodnými missionářkami nové bohoslužby. Pro-

testanti se mýlí vznášejíce do oceňování těchto skutků našeho moderního individualistického ducha. Je-li něco v křesťanských dějinách původním, je to jejich socialism a mnišství.

Nebylo posud biskupů a kněží. Ti se časem teprve vyvinuli. Ale byl již založen pastýřský úřad, ta důvěrná zpřízněnost duší mimo svazky krevní. To bylo zvláštním odkazem Ježíše a jeho dědictvím. Ježíš často opakoval, že jest každému více než otcem, více než matkou, že ten, kdo ho chce následovat, musí opustiti bytosti nejdražší. Křesťanství stvořilo něco, co je vyššího než rodina, stvořilo bratrství, duševní sňatek. Starodávný sňatek, dávající manželku muži bez omezení se a protiváhy, v jeho strany byl pravým otroctvím. Mravní svoboda ženy nastala teprv v den, kdy jí církev dala důvěrníka a průvodce v Ježíši, jenž ji vede a těší, jenž ji vždy vyslechne a nabádá ku statečnosti. Žena potřebuje, aby byla ovládána, jest šťastna, jen když je ovládána; ale jest třeba, aby milovala toho, jenž nad ní vládne. To jest to, co se ani nejstarším společnostem, ani židovství, ani islamu nepodařilo učinit. Žena teprve v křesťanství došla k náboženskému sebevědomí, k mravní osobnosti, k vlastnímu mínění. Dík biskupům a klášternímu životu. Radegunda dovede se vyrvati z náručí barbarského manžela. Poněvadž má cenu jedině život duše, jest spravedlivo a rozumno, aby pastýř, jenž umí zachvívati božskými strunami, tajný rádce, jenž třímá klíč ku svědomí, stál nad otcem i manželem. V jednom smyslu křesťanství bylo reakcí proti příliš úzkoprsému řádu rodiny v arijském plemenu.

Nejen že staré arijské společnosti nepřipouštěly téměř ani muže neženatého, ale pojímaly sňatek jen v jeho nejpřísnějším smyslu. Bylo to obdobné k anglické rodině, byl to těsný, uzavřený, dusný kruh, bylo to so-

bectví několika osob, dusící rozvoj ducha právě tak jako sobectví jedince. Křesťanství se svým božským ponětím o svobodě království božího opravilo tyto názory. A chránilo se především obtížiti každého všeobecnými povinnostmi člověka. „Vidělo, že rodina není nepodmíněným rámcem života, nebo aspoň ne rámcem zhotoveným pro všechny, že povinnost obnovovati lidstvo neleží na všech, že je třeba i osob, které byly zbaveny těchto povinností, nade vší pochybnost svatých, ale ne stvořených pro všechny. Výjimka, kterou společnost řecká činila ve prospěch hetér, jakou byla Aspasie, výjimka, kterou italská společnost učinila pro kurtisanu, jakou byla Imperie, z nutné společenské zjemnělé potřeby, touž výjimku učinilo naopak křesťanství pro kněze, pro řeholnici, pro jáhenku s ohledem na všeobecné dobro. Připustilo různost stavů ve společnosti. Jsou duše, které shledávají sladším milovati se s pěti sty než milovati se s pěti nebo šesti, duše, jimž rodina ve své obyčejné povaze zdá se nedostačující, studenou, nudnou. Proč rozšiřovati na všechny požadavky naší všední a prostřední společnosti? Pomíjející rodina člověku nestačí. Mimo tělo potřebuje bratry a sestry.“

Zdálo se, že původní církev svou stupnicí různých společenských funkcí (I. ku Kor. kap. XII.) smířila na okamžik tyto protivné požadavky. Nám je nemožno pochopiti, do které míry byli oni lidé šťastni pod těmito svatými řády, které podporovaly svobodu, aniž ji šněrovaly, umožňujíce sladkosti života společného i zároveň soukromého. Byl to opak té směsice, jakou tvoří naše umělkovaná společnost, bez lásky, kde citlivá duše jest někdy tak krutě osamocena. Ovzduší v těchto malých, církvemi nazývaných útulcích bylo teplé a milé. Žili společně ve stejné víře a v týchž nadějích. Ale jest také přirozeno, že tyto podmínky nemohly se hoditi

velké společnosti. Když se staly celé země křesťanskými, staly se řády prvních církví utopií a utekly se do klášterů. V tomto smyslu je klášterní život jen pokračováním původních církví. Klášter jest nutným důsledkem křesťanského ducha; bez kláštera není dokonalého křesťanství, poněvadž jen tam se může uskutečnit evangelický život.

Veliká část zásluh na tomto díle jistě musí býti přiřčena židovství. Každá ze židovských obcí rozptýlených na březích Středozemního moře byla již jakýmsi druhem církve. Almužna doporučovaná stále mudrci, stala se přikázáním; (Kniha Přísloví, III, 27, X, 2, XI, 4, XXII, 9, XXVIII, 27; Tobiáš II. 15, 22, IV, 11, XII, 9, XIV, 11) udílela se ve chrámě i v synagogách, stala se první povinností na víru obráceného. Židovství vyznačovalo se ve všech dobách péčí o své chudé a citem bratrského milosrdenství, jež vyvolávalo.

Jest největší nespravedlivostí, stavěti křesťanství proti židovství, poněvadž vše, co jest v prvotním křesťanství, pocházelo skutečně ze židovství. Pomyslíme-li na římský svět, jsme překvapeni těmi divy milosrdenství a volné společnosti, jež tu stvořila církev. Žádná světská společnost stavějící vše pouze na rozumu, nezpůsobila tak podivuhodných výsledků. Zákon každé světské, filosofické společnosti, mám-li tak říci, jest svobodou, někdy rovností, nikdy však bratrstvím. Milosrdenství nemá v sobě s hlediska práva nic závazného. ono vidí jen před sebou jednotlivce, nalézáme u něho též všelicos nevhodného a nedůvěřujeme mu. Každý pokus užiti veřejného jmění ku blahobytu chudiny, zdá se býti komunismem. Když člověk umírá hlady, když celé třídy hynou v bídě, politika se spokojí uvědoměním si, že jest to velice mrzuté. Ukazuje velmi dobře, že bez svobody není ani občanského, ani politického pořádku; důsledkem svo-

body tedy jest, aby umřel hlady ten, jenž nic nemá a jenž si nemůže nic vydělati. Jest to logické, ale nic tomu nezabrání, aby tato logika byla někdy porušena. Potřeby nejčetnější třídy končí vždy vzpourou. Řády čistě politické a občanské nestačí; sociální a náboženské tužby mají právo na zákonné uspokojení.

Slávou židovského národa jest, že výrazně prohlásil tuto zásadu, z níž vzešla zkáza starých států a která už nebude nikdy vyvrácena. Židovský zákon jest společenský a ne politický; proroci a spisovatelé evangelia jsou původci sociálních revolucí, ale ne revolucí politických.

V první polovici prvního století měli Židé naproti světské civilisaci jen jedinou myšlénku: odmítnouti totiž dobrodiní římského práva, totiž filosofického, atheistického, pro všechny rovného, a hlásati dokonalost svého theokratického zákona, jenž tvoří náboženskou a mravní společnost. Zákon tento je zdrojem štěstí, toť idea všech židovských myslitelů, takých, jakými byli Filon a Josef. Zákony jiných národů směřují k tomu, aby se spravedlnosti stalo po právu; málo jim záleží na tom, aby lidé byli dobří a šťastní. Židovský zákon však sleduje do posledních podrobností mravní výchovu.

Křesťanství jest jen rozvinutím téže myšlénky. Každá církev jest klášterem, kde všichni mají právo na vše, kde nemá býti ani chudých, ani zlých, kde tedy všichni na sebe dohlížejí a si poroučejí. Křesťanství může se zobraziti jako veliká společnost chudých, jako hrdinské úsilí proti egoismu, jako pokus, založený na myšlénce, že každý má právo jen na své potřeby, že nadbytek náleží těm, kteří ničeho nemají. Snadno lze pochopiti, že mezi takovýmto duchem a duchem římským vzňal se zápas na život a na smrt, a že křesťanství může opanovati svět leda s podmínkou, že hluboce zmírní své vrozené snahy a svůj původní program.

Potřeby však, jejichž je výrazem, potrvají věčně. Počínaje druhou polovicí středověku sloužil společný život zlořádům nesnášenlivé církve, a klášter stal se často feudálním lénem nebo kasárnou nebezpečné a fanatické milice a moderní duch ukázal se vůči klášternictví velice přísným. Zapomnělo se, že ve společném životě duše lidská zakusila nejvíce radostí. Přestal pro nás platit zpěv: »Aj, jak dobré jest a utěšené, přebývají-li bratři v jednotě.« Ale až moderní individualism přinese své poslední plody; až zkrácená zarmoucená lidskost, zbavená vší moci, vrátí se k velkým institucím a silným řádům; až naše chatrná buržoastická společnost, lépe řečeno: až náš trpasličí svět bude zahnán bičem hrdinských a ideálních živlů člověčenství, potom nabude společný život zase plné své hodnoty. Veliké věci, jako věda na příklad, ustaví se pod klášterní formou dědičně mimo svazky krve. Zmenší se důležitost, kterou naše doba připisuje rodině. Samoláska, základní zákon občanské společnosti, nepostačí již velikým duším. Z nejrůznějších stran světa přijdou a spojí se proti nízkosti. Bude nalezen smysl slov Ježíšových a středověkých myšlének o chudobě. Pak se pochopí, že majetek mohl býti považován za něco podřízeného a že zakladatelé mystického života mohli rokovati celá staletí o otázce, měl-li Ježíš v majetku aspoň »věci, které se upotřebením uvádějí v niveč«. Tyto františkánské důmyslnůstky stanou se velikými problémy socialními. Skvělá myšlénka, již načrtl autor Skutků, bude vepsána jako zjevení prorocké na bránu lidského ráje: »Množství věřících bylo jen edno srdce a jedna duše, aniž kdo něco z toho, co měl, pravil býti svým, ale všecky věci byly jim společny. Aniž pak mezi nimi byl kdo jiný, nuzný. Nebo kolikkoli bylo těch, kteříž měli pole, nebo domy, prodávajíce přinášeli peníze za ty věci, kteréž prodávali, a kladli k no-

hám apoštolů. I rozdělovalo se jednomu každému, jakž komu potřebí bylo. A na každý den lámajíce chléb, po domech přijímali pokrm s veselím a sprostností srdce!« (Skutk. apošt. II, 44—47; IV, 32—35).

Nepředbíhejme však době. Došli jsme sotva k r. 36. Tiberius na ostrově Capu (u Neapole) sotva tuší nepřítele, jenž císařství vyrůstá. Ve dvou nebo ve třech letech nová sekta učinila překvapující pokroky. Čítala mnoho tisíc věřících. (Skutk. apošt. II, 41). Dalo se lehce předvídati, že její výboje se rozšíří zvláště na stranu Hellenistů i proselytů. Galilejská skupina, která byla naslouchala Mistru, ale zachovávala své prvenství, byla jako utopena pod vlnami nově příchozích, mluvících po řecku. Již se tuší, že hlavní úloha připadne těmto posledním. Dosud žádný pohan, totiž žádný muž bez předcházejícího svazku se židovstvím, nevstoupil do církve. Ale proselyti zaujímají tam velice důležité úřady. Původní kruh učenníků se také značně rozšířil; není to již prostý malý sbor Palestiňanů; jsou tam lidé z Cypru, Antiochie, z Kyrény, (Skutk. apošt. VI, 5, XI, 20) a vůbec skoro ze všech míst východních břehů moře Středozemního, kde byly osady židovské. Jediný Egypt scházel v této původní církvi a bude scházeti ještě dlouho. Židé této země byli téměř v rozkolu s Judskem. Žili svým vlastním životem, předčícím v mnohém ohledu život Palestiny, a jen slabě k nim zaléhal náraz náboženských hnutí jerusalemských.

KAPITOLA OSMÁ.

První pronásledování. — Smrt Štěpánova. — Záhuba prvé církve Jerusalémské.

Činnost nové sekty, ačkoliv vystupovala na venek s velkou zdrželivostí, budila nevyhnutelně hněv, který se soustředil na zakladateli a způsobil jeho smrt. Sadducejská rodina Hananova, která dala usmrtiti Ježíše, byla stále ještě u vlády. Až do r. 36. zaujímal Josef Kaiafas úřad nejvyššího kněze, přenechávaje veškerou skutečnou moc svému tchánu Hananovi a jeho příbuzným Janovi a Alexandrovi (Skutk. apost. IV, 6).

Tito zpupní a nelítostní muži pozorovali s nepokojem, jak zástup dobrých a svatých lidí bez úředního titulu zjednává si přízeň davu (Skutk. apošt. IV, 1—31, V, 17—41). Petr, Jan a jiní hlavní členové apoštolského sboru byli vsazeni jednou či dvakrát do vězení a odsouzeni k mrskání. Byl to trest, stanovený pro kacíře. Schválení Římanů nebylo nutno k jeho provedení. Samo sebou se rozumí, že taková surovost jen zvýšila horlivost apoštolů. Vycházeli ze sandhedrinu, kde jim bylo podstoupiti bičování, plni radosti, že byli učiněni hodni snášeti pohanu pro toho, jehož milovali (Skutk. apošt. V, 41).

Věčné to dětinství, potlačovati soudně a tělesnými tresty záležitosti duchovní. Jistě platili za muže pořádku, za vzory opatrnosti a moudrosti ti pošetilci, kteří r. 36. věřili, že přemohou křesťanství několika ranami důtek. Tyto násilnosti vycházely zvláště od Sadduceů (Skutk. apošt. IV, 5, 6, V, 17), totiž od vysokého duchovenstva, které obkličovalo chrám a bralo z něho nesmírný zisk. Nepodobá se, že by fariseové byli rozvinuli proti nové sektě onu vášnivost, kterou ukázali proti Ježíšovi.

Nově věřící byli zbožní, přísní lidé, dosti podobní samým farisejcům ve svém způsobu života. Zuřivost, kterou tito poslední pociťovali proti zakladateli, pocházela z převahy Ježíšovy, kterou Ježíš nesnažil se zatajovati. Jeho jemné výsměchy, jeho duch, jeho kouzlo, jeho odpor k pokryteckým pobožnůstkářům, to vše vznítilo tuto nenávist. Apoštolové naproti tomu však byli bez vtipu; nikdy neužívali ironie. Fariseové byli jim chvílemi nakloněni; někteří z nich stali se i křesťany (Skutkové apošt. XV, 5, XXI, 26). Hrozné kletby Ježíšovy proti fariseismu nebyly ještě napsány a podání slov Mistrových nebylo ani všeobecné, ani stejné.

Tito první křesťané byli ostatně lidé tak nevinní, že mnozí ze židovské aristokracie, aniž by se stali stranníky sekty, byli jim velice nakloněni. Nikodem a Josef Arimatejský, kteří znali Ježíše, zůstali bezpochyby v církvi v bratrských stycích.

Jak se vypravuje, mluvil nejslavnější toho času učenec židovský Rabbi Gamaliel starší, vnuk Hillelův, muž svobodomyslný a velmi snášenlivý, v sandhedrinu pro volnost evangelických kázání (Skutk. apošt. VI, 34). Autor Skutků apoštolských připisuje mu znamenitý výrok, jenž by měl býti pravidlem vládám v jejich chování se vůči novotám rozumového nebo mravního druhu: »Je-li

to dílo nicotné, nechte ho, padne samo sebou; je-li však vážné, jak odvažujete příčiti se dílu božímu? Nikdy nepodaří se vám je zastaviti.« Gamaliela málo poslouchali. Svobodomyslní duchové uprostřed vášnivých protivníků nemají naděje na úspěch.

Hrozný výbuch zášti byl však vyvolán jáhnem Štěpánem (Skutk. apošt. VI, 8, VII, 59). Jak se zdá, mívala jeho kázání velké úspěchy. Lid se kolem něho hromadil a živé hádky bývaly koncem těchto shromáždění. Zvláště rozhorlovali se při těchto příležitostech hellenisté nebo proselyté, denní navštěvovatelé synagogy tak zvané »Libertinů«, lidé z Cerény, z Alexandrie, z Cilicie a Efezu. Štěpán vášnivě tvrdil, že Ježíš byl Spasitel, že kněži se dopustili zločinu, vydavše ho na smrt, že Židé byli buřiči, synové buřičů, lidé, kteří popírají dokázanou pravdu.

Vrchnosti ustanovili se na tom, že zahubí tohoto smělého kazatele. Byli vysláni svědkové, aby vyslídili v jeho hovorech nějaké slovo proti Mojžíšovi. Štěpán byl jat a přiveden před sandhedrin. Slovo, jež mu bylo kladeno za vinu, bylo skoro totéž, jako ono, které způsobilo odsouzení Ježíšovo. Obvinili ho z výroku o Ježíši Nazaretském, že zruší chrám a že změní tradice, jež byly připisovány Mojžíšovi. Je skutečně velice možno, že Štěpán mluvil podobně. Křesťanu té doby ani nenapadlo, aby zpříma mluvil proti zákonu, poněvadž jej všichni dosud zachovávali, proti ústnímu podání však Štěpán mohl útočiti, jako to činil sám Ježíš; pravověrci však ústní podání přičítali pošetilým způsobem Mojžíšovi, a byla mu připisována táž cena jako napsanému zákonu.

Štěpán se hájil, vykládaje spornou větu množstvím citátů ze zákona, ze žalmů, z proroků a skončil tím, že vyčítal členům sandhedrinu vraždu Ježíšovu.

»Tvrdé hlavy a zatvrzelá srdce,« pravil jim, »budete odporovat tedy stále Duchu Svatému, jako to činili vaši

otcové! Který prorok nebyl vašimi otci pronásledován? Zabili jste ty, kteří oznamovali příští Spravedlivého, jehož jste zajali a zavraždili. Nedbali jste zákona přijatého z úst andělských.«

Po těchto slovech přerušili ho zuřivým křikem. Štěpán, rozohňuje se čím dále tím více, upadnul do jednoho z těch záchvatů nadšení, které byly nazývány vnuknutím Ducha Svatého. Pozvedl oči do výše; viděl slávu Boží a Ježíše po boku Otce sedícího a zvolal: »Hle, vidím nebesa otevřená a Syna člověka stojícího na pravici Boží.« Všichni přítomní zacpali si uši a skřípajíce zuby vrhli se na něho.

Odvlékli ho za město a tam ho ukamenovali. Svědci, kteří dle zákona měli hoditi první kameny, svlékli si šaty a položili je k nohám mladého fanatika jménem Šavla či Pavla, jenž s tajnou radostí myslel na zásluhy, jichž si získává tímto účastenstvím při smrti rouhače. (Skutk. apošt. VII, 59, XXII, 20, XXVI, 10.)

Ve všem tom byly zachovávány doslovně předpisy druhé knihy Mojžíšovy (kap. XIII). Ale se stanoviska soukromého práva nebyla odůvodněna tato divoká poprava, vykonaná bez svolení římského (Skutkové apošt. Jan XVIII, 31). Viděli jsme, že u Ježíše bylo třeba potvrzení místodržitelova.

Možná že schválení to bylo dosaženo i pro Štěpána a že poprava nenásledovala po rozsudku tak rychle, jak vypravuje autor Skutků apoštolských. Možná že také římská svrchovanost v Judsku seslábla. Pilát byl právě zbaven svého úřadu anebo měl aspoň na mále, že bude ho zbaven. Příčinou nepřízně, do níž upadl, byla právě veliká příkrost vůči Židům, kterou prováděl ve své správě (Jos. Ant. XVIII, IV, 2).

Židovský fanatism učinil mu život nesnesitelným. Snad byl unaven odporem proti zběsilým násilnostem,

kterých na něm žádali, a pyšná rodina Hananova dospěla až k tomu, že nepotřebovala již ani dovolení k pronášení rozsudků smrti.

Lucius Vitellius (otec pozdějšího císaře) byl tehdy císařským velitelem vojska v Syrii. Hleděl získati si přízně obyvatelstva a dal proto vrátiti Židům kněžská roucha, která od Heroda Velikého byla ukryta ve věži Antoniově. Nechtěje nikterak podporovati Pilátovu přísnost, dal za pravdu obžalobám domorodců a poslal Piláta do Říma, aby se zodpovídal z obvinění, které na něho vznesli jeho podřízení (počátkem r. 36.). Hlavní stížnost jejich byla, že prokurátor nepropůjčil se dosti ochotně jejich nesnášenlivosti (Skutk. apošt. XXIV, 27, XXV, 9).

Vitellius ustanovil zatím místo něho svého přítele Marcella, jenž si dal zajisté více pozor, aby Židům nedal příčinu k nespokojenosti a rovněž byl i ochotnější schvalovati jejich náboženské vraždy. Smrt Tiberiova (16. března r. 37.) utvrdila Vitellia v této politice.

První dva roky vlády Kaligulovy byly dobou obecného chabnutí římské svrchovanosti v Syrii. Politikou tohoto panovníka, dříve nežli sešílel, bylo, že zamýšlel vrátiti národům Východu jejich samosprávu a domácí vladaře.

Proto založil království nebo knížectví Antiocha Commagenského, Heroda Agrippy, Socheyma, Cotysa, Polemona II. a nechal vzrůsti království Harethovo. Když přišel Pilát do Říma, našel už novou vládu. Je pravděpodobno, že Kaligula nedal mu za pravdu, poněvadž svěřil správu Jerusaléma novému vladaři Marullovi, jenž patrně nedráždil Židy k zuřivým obžalobám, které ubohého Piláta zahrnovaly nepříjemnostmi a ztrpčily mu život.

Jest zajisté důležito všimnouti si v době zde líčené, že nepronásledovali křesťanů Římané, nýbrž pravověrní Židé. Římané byli uprostřed tohoto fanatismu snášeliví a rozumní. Leda že by se dalo vytknouti vládě římské to, že byla příliš slabá a že hned zpočátku nepostavila se na odpor důsledkům krvelačného zákona, jenž stanovil trest smrti za náboženská provinění. Ale římské panství nemělo dosud té dokonalé moci jako později; byl to jakýsi druh protektorátu nebo lenní svrchovanosti. Římané byli tak povolní, že nedali ani podobu císařovu na mince ražené od vladařů, aby neurazili židovského vědomí. Říman nesnažil se ještě, aspoň ne na Východě, vnucovati přemoženým národům své zákony, své bohy, své mravy; ponechával jim jejich obyčeje, odporující římskému právu. Jejich poloviční neodvislost byla pro tyto národy jen novým znamením jejich nižší hodnoty. Moc císařova v Orientě podobala se v té době turecké vládě a stav domorodých národů stavu ráje. Rovná práva a stejná ochrana před zákonem ještě neexistovaly. Každá provincie měla svou právomoc, jako mají teď různé křesťanské církve a Židé v císařství ottomanském. Není tomu ještě dávno, co byli v Turecku patriarchové různých obcí ráje, když se s Portou srozuměli, nejvyššími pány svých poddaných a mohli nad nimi vyhlašovati nejkrutější tresty.

Rok smrti Štěpánovy spadá mezi r. 36. a 38. po Kr. a nevíme, byl-li Kaifáš za ni zodpověden. Kaifáš byl roku 36. Luciem Vitelliem sesazen brzy po Pilátovi (Jos. Ant. XXIII, IV, 3); změna ve vládě však byla nepatrná.

Jeho nástupcem byl švakr jeho Jonathan, syn Hananův, jenž důstojnost velekněžskou v domě Hananově udržel až do r. 42. Hanan tehdy ještě žil a jsa skutečným držitelem moci, zachovával ve své rodině zásady

pýchy, hrdosti, nenávisti k novotářům, které tam byly už jaksi dědičny.

Smrt Štěpánova způsobila veliký dojem. Proselyté připravili mu pohřeb, provázený pláčem a štkáním (Skutk. apošt. VIII. 2). Ale rozluka mezi novými sektáři a židovstvím nebyla ještě dokonalá. Proselyté a hellenisté, méně jsouce přísní v pravověrnosti než čistí Židé, mysleli tím jen, že jsou povinni vzdáti veřejně poctu muži, jenž si vysoce vážil jich sboru a jehož zvláštní články víry nejsou postaveny mimo zákon.

Tak byla zahájena doba křesťanských mučedníků. Mučednictví nebylo věcí docela novou. Aniž třeba mluviti o Janu Křtiteli a Ježíšovi, mělo židovství v době Antiocha Epifana své vyznavače věrné až na smrt. Ale řada statečných obětí, kterou otvírá Štěpán, měla zvláštní vliv na historii lidského ducha.

Uvedla do západního světa živel, jenž mu scházel, víru výlučnou a naprostou, myšlénku, že jest pouze jediné dobré a pravé náboženství. V tomto smyslu zahájili mučedníci dobu nesnášelivosti. Můžeme s velikou pravděpodobností předpokládati, že ten, jenž položil za svou víru život, byl by jistě nesnášelivý, kdyby byl pánem. Jakmile křesťanství, jež přestálo tři sta let pronásledování, opanovalo pole, pronásledovalo více než kterékoli jiné náboženství. Kdo proléval svou krev za nějakou věc, jest hotov prolévati krev jiných, aby zachránil poklad, jehož si dobyl.

Vražda Štěpánova nebyla ostatně osamoceným skutkem. Židé, kořistíce ze slabosti římských úřadů, zahájili skutečné pronásledování církve. Zdá se, že se to týkalo hlavně hellenistů a proselytů, jejichž volné chování popouzelo pravověrce. Jerusalémská církev, již pevně ustavená, byla přinucena se rozptýliti. Apoštolé ze zásady,

patrně v duši jejich hluboce zakořeněné, neopustili města (Skutk. apošt. I, 4, VIII, 1, 14; Gal. 1—17).

Tak se zachovala i skupina židovská, tak zvaní »hebrejští« (Skutk. apošt. IX, 26, 30). Ale veliká obec se společnými večeřemi, jáhenskými službami, různými cvičeními, přestala od té doby existovati a neobnovila se již dle svého prvního způsobu. Trvala tedy tři nebo čtyři léta. Bylo to pro vznikající křesťanství velikým, nezměrným štěstím, že jeho společenské pokusy, ve své podstatě komunistické, byly tak brzo ztroskotány. Pokusy tohoto druhu způsobuje takové pohoršlivé zlořády, že komunistickým zařízením je souzeno, aby se v krátkém čase rozpadla, nebo aby se velmi brzo zpronevěřila zásadám, které je stvořily. Dík pronásledování z roku 37 bylo klášterní jerusalémské církvi ušetřeno, aby byla podrobena zkoušce časem. Padla ve svém květu dříve, než ji podkopaly vnitřní obtíže.

Zůstala jakýmsi zářícím snem, na nějž vzpomínali s vroucností ve svých útrapách všichni, kdož na ní brali podíl, jakýmsi ideálem, po němž křesťanství bude neustále toužiti, aniž by ho kdy dosáhlo (1. k Thess. II, 14). Kdo ví, jakým neocenitelným pokladem žijícím dosud členům simonistické církve jest vzpomínka na Ménilmontant, jaké přátelství to mezi nimi tvoří, jaká radost září v jejich očích, když se o něm mluví, pochopí mocné pouto, ustavené mezi novými bratry tím, že se vespolek milovali a vespolek potom trpěli.

Velké běhy životní mají skoro vždy za základ několik měsíců, v nichž pociťován byl Bůh a jejichž vůně naplňuje dlouhá léta silou a něhou.

Hlavní úloha v pronásledování, o němž právě mluvíme, náležela mladému Šavlovi, jehož jsme již poznali jako účastníka na vraždě Štěpánově. Tento zuřivec, opatřen dovolením kněží, vstupoval do domů těch, kdož

byli v podezření, že chovají křesťany, zmocňoval se zuřivě mužů i žen a vlekl je do vězení nebo před soud (Skutk. apošt. VIII, 3, IX, 13, 14, 21, 26, XXII, 4, 19, XXVI, 9; ku Gal. I, 13, 23; 1. ke Korint. XV, 9; k Fil. III, 6; 1. k Tim. I, 13). Šavel se vychloubal, že nikdo z jeho vrstevníků nebyl tak horlivým přívržencem židovského podání jako on (ku Gal. I, 14; Skutk. apošt. XXVI, 5; k Fil. III, 5).

Často ho, pravda, uvedla něžnost a oddanost jeho obětí v úžas, cítil jakoby výčitky svědomí; zdálo se mu, že zbožné ženy, doufající v království boží, které on vrhal do vězení, promlouvají k němu v noci sladkým hlasem: »Proč nás pronásleduješ?« Krev Štěpánova, která stříkala tehdy skoro až na něho, kalila mu někdy zrak. Mnohé, co slyšel vypravovati o Ježíšovi, šlo mu k srdci. Nadlidská bytost, jež ze svých vznešených výsostí přicházela časem, aby se zjevovala v krátkých viděních, děsila ho jako přízrak. Ale Šavel odmítal s hrůzou takovéto myšlenky, nutil se s jakousi zběsilostí do víry ve své tradice a myslel na nové krutosti proti těm, kdož na ně útočili. Jeho jméno stalo se věřícím hrůzou; obávali se od něho nejhroznějších násilností a nejkrvavějšího zákeřnictví (Skutk. apoštol. IX, 13, 21, 26).

KAPITOLA DEVÁTÁ.

První missie. — Jáhen Filip.

Pronásledování r. 37. mělo, jak tomu vždycky bývá, za následek rozšíření učení, které mělo být vyhubeno. Až dosud nerozšiřovalo se křesťanské kázání daleko mimo Jerusalém; žádná cesta nebyla podniknuta; matka církev, jsouc uzavřena do svého nadšeného, ale těsného komunismu, nerozšiřovala obor činnosti své a nebudovala pobočných církví. Ale rozptýlení malého tohoto hloučku vrhlo dobré semeno do čtyř úhlů světa. Členové jerusalémské církve, násilně vyhnaní ze svých čtvrtí, rozešli se po všech krajích Judska a Samaří (Skutk. apoštolští VIII, 1, XI, 19) a všude tam hlásali království boží. Zvláště jáhnové, zbavení rozptýlením společnosti své správcovské činnosti, stali se výbornými hlasateli evangelia. Stal se z nich činný a mladý živel sekty, stojící v oposici proti těžkopádnému poněkud živlu, jejž tvořili apoštolé a hebrejští.

Již řeč těchto byla by stačila, aby jim vykázala místo podřízené v ohledu kazatelském. Mluvili, alespoň v obyčejném životě, nářečím, jehož neužívali ani Židé na několik mil už od Jerusaléma. Všechna sláva velkého dobytí, které bude nyní hlavním předmětem našeho vypravování, připadla tedy hellenistům.

Jevištěm prvního poslání, které brzy se rozprostřelo na všechny krajiny kolem Středozemního moře, bylo okolí města Jerusaléma v obvodu dvou nebo tří dnů cesty.

Jáhen Filip (Skutk. apošt. VII, 5, VIII, 1, 5, 12, 14, 40, XXI, 8) byl hrdinou této první svaté výpravy. Hlásal evangelium po Samaří s velkým úspěchem. Samaritané byli rozkolníci; ale mladá sekta po příkladu Mistrově byla méně nedůtklivá v těchto otázkách pravověrnosti než přísní Židé. Ježíš, jak se říkalo, ukázal se několikráte dosti nakloněným Samaritánům.

Zdá se, že Filip byl jeden z těch apoštolských mužů, kteří byli nejvíce zaujati zázraky (Skutk. apošt. VIII, 5, 40). Příběhy, které se k němu vztahují, přenášejí nás do podivného a fantastického světa. Obrácení na víru, jež vykonal u Samaritánů a zvláště v jejich hlavním městě Sebastě, bylo vykládáno za zázračnou moc. Krajina tato sama byla plna pověrčivých názorů o kouzelnictví.

R. 36., tedy dva nebo tři roky před příchodem křesťanských kazatelů, vyvolal jakýs fanatik u Samaritánů dosti vážné hnutí, hlásaje nutnost návratu k původnímu židovství a tvrdě, že nalezl původní svaté nádoby.

Jistý Šimon z městečka Gitty nebo-li Gittony, jenž došel později slavného jména, počínal se od té doby proslavovati svými kouzly (Skutk. apošt. VIII, 5). Je kormutlivo hleděti, jak evangelium nalézá předpravy a opory v takovýchto přeludech.

Filip měl moc křtíti, ale neměl moci udíleti Ducha Svatého. Právo k tomu měli pouze apoštolé. Když se v Jerusalémě dověděli o nových věřících v Sebastě, usnesli se poslati tam Petra a Jana, aby dovršili přijetí jich v církev. Oba apoštolé přišli, vzkládali ruce na pokřtěné, modlili se nad jejich hlavami; noví věřící byli ihned nadáni mocí zázračnou, spojenou s udělením Ducha

Svatého. Vyskytly se zázraky, proroctví a všechny zjevy vnuknutí, a nebylo, čeho by církev sebastská mohla záviděti církvi jerusalémské.

Smíme-li věřiti podání, byl Šimon z Gittony té doby ve styku s křesťany. Jsa obrácen na víru, jak se vypravuje, kázáním a zázraky Filipovými, dal se pokřtíti a připojil se k tomuto hlasateli evangelia. Potom když apoštolé Petr a Jan přišli, a když uviděl nadpřirozenou moc, kterou propůjčovalo vkládání jejich rukou, přišel, jak se dí, jim nabídnout peněz, aby mu dali také moc udíleti Ducha Svatého.

Tu mu dal Petr tuto podivuhodnou odpověď: »Peníze tvé buďtež s tebou zatraceny, protože jsi se domníval, že by dar boží mohl býti zjednán za peníze. Nemáš podílu ani nároku na této věci, neboť srdce tvé není upřímné před Bohem.« (Skutk. apošt. VIII, 9.)

Tato slova, ať již byla proslovena či ne, zdají se přesně naznačovati poměr Šimonův ku vznikající sektě. Skutečně uvidíme, že Šimon z Gittony stal se asi vůdcem náboženského hnutí, rovnoběžného s křesťanstvím, hnutí, které můžeme považovati za jakési samaritánské napodobení díla Ježíšova.

Vyučoval už Šimon a činil zázraky, když Filip přišel do Sebasty? Vstoupil potom ve spojení s křesťanskou církví? Je něco pravdy na pověstech, které z něho učinily otce »simonie«? Jest možno míti za to, že tu viděl svět jednou dva divotvorce sobě tváří v tvář stojící, z nichž jeden byl podvodníkem a druhý »kamenem úhelným« pro víru člověčenstva?

Toho nevíme, nemajíce dokladů; neboť vypravování Skutků apoštolských jest málo významné, a hned od prvního století stal se Šimon v církvi křesťanské předmětem legend. V dějinách je povždy čistou jen hlavní

myšlénka. Bylo by nespravedlivé zastavovati se nad tím, co je pohoršlivého v této stránce počátků křesťanství. Všedním posluchačům dokazuje zázrak pravdu nauky; my zase pro učení zapomínáme na zázrak. Potěšila-li a zjemnila-li víra člověčenstvo, jest omluvitelno, že užila důkazů, přiměřených slabosti obecenstva, s níž počítala. Ale když se blud dokazuje bludem, co tu lze uvésti na omluvu?

Neodsuzujeme naprosto Šimona z Gittonu. Vysvětlíme si později jeho učení a jeho úlohu, která se teprv objevuje za panování císaře Klaudia. Zde bylo by jen třeba připomenouti, že důležitá jedna zásada zdá se býti uvedena jím ve křesťanské konání zázraků. Když byla křesťanská theologie nucena připustiti, že také podvodníci konají zázraky, připočetla tyto zázraky na vrub satana. Aby byla zachována zázrakům nějaká hodnota důkazu, bylo třeba ustanoviti pravidla, dle nichž by bylo možno rozeznati zázraky pravé od falešných. Sestoupili za tím účelem k pochodu myšlénkovému, velice dětinskému.

Když Petr a Jan utvrdili sebastskou církev, vrátili se do Jerusaléma, hlásajíce evangelium v městečkách samarských (Skutk. apošt. VIII, 25). Jáhen Filip pokračoval ve svých evangelických cestách a obrátil se k jihu do staré země Filištínských (Skutk. apošt. VIII, 26—40). Do této země se Židé od dob vlády Makabejských silně vedrali (1. Makk. X, 86, 89, XI, 60; Jos. Ant. XIII, 3, XV, VII, 3, XVIII, XI, 5; B. J. I, IV, 2), nicméně však ještě mnoho chybělo, aby se tam mohlo mluviti o vládě židovství.

Na této cestě Filip provedl obrácení, jež způsobilo jistý hluk, a o němž se mnoho mluvilo za příčinou pravzláštní okolnosti. Jednoho dne totiž, když putoval cestou z Jerusaléma do Gázy, kterážto cesta jest velice pustá,

potkal bohatého cestujícího, očividně cizince, neboť jel ve dvoukolém voze, což bylo skoro neslýchaným u obyvatelů Syrie a Palestiny. Vracel se z Jerusaléma a vážně četl sobě hlasitě bibli, dle zvyku tehdy dosti rozšířeného. Filip, jenž se domníval, že ve všem jedná dle vnuknutí s hora, cítil se jako puzeným k tomuto vozu.

Jal se kráčeti vedle něho a vlídně hovořiti s bohatou osobou, nabízeje se, že jí vysvětlí místa v zákoně, jichž nepochopila. To bylo pro hlasatele evangelia dobrou příležitostí, aby rozvinul křesťanskou nauku na osobách starého zákona. Dokázal, že se v prorockých knihách všecko vztahuje na Ježíše, že Ježíš jest rozluštěním záhady, že jedině o něm prorok promluvil tato krásná slova: »Pokutován jest i trápen, však neotevřel úst svých; jako beránek k zabití veden byl, a jako ovce před těmi, kdož ji střehou, oněměl, aniž otevřel úst svých.«

Cestující tomu uvěřil a u první vody, na kterou přišli, pravil: »Hle voda! nemohl-liž bych býti pokřtěn?« Zastavili vůz; Filip a pocestný sestoupili do vody a cestující byl pokřtěn.

A tento cestovatel byl náhodou mocnou osobou (Isaiáš LIII, 2). Byl to kleštěnec ,candace ethiopské, její ministr financí a strážce její pokladů, jenž se přišel modlit do Jerusaléma a nyní se vracel do Napaty přes Egypt. Candace nebo candaoce byl titul královen ethiopských za oné doby. Židovství proniklo z Palestiny až do Nubie a do Habeše; mnoho domorodců bylo obráceno na víru, nebo aspoň počítáno mezi ty proselyty, kteří, aniž byli obřezáni, vyznávali jediného Boha (Jan XII, 26; Skutk. apošt. X, 2).

Kleštěnec byl snad z této poslední třídy, prostý zbožný pohan, jako setník Kornelius, jenž brzy vystoupí v těchto dějinách. Nelze předpokládati, že by byl býval úplně zasvěcen do židovství. Více nebylo také o něm

ničeho slyšeti. Ale Filip vypravoval tuto příhodu a později byla jí připisována zvláštní důležitost. Když otázka o přijímání pohanů do křesťanské církve vystoupila v popředí, byl tu nalezen velice vážný předcházející případ. O Filipovi se myslelo, že jednal v této záležitosti z božského vnuknutí (Skutk. apošt. VIII, 26, 29). Tento křest, udělený z rozkazu Ducha Svatého muži, jenž byl sotva Židem, jenž nebyl jistě ani obřezán, jenž věřil v křesťanství jen několik hodin, měl vysokou dogmatickou cenu. Byl důvodem těm, kteří tvrdili, že brány nové církve mají býti otevřeny všem.

Filip se vrátil po této příhodě do Ašdodu či Asotu. Tak prostoduchým byl stav nadšení, v němž žili tito missionáři, že se domýšleli, že na každém kroku slyší hlasy s nebe, že přijímají nařízení Ducha. Každý jejich krok zdál se býti řízen nejvyšší silou a když šli z města do města, domnívali se, že poslouchají nadpřirozeného vnuknutí. Někdy se domnívali, že cestují vzduchem. Co se toho týče, Filip byl jedním z nejpřepjatějších. Domníval se na příklad, že anděl mu ukázal místo, kde se setkal s kleštěncem, a po křtu tohoto kleštěnce byl přesvědčen, že Duch ho pozvednul a přenesl rázem do Azotu (Skutk. apošt. VIII, 39, 40; Luk. IV, 14).

Azot a cesta z Gazy byly cílem prvního evangelického kázání na jihu. Dále už pak byla poušť a kočovnický život, a těch se křesťanství nemohlo nikdy dosti zmocniti. Filip se obrátil proto k severu a hlásal evangelium po celém pobřeží až do Caesareje. Církev joppská a lyddská, které brzy na to uvidíme kvést (Skutk. apošt. IX, 32, 38), byly jím bezpochyby založeny.

V Caesarei se zastavil a založil důležitou církev (Skutk. apošt. VIII, 40, XI. 11). Setkáme se tam s ním ještě o dvacet let později (Skutk. apošt. XXI, 8). Caesarea byla novým a nejdůležitějším městem Judska. Byla

vystavena na místě sidonské pevnosti, nazvané »věž Abdastartova nebo Strahonova«, Herodem Velikým, jenž jí na počest Augustovu dal jméno, které dosud nesou její zříceniny. Caesarea byla nejlepším přístavem v celé Palestině a směřovala den ode dne k tomu, státi se jejím hlavním městem. Místodržitelé judští, omrzelí pobytem v Jerusalémě, usídlili se záhy v ní nadobro. (Sk. apošt. XXIII, 23, XXV, 1, 5, IX, 1.)

Byla zvláště obydlena pohany; Židů bylo tam však také dosti mnoho; byly tam často kruté hádky mezi oběma těmito třídami obyvatelstva. Mluvilo se tam jedině řecky a i u samých Židů došlo k tomu, že odříkávali některé modlitby jen řecky; přísní rabíni jerusalémští pohlíželi na Caesareu proto jako na světské nebezpečné místo, kde se lidé zpohanšťují. Ze všech těchto důvodů bude míti toto město v našem vypravování velkou důležitost. Byl to jakýsi přístav křesťanství, bod, v němž jerusalémská církev se stýkala s celým Středozemím.

Mnoho missií, jejichž průběh je nám neznám, bylo provedeno zároveň s missií Filipovou (Skutk. apošt. XI, 19). I rychlost, s jakou byla tato první cesta uskutečněna, byla příčinou jeho zdaru. R. 38., pět let po smrti Ježíšově a snad rok po smrti Štěpánově, byla už celá Palestina z této strany Jordánu uslyšela »dobré poselství« z úst missionářů, přišlých sem z Jerusaléma. Galilea také pěstila posvátné símě a patrně je i rozšiřovala kolem sebe, jakkoliv nevíme ničeho o missiích, vyšlých z této krajiny. Snad obdržel Damašek, jenž tou dobou měl také už křesťany (Skutk. apošt. IX, 9, 10, 19), víru od kazatelů galilejských.

KAPITOLA DESÁTÁ.

Obrácení svatého Pavla na víru.

Ale r. 38. přinesl vznikající církvi ještě jiný úspěch. Do tohoto roku možno dle všeho stanoviti obrácení na víru téhož Šavla, jehož jsme poznali jako účastníka při Štěpánově ukamenování, jako hlavního činitele při pronásledování roku 37. a jenž se stal tajemným dotekem milosti nejhorlivějším učedníkem Ježíšovým.

Šavel byl narozen v Tarsu v Cilicii (Skutk. apošt. IX, 11, XXI, 39, XXII, 3) r. 10. nebo 12. našeho letopočtu. Dle zvyku oné doby bylo jeho jméno zlatinisováno na Pavla. Nicméně nenosil tohoto posledního jména ustavičně, až teprv když vzal na sebe úlohu apoštola pohanů (Skutk. apošt. XIII, 9). Pavel byl z nejčistší židovské krve. Jeho rodina, pocházející z města Gišaly v Galileji, osobovala si příslušnost ku kmeni Benjaminovu. Jeho otec měl název občana římského (Skutk. apošt. XXII, 28). Některý z jeho předků zakoupil si bezpochyby toto právo, anebo ho získal svými službami. Můžeme míti za to, že jeho děd je získal, když pomáhal Pompejovi k římskému vítězství (63. r. př. Kr.). Jeho rodina, jako všechny dobré a staré rody židovské, náležela k fariseům (Skutk. apošt. XXIII, 6). Pavel byl vychován v nejpřísnějších zásadách této sekty (Skutkové

apošt. XXVI, 5) a jestliže se později odřekl jejích přísných dogmat, zachoval si z ní vroucí víru, příkrost a zanícení.

Tarsus byl v době Augustově městem velice kvetoucím. Největší část obyvatelstva byla původu řeckého a aramejského, ale Židé byli tam četní jako ve všech obchodních městech (Skutk. apošt. VI, 9). Láska k literatuře a ku vědě byla tam velmi rozšířena a žádné město světa, nevyjímajíc ani Athény a Alexandrii, nebylo tak bohato školami a vědeckými ústavy. Je opravdu neobyčejné množství učenců, kteří pocházeli z Tarsu anebo tam navštěvovali školy.

Ale nesměli bychom z toho vyvozovati, že Pavel obdržel nějak zvláště pečlivé hellenské vychování. Židé zřídka navštěvovali vědecké ústavy světské. Nejslavnější školy v Tarsu byly řečnické. Hlavní, čemu se v nich učilo, byla klasická řečtina. Je neuvěřitelno, že by muž, jenž by byl měl třebas jen základní lekce z gramatiky a řečnictví, byl psal tou podivnou, nesprávnou a svými obraty tak málo řeckou řečí, jakou vykazují listy sv. Pavla.

Mluvil ponejvíce a snadno řecky (Skutk. apoštolští XVII, 22, XXI, 37), také psal či spíše diktoval (Gal. VI, 11; Řím. XVI, 22) v tomto jazyku; ale jeho řečtina byla řečtinou hellenských Židů, řečtina, kažená výrazy hebrejskými a syrskými, tak že by byla bývala sotva srozumitelnou vzdělanci toho času. Lze jí jen tehdy porozuměti, dovedeme-li nalézti smysl syrských obratů, jež měl Pavel, diktuje, na mysli. On sám uznával, že jazyk jeho je prostý a nemotorný (2. ke Kor. XI, 6). Kde jen mohl, mluvil »hebrejštinou«, totiž běžnou syrsko-chaldejštinou (Skutk. apošt. XXI, 40). V tomto jazyku také myslel; v něm také promluvil k němu onen vnitřní hlas na cestě do Damašku (Skutk. apošt. XXVI, 14).

Jeho učení neukazovalo nijak ku vlivu řecké filosofie. Citovaný jeden verš z Menandrovy knihy »Thais«, jejž nalézáme v jeho spisech, jest jedním z těch veršovaných průpovědí, jaká kolují ve všech ústech a která mohla býti snadno citována, aniž by býval znám její původ.

Dva jiné citáty, jeden z Epimenida, druhý z Arala, objevující se v epištole jeho jména, ač není jisto, že jsou jeho vlastní, vysvětlují se též jako přijaté z druhé ruky.

Vzdělání Pavlovo jest skoro výlučně židovské; obdobu k jeho myšlénkám bylo by třeba mnohem spíše hledati v Talmudu, než v klasické řečtině. K němu dostaly se jedině některé všeobecné myšlénky, které filosofie všude rozšířila, a jež bylo možno znáti, aniž byla otevřena jediná kniha filosofů (Skutk. apošt. XVII, 22).

Jeho způsob rozumování je prapodivný. Jistě nic nevěděl o Aristotelově logice. Jeho syllogismus (úsudek) není plným syllogismem Aristotelovým; naopak jeho dialektika (pochody myšlénkové) nejvíce se podobá dialektice talmudu. Vůbec podléhá Pavel více moci slov než myšlének. Slovo, které opanuje jeho mysl, uvede ho k pořadí myšlénkovému, které je velmi vzdáleno hlavnímu předmětu.

Jeho přechody jsou náhly, jeho rozbory jsou přerušovány, úvětí jsou často nedokončená. Není spisovatele méně urovnaného. Marně bychom hledali ve všech literaturách něco tak bizarního, jako je ona krásná část třinácté kapitoly první epištoly ku Korintským a hned vedle ní slabé důvody, trapná opakování, nudné důmyslnůstky.

Otec jeho brzy jej ustanovil, aby byl rabínem, ale dle všeobecného zvyku vyučil se také řemeslu. Byl čalouníkem (Skutk. apošt. XVIII, 3) či lépe řečeno, byl

vyrabitelem toho hrubého tkaniva cilického, jemuž se říkalo cilicium. Častěji živil se tímto řemeslem (Skutk. apoštol. XVIII, 3; 1. ku Kor. IV, 12; 1. k Thess. II, 9; 2. k Thess. III, 8), neboť neměl nijakého jmění po otci. Měl asi nejméně jednu sestru, jejíž syn žil v Jerusalémě (Skutk. apošt. XXIII, 16). Známky, z nichž by se dalo soudit, že měl bratra (2. ke Korint. VIII, 18, 22, XII, 18) a jiné příbuzné, kteří se též stali křesťany, jsou velice neurčity a nejisty.

Poněvadž jemnost mravů dle názorů moderní společnosti jde ruku v ruce s jměním, byli bychom nakloněni tomu, představiti si Pavla, po tom, co řečeno, jako muže z lidu, špatně vychovaného a bez jemných způsobů. Ale to by bylo naskrze nesprávno. Když chtěl, byl dokonale jemných mravů, jeho způsoby byly znamenité. Listy jeho, i přes svůj nesprávný sloh, ukazují na muže velice duchaplného, jenž pro vzletnost svých citů nalézá výrazy zvláště šťastné.

Není korrespondence, která by kdy byla projevila vybranější pozornost, jemnější odstíny, více zdrželivosti a roztomilejší skromnost. Snad nás ten či onen výraz uráží (Ku Gal. V, 12; k Fil. III, 2).

Ale jaký tam oheň! Jaké bohatství rozkošných slov! Jaká přirozenost! Cítíme, že karakter jeho v okamžicích, kdy ho vášeň nesváděla k prchlivosti a příkrosti, byl povahou muže zdvořilého, úslužného, laskavého, někdy i nedůtklivého, a přespříliš horlivého.

Takoví lidé, ve společnosti jinak podřízení (2. ke Kor. X, 16) dobývají si velikých úspěchů v lůn malých církví pro oddanost, kterou dovedou svými praktickými činy k své osobě vzbuditi, pro svoji obratnost, s níž dovedou vyváznouti z největších nesnází.

Tvář Pavlova byla bezvýznamná a jak se zdá neodpovídala velikosti jeho duše. Byl ošklivý, malé po-

stavy, neohrabaný a shrbený. Jeho široká ramena nesla podivně malou a lysou jeho hlavu. Bledá jeho tvář byla jako zaplavena hrubým vousem, nos měl orličí, pronikavé oči, černé obočí na čele srostlé. Ani v jeho mluvě nebylo nic imponujícího (1. ku Kor. II, 1 a násl.; 2. ke Kor. X, 1—2, 10, XI, 6). Jakási bázlivost a rozpačitost, která se v ní jevila, vyvolávala jen ubohou představu o jeho výmluvnosti (1. ku Kor. II, 3; 2. ku Kor. X, 10). Ale poněvadž měl takt, dovedl i ze svých vnějších nedostatků těžiti (2. ke Kor. XI, 30, XII, 5, 9, 10).

Židovské plemeno má to zvláštní, že vykazuje i typy největší krásy i nejúplnější ošklivosti; ale židovská ošklivost jest něco docela zvláštního. Takový podivný obličej, jenž nutí nejprve k smíchu, nabývá, jakmile se rozohní, zvláštního lesku a jakési velebnosti.

Temperament Pavlův nebyl právě tak zvláštní jako jeho zevnějšek. Jeho pevná soustava tělesná, jakkoli na prvý pohled bylo viděti, že dovede vzdorovati útrapám, nebyla přece, jakkoliv snesla život plný práce a utrpení, zdráva. Neustále naráží na svou tělesnou slabost; vydává se za člověka nemocného a vyčerpaného, který je při tom vysílený, bázlivý, neúhledný, ošklivý, jenž nemá nic z toho, co budí zájem, tak že je lépe, nezabývati se ani tímto bídným zevnějškem (1. ku Kor. II, 3; 2. ku Kor. 8—9, X, 10, XI, 30, XII, 5, 9—10; Gal. IV, 13—14). Jinde mluví tajemně o tajné zkoušce, »o ostnu, vrytém do jeho těla«, jejž srovnává s poslem satanovým, jenž ho má políčkovat a jemuž Bůh dovolil na něj se zavěsiti, aby ho zachránil před velkou pýchou (2. ke Kor. XII, 7—10).

Třikrát prosil Pána, aby to odstoupilo od něho, ale třikrát mu Pán odpověděl: »Dosti máš na mé milosti!« Byla to bezpochyby nějaká choroba; neboť není snad ani možno připsati to chtíči po smyslných rozkoších,

neboť on sám nám praví, že jest k nim necitelným (1. ke Kor. VII, 7—8). Zdá se, že nebyl ženat (1. ke Kor. VII, 7—8, IX, 5); úplná chladnost jeho temperamentu, následek nesmírného jeho napjetí mozkového, jeví se po všechen jeho život. Vychloubá se tím s takovou jistotou, že tu je cítit snad trochu affektace a že na každý způsob to působí poněkud nepříjemně (1. ke Kor. VII, 7—9).

Přišel do Jerusaléma mlád (Skutk. apošt. XXII, 3. XXVI, 4) a jak vypravuje, vstoupil do školy Gamaliela Starého (Skutkové apošt. XXII, 3). Ten byl považován za nejosvícenějšího muže Jerusaléma. Poněvadž se jméno fariseus dávalo každému váženějšímu Židu, jenž nebyl z kněžských rodin, platil i Gameliel za člena této sekty. Ale nebyl jejich obmezeného a výlučného ducha. Byl to muž svobodomyslný, osvícený, jenž rozuměl pohanské filosofii a uměl řecky. Snad že byly ty dalekosáhlé názory, k nimž se znal Pavel, stav se křesťanem, upomínkou nauk prvního jeho mistra; třeba však dodati, že se nenaučil od něho mírnosti, na prvém místě. Ve žhavém ovzduší jerusalémském dospěl ke krajnímu stupni fanatismu.

Byl v čele mladé, přísné a horlící farisejské strany, která lnula k národní minulosti až do nejkrajnějších mezí (ku Gal. I, 13, 14; Skutk. apošt. XXII, 3, XXVI, 5). Ježíše neznal (2. ke Kor. V, 16, XXII, 3, XXVI, 4) a nebyl účastníkem krvavé scény na Golgotě. Ale viděli jsme ho jako účastníka na vraždě Štěpánově a v první řadě mezi pronásledovateli církve.

Smrt a záhuba z něho dýchaly, a pobíhal po Jerusalémě jako zběsilý se splnomocněním, které ho opravňovalo ku všem násilnostem. Spěchal od synagogy k synagoze, nutě bázlivé, aby zapřeli jméno Ježíšovo, a jiné vydávaje trestu mrskání neb uvěznění (Skutk. apošt. XXII, 4, 9, XXVI, 10—11).

Když církev jerusalémská byla rozptýlena, rozšířila se jeho zuřivost na sousední města (Skutk. apošt. XXVI, 11). Pokroky nové víry ho uváděly v nejvyšší rozčilení a zvěděv, že se utvořila skupina věřících v Damašku, žádal na veleknězi Teofilovi, synu Hananově, listy pro synagogu tohoto města, které by mu udělily moc, zatknouti osoby špatně smýšlející a spoutané je přivésti do Jerusaléma (Skutk. apoštol. IX, 1—2, 14, XXII, 5. XXVI, 12).

Úpadek římského panství v Judsku po smrti Tiberiově vysvětluje toto libovolné týrání. Bylo to za vlády šíleného Kaliguly. Správa říše byla na všech stranách v nepořádku. Čím více klesala moc občanská, tím více rostl fanatism. Po propuštění Pilátově a po ústupcích, které domácímu obyvatelstvu učinil Lucius Vitellius, zavládla zásada, aby se země řídila svými zákony. Množství místních tyranií těžilo ze slabosti moci, která se stala bezstarostnou.

Damašek ostatně právě padl do rukou nabatenského krále Hartala nebo Haretha, jehož hlavním sídlem byla Petra. Tento mocný a udatný panovník, když porazil Heroda Antippu a postavil se na odpor římské moci, jíž velel císařský vyslanec Lucius Vitellius, měl zázračné štěstí. Zpráva o smrti Tiberiově (16. března roku 37.) zarazila náhle Vitellia.

Hareth zmocnil se Damašku a usídlil tam ethmarcha nebo-li místodržícího (2. ke Korint. XI, 32). Židé tvořili tam té doby mocnou stranu. V Damašku bylo jich mnoho a jevili velkou horlivost v obracování na víru, zvláště mezi ženami (Jos. Ant. XVIII, V, 1, 3). Vláda je chtěla uspokojiti; prostředkem, aby byli získáni, bylo, že se činili stálé ústupky jejich samosprávě, a každý takový ústupek byl dovolením k náboženským násilnostem (Sk. apošt.. XII, 3, XXIV, 27. XXV, 9). Trestat, vraždit ty,

kteří nesmýšleli jako oni, to nazývali samostatností a svobodou.

Pavel, opustiv Jerusalém, bral se bezpochyby obyčejnou cestou a přešel po »mostě dcer Jakubových« Jordán. Rozechvění jeho dostoupilo svého vrchole; chvílemi byl zmaten, otřesen. Vášeň nezná pevného pravidla víry. Vášnivý muž snadno přestoupí z víry do víry, třeba i velice rozdílné, a vnáší tam touž ohnivost. Jako všecky silné duše, byl i Pavel hotov milovati to, co nenáviděl. Byl ostatně úplně si tím jist, že nepřekáží dílu božímu? Umírněné a spravedlivé myšlénky jeho učitele Gamaliela (Skutk. apošt. V, 34) vracely se mu snad na mysl. Takovéto horoucí duše podlehají často hrozným převratům Podlehl čarovné moci těch, které mučil.

Čím více kdo poznával tyto šlechetné sektáře, tím více je miloval. Nuže a nikdo jich neznal lépe než jejich pronásledovatel. Chvílemi domníval se viděti sladkou postavu Mistrovu, jenž vdechoval svým učedníkům tolik trpělivosti, postavu, hledící na něj soucitně a s něžnou výčitkou. Mocně na něho působilo, co bylo vypravováno o zjeveních Ježíšových, jenž byl pojímán jako vzdušná a časem i viditelná bytost; neboť v dobách a v krajinách, kde se věří v zázraky, zázračná vypravování jsou ve stejné vážnosti i u protivné strany; mohamedáni na příklad bojí se zázraků Eliášových a žádají jako křesťané na sv. Jiřím a sv. Antonínu nadpřirozená uzdravení.

Když byl Pavel prošel Ilureou, octl se na veliké rovině damašské. Blížil se k městu a vstoupil dle všeho již mezi zahrady, které je obkličovaly. Bylo poledne (Skutk. apošt. IX, 3, XXII, 6, XXVI, 13). Pavel měl s sebou několik soudruhů a jak se zdá cestovali pěšky (Skutk. apošt. IX, 4, 8, XXII, 7, 11, XXVI, 14, 16).

Cesta z Jerusaléma do Damašku je podnes asi tatáž. Vede z Damašku směrem jihozápadním a probíhá krásnou

rovinu, již svlažují zároveň potoky, přitékající z Abassy i z Farfaru, a na níž dnes leží vesnice Dareya, Kankab a Sasa.

Místo, o němž mluvíme, které se stalo jevištěm jedné z nejdůležitějších udalostí v dějinách lidstva a které se nachází proti Kankabu, na čtyři hodiny od Damašku, nedá se dnes určiti. Zdá se dokonce, že bylo mnohem blíže města, a že by spíše mělo býti umístěno směrem k Dareyi (půl druhé hodiny od Damašku), nebo mezi Dareyou a koncem Meidanu (Skutk. apošt. IX, 3, 8, XII, 6, 11).

Pavel byl již před městem, jehož některé stavby prosvítaly již mezi stromovím; za sebou měl velebný hřbet Hermonu se sněhovými vrcholy, které mu dávají podobu holé hlavy starcovy; po pravici Hauran, dva malé rovnoběžné horské řetězy, které svírají dolejší běh Farfaru; po levici poslední výběžky Antilibanonu, spojující se s Hermonem.

Tyto krajiny bohatě vzdělávané, tyto rozkošné zahrady, oddělené od sebe příkopy a obtěžkané nejkrásnějším ovocem, činí dojem klidu a štěstí. Představíme-li si stinnou cestu, vedoucí hustou vrstvou prsti, bez přestání rozmoklé zavodňovacími strouhami, vroubenou svahy a hadovitě se vinoucí mezi olivami, ořechy, morušemi, švestkami, spojenými mezi sebou věncovím vinné révy, nabudeme asi obrazu o místě, kde se udála podivná příhoda, která měla míti tak veliký vliv na náboženství světa. V tomto okolí Damašku sotva byste uvěřili, že jste v Orientě.

Vyjdeme-li z drsných a žhavých krajin Gaulonity a Itureje, naplňuje nám duši radost, že jsme nalezli známky práce lidské a požehnání nebes. Již od nejdávnějšího starověku až do našich dnů mělo celé toto pásmo,

obkličující Damašek svěžestí a blahobytem, jen jediné jméno, vnukalo jen jediný sen, sen o »ráji božím«.

Setkal-li se tam Pavel s hrozným viděním, stalo se to proto, že je nosil v srdci. Každý krok, jímž se blížil k Damašku, budil v něm trapné rozpaky. Hnusná úloha kata, kterou šel tam hrát, stala se mu nesnesitelnou. Domy, které již bylo vidět, náležely snad jeho obětem. Tato myšlénka se ho zmocňuje a zdržuje každý jeho krok; nechce se mu dále; je mu, jakoby se zpečoval ostnu, jenž ho pohání (Skutk. apoštol. XXVI, 14).

K tomu se druží přepadající jej únava z cesty. Zdá se, že měl zanícené oči (Skutk. apoštolští IX, 8, 9, 18, XXII, 11, 13), snad počátek ofthalmie. Při takovýchto dlouhých pochodech jsou poslední hodiny nejnebezpečnější. Vysílení minulých dnů dostupuje vrchole, síla nervů ochabuje, nastává reakce. Snad také náhlý přechod z planiny, sežíhané sluncem, do svěžích stínů zahrad způsobil otřes v chorobné a vážně otřesené organisaci fanatického pocestného. Nebezpečné, návalem krve do hlavy provázené horečky nastupují v těchto končinách velmi náhle. V několika minutách je člověk jako bleskem zasažen.

Když záchvat pomine, zůstává dojem hluboké noci s křižujícími se blesky a obrazy, rýsujícími se na černém pozadí. Jest jisto, že nějaký hrozný záchvat zbavil Pavla všeho, co měl z jasného vědomí a že ho srazil smyslů zbaveného k zemi.

Z vypravování, která máme o této zvláštní události (Skutk. apošt. IX, 1 a násl., XXII, 5 a násl., XXVI, 12; ku Gal. I, 15—17; 1. ke Kor. IX, 1, XV, 8; Skutkové apošt. IX, 27) nelze usouditi, zdali nějaká zevnější okolnost způsobila onu krisi, jíž křesťanství děkuje za svého nejhorlivějšího apoštola.

Ostatně v podobných příležitostech má zevnější podnět nepatrný význam. Pravými příčinami Pavlova obrácení na víru byl stav jeho duše, byly to jeho výčitky svědomí, když blížil se k městu, v němž měl dovršit své zločiny. Pokud mne se týče, dávám přednost domněnce, že tu působily okolnosti jen vnitřní, jím samým procítěné (Skutk. apošt. IX, 7, XXII, 9, XXVI, 13). Ovšem není pravdě nepodobno, že nějaká bouře (Skutk. apoštolští IX, 3, 7, XXII, 6, 9, 11, XXVI, 13) snad náhle vypukla. Na svazích Hermonu se tvoří bouřky, které co do prudkosti nemají sobě rovných. I lidé nejchladnokrevnější neprojdou bez pohnutí těmito hroznými ohnivými dešti.

Třeba si jen vzpomenouti, že pro celý starověk byly příhody tohoto druhu božskými zjeveními, že dle představ, které sobě činil člověk o prozřetelnosti, nic nebylo nahodilým, že každý člověk měl ve zvyku vztahovati přirozené zjevy, jež se dály kolem něho, na sebe. Zvláště Židům bylo každé hřmění božím hlasem a blesk božím ohněm.

Pavel byl právě v nejprudším rozechvění. Bylo tedy přirozeno, že to, co měl ve svém nitru, domníval se slyšeti v hlasu bouře. Zmocnilo se ho horečné rozčilení ze slunečního úpalu nebo ofthalmie; oslnil-li ho snad blesk na delší chvíli, zasáhl-li ho snad blesk dokonce a způsobil mozkový otřes, jenž ho na čas zbavil zraku — to všecko je už jen podružného významu.

Vzpomínky apoštolovy zdají se být dost zmateny; byl přesvědčen, že skutek o nadpřirozenosti této události a toto mínění mu nedovolovalo, aby jasně přemítal o tom, co se skutečně událo. Tyto mozkové otřesy působí zhusta zpětně a popletou úplně vzpomínku na chvíle, jež předcházely krisi. Ostatně sám Pavel nám praví, že

podléhal vidění (2. ke Kor. XII, 1); každá nepatrná okolnost, která pro jiného nic neznamenala, stačila přivésti jej z míry.

A co viděl a co slyšel uprostřed hallucinací, jimž byl vydán v šanc? Viděl postavu, která ho byla pronásledovala již po několik dní; viděl přízrak, o němž kolovalo tolik pověstí: viděl samého Ježíše (Skutk. apošt. IX, 27; ku Gal. I, 16; ku Kor. IX, 1, XV, 8), dícího mu hebrejsky: »Šavle, Šavle, proč se mi protivíš?«

Prudké povahy přecházejí z krajnosti do krajnosti. Mají slavnostní okamžiky, jakých nezažívají povahy chladné a které rozhodují o celém ostatku života. Rozmyslní lidé se nemění; jen se přetvořují. Prudcí lidé naopak se mění a nepřetvořují se. Dogmatism je jim jakýmsi šatem Nessovým, jehož nemohou strhati. Potřebují záminky k lásce i k nenávisti.

Jen naše západní plemena dovedla stvořiti ty velké, něžné, silné a poddajné duše, které se nedají zachvátit každou okamžitou illusí a jichž žádné nicotné tvrzení nesvede. Orient neměl nikdy takových lidí. Po několika vteřinách hnaly se duší Pavlovou všechny jeho nejvnitérnější myšlénky. Živě se mu jevila zločinnost jeho chování.

Viděl se zbrocena krví Štěpánovou, tento mučedník připadal mu jako jeho otec, jako jeho vůdce. Byl nesmírně dojat, úplně převrácen. Ale v pravdě změnil jen svůj fanatism. Jeho upřímnost, jeho potřeba víry naprosté nedaly mu jíti prostřední cestou. Bylo jisto, že rozvine jednoho dne pro Ježíše touž ohnivou horlivost, jakou jevil, pronásleduje ho.

Pavel přišel do Damašku za pomocí svých soudruhů, kteří ho vedli za ruce (Skutk. apoštol. IX, 8, XXII, 11). Uložili ho u jakéhosi Judy, jenž bydlel v ulici zvané »přímá«, ve velké to ulici se sloupořadím, která byla

přes míli dlouhá a sto stop široká a protínala město od východu k západu. Tato ulice tvoří až podnes ve své čáře, až na několik odchylek, hlavní tepnu Damašku.

Oslepení (Skutk. apošt. XXII, 11) a nával krve do hlavy neochabovaly. Pavel byl po tři dny v horečce, nejedl, ani nepil. Snadno lze uhodnout, co se dálo po tuto krisi v rozpálené, prudkým otřesem zmatené hlavě. Mluvili před ním o damašských křesťanech, zvláště o jistém Ananiášovi, který dle všeho byl správcem obce. Pavel slýchal vypravovati o zázračné moci novověrců při nemocech. Napadlo mu, že by ho vkládání rukou mohlo snad vysvoboditi ze stavu, v němž se nacházel. Oči měl stále dosud zapáleny.

Mezi obrazy, které v mozku jeho (Skutk. apošt. IX, 12) se přeháněly, domníval se viděti Ananiáše vstupovati a činiti nad ním posuněk u křesťanů obvyklý. Od té doby byl přesvědčen, že je povinován za své uzdravení Ananiášovi. Ananiáš byl o tom uvědoměn; přišel, přívětivě s nemocným mluvil, nazval ho svým bratrem a vkládal na něj ruce.

Od tohoto okamžiku nastal klid v duši Pavlově. Považoval se za uzdravena a proto že nemoc jeho byla povahy nervové, byl jím také. Vypravuje se, že mu malé stroupky či šupiny spadly s očí (Skutk. apošt. IX, 18; Tobiáš II, 9, VI, 10, XI, 13). Jedl a nabyl znovu sil svých.

Brzy na to přijal křest (Skutk. apošt. IX, 18, XXII, 10). Věroučné články církve byly tak prosté, že nežádaly zvláštního učení. Stal se ihned křesťanem, a to křesťanem dokonalým. Ostatně od koho by byl přijímal poučení? Jemu se zjevil sám Ježíš.

Jako Jakub a jako Petr i on měl své vidění Ježíše z mrtvých vzkříšeného. Zde se znovu zjevila pýcha a

nezkrotitelná povaha Pavlova. Byl na cestě poražen a přál si podrobiti se, ale podrobiti se jedinému Ježíši, Ježíši, jenž opustil pravici Otce svého, aby přišel ho obrátit a poučit.

Takový byl základ jeho víry; odtud budou plynouti jeho nároky. Tvrdil později, že úmyslně se nevrátil hned po svém obrácení do Jerusaléma, aby vstoupil ve styk s těmi, kteří byli apoštoly před ním, poněvadž obdržel své vlastní zjevení, že nemá od nikoho nic, že jest apoštolem právě tak jako sbor Dvanácti, jsa k tomu ustanoven božským, přímým rozkazem Ježíšovým, že jeho učení jest dobré, i kdyby sám anděl hlásal opak (ku Gal. I, 1, 8, 9, 11 a násl.; 1. ku Kor. IX, 1, XI, 23, XV, 8, 9; ku Kol. I, 25; k Efez. 1, 19, III, 3, 7, 8; Skutk. apošt. XX, 24, XXII, 14, 15, 21, XXVI, 16).

Ohromné nebezpečí vniklo tímto hrdým mužem do lůna malé, duchem chudé společnosti, jež až dosud představovala křesťanství. Bude to pravým zázrakem, jestli že jeho prudká a neustupná povaha všechno nerozbije na padrť. Ale zase jeho odvážlivost, jeho síla iniciativy, jeho rozhodnost mohou býti neocenitelným živlem vedle úzkoprsého, bázlivého, nerozhodného ducha jerusalémských světců.

Skutečně, kdyby bylo křesťanství zůstalo v rukou těchto dobrých lidí, omezeno na shromáždění společně žijících nadšenců, bylo by zhaslo právě tak jako essenism a nebylo by po sobě zanechalo památky. Nepovolný Pavel je to, jenž má stvořiti jeho úspěchy a jenž navzdor všem nebezpečím odvážně s ním vypluje na širé moře.

Vedle poslušných věřících, kteří přijímají svou víru beze slova od svého představeného, bude tam i křesťan neodvislý od jakékoliv autority, jenž věří jen tehdy, když se o tom osobně sám přesvědčí. Protestantism tedy

existoval už pět let po smrti Ježíšově; svatý Pavel jest jeho slavným původcem. Ježíš nepředvídal bezpochyby takovýchto učedníků; a snad právě oni přispějí nejvíce k zachování jeho díla a k zajištění jeho věčnosti.

Násilné a k proselytismu náchylné povahy mění vždy jen předmět své vášně. Právě tak nadšen pro novou víru, jako byl pro starou, proměnil Pavel jako Omar jednoho dne úlohu pronásledovatele v úlohu apoštola. Nevrátil se do Jerusaléma (ku Gal. I, 17), kde by jeho postavení vedle Dvanácti bylo mělo něco choulostivého. Zůstal v Damašku a v Hauraně a po tři roky tam kázal, že Ježíš jest synem božím (ku Gal. I, 17 a násl.; Skutk. apošt. IX, 19, XXVI, 20).

Herodes Agrippa I. byl svrchovaným pánem Hauranu a sousedních zemí; ale moc jeho byla v mnohých ohledech přemožena mocí krále Haretha. Seslabená římská moc v Syrii dala do rukou ctižádostivého Araba veliké a bohaté město Damašek a část krajin za Jordánem a Hermonem, v nichž té doby civilisace teprv vznikala. Jiný emir, Soheym, příbuzný snad či náměstek Harethův, dal si Kaligulou připsati svrchovanost nad Itureí. Uprostřed onoho velkého probuzení arabské rasy, na té podivné půdě, kde energické plémě rozvinovalo stkvěle svou horečnou činnost, šířil Pavel první plamen svého apoštolského ducha. Snad že stkvělý hmotný vzmach, jenž přetvořil zemi, překážel úspěchu kázání úplně idealistického a na víře v příští konec světa založeného. Skutečně není stopy po nějaké arabské církvi, která by byla založena sv. Pavlem. Stala-li se kolem roku 70. krajina Hauran jedním z nejdůležitějších středisk křesťanství, je za to povinována vystěhovalcům křesťanským z Palestiny, a jsou to právě ebionité, nepřátelé sv. Pavla, kteří zde měli své vlastní sídlo.

V Damašku, kde bylo mnoho Židů, našel Pavel více posluchačů. Chodil do synagog a horlivě dokazoval, že Ježíš byl Messiášem. Úžas věřících byl neobyčejný; ten, jenž pronásledoval jejich jerusalémské bratry a jenž přišel, aby je spoutal, stal se jejich prvním obhájcem! (Skutk. apošt. IX, 20—26.) Jeho smělost, jeho svéráznost měly v sobě něco, co je děsilo. Byl samoten, neradil se s nikým (ku Gal. I, 16), nezakládal žádné školy, a proto se dívali na něho s větší zvědavostí než sympatií. Cítili, že je to bratr, ale bratr úplně zvláštního druhu. Věřili, že je neschopen zrady; ale dobré a prostřední povahy cítí neustále nedůvěru a hrůzu vedle mohutných a původních povah, protože dobře tuší, že jim jednou podlehnou.

KAPITOLA JEDENÁCTÁ.

Mír a vnitřní vývoj církve judské.

Od r. 38. až do r. 44. netížilo církev žádné pronásledování (Skutk. apošt. IX, 31). Věřící ukládali si bezpochyby opatrnost, které nedbali před smrtí Štěpánovou a vystříhali se veřejně mluviti. Snad také nepřízeň k Židům, kteří po celou druhou část vlády Kaligulovy byli ve sporu s tímto panovníkem, přispěla k tomu, že byla prokazována vznikající církvi jakási přízeň. Židé skutečně byli tím většími pronásledovateli křesťanů, čím větší byla shoda mezi nimi a Římany. Aby si zakoupili anebo odměnili pokoj od nich, byli Římané ochotni poskytnouti Židům další privileje a to zvláště tu, o níž nejvíce stáli, totiž právo usmrcovati osoby, o nichž soudili, že se zprotivily zákona. Léta následující, k nimž jsme právě dospěli, patří k nejbouřlivějším létům neklidných dějin tohoto zvláštního národa.

Odpor, jejž vzbuzovali Židé u národů, v jichž středu žili, svou mravní převahou, svými zvláštními obyčeji a také svou tvrdostí, dosáhl svého vrcholu zvláště v Alexandrii. Tato nashromážděná nenávist propukla za vlády jednoho z nejnebezpečnějších šílenců, kteří kdy seděli na trůně: Kaligula aspoň po nemoci, která dovršila zkázu eho duševních schopností (v říjnu 37.), poskytl děsné

divadlo střeštěnce, vládnoucího světu s největší mocí, jakou kdy který člověk měl v rukou. Hrozný útvar césarismu umožňoval takové ohavnosti a neponechával nijakého prostředku proti nim. To trvalo tři roky a tři měsíce. Je stydno vypravovati následující věci ve vážných dějinách.

Dříve nežli s tím počneme, řekneme se Suetonem: Reliqua ut de monstro narranda sunt.

Nejneškodnější kratochvílí tohoto šílence byla jeho péče o vlastní božství. Vkládal do toho jakýsi druh ironie, směs vážnosti a komiky — neboť tento netvor nebyl docela bez ducha — jakýsi druh hlubokého pohrdání lidstvem. Nepřátelé Židů věděli, jak mohou kořistiti z této manie. Náboženský úpadek světa byl takový, že nevznikl nikde odpor proti této rouhavosti císařově. Každé náboženství si přispíšilo, aby mu přiřklo tituly a pocty, které vyhražovalo svým Bohům. Zůstane věčnou slávou Židů, že pozvedli uprostřed tohoto podlého modloslužebnictví hlas rozhořčeného svědomí. Zásada nesnášelivosti, která u nich vládla a která je vedla k tolika krutým skutkům, ukázala se zde ze své krásné stránky. Byli jedinými, kteří tvrdili, že jejich náboženství jest svrchované, nepodrobili se hrozné choutce tyrana. Bylo to pro ně počátkem neobyčejných soužení. Stačilo, když byl ve městě jeden muž nespokojený se synagogou, zlomyslný nebo prostě svévolný, aby je přiváděl do nejstrašlivějšího postavení. Tu byl postaven Kaligulův obětní stůl na místě, kde ho Židé mohli nejméně trpěti.

Jindy zase zástup uličníků spustil pokřik, že jediní Židé odmítli postaviti sochu císařovu do svých modliteben. Anebo vnikli do synagog a modliteben a stavěli tam Kaligulovo poprsí; nešťastníci mohli pak voliti: buď odříci se svého náboženství anebo se dopustiti zločinu

uražení veličenstva. Z toho plynulo pro ně hrozné týrání.

Takových žertů bylo natropeno mnoho, když tu císaři byla našeptána ještě ďábelštější myšlénka; aby totiž postavil svou obrovskou sochu ze zlata ve svatyni chrámu jerusalémského a aby dal zasvětiti chrám svému božství. Tímto hrozným úskokem byla by se vzpoura a zkáza židovského národa uspíšila bezmála o třicet let. Mírnost císařského legáta Publia Petronia a zakročení krále Heroda Agrippa, miláčka Kaligulova, zabránilo však katastrofě.

Ale až do chvíle, kdy meč Chaereův osvobodil zemi od nejbídnějšího tyrana, jakého kdy nesla, žili Židé ve stálém strachu. Filon nám zůstavil podrobnosti oné neslýchané scény, která se odehrála, když deputace, jejímž byl vůdcem, byla připuštěna k císaři.

Kaligula je přijal, když byl návštěvou v letohrádcích Maecena a Lamia, ležících u moře v okolí Puzzuoli. Helicon, jeho oblíbený šašek, vyprávěl mu rozličné šprýmy o Židech.

»Ah, to jste tedy vy?« pravil jim s trpkým úsměvem a ceně zuby, »kteří jediní nechcete mne uznati za Boha, a kteří raději zbožňujete někoho, jehož neumíte ani pojmenovat?« A provázel tato slova hrozným rouhačstvím. Židé se třásli. Jejich alexandrinští protivníci ujali se první slova:

»Pohrdal bys, pane, ještě více těmito lidmi a celým jich národem, kdybys znal odpor, jejž k tobě mají; neboť oni byli jediní, kteří neobětovali za tvé zdraví, když všichni ostatní národové tak činili.«

Po těchto slovech zvolali Židé, že je to pomluva a že třikrát obětovali nejvzácnější oběti, jakých jejich náboženství zná.

»Budiž,« pravil Kaligula s velice komickou vážností, »obětovali jste; dobře, ale nejsem to já, jemuž jste obětovali. Co z toho mám?«

Potom, obrátiv se k nim zády, jal se pobíhati po pokojích, vydávaje rozkazy k jejich opravám, neustále vystupuje a sestupuje. Nešťastní vyslanci (mezi nimiž byl Filon, stařec osmdesátiletý, nejúctyhodnější snad muž této doby po Ježíšovi) ho sledovali nahoru, dolů, udýchaní, třesoucí se a vysmívaní družinou císařovou.

Kaligula náhle se k nim obrátil: »A proč nejíte vepřové maso?« Lichotníci vypukli ve smích; přísným tónem je však důstojníci upozornili, že se nemírným smíchem prohřešují na císařském veličenstvu. Židé koktali; jeden z nich pravil dosti neobratně: »Ale jsou přec lidé, kteří nejedí ani jehně.«

»Ah, ti mají úplně pravdu,« pravil císař, »to jest maso bez chuti.« Potom se stavěl, jakoby vyšetřoval jejich záležitost; ale sotva že počali přednášet svou řeč, nechal je stát a dával další rozkazy k výzdobě jednoho sálu slídovými deskami.

Vrátil se na oko mírný a tázal se poslů, mají-li ještě co říci a když oni znovu počínají přerušenou řeč, obrací se k nim zády a jde do jiného sálu, jejž dal vyzdobiti malbami. Tato hra tygra, laškujícího se svou kořistí, trvala celé hodiny. Židé obávali se smrti. Ale v posledním okamžiku uschovala bestie své drápy.

»Nuže,« řekl Kaligula, vraceje se, »tito lidé nejsou ani tak vinní, jako spíše politování hodní, že nevěří v mé božství.« Tak se mohlo jednati o nejvážnějších otázkách pod hroznou vládou, kterou vytvořila nízkost světa, a již udržovala jen podlá soldateska, stejně podlá chátra a zbabělost skoro všeobecná.

Lze pochopiti, že tato napjatá situace odňala Židům za doby Marullovy mnoho té smělosti, s níž tak pyšně

mluvili ještě s Pilátem. Křesťané, od chrámu skorem již odtržení, byli ovšem mnohem méně než Židé poděšeni Kaligulovými rouhavými nápady. Ostatně bylo jich ještě velice málo, aby o nich v Římě věděli. Bouře za doby Kaligulovy, jakož i bouře při dobytí Jerusaléma Titem přešly nad jejich hlavou a v leckterém ohledu jim prospěly. To, co oslabovalo židovskou samostatnost, bylo jim příznivo, poněvadž to zmenšovalo moc podezřívavých pravověrců, která opírala své nároky o přísné tresty.

Toto období míru bylo příznivo vnitřnímu rozvoji církve. Vznikající církev dělila se ve tři provincie: Judsko, Samaří a Galileu (Skutk. apošt. IX, 31), k níž bezpochyby patřil též Damašek. Jerusalém měl bezpochyby stále ještě vůdčí úlohu. Církev tohoto města, po smrti Štěpánově rozptýlená, ustavila se rychle znovu. Apoštolé neopouštěli nikdy města.

Bratři Páně se tam zase usídlili a hlas jejich měl velikou váhu (ku Gal. I, 18, 19, II, 9). Nezdá se však, že by byla tato nová církev jerusalémská tak zřízena jako první. Společenství jmění nebylo tam obnoveno docela přesně. Byla založena jen veliká pokladna chudých, kam měly být vkládány almužny, které posílaly jednotlivé církve církvi mateřské, původnímu a neutuchajícímu zdroji jejich víry (Skutk. apošt. XI, 29—30).

Petr podnikal často apoštolské cesty do okolí Jerusaléma (Skutk. apošt. IX, 32). Těšil se stále veliké vážnosti jako tvůrce zázraků. Zvláště v Lyddě se mu podařilo uzdraviti mrtvicí poraženého, jménem Eneáše; zázrak to, jenž, jak se dí, způsobil v saronské rovině mnoho obrácení na víru (Skutk. apoštolští II, 32—35). Z Lyddy se vrátil do Joppy, města, jež bylo, jak se zdá, jedním ze středisek křesťanství.

Ve městech, obydlených dělníky, námořníky, chudým lidem, kde pravověrní Židé nepanovali (Jos. Ant. XIV,

X, 6), nalézala církev nejlepšího pochopení. V Joppě pobyl Petr delší dobu u jakéhosi koželuha jménem Šimona, bydlícího u moře (Skutk. apošt. IX, 43, X, 6, 17, 32).

Koželužství bylo řemeslem skoro nečistým; ti, kdož je provozovali, neměli býti navštěvováni a také bývali nuceni bydliti ve zvláštních čtvrtích. Petr, vyvoliv si takovéhoto hostitele, dal na jevo lhostejnost k židovským předsudkům a pracoval k zušlechtění malých řemesel, což jest z velkého dílu dílem křesťanského ducha.

Na organisaci skutků milosrdenství bylo zvláště pracováno. Joppská církev měla ve svém středu podivuhodnou ženu, jež slula arabsky Tabitha (Gazella) a řecky Dorcas, a která zasvětila celý svůj život chudým. Zdá se, že byla bohata a že rozdělovala všecko své jmění v almužnách. Tato ctihodná žena založila spolek zbožných vdov, které s ní trávily své dny (Skutk. apost. IX, 39), tkajíce šat chudým.

Poněvadž roztržka křesťanství se židovstvím nebyla dosud dokonána, je možno, že i Židé těžili z těchto milosrdných skutků. »Svatí a vdovy« (Skutk. apošt. IX, 32, 41) byli zbožné osoby, konající dobro všem. Byl to jakýsi druh mnichů a jeptišek, které jenom přepjatci podezřívali z úzkostlivého pravověrnictví. Byli to lidmi milovaní »fraticelli«, nábožní, dobrotiví, plni soucitu.

Zárodek společností ženských, jež jsou jednou z ozdob křesťanství, byl tedy jaksi už v těchto prvních judských církvích. V Jaffě měla tedy vznik ona generace závojem zastřených, plátnem oděných žen, které měly po staletí nésti tradici skrytého milosrdenství. Tabitha byla matkou rodiny, která nevymře, dokud jen bude možno uleviti bídě jiných a ukojiti dobré náklonnosti ženy.

Vypravovalo se později. že ji Petr vzkřísil z mrtvých. Jen že smrt, třeba nesmyslná a rozhořčující, jako v tomto případě, je neúprosná. Byť i to byla nejšlechetnější duše naposled vydechla, rozsudek je neodvolatelný; nejznamenitější žena zrovna tak jako sprostá a nicotná neodpovídá více na vyzvání přátelských hlasů, volající ji zpět k životu. Ale myšlénka není podrobena podmínkám hmoty. Ctnost a dobrota unikají z moci smrti.

Tabitha nepotřebovala býti vzkřísena. Aby žila o čtyry dny déle v tomto truchlivém životě, bylo-liž třeba vyrušovati ji z jejího sladkého, neměnitelného, věčného klidu? Nechtež ji odpočívati v pokoji; den spravedlivých přijde!

V těchto městech s velice smíšeným obyvatelstvem otázka, mají-li být připuštěni pohané ke křtu, tlačila se vždy víc na povrch. Petr byl se jí silně zabýval. Jednou, když se v Joppě modlil na ploché střeše domu koželuhova, maje před sebou moře, jež brzo mělo zanésti novou víru do celého císařství, obdržel, prorocké vnuknutí.

Jsa pohroužen v dřímotu, pocítil hlad a žádal něco jísti. Zatím co mu to připravovali, spatřil nebe otevřeno a jakési prostěradlo uvázané odtamtud se vznášeti. A podívav se do vnitř prostěradla, spatřil tam zvířata všeho druhu, a zaslechl hlas, který mu pravil: »Zabij a jez!«

Když namítal, že mnohá z těchto zvířat jsou nečistá, bylo mu odpověděno: »Co Bůh očistil, neměj ty toho za nečisté!« A to se opakovalo po třikráte. Petr byl přesvědčen, že tato zvířata představují symbolicky pohanstvo, které sám Bůh uznal za způsobilé míti účast na království božím (Skutk. apošt. X, 9—16, XI, 5—10).

Brzo se dostavila příležitost užíti těchto zásad. Z Jaffy se Petr vrátil do Caesareje. Tam se seznámil

se setníkem jménem Kornelius (Skutk. apošt. X, 1—18). Posádka caesarejská skládala se aspoň z části z takové jedné kohorty italských dobrovolníků, jež byly nazývány Italicae. Plné jméno této kohorty bylo: cohors prima Augusta Italica civium romanorum. Kornelius byl setníkem této kohorty, tudíž Italem a občanem římským. Byl to poctivý muž, který již dávno cítil náklonnost k jednobožské víře židovské. Modlil se, dával almužny, jedním slovem žil dle předpisů přirozeného náboženství, které je předpokladem židovství. Nebyl však obřezán; nebyl to tedy proselyta na přípravném stupni, byl to zbožný pohan a srdcem Žid, nic více (Skutk. apoštol. XXVII, 1). Celý jeho dům a několik vojáků jeho setniny bylo při něm. Kornelius přál si být přijat do nové církve. Petr, jsa povahy otevřené a laskavé, k tomu svolil, a setník byl pokřtěn.

Petr snad z počátku neviděl v tom nijakých nesnází; ale po jeho návratu do Jerusaléma byly mu činěny velké výčitky. Porušil prý zjevně zákon, obcoval s neobřezanými a jedl s nimi. Skutečně, otázka ta byla první důležitosti: jednalo se o to, byl-li zákon porušen, a je-li dovoleno rušiti ho k vůli proselytismu a může-li býti pohan beze všeho přijat do církve.

Petr, aby se obhájil, líčil své vidění v Joppě. Později sloužila událost se setníkem za důvod tam, kde se jednalo o velkou otázku křtu neobřezaných. Aby se věci posloužilo, bylo předpokládáno, že každé období této důležité záležitosti bylo označeno rozkazem nebes. Vypravovalo se, že po dlouhých modlitbách spatřil Kornelius anděla, jenž mu nařídil, aby vyhledal Petra v Joppě, dále že symbolické zjevení Petrovo událo se v témž okamžiku, kdy přišlo poselství ke Korneliovi, ostatně pak že Bůh sám uznal za správné všecko, co se událo, poněvadž Duch Svatý sestoupil na Kornelia a na lidi jeho

domu, a tito mluvili jazyky a pěli žalmy jako jiní věřící. Bylo-li by přirozeno odmítnouti křest lidem, kteří přijali Ducha Svatého?

Církev jerusalémská se tehdy ještě výlučně skládala ze Židů a z proselytů. Že Duch Svatý snášel se na neobřezané přede křtem, bylo zjevem velice neobyčejným. Zdá se, že to dalo vznik straně, která zásadně odporovala přibírání pohanů, a že se všickni nespokojili s vysvětlením Petrovým. Pisatel Skutků apoštolských (Skutk. apošt. XI, 18) tvrdí, že schválení stalo se jednohlasně. V několika letech však uvidíme tuto otázku znovu vystávati a to s mnohem větší naléhavostí (Skutk. apošt. XV, 1).

Případ se zbožným setníkem, jakož i onen s ethiopským kleštěncem byly přijaty jako výminečné a schválené zjevením a výslovným rozkazem božím. Otázka nebyla ještě rozhodnuta. Byla to první neshoda v lůně církve; rájský mír v ní trval jen šest nebo sedm let.

Od roku 40. zdá se tedy, že tato veliká otázka, od níž závisela budoucnost křesťanství, byla postavena. Petr a Filip poznali velmi správně, jak ji rozřešiti a křtili pohany. Jest těžko nepoznati úmyslnost v obou vypravováních, jež nám autor Skutků apoštolských o tomto předmětě podává a jež jsou částečně od sebe na vzájem opsána. Pisatel Skutků apoštolských náležel dle všeho střední straně, nakloněné přijímati pohany do církve, ale nechce přiznati prudkost sporů, které záležitost ta roznítila.

Cítíme chvílemi, že když líčí události s kleštěncem, setníkem, ba i obrácení Samaritánů, nechce jenom vypravovati, ale že jen zvláště vyhledává předchozí případy, aby potvrdil své smýšlení. Ale netřeba se domnívati, že by si vymýšlel události, které vypravuje. Obrácení kleštěnce ethiopského a setníka Kornelia na víru

jsou dle všeho jisté a skutečné události, předvedené a přeměněné dle potřeb nauky, k vůli níž Skutky apoštolské byly napsány.

Pavel, jenž za deset neb jedenáct let na to dal tomuto sporu dosah tak rozhodný, nemísil se dosud do toho. Byl ještě v Hauranu nebo v Damašku, kázaje a tvrzení Židů vyvraceje, věnuje se službě nové víry s touž horlivostí, kterou vyvinoval na její záhubu. Tentýž fanatismus, jehož býval nástrojem, pronásledoval nyní jej samého.

Židé umínili si ho zabít. Dosáhli od ethnarcha, jenž vládl v Damašku jménem Harethovým, rozkaz, aby ho zatkli. Pavel se skryl. Vědělo se však, že vyjde z města. Ethnarch, jenž se chtěl zalíbiti Židům, umístil stráže u bran, aby se ho zmocnily; ale bratří spustili ho za noci v košíku oknem domu, jenž sahal přes hradby (2. Kor. II, 32—33; Skut. apošt. IX, 23—25).

Uniknuv tomuto nebezpečí, zamířil Pavel k Jerusalému. Byl již tři léta (Gal. I, 18) křesťanem a neviděl ještě apoštolů. Jeho neustupná, málo společenská, ku samotářství náchylná povaha byla z počátku toho příčinou, že se odvrátil od velké rodiny, do níž bezděčně vstoupil a že si zvolil pro svoji prvou cestu apoštolskou novou krajinu, kde nenalezl žádného soudruha.

Ale časem se v něm probudila touha, viděti Petra (Gal. I, 18). Uznával jeho autoritu a jako všichni označoval ho jménem Kephas, to jest »skála«. Vrátil se tedy do Jerusaléma, ubíraje se směrem opačným cestou, kterou prošel před třemi léty za účely zcela jinými.

Jeho postavení v Jerusalémě bylo nanejvýš choulostivé a nepříjemné. Zajisté se tam vyprávělo, že bývalý pronásledovatel stal se nejhorlivějším hlasatelem evangelia a předním obrancem víry, již chtěl vyhladiti (Skutk. apošt. I, 23). Ale zůstala proti němu silná předpojatost.

Mnozí obávali se od něho hrozných nějakých piklů. Viděli ho kdysi, jak zuřivý a ukrutný slídí horlivě po domech, hotov jsa rozrušovati rodinná tajemství, jen aby našel nějaké oběti, a proto pokládali ho za schopna hanebné přetvářky, aby lépe zahubil ty, které nenáviděl (Skutk. apošt. IX, 26).

Jak se podobá, bydlel v domě Petrově (Gal. I, 18). Mnozí učedníci odpovídali lhostejností k jeho ochotě a stranili se ho (Skutk. apošt. IX, 26). Barnabáš, srdečný a vlídný člověk, hrál však v té věci rozhodnou úlohu. Jako Cypřan a na víru nově obrácený chápal lépe než učedníci galilejští postavení Pavlovo. Vyšel mu vstříc, vzal ho za ruku, představil ho nejnedůvěřivějším a zaručil se za něho (Skutk. apošt. IX, 27).

Tímto moudrým a důmyslným činem získal si Barnabáš největší zásluhy o křesťanství. On správně rozpoznal Pavla; jemu je církev povinována za předního svého zakladatele. Plodné přátelství těchto dvou apoštolských mužů, přátelství, které vzdor různému smýšlení nebylo zakaleno, vedlo později k jejich společným missiím mezi pohany. Tento důležitý svazek datuje se od prvního pobytu Pavlova v Jerusalémě.

Mezi příčiny světové víry jest třeba klásti to ušlechtilé hnutí mysli, které přimělo Barnabáše podati ruku podezřívanému a opuštěnému Pavlovi, hluboké to poznání, které mu dalo objeviti apoštolskou duši pod tímto pokorným vzhledem, tu smělost, s níž prolomil led a odstranil překážky, jež špatná minulost Pavlova a snad také jisté rysy jeho povahy vztýčily mezi něho a nové jeho bratry.

Ostatně se Pavel jako zúmyslně vyhýbal stykům s apoštoly. Sám se k tomu přiznává a slavnostně se tím zaručuje. Viděl jen Petra a Jakuba, bratra Páně

(Gal. I, 19—20). Pobyt jeho v Jerusalémě trval pouze dva týdny (Skutk. apošt. I, 18),

Je ovšem možno, že v době, kdy psal epištolu ku Galatským (asi r. 56.), dal se unésti chvilkovými potřebami a překroutil trochu ráz svých styků s apoštoly, aby je představil chladnějšími a příkřejšími, než byly ve skutečnosti. Kolem r. 56. šlo mu hlavně o to, dokázati, že neobdržel nikdy ničeho z Jerusaléma a že nikdy nebyl vyslancem tamější rady Dvanácti. Jeho chování v Jerusalémě bylo by bývalo sebevědomým a pyšným chováním mistra, vyhýbajícího se stykům s jinými mistry, aby se nezdálo, že se jim podřizuje, a nemělo pokorného a kajícného rázu vinníka, stydícího se za svou minulost, jak to líčí pisatel Skutků apoštolských.

Nemůžeme uvěřiti, že by byl Pavel již od roku 41. byl ovládán řevnivou snahou, dokázati svou vlastní původnost, již později ukázal. Řídké jeho styky s apoštoly a krátkost jeho pobytu v Jerusalémě má patrně příčinu mnohem spíše v nesnázích, do nichž ho uvádělo, býti zde, před lidmi jiné povahy než byl on sám a plných předsudků proti němu, nežli ve schytralé politice, která by mu dala o patnáct let dříve předvídati nepříjemnosti, které by mohl míti z těchto styků.

Co opravdu stavělo mezi apoštoly a Pavla jakousi zeď, to byla různost jejich povahy a vychování.

Všichni apoštolé byli Galilejci; nenavštěvovali vysokých škol židovských, viděli Ježíše, vzpomínali na jeho slova; byly to dobré a zbožné povahy, někdy trochu příliš slavnostní a prostoduché. Pavel naproti tomu byl mužem činu, ohnivým, trochu mystickým, který byl uveden jakousi nadpřirozenou mocí do sekty, jež nikdy nebyla sektou jeho první volby.

Odboj a odpor byly jeho obyčejným citem. Jeho židovské vzdělání bylo mnohem silnější než vzdělání

všech jeho nových spolubratří. Ale poněvadž neviděl Ježíše, poněvadž nebyl jím ustanoven, stál dle křesťanských názorů daleko za nimi. Ale Pavel nebyl stvořen pro místo podřízené. Jeho hrdá osobnost vyžadovala zvláštní úlohy. Nejspíše tehdy zrodila se v něm ta zvláštní myšlénka, že nemá, čeho by záviděl těm, kdož znali Ježíše a byli jím zvoleni, neboť on také viděl Ježíše, poněvadž se mu přímo zjevil a dal mu plnou moc k apoštolskému úřadu. Ani ti, kteří byli poctěni zjevením z mrtvých vstalého Krista, neměli se ničím honositi před ním.

Poněvadž jeho vidění bylo ze všech posledním, nebylo o nic méně důležitým. Událo se za okolností, jež mu vtiskovaly zvláštní význam a vyznamenání (Gal. I, 11—12 a násl.; 1. ke Kor. IX, 1 a násl., XV, 1 a násl.; 2. ke Kor. XI, 21 a násl.).

Jaký to základní blud! Ozvěna hlasu Ježíšova zněla v rozhovorech i nejnepatrnějšího jeho učedníka. Ale veškerou svou židovskou učeností nemohl si Pavel nahraditi obrovskou škodu, plynoucí z jeho opozděného posvěcení. Kristus, jejž viděl na cestě k Damašku, nebyl, ať si co chce říká, Kristem galilejským; byl to Kristus jeho obrazotvornosti, jeho vlastního ducha. Jakkoliv pečlivě sbíral slova mistrova (Řím. XII, 14; 1. ke Kor. XIII, 2; 2. ke Kor. IV, 6; 1. k Thess. IX, 8, V, 2, 6), je jasno, že je přece jen učedníkem druhého stupně. Kdyby byl Pavel znal živoucího Krista, kdo ví, zdali by se byl cítil vában. Jeho učení bude jeho učením, nikoliv Ježíšovým, a nauky, na něž byl tak hrd, jsou výplodem jeho mozku.

Tyto myšlénky, s nimiž se neodvážil ještě nikomu se sdíleti, činily mu pobyt v Jerusalémě nepříjemným. Po čtrnácti dnech rozloučil se s Petrem a odešel. Viděl tak málo lidí, že se odvážil tvrditi, že nikdo v církvi

judské nezná ho dle tváře a co o něm kdo ví, je jenom z doslechu (Gal. I, 22—23).

Později uváděl tento náhlý odchod v souvislost se zjevením. Vypravoval, že jednoho dne, když se modlil v chrámě a ocitl se u vytržení, uzřel Ježíše a že od něho obdržel rozkaz, aby co nejrychleji opustil Jerusalém, »neboť nepřijmou svědectví tvého o mně«. Náhradou za tyto zatvrzelé slíbil mu Ježíš apoštolát u vzdálených národů a posluchačstvo vnímavější pro jeho slova (Skutk. apošt. XXII, 17—21).

Co se týče těch, kdož chtěli vyhladiti stopy četných roztržek, jež způsobil v církvi příchod tohoto nepoddajného učedníka, předstírali, že Pavel byl dosti dlouho v Jerusalémě a žil tam s bratry v nejlepší shodě; když však kázal hellenským Židům, že ho chtěli tito zabíti, pročež bratři, starostlivi o jeho bezpečnost, odvedli ho do Caesareje (Skutk. apošt. IX, 29—30).

Zdá se opravdu, že z Jerusaléma odebral se do Caesareje. Zůstal tam však krátce a procházel Syrií a na to Silicií (Gal. I, 21). Bezpochyby již kázal, ale jen na svůj vrub, aniž se s někým o tom domlouval. V tomto období jeho apoštolského života, jehož trvání možno čítati na dvě léta, bývalo jeho rodiště Tarsus jeho obvyklým místem odpočinku. Možná, že silické církve mu děkovaly za svůj vznik (Skutk. apošt. XV, 23, 41). V té době nebyl život Pavlův takovým, jak ho poznáme později. Nepožíval titulu apoštola, jenž byl úzkostlivě zachováván jen Dvanácti. Teprve od doby svého spojení s Barnabášem (r. 45.) nastupuje dráhu posvátných putování a kázání, které z něho učinily typ cestujícího missionáře.

KAPITOLA DVANÁCTÁ.

Založení církve v Antiochii.

Nová církev činila znenáhla úžasné pokroky. Členové církve jerusalémské, kteří se byli následkem smrti Štěpánovy rozptýlili, postupovali vítězně podél břehů fenických a dostihli konečně Syrie a Antiochie. Ze začátku bylo jejich naprostou zásadou, kázati jen Židům (Skutk. apošt. XII, 19).

Antiochie, »metropole Východu«, třetí město světa, bylo střediskem tohoto severosyrského křesťanství. Bylo to město o více než 500.000 duších, skoro tak velké jako Paříž před svým nedávným rozšířením a bylo sídlem císařského legáta pro Syrii. Přivedena Seleucidy k vysokému lesku, mohla z římské okupace jen získati. Seleucidé vlastně předhonili Římany v zálibě okázalé výzdoby velkých měst. Chrámy, vodovody, lázně, basiliky, nic nechybělo Antiochii, aby mohla býti velkým syrským městem oné doby.

Ulice, lemované sloupovím a křižovatky se sochami byly tam souměrnější než kdekoli jinde. Korso, ozdobené čtyřmi řadami sloupů, tvořící dvě kryté chodby se širokou cestou uprostřed, protínalo město od jednoho konce ke druhému v délce 36 stadií, t. j. více než míle. Ale Antiochie neměla jenom velkolepé budovy veřejné, ale

jako jen málo syrských měst chovala i mistrovská díla řeckého umění, podivuhodné sochy, klassická díla takové leposti, jakých onen věk nedovedl napodobiti.

Antiochie byla již od svého založení městem úplně hellenským. Macedoňané s Antigonem a Seleukem přinesli do krajů dolního Orontu své nejživější vzpomínky, své náboženství a jména své vlasti. Řecká mythologie vytvořila si tam jaksi druhou vlast. Měli za to, že je v této krajině mnoho »posvátných míst«, odnášejících se k této mythologii.

Město klanělo se Apollonu a nymfám. Dafné, okouzlující to místo, vzdálené dvě hodiny od města, připomínalo dobyvatelům nejutěšenější pověsti o bozích. Byl to jakýsi plagiát, jakési napodobení bájí země mateřské, podobné smělému onomu přenášení prvotních kmenů, které s sebou nosily svůj bájeslovný zeměpis, svou Berecynthu, Arvandu, Idu a Olymp. Tyto řecké báje tvořily náboženství velice staré a sotva vážnější než Ovidiovy Metamorfosy.

Stará náboženství této země, zvláště náboženství hory Cassius, přidávala jim důstojnosti. Ale syrská lehkomyslnost, babylonské šarlatánství, všechno asijské podvodnictví soustředily se na této hranici dvou světů a učinily z Antiochie hlavní město lži, stoku všech nízkostí.

Vedle řeckého obyvatelstva, které nikde v Orientě — vyjímaje Alexandrii — nebylo tak četné jako zde, chovala Antiochie ve svých zdech mnoho domorodců syrských a syrsky mluvících. Tito domorodci tvořili podřízenou třídu, obývající předměstí a lidnaté vesnice, které obklopovaly Antiochii v obrovském okruhu, a to Charandama, Glusira, Gandigura, Ajata, jména to většinou syrská.

Poněvadž byly sňatky mezi Sýřany a Reky obyčejny, a jelikož Seleukos ustanovil zákonem, že každý cizinec, jenž se v městě usadí, stane se jeho občanem, stala se Antiochie po uplynutí půl čtvrta století městem s nejsmíšenějším obyvatelstvem. Duševní úpadek byl tam hrozný.

Zvláštním znakem takovýchto pařenišť mravní hniloby je to, že přivádějí všechny rasy na touž úroveň. Znemravnělost jistých levanských měst, ovládaných pletichářským duchem, a oddaných veskrz nízkostem a prohnanosti, poskytuje nám jen stěží představu o tom stupni hniloby, jakému propadalo obyvatelstvo Antiochie. Byla to neslýchaná sebranka kejklířů, dryáčníků, komediantů, magů, čarodějníků, podvodných kněží; bylo to město závodů, her, tanců, průvodů, slavností, bakchanalií; byl to šílený přepych, největší pošetilosti Orientu, nejhanebnější pověry, fanatism prostopášnosti.

Antiochenští, zotročilí a zase nevděční, zbabělí a zase drzí, byli pravým vzorem těch davů, oddaných césarismu, kteří neměli, co by hájili, ani vlast, ani národnost, ani čest rodinnou, ani jméno. Veliké Korso, které protínalo město, podobalo se divadlu, přes něž se valily po celý den vlny ničemné, lehkomyslné, k vzpouře náchylné, často i duchaplné chátry, zaměstnané písněmi, posměšky, zábavami, žerty a nestydatostmi všeho druhu.

Město bylo velice literární, ale byla to pouhá literatura rhetorická. Divadla byla velice zvláštní; prováděly se tam hry, jichž se súčastnily sbory mladých nahých dívek s pouhou páskou kolem těla; a o proslulé slavnosti Majnmě koupaly se tlupy nevěstek veřejně v nádržkách, naplněných průhlednou vodou.

Bylo to jakési opojení, jakýsi sen Sardanapalův, kde se pestře mísily všechny rozkoše, všechny prostopášnosti.

Proud bahna, pramenící z ústí Oronta a zaplavující Řím, měl zde své hlavní zřídlo.

Dvě stě dekurionů řídilo bohoslužbu a slavnosti. Obec měla množství rozsáhlých pozemků, jichž užitek rozdělovali duumvirové mezi chudé občanstvo. Jako všechna města rozkoše, měla i Antiochie nejnižší chátru, žijící z veřejného jmění nebo ze špinavých výdělků. Krása uměleckých děl a nekonečná čarovnost přírody bránily, aby tento mravní úpadek nezvrhl se v naprostou hnusnost a sprostotu.

Poloha Antiochie jest jednou z nejmalebnějších na světě. Město zaujímalo prostor mezi Orontem, svahy hory Silpia, jednou to odbočkou pohoří Cassia. Hojnost a krása vod byla tu nevyrovnatelná. Pás hradeb, jenž na těžce slézajících příkrých skaliskách byl hotovým bravurním kouskem vojenského stavitelství, objímal vrchol hor a tvořil v ohromné výši se skalami zoubkovanou korunu podivuhodně působící.

Této polohy, spojující přednosti starých akropolí s přednostmi velikých opevněných měst, užívali obyčejně rádi velitelé Alexandrovi, jako to vidíme v Seleucii, v Efezu, Smyrně a Thesalonii. Plynuly z ní překvapující výhody; Antiochie měla ve svých zdech hory až 700 stop vysoké, strmé skály, potoky, propasti, hluboké rokle, vodopády, nepřístupné jeskyně a uprostřed toho všeho rozkošné zahrady. Mocné houštiny myrtové, kvetoucího zimostrázu, vavřínu, stále zelené rostliny nejsvěžejší barvy, skály, pokryté karafiáty, hyacinty, brambořiky, dodávaly těmto divokým výšinám podobu visutých zahrad. Rozmanitost květeny, svěžest trávníku, skládajícího se z neslýchaného množství malých traviček, krása platanů, obrubujících Orontes, vnukají do duše veselí a cosi z té rozkošné vůně, jíž se opájely ušlechtilé duše Jana Chrysostoma, Libania, Juliana.

Na pravém břehu řeky šíří se rozsáhlá planina, lemovaná po jedné straně Amanem a podivně vykrojovanými horami Pierie, na druhém břehu vysočinami cyrrhestskými, za nimiž lze tušiti nebezpečné sousedství Arabie a pouště. Údolí Orontu, otvírající se na západ, spojuje tento vnitrozemský přístav s mořem, nebo, abych lépe řekl, s tou rozsáhlou massou zemí. v jejímž lůně tvořilo Středozemní moře jakousi neutrální cestu a společné pojítko.

Mezi různými koloniemi, které svobodomyslná nařízení Seleucidů přivábila v hlavní město Syrie, byla kolonie židovská nejčetnější (Josef Ant. VII, III, 1. XIV, XII, 6; B. J. II, XVIII, VII, III, 2—4). Datuješ se už od Seleuka Nicatora a požívala týchž práv jako Řekové. Ačkoliv měli Židé zvláštního ethnarcha, byly jejich styky s pohany velice časté. Zde, jakož i v Alexandrii, zvrhly se ovšem tyto styky často ve spory a útoky.

Jinak však zase umožňovaly účinnou náboženskou propagandu. Poněvadž vládnoucí mnohobožství vážným duším čím dále tím méně postačovalo, vábila řecká filosofie i židovství k sobě mnohé, jichž ducha nemohla nasytiti prázdná nádhera pohanská.

Antiochie dala již od prvních dnů křesťanství církvi jerusalémské jednoho z jejích vlivuplnějších mužů, jáhna Mikuláše (Skutk. apošt. VI, 5). Bylo tam mnoho znamenitých zárodků, čekajících jen na paprsek milosti, aby rozpučely a aby přinesly nejkrásnější ovoce, jež kdy bylo vídáno.

Církev v Antiochii děkovala za své založení několika původním věřícím z Cypru a z Cyreny, kteří zde už mnoho byli kázali (Skutk. apošt. XI, 19 a násl.). Až dosud obraceli se však tito jen k Židům. Ale ve městě, kde žili společně vedle sebe čistí Židé, Židé proselyti,

»lidé bohabojní« anebo položidovští pohané a úplní pohané, byla nemožná malá kázání, omezená jen na skupení domů. Citu náboženské povýšenosti, jenž naplňoval pýchou jerusalémské Židy, nebylo v těchto velikých městech, úplně světské civilisace, kde obzor byl širší a kde předsudky nebyly tak hluboko zakořeněny. Cyperští a cyrenští missionáři byli proto nuceni odchýliti se zde od svého pravidla. Kázali Židům i Řekům bez rozdílu (Skutk. apošt. XI, 20—21).

Vzájemné poměry židovského a pohanského obyvatelstva byly v této době dle všeho velice neutěšené. Ale byly to snad okolnosti jiného druhu, jež posloužily novým ideám. Zemětřesení, které vážně poškodilo město dne 23. března r. 37., zaměstnávalo ještě mysli všech. Celé město mluvilo jen o kejklíři Debboriovi, jenž chtěl zameziti opakování takovýchto katastrof směšnými talismany. To naklonovalo duše k věcem nadpřirozeným.

Budiž však tomu jakkoliv, úspěch křesťanských kázání byl nesmírný. Mladá, horoucí církev, novotářka, plná budoucnosti, poněvadž se skládala z nejrůznějších živlů, byla brzy založena. Všecky dary Ducha svatého se na ni snesly a od té doby mohlo se snadno předvídati, že tato nová církev, prosta všeho úzkoprsého mosaismu, který tvořil kolem Jerusaléma nepřekročitelnou přehradu, bude druhou kolébkou křesťanství. Jerusalém zůstane zajisté navždy hlavním náboženským městem světa. Ale východiskem církve pohanů a prvotním ohniskem křesťanských missií byla ve skutečnosti Antiochie.

Tam poprvé se ustavila křesťanská církev, sproštěna všech svazků se židovstvím, v ní poprvé se ustavila propaganda apoštolského věku, v ní se konečně definitivně vytvářila povaha svatého Pavla. Antiochie značí

druhou etapu v postupu křesťanství. V její staroslavnosti křesťanské nemohou s ní závoditi ani Řím, ani Alexandrie, ani Cařihrad.

Místopis staré Antiochie jest tak proměněn, že bychom na této půdě, skoro načisto zbavené stop starověkého života, marně hledali bod, k němuž se víže tolik velkých upomínek. Zde, jako všude, bylo křesťanství vedeno k tomu, zachytit se v chudých čtvrtích mezi malými řemeslníky. Basilika, jíž ve 4. století říkali »stará« a »apoštolská«, stála v ulici řečené Singon poblíž Pantheonu.

Ale nevíme, kde tento Pantheon stál. Dle tradice a některých neurčitých známek byla hledána původní křesťanská čtvrť vedle brány, nesoucí podnes ještě jméno Pavlovo, Bab Bolos, a na úpatí hory, nesoucí jméno po Prokopiovi Stavrinovi, na níž stojí jihovýchodní hradby Antiochie. Byla to ona čtvrť města, v níž bylo nejméně pomníků pohanských. Dosud je tam vidět zbytky starých svatyň, zasvěcených Petru, Pavlu, Janovi. Zdá se, že v této čtvrti se křesťanství nejdéle udrželo po musulmanském vítězství. Tam také bylo, jak se zdá, bydliště »svatých«, stojících v odporu k světácké Antiochii. Skála tam je provrtána jeskyněmi jako úl, a tyto jeskyně nejspíše sloužily za bydliště poustevníkům. Ubíráme-li se po těchto příkrých svazích, odkud asi ve IV. stol. zbožní stylité, učedníci víry indské a zároveň galilejské, Ježíše i Buddhy, opovrhovali prostopášným městem s výše svých sloupů a svých květy pokrytých jeskyň, jest pravděpodobno, že nejsme příliš vzdáleni místa, kde bydleli Petr a Pavel. Dějiny církve antiochenské dají se ze všech církví nejlépe sledovati a obsahují nejméně bájek. Křesťanské podání může míti váhu ve městě; kde se křesťanství tak mocně rozvilo.

Panujícím jazykem církve antiochenské byla řečtina. Podobá se však, že mimo to i předměstí mluvící syrsky dodávala sektě mnoho učedníků. Tím již obsahovala Antiochie v sobě zárodek dvou řevnících a později nepřátelských církví, jedné mluvící řecky, která jest nyní představována syrskými Řeky, orthodoxními i katolickými, a druhé, jejímiž nynějšími representanty jsou Maronité, kteří dříve mluvili syrsky a kteří dosud syrštinu pokládají za svůj posvátný jazyk.

Maronité, kteří ve svém úplně moderním katolicismu skrývají svou starobylost, jsou, jak se zdá, posledními potomky starodávných Syrů před Seleukem, oněch předměšťanů, či paganů z Chysiry, z Charandamu atd., kteří už od prvních století tvořili zvláštní církev a byli pronásledováni jak pravověrnými, tak kacířskými císaři a kteří se utekli do Libanonu, kde z nenávisti k řecké církvi a i vedeni hlubší příbuzností spojili se s latiníky.

Antiochenští Židé, obrácení na křesťanství, byli velice četní (Skutk. apošt. XI, 19—20, XIII, 1). Ale možno se domýšleti, že se co nejdříve sbratřili s pohany. Na březích Orontu uskutečnilo se tedy ono náboženské splynutí plemen, o němž snil Ježíš či lépe řečeno, o němž snilo šest století proroků.

KAPITOLA TŘINÁCTA.

Myšlénka apoštolování mezi pohany. — Svatý Barnabáš.

Když v Jerusalémě zvěděli, co se událo v Antiochii, nastalo velké rozechvění (Skutk. apošt. XI, 22 a násl.). Vzdor dobré vůli některých hlavních členů církve jerusalémské, jmenovitě Petra, zabýval se sbor apoštolů nejmalichernějšími starostmi. Pokaždé, když se dověděli, že evangelium bylo zvěstováno pohanům, projevovali někteří ze starších církve známky nespokojenosti. Muž, jenž tentokráte zvítězil nad touto žalostnou řevnivostí, a jenž zamezil, aby výstřední zásady »hebrejských« nezničily budoucnosti křesťanské, byl Barnabáš.

Byl to nejosvícenější duch církve jerusalémské. Byl náčelníkem svobodomyslné strany, která přála pokroku, a tomu, aby církev byla otevřena všem. Již před tím se byl silně přičinil o zmar nedůvěry, která vznikla vůči Pavlovi a nyní ještě stále měl velký vliv. Vyslán od apoštolů do Antiochie, viděl vše, co se stalo a schválil to. Prohlásil, že nová církev musí pokračovati na cestě, již nastoupila. Udála se četná další obrácení na víru (Skutk. apošt. XI, 22—24). Všecka živoucí a tvůrčí síla křesťanství zdála se být v Antiochii soustředěna.

Barnabáš, jenž ve své horlivosti chtěl býti vždy tam, kde se rozvíjela nejživější činnost, zůstal tam. Antiochie měla se později státi jeho církví; odtamtud jal se projevovati nejplodnější činnost. Křesťanství nebylo dosti spravedlivo k tomuto slavnému muži, nevykázavši mu místo v první řadě mezi svými zakladateli. Všechny velké a dobré myšlénky pocházely od Barnabáše. Rozumná odvaha jeho udržovala dobrou protiváhu proti nešťastné umíněnosti těch obmezených Židů, kteří tvořili konservativní stranu jerusalémskou.

Velkolepá myšlénka vzklíčila v Antiochii, v tomto velikém srdci. Pavel dlel v Tarsu v klidu, což pro muže tak činného bylo jistě mukou. Jeho tísnivé postavení, jeho neústupnost, jeho přílišné nároky vyvažují z velké části jeho přednosti. Trápil se a byl církvi skoro neužitečný.

Barnabáš dovedl svému opravdovému dílu získati tuto sílu, chřadnoucí v nezdravé a nebezpečné osamělosti. Po druhé podal Pavlovi ruku, a uvedl tuto divokou povahu do společnosti bratří, odkudž chtěla vždy plaše utéci.

Sám se odebral do Tarsu, vyhledal jej a přivedl do Antiochie (Skutk. apošt. XI, 25). Toť něco, co by tvrdohlavci jerusalémští nebyli nikdy dovedli učiniti! Získati tuto velikou, odpuzující a nedůtklivou duši, ustoupiti slabostem a rozmarům muže ohnivého, ale pánovitého, státi se jeho podřízeným, upraviti nejpříznivější pole jeho činnosti, zapomínati na sebe sama, toť zajisté vrchol toho, čeho ctnost je schopna, a to učinil Barnabáš pro Pavla.

Největší část slávy Pavlovy náleží tomuto skromnému muži, jenž ho všude předcházel, před ním ustupoval, odkryl jeho cenu a postavil ji do světla, jenž nejednou zamezil, aby jeho chyby všechno nepokazily, aby

úzkoprsé náhledy ostatních nepodráždily ho zase k odporu a předešel tak nenahraditelným škodám, které by malicherné osoby byly mohly způsobiti dílu božímu.

Po celý rok byli Pavel a Barnabáš spojeni v tomto účinném spolupracovnictví (Skutk. apošt. XI, 26). Byl to jeden z nejskvělejších a zajisté nejšťastnější rok Pavlova života. Plodná původnost těchto dvou velikých mužů povznesla církev antiochenskou k oné výši, jaké dosud žádná jiná nebyla dostihla.

Hlavní město Syrie náleželo k nejživějším střediskům světa. Náboženské a socialní otázky v době římské právě tak jako za našich časů vyrážely na povrch nejvíce tam, kde bylo velké nahromadění lidí. Bylo již cítiti jakousi patrnou reakci proti všeobecné nemravnosti, a tato reakce učinila později z Antiochie domov stylitů a poustevníků.

»Dobré poselství« nalezlo tedy v tomto velikém městě nejlepší podmínky úspěchu, jaké vůbec kdy mělo.

Hlavní okolnost však též dokazuje, že sekta křesťanská teprv v Antiochii si byla úplně vědoma sama sebe. V tomto městě obdržela totiž své zvláštní jméno. Až dosud nazývali se její přívrženci mezi sebou »věřícími«, »věrnými«, »svatými«, »bratřími«, »učedníky«; ale úředního, všeobecně platného jména dosud neměli. V Antiochii to bylo, kde vzniklo jméno »christianus«. Koncovka je latinská a nikoliv řecká, což se zdá ukazovati k tomu, že bylo utvořeno římskými úřady jakožto policejní pojmenování toho způsobu jako herodiani, pompejáni, caesariáni.

Každým způsobem jest jisto, že toto jméno bylo utvořeno obyvatelstvem pohanským. Zakládalo se však na omylu, neboť předpokládalo, že Christus, překlad z hebrejského Maschiah (Mesiáš) jest jménem vlastním. Ba mnozí z těch, kteří málo byli zasvěceni v názory

židovské nebo křesťanské, byli tímto jménem vedeni k domněnce, že Christus nebo Chrestus je žijícím dosud náčelníkem strany. A běžná výslovnost tohoto jména byla skutečně »chrestiani«.

Židé nepřijali jména, jež Římané dali jejich rozkolnickým spoluvěrcům, alespoň ne hned. Nazývali i nadále nové sektáře »Nazaretskými« nebo »Nazorerskými«, bezpochyby proto, že měli ve zvyku nazývati Ježíše »Hannasri« nebo »Han-nosri nazarenský«. Toto jméno převládalo až do našich dob po celém Orientě.

Zde nastupuje okamžik velice důležitý. Hodina, v níž nový útvar nabývá jména, má význam slavnostní; neboť jméno jest definitivním znakem existence. Teprve jménem stává se individuelní nebo souborná bytost jednotlivcova nebo společenská samostatnou a vystupuje z druhé. Vznik slova »křesťan« značí proto přesně dátum, kdy církev Ježíšova se odloučila od židovství. Dlouho ještě obě náboženství budou se vespolek mísiti; ale tento zmatek potrvá jen v krajích, kde vývoj křesťanství se, abych tak řekl, opozdil.

Ostatně přijala sekta rychle název, jímž byla obmyšlena a považovala ho za čestný titul. Uvážíme-li, že za deset let po smrti Ježíšově má už jeho náboženství řecké a latinské jméno v hlavním městě Syrie, musíme se podiviti pokroku, jejž učinilo za dobu tak krátkou. Křesťanství se zúplna odtrhlo od lůna své matky; pravá myšlénka Ježíšova zvítězila nad nerozhodností jeho prvních učedníků; církev jerusalémská byla předstižena; aramejština, řeč Ježíšova, jest velké části jeho školy neznáma; křesťanství mluví řecky; jest definitivně strženo do velikého víru řeckého a římského světa, odkudž už nemá vyjíti.

Horlivost a horečná práce myšlénková, jež se rozvíjela v této mladé církvi, byla dle všeho něčím neoby-

čejným. Veliká zjevení, »spirites« zvaná, přiházela se tam velmi často (Skutk. apošt. XIII, 2). Všichni se domnívali, že různým způsobem dostávají vnuknutí.

Jedni zvali se »proroky«, druzí »učiteli« (Skutk. apošt. XIII, 1). Barnabáš, jak již jeho jméno to dokazuje, měl bezpochyby důstojenství proroka. Pavel neměl zvláštního titulu. Mezi předáky církve antiochenské byli uváděni mimo to: Simeon, jménem Niger, Lucius Cyrenský, Menachem, jenž byl soukojencem Heroda Antipy a tedy už dle všeho dosti starý (Skutk. apošt. XIII, 1). Byli to vesměs Židé.

Mezi pohany, obrácenými na víru, byl snad již onen Euhode, jenž potom v jisté době zdál se zaujímati přední místo v církvi antiochenské. Bezpochyby byli pohané, kteří po prvých kázáních přilnuli k nové víře, zpočátku do jisté míry podřízení. Nemohli vynikati při veřejných cvičeních, v glossolálii, při kázáních a v proroctví.

Pavel uprostřed této uchvacující společnosti dal se nésti proudem. Později se ukázal odpůrce glossolalie a zdá se, že jí nikdy ani neprováděl. Ale měl mnoho vidění a bezprostředních zjevení (2. ke Kor. XII, 1—5). Bezpochyby to bylo v Antiochii, kde měl ono veliké vytržení, o němž vypravuje těmito slovy: »Znám člověka v Kristu, jenž před léty čtrnácti (v těle-li se to stalo, nevím, čili krom těla, nevím, Bůh ví) byl vytržen až do ráje a slyšel nevypravitelná slova, kterýchž nesluší člověku mluviti.«

Jinak střízlivý a praktický Pavel sdílel se svou dobou názory o nadpřirozenosti. Domníval se, jako všichni ostatní, že koná zázraky (2. ke Kor. XV, 12; Řím. XV, 19), a považoval za nemožno, aby jemu byly odepřeny dary Ducha svatého, které v církvi byly považovány za všeobecně propůjčenou výsadu (1. ke Kor. XII).

Ale duše, zaujaté plamenem tak prudkým, nemohly setrvati u těchto přeludů, překypujících zbožností. Obrátily se rychle k činům. Myšlénka na velké cesty za účelem obrácení pohanů na víru, Malou Asií počínaje, opanovala mysle všech. Kdyby se byla podobná myšlénka zrodila v Jerusalémě, nebyla by se mohla uskutečniti. Církev jerusalémská neměla peněžitých prostředků. Velká propaganda vyžaduje takovýchto prostředků. Ale společná pokladna jerusalémská byla ustanovena pro chudé a někdy ani na ně nestačila. Bylo třeba posýlati podpory ze všech stran světa, aby tito ušlechtilí žebráci nezemřeli hladem (Skutk. apošt. XI, 29, XXIV, 17; Gal. II, 10; Řím. XV, 26; 1. ke Kor. XVI, 1; 2. ke Kor. VIII, 4, 14, IX, 1, 12).

Komunism měl v Jerusalémě nevyléčitelnou bídu a úplnou neschopnost k velkým podnikům. Církev antiochenská neznala těchto nesnází. Židé v těchto světáckých městech domohli se blahobytu, někdy i velkého jmění (Jos. Ant. XVIII, VI, 3, 4, XX, V, 2). Věřící vstupovali do církve s majetkem dosti značným. A tak opatřila Antiochie kapitál k založení křesťanství. Jest pochopitelno, jakou úplnou různost mravů a ducha způsobila už tato okolnost sama o sobě v obou církvích.

Jerusalém zůstal městem chudých, ebiominů, dobrých galilejských snílků, opojených a jako omámených sliby království nebeského. Antiochie, skorem cizí slovu Ježíšovu, jehož ani nebyla slyšela, byla církví činu a pokroku.

Antiochie byla městem Pavlovým; Jerusalém bylo město starého apoštolského sboru, pohřížené ve své sny, bezmocné vůči novým vyvíjejícím se otázkám, ale stkvělé svými nevyrovnatelnými přednostmi a bohaté svými neocenitelnými vzpomínkami.

Jedna okolnost to však byla, která postavila záhy všechny tyto rysy do ostrého světla. Nedostatek předvídavosti byl v této chudé hladové církvi jerusalémské takový, že i nejmenší nehoda hrozila obci záhubou. V zemi bez hospodářské organisace, bez vyvinutého obchodu, v zemi, kde zřídla blahobytu byla skrovná, bylo nebezpečí hladu vždy blízké.

Hrozný hlad vznikl ve čtvrtém roku panování Klaudia, r. 44. (Skutk. apošt. XI, 28; Jos. Ant. XX, II, 6, V, 2, XII, 20). Když se objevovaly jeho příznaky, napadlo starším jerusalémským, aby se utekli k bohatším bratřím syrským. Do Antiochie přišlo poselství jerusalémských proroků (Skutk. apošt. XI, 27 a násl.). Jeden z nich, jménem Agab, jemuž byl připisován zvláštní dar prorocký, cítil se náhle uchvácen duchem a věštil blížící se pohromu.

Věřící v Antiochii byli velice dojati neštěstím, hrozícím mateřské církvi, za jejíž poplatníky se jaksi považovali. Učinili sbírku, k níž každý přispěl dle své možnosti. Barnabáši bylo uloženo, aby odnesl sbírku bratřím judským (Skutk. apošt. XI, 36). Jerusalém měl zůstati ještě na dlouho hlavním městem křesťanství. Bylyť tam stále ještě soustředěny nejvyšší posvátnosti, jen tam jsou stále ještě apoštolové (Gal. I, 17, 19). Ale veliký krok jest vykonán. Dříve po několik let nebylo jiné církve než jerusalémské úplně organisované, jež byla naprostým střediskem víry, odkud proudí všechen život a kam opět ústí. Nyní však již je tomu jinak. Antiochie jest sama o sobě dokonalou církví. Má celou stupnici darů Ducha svatého. Missie vycházejí z ní (Skutk. apošt. XIII, 3, XV, 36, XVIII, 23) a zase se tam vracejí. Jest druhým hlavním městem, či lépe řečeno, druhým srdcem, které je samostatně činno a jehož síla překypuje všemi směry.

Ba lze snadno již nyní předpovídati, že druhé hlavní

město předčí brzy první. Úpadek jerusalémské církve byl opravdu náhlý. Je tomu tak při všech institucích, založených na komunismu; první jejich chvíle je stkvělá, neboť komunism předpokládá vždycky velké nadšení, ale potom velmi rychle upadá, neboť komunism se příčí povaze lidské. Ve ctnostném nadšení domýšlí se člověk, že se obejde bez sobectví a bez vlastního prospěchu; ale sobectví mstí se tím, že dokazuje, jak naprostá nezištnost plodí horší zlo, než jsou ta, která měla býti potlačena odstraněním majetku.

KAPITOLA ČTRNÁCTÁ.

Pronásledování Herodem Agrippou I.

Barnabáš shledal církev jerusalémskou ve velikém zármutku. Rok 44. byl pro ni velice bouřlivým. Kromě hladu viděla znovu vzplanouti oheň pronásledování, jež od smrti Štěpánovy bylo ochablo.

Heroda Agrippa, vnuk Heroda Velkého, snažil se už od r. 41. obnoviti království děda svého a to s úspěchem. Dík přízni Kaligulově podařilo se mu sjednotiti pod svým panstvím Bataneu, Trachomitidu, část Hauranu, Abileny, Galileje a Perey. Nepěkná úloha, již hrál v té tragikomedii, která vynesla Klaudia na trůn císařský (Josef Ant. XIX, IV; B. J. II, XI) dovršila jeho úspěchy. Tento nízký Orientál dobyl pro sebe v odměnu za podlé služby, které Římu prokázal, Samaří a Judska a pro svého bratra Heroda malého království chalcidského (Jos. Ant. XIX, V, 1, VI, 1; B. J. II, XI, 5).

Zanechal po sobě v Římě nejhorší vzpomínky a jeho radám připisovaly se z části krutosti Kaligulovy. Jeho vojsko a pohanská města v Sebastě a v Caesareji, která obětoval Jerusalému, neměly ho v lásce (Josef Ant. XIX, IX, 1).

Ale Židé viděli v něm šlechetného, nádherymilovného muže, majícího účast na jejich utrpení. Snažil se

státi se u nich oblíbeným a liboval si v politice úplně rozdílné od politiky Heroda Velkého. Tento měl mnohem více na zřeteli svět řecký a římský než Židy. Herodes Agrippa naproti tomu miloval Jerusalém a zachovával přísně předpisy židovského náboženství, tvářil se v těchto věcech úzkostlivě a nezanedbával denní své pobožnosti (Jos. Ant. XIX, VI, 1—3, VII, 3, 4. VIII, 2, IX, 1). Propůjčoval dokonce i sluchu náhledům přísných pravověrců a snažil se ospravedlniti před jejich výčitkami (Skutk. apošt. XIX, VII, 4). Odpustil jerusalémským daň, jíž mu byl každý dům zavázán (Skutk. apošt. XIX, VI, 3). Zkrátka, pravověrci měli v něm krále dle svého srdce.

Bylo nepochybno, že panovník takovéto povahy bude pronásledovati křesťany. Ať již upřímně či ne, Herodes Agrippa byl panovníkem židovským v plném slova smyslu. Upadající rod Herodův, čím více klesal, tím více se obracel k zbožnosti. To už nebyla ta velká, světská myšlénka zakladatele této dynastie, jenž doufal, že nejrůznější náboženství sloučí pod společnou vládou vzdělanosti.

Když se stal Herodes Agrippa králem a poprvé navštívil Alexandrii, byl přijat jako panovník židovský; tento titul tam dráždil obyvatelstvo a vyvolával nekonečné posměšky. Čím však měl býti král židovský jiným, ne-li ochrancem zákona a tradicí, panovníkem theokratickým a pronásledovatelem. Od Heroda Velkého, za něhož byl fanatismus úplně potlačen až k vypuknutí války, jež přivodila zkázu Jerusaléma, náboženská vášnivost stále vzrůstala.

Smrt Kaligulova (24. ledna r. 41.) způsobila reakci Židům příznivou. Klaudius byl jim vůbec nakloněn působením vlivu Heroda Agrippy a Heroda krále Chalcidského.

Nejen že dal za pravdu Židům alexandrijským v jejich hádkách s tamnějšími obyvateli a že jim dal právo zvoliti si ethnarcha, ale uveřejnil prý i edikt, jímž povolil Židům v celém císařství to, co povolil Židům alexandrijským, totiž aby žili svobodně dle svých zákonů s jedinou podmínkou: neurážeti jiných náboženství.

Objevily se sice některé pokusy, utiskovati Židy podobně jako za Kaliguly, ale tyto pokusy byly potlačeny (Jos. Ant. XIX, VI, 3). Jerusalém vzrůstal značně; čtvrť Bezetha připojila se k městu (Jos. Ant. XIX, VII, 2; B. J. II, XI, 6, XI, IV, 2). Vládu římskou nebylo téměř ani znáti, ačkoliv Vibius Marsus, muž opatrný, v důležitých úřadech vyškolený a ducha velice vzdělaného, jenž vystřídal Publia Petronia v úřadě císařského legáta syrského, upozorňoval časem v Římě na nebezpečí takových napolo samostatných království v Orientě (Jos. Ant. XIX, VII, 2, VIII, 1, XX, I, 1).

Druh lenního zřízení, které se od smrti Tiberiovy ujímalo v Syrii a v sousedních krajinách, byl skutečně překážkou císařské politiky a vykazoval skoro vesměs špatné výsledky. »Králové«, přicházející do Říma, byli vynikajícími osobnostmi a vykonávali tam zhoubný vliv. Zkaženost a úpadek lidu, zvláště za Kaliguly, pocházely částečně z pohledu, jejž poskytovali tito bídníci, které bylo vidět jak vlekou svůj purpur do divadla, do paláce císařského a do vězení.

Viděli jsme. že u Židů souvisela samospráva s nesnášelivostí. Nejvyšší kněžství vycházelo chvílemi jen proto z rodiny Hananů, aby bylo přeneseno do rodiny Boethů, neméně pyšné a ukrutné. Nejvyšší kněz, chtěje se zalíbiti Židům, byl nucen dopřáti jim toho, co měli nejraději: přísnost vůči všemu, co se příčilo tuhé pravověrnosti (Skutk. apošt. XII, 3).

A skutečně se stal Herodes Agrippa ku konci svého panování prudkým pronásledovatelem křesťanů (Skutk. apošt. XII, 1 a násl.). Nedlouho před velikonocemi r. 44. dal stíti hlavu jednomu z hlavních členů apoštolského sboru Jakubovi, synu Zebedeovu, bratru Janovu. Událost tato neplatila však za náboženskou; nebyl to žádný inkvisiční soud před sanhedrinem; rozsudek byl prohlášen mocí libovůle panovníkovy, tak jak se to stalo u Jana Křtitele.

Povzbuzen dobrým výsledkem, jejž tato poprava měla na Židy (Skutk. apošt. XII, 3 a násl.), neměl Herodes Agrippa chuti zastaviti se na cestě tak snadno vedoucí k oblíbenosti. Bylo to v prvních dnech svátků velikonočních, v době, v níž zpravidla fanatism byl zdvojnásobován. Agrippa nařídil, aby byl Petr uvržen do věže Antonie. Chtěl ho dát odsouditi a usmrtiti s velkou okázalostí před davy tehdy shromážděného tam lidu.

Okolnost, která zůstala nevysvětlenou a která byla pokládána za zázračnou, otevřela Petrův žalář. Jednou večer, když mnoho věřících se shromáždilo v domě Marie, matky Jana Marka, kde Petr obyčejně bydlel, zaslechli náhle tlukot na dvéře. Služka, jménem Rhode, šla poslouchat. Poznala hlas Petrův. Všecka zmatena radostí, místo aby otevřela, odběhla oznámit, že Petr přichází. Myslili, že ztratila rozum, ona však se zaklínala, že je to pravda.

»Je to jeho anděl,« dí někteří. Slyší opět tlukot; jest to on. Jásot je nekonečný. Petr vzkázal ihned Jakubovi, bratru Páně, a ostatním věrným, že je na svobodě. Věřilo se, že anděl boží vstoupil do vězení apoštolova a sňal s něho okovy a odstrčil závory.

Skutečně vypravoval Petr, že se to vše událo ve chvíli, kdy byl v jakémsi vytržení; že minuli první

i druhou stráž, a vykročili ze železné brány, vedoucí do města, že anděl provázel ho ještě jednou ulicí, a potom mu zmizel. Tu teprve že procitl a poznal v tom prst boží, jenž vyslal nebeského posla na jeho vysvobození (Skutk. apošt. XII, 9—11).

Agrippa nepřežil však dlouho tyto ukrutnosti (Jos. Ant. XIX, VIII, 2; Skutk. apošt. XII, 18—23). Během r. 44. šel do Caesareje, aby zahájil zápasy na počest Klaudiovu. Nával byl neobyčejný; Tyrští a Sidonští, kteří s ním byli ve sporu, tam přišli, aby ho prosili o milost. Tyto slavnosti se Židům nelíbily, poněvadž se konaly v nečistém městě Caesareji a k tomu ještě v divadle.

Jednou již, když král za podobných okolností opustil Jerusalém, jistý rabbín Simeon navrhl, aby byl prohlášen za nepřítele židovství a vyobcován z chrámu. Král šel ve své shovívavosti tak daleko, že umístil rabbína vedle sebe v divadle, aby mu dokázal, že se tam neděje nic proti zákonu (Jos. Ant. XIX, VII, 4). Herodes Agrippa maje za to, že upokojil takto přísné pravověrce, účastnil se dle chuti světských slavností.

V druhý den slavnosti vstoupil časně z rána do divadla, oblečen v tuniku ze stříbrotkané stkvělé látky. Dojem této tuniky, lesknoucí se v paprscích vycházejícího slunce, byl neobyčejný. Feničané, obklíčující krále, pochlebovali mu pohanským způsobem. »Toť Bůh,« pravili, »a ne člověk.« Král neprojevil nad tím nevole a nepokáral těchto slov. Pět dní na to zemřel.

Židé i křesťané věřili, že vzal za své, poněvadž neodmítl s hrůzou rouhavá pochlebenství. Dle křesťanského podání zemřel trestem, určeným pro nepřátele boží, byl sežrán červy (Skutk. apošt. XV, 23). Příznaky, o nichž vypravuje Josef, spíše by nasvědčovaly otravě,

a to, co jest řečeno ve »Skutcích apoštolských« o dvojakém chování se Feničanů a o snaze jejich, získati si Blasta, králova komorníka, potvrzovaly by tuto domněnku.

Smrtí Heroda Agrippy I. přestala neodvislost Jerusaléma. Město počalo býti spravováno prokurátory, a tato vláda trvala až k velikému povstání. Bylo to štěstím pro křesťanství, neboť jest nadmíru pozoruhodno, že toto náboženství, jemuž bylo později přestáti tak hrozný zápas s císařstvím římským, vzrůstalo právě ve stínu Římanství a pod jeho ochranou.

Jak jsme už několikráte upozornili, byl to Řím, jenž bránil židovství, aby se plně neoddalo své nesnášelivosti a aby nezadusilo hnutí, rodící se v jeho lůně.

Každé zmenšení židovské moci bylo proto dobrodiním pro vznikající sektu. Cuspius Fadus, první z této nové řady prokurátorů, byl druhým Pilátem, plný pevnosti nebo aspoň dobré vůle. Ale Klaudius ukazoval se stále nakloněn k židovským nárokům, zvláště na popud mladého Heroda Agrippy, syna Heroda Agrippy I., jehož měl ve svém okolí a jejž velice miloval (Jos. Ant. XIX, VI, 1, XX, I, 1, 2).

Po krátké vládě Cuspia Fada vidíme, že činnost místodržitelská byla svěřena Židovi Tiberiovi Alexandru, synovci Filonovu a synu alabarcha Židů alexandrijských, jenž dosáhl vysokých úřadů a hrál velikou úlohu v politických událostech onoho století. Jest ovšem pravda, že nebyl u Židů v lásce a že na něj pohlíželi, a ne bez důvodu, jako na odpadlíka (Jos. Ant. XX, V, 2; B. J. II, XV, 1, XVIII, 7 a násl., IX, X, 6, V, I, 6).

Aby byl učiněn konec těmto stále se opakujícím sporům, vzalo se útočiště k prostředku, který spočíval na zásadách zcela dobrých: moc duchovní byla odloučena od světské. Moc politická zůstala prokurátorům,

ale Herodes, král chalcidský, bratr Agrippy I. byl jmenován představeným chrámu, opatrovatelem rouch kněžských, správcem svaté pokladny, a uděleno mu právo, jmenovati velekněze (Jos. Ant. XX, I, 3).

Po smrti jeho (roku 48.) Herodes Agrippa II., syn Heroda Agrippy I., stal se v těchto úřadech nástupcem svého strýce, a zastával je až do veliké války. Klaudius ukazoval ve všem tom plno ochoty. I vysocí římští funkcionáři v Syrii, ačkoliv jinak k ústupkům méně nakloněni než císař, byli také velice umírněni. Prokurátor Ventidius Cumanus šel tak daleko, že dal uprostřed Židů, tvořících špalír, stíti vojáka, jenž roztrhal exemplář Pentateucha (Jos. Ant. XX, V, 4; B. J. II, XII, 2). Ale vše to nebylo nic platno; Josef správně datuje od správy Cumanovy nepokoje, které skončily zkázou Jerusaléma.

Křesťanství v těchto zmatcích nehrálo nijaké úlohy. Ale tyto zmatky byly, tak jako samo křesťanství, příznakem neobyčejné horečky, která lomcovala tehdy národem židovským, a božského díla, které se v něm naplňovalo. Nikdy nečinila židovská víra takových pokroků. Chrám jerusalémský byl jednou ze svatyní světa, jejichž sláva byla nejdále rozšířena, a kam se přinášelo nejvíce obětních darů.

Židovství stalo se panujícím náboženstvím mnohých krajů Syrie. Panovníci asmonejští obraceli tam na víru násilně celé kmeny Idumejců, Iturejců a j. (Jos. Ant. XIII, IX, 1, XII, 3, XV, 4, XV, VII, 9). V mnoha případech byla tam i obřízka násilně provedena (Jos. B. J. II, XVII, 10). Horlivost v získávání novověrců byla u Židů převeliká.

Sám dům Herodů sloužil mocně židovské propagandě. Aby se mohli oženiti s princeznami této rodiny, jejíž bohatství bylo nesmírné, požidovšťovali se princové malých dynastií, římští vasalové jako z Emesu, Pontu a

Cilicie (Jos. Ant. XX, VII, 1, 3; srov. XVI, VII, 6). I Arabie a Ethiopie měly také veliké množství na víru obrácených. Královské rodiny z Mesemy a z Adiabeny, poplatníci to Parthů, byly získány zvláště ženami (Josef Ant. XX, II, 4).

Považovalo se všeobecně za štěstí, má-li se plniti židovský zákon (Jos. Ant. XX, II, 5, 6, IX, 1). I ten, kdo se nedal obřezat, přizpůsoboval přece své náboženství více či méně náboženství židovskému; jakési jednobožství stalo se všeobecným duchem náboženským v Syrii. V Damašku, městě, které nebylo nijak původu židovského, přijaly skoro všechny ženy víru židovskou (Jos. B. J. II, XX, 2). Mimo farisejské židovství utvořilo se takto jakési volné židovství, slabšího rázu, nezasvěcené do všech tajemství sekty, které přinášelo jen svou dobrou vůli a své dobré srdce, ale mělo daleko větší budoucnost.

Tento stav podobal se v jistém ohledu stavu katolicismu za našich dnů, kde vidíme na jedné straně omezené, pyšné bohoslovce, kteří, kdyby byli sami, nezískali by více duší pro katolictví, než jich získali fariseové pro židovství, a na druhé straně zbožné laiky, tisíceronásobné bezděčné kacíře, kteří rozvíjejí zajímavou horlivost, kteří jsou bohati dobrými skutky a poetickými city, a kteří se snaží zakrývati chyby svých učitelů anebo vyrovnávati je ochotnými výklady.

Jeden z nejneobyčejnějších příkladů náklonnosti, vábící nábožné duše k židovství, poskytla královská rodina z Adiabeny na Tugridu. Tato rodina, perská původem a mravy, částečně už zasvěcená v kulturu řeckou, přistoupila skoro celá k židovství a to k nejpobožnějšímu směru; neboť, jak jsme již pravili, tito proselyté byli často zbožnější než rodilí Židé. Izate, hlava rodiny, obrátil se k židovství po kázání židovského obchodníka,

jménem Ananiáše, jenž se dostal, cestuje za svým malým obchodem, do serailu Abenneriga, krále mesenského, kdež obrátil na svou víru všechny ženy a stal se jich duchovním vůdcem.

Ženy seznámily s ním Izata. V témž čase dala se Helena, matka jeho, vyučiti v pravém náboženství jiným Židem. Izale, ve své horlivosti nově obráceného, chtěl se také dáti obřezat, ale matka jeho a Ananiáš ho živě od toho zrazovali. Ananiáš mu dokázal, že plnění božích přikázání je důležitější než obřízka, a že lze býti velice dobrým Židem i bez tohoto obřadu. Takováto snášelivost byla však údělem jen nemnoha osvícených duchů.

Nějaký čas po tom nalezl jistý galilejský Žid, jménem Eleazar, krále čtoucího Pentateuch a dokázal mu pomocí písma, že nemůže zachovávati zákon, není-li obřezán. Izate mu uvěřil a podrobil se ihned obřadu.

Po Izatově obrácení na víru následovalo obrácení jeho bratra Monobara a skoro celé rodiny. Kolem r. 44. usadila se Helena v Jerusalémě, kde dala pro královský dům adiabenský vystavěti palác a rodinnou hrobku, kterou dodnes lze spatřiti. Svou vlídností a svými almužnami získala si lásky Židů. Utvrzovalo je to velice ve víře, když ji viděli, jak navštěvuje chrám jako zbožná Židovka, jak se radí s učenci, jak čte zákon a vykládá ho svým synům.

V době moru, r. 44., byla tato světice pravou prozřetelností pro město. Dala nakoupiti v Egyptě veliké množství obilí a suché fíky na Cypru. Izate zase poslal veliké sumy peněz, aby byly rozděleny chudým. Bohatství Adiabeny plynulo z velké části do Jerusaléma. Synové Izatovy přicházeli sem, aby byli vyučeni ve zvycích Židů. Celá tato rodina se stala zdrojem pomoci pro tento národ žebrákův. Získala si, možno říci, ve

městě občanského práva. Za doby Titovy dlelo tam několik jejích členů; s jinými členy shledáváme se ve spisech talmudských, kde jsou předváděni jako vzory zbožnosti a oddanosti.

A tak náleží královská rodina adiabenská historii křesťanství. A skutečně, tato rodina, aniž byla křesťanskou, jak vypravují jisté tradice, představovala první pohanské obrácence. Připojivši se k židovství, byla vedena týmž citem, jenž nutně přivedl později celý svět pohanský ku křesťanství. Pravými Israelity podle Boha byli mnohem spíše tito cizinci, prodchnutí náboženským citem tak hluboce upřímným, než nedůtklivý a nelaskavý farisej, jemuž bylo náboženství jen záminkou k nenávisti a opovržení.

Tito zbožní proselyté, právě proto že byli opravdovými světci, nebyli nijakými fanatiky. Oddělovali zúplna náboženství od politiky. Připouštěli, že dle pravého náboženství lze žíti i pod vládou nejrůznějších občanských zákonů.

Rozdíl mezi vzbouřilými sektáři, kteří později tak zuřivě hájili Jerusalém a mezi mírumilovnými věřícími, kteří při prvém válečném hluku prchali do hor, stával se čím dále tím patrnějším.

Aspoň tolik lze pozorovat, že otázka proselytů vystupovala stejně v židovství tak jako v křesťanství. Tu i tam cítili potřebu uvolniti přístup do církve. Ti, kdož stanovisko toto sdíleli, považovali obřízku za obřad neužitečný, ba i škodlivý. Mojžíšské přikázání bylo jim pouhým znakem plemenným, které mělo cenu jen pro syny Abrahamovy. Mělo-li se židovství státi náboženstvím světovým, bylo povinno přejíti v jakýsi deism (pouhá víra v Boha), ukládající jen povinnosti přirozeného náboženství. Bylo proto třeba splniti poslání velice

vznešené a jistá část židovstva plnila je v první polovici prvého století velice moudře.

Židovství náleželo jednak k těm nesčíslným národním náboženstvím, která naplňovala tehdy svět a jejichž posvátnost pocházela jedině z toho, že se přece modlili týmž způsobem. Naproti tomu však bylo židovství náboženstvím všeobecným, pro všechny stvořeným a určeným, aby bylo všemi přijato. Toto poslání jeho zničil navždy fanatismus, který se rozpoutal v Judsku a jenž přivodil vyhlazovací válku.

Tu převzalo křesťanství na se úkol, jejž synagoga nedovedla vyplniti. Nechávajíc stranou otázky obřadů, pokračovalo křesťanství v židovské propagandě jednoho Boha. Co způsobilo úspěch židovství u žen v Damašku, v serailu krále Abenneriga, u Heleny, u tolika zbožných proselytů, to tvořilo moc křesťanství po celém světě. V tomto smyslu splývá sláva křesťanství opravdu se slávou židovství. Ale pokolení fanatiků oloupilo židovství o jeho odměnu a připravilo je o žeň, kterou bylo zaselo.

KAPITOLA PATNÁCTÁ.

Hnutí s křesťanstvím souběžná nebo je napodobující. — Šimon Gittonský.

Křesťanství jest nyní skutečně založeno. V dějinách náboženství bývá těžko propracovati se jen prvými lety. Jakmile víra jedenkráte přestála všecky kruté zkoušky, stihající každý nový útvar, jest její budoucnost zajištěna. Čilejší než ostatní sektáři té doby, než Essenští, Křtitelé, přívrženci Judy Gaulonitského, kteří nevyšli ze světa židovského a s ním zahynuli, vrhli se zakladatelé křesťanství se vzácným bystrozrakem brzy v širý svět a zajistili si tam místo. Nesmí nás překvapiti nedostatek zmínek o křesťanech, jež nalézáme v Josefovi, v Talmudu a v řeckých a v latinských spisovatelích. Josef se nám zachoval zásluhou křesťanských opisovačů, kteří v něm potlačili vše, co bylo jejich víře nepříjemné.

Můžeme proto míti za to, že mluví o Ježíšovi a o křesťanech déle, než co obsahuje vydání nám zachované. Rovněž i talmud podlehl ve středověku a od svého prvního vydání mnohým změnám a zkratkám. Křesťanská censura prozkoumala přísně jeho text a mnoho nešťastných Židů bylo upáleno proto, že se nalezla v jejich

vlastnictví kniha, obsahující odstavce, které byly považovány za rouhavé.

Nelze se diviti, že řečtí a latinští spisovatelé zajímali se málo o hnutí, jemuž nemohli rozuměti a jež se odehrávalo v malém, pro ně uzavřeném světě. Křesťanství mizí jejich zraku na temném pozadí, které mu poskytuje židovství; byl to rodinný spor v lůně pohrdaného národa, proč se jím tedy zabývati? Dva nebo tři odstavce, kde Tacitus a Sueton mluví o křesťanech, ukazují, že nová sekta, ačkoliv stála mimo obzor velké veřejnosti, byla přece úkazem velice pozoruhodným, neboť vidíme ji prosvítati mlhou všeobecné netečnosti v obrysech velice přesných.

Obrysy křesťanství v dějinách světa židovského v prvním století našeho letopočtu byly setřeny poněkud tím, že nebylo křesťanství zjevem ojedinělým. Tehdy právě ukončil Filon svou životní dráhu, posvěcenou dokonale lásce k dobru.

Sekta Judy Gaulonitského trvala dále. Myšlénku jeho uskutečňovali jeho synové Jakub, Šimon a Menahem. Jakub a Šimon byli ukřižováni na rozkaz odpadlého prokurátora Tiberia Alexandra. Co se týče Menahema, bude ještě hrát v konečné záhubě národa důležitou roli.

R. 44. povstal nadšenec jménem Theudas, a věštil příští osvobození, vyzývaje zástupy, aby ho sledovaly na poušť, a slibuje jim, jako kdysi Josue, že je převede suchou nohou přes Jordán. Tento přechod byl dle něho pravým křtem, uvádějící každého z jeho věrných do království božího.

Přes čtyři sta osob jej následovalo. Prokurátor Cuspius Fadus poslal proti němu jezdce, kteří rozprášili jeho zástup a jej zabili (Skutk. apošt. V, 36).

Několik let před tím vzbouřilo se celé Samaří na hlas věštce, jenž tvrdil, že mu bylo zjeveno, na kterém místě hory Garizim ukryl Mojžíš svaté nástroje obřadní. Pilát potlačil toto hnutí s velikou přísností. Co se tkne Jerusaléma, tam skončila doba míru na dobro. Od příchodu prokuratora Ventidia Cumana (r. 48.) nepokoje tam už neustávají. Rozčilení dostoupilo takové výše, že život tam se stal nemožným. Okolnosti naprosto bezvýznamné způsobovaly výbuchy. Všude lze cítit podivné rozjitření, jakýsi nepochopitelný zmatek. Na všech stranách přibývalo podvodníků. Strašlivá pohroma, totiž přemrštění horlivci (kenaim) čili sikariové, počali se objevovati. Bídníci ozbrojení dýkami vplížili se do zástupů, napadali své oběti a první počali křičeti o vraždě. Neuplynulo dne, aby se nebylo mluvilo o nějaké takovéto vraždě. Zavládla neobyčejná hrůza. Josef líčí zločiny zelotů jako pouhé zločiny; ale nelze o tom pochybovati, že i fanatism tu hrál úlohu. Tito bídníci ozbrojovali se dýkami na obranu zákona. Přestoupil-li kdo některý předpis, neušel jejich rozsudku a zároveň jeho provedení. Domnívali se, že tím konají dílo nejzáslužnější a nejbohulibější.

Blouznění toho druhu jako Theudovo počínala na všech stranách. Osoby, domnívající se, býti nadány vnuknutím, pobuřovaly lid a táhly jej s sebou na poušť, pod záminkou, že mu jasnými znameními ukáží, že Bůh jej vysvobodí. Římská vláda hubila po tisících oklamané oběti těchto svůdců. Egyptský žid, jenž kolem r. 56. přišel do Jerusaléma, přivabil k sobě svými kouzly 30.000 lidí, mezi nimi 4000 sikariů. Z pouště chtěl je vésti na horu Olivetskou, aby odtud viděli, jak říkal, jak na jeho slova padají hradby jerusalémské. Tehdejší prokurator Felix táhl proti němu a rozprášil jeho zástupy. Egypťan se zachránil a více se již neobjevil.

(Skutk. apošt. XXI. 38.) Ale jako v nezdravém těle nemoc stihá nemoc, vidíme brzy potom různé tlupy, složené z kouzelníků a ze zlodějů, kteří lid přímo štvou ku vzpouře proti Římanům a vyhrožují každému smrtí, kdo by chtěl ještě Římanů poslouchat. Pod touto záminkou zabíjeli boháče, drancovali jejich statky, pálili vesnice a naplňovali celou Judeu stopami své zběsilosti. (Jos. Ant. XX. VIII. 6; B. J. II. XIII. 6.) Hrozná válka se opětovala. Všude panoval duch klamu a udržoval obraznost ve stavu blízkém šílenství.

Není nemožným, že Theudas zamýšlel potají napodobiti Ježíše a Jana Křtitele. Toto napodobení prozrazuje se alespoň očividně u Šimona Gittonského, ač jestli křesťanská podání o této osobnosti zasluhují nějaké víry. Viděli jsme ho již ve styku s apoštoly při první missii Filipově v Samaří. Pod vládou Klaudiovou proslulost jeho vzrostla. Jeho zázraky platily za pravé a všichni obyvatelé v Samaří pohlíželi na něho jako na bytosť nadpřirozenou. (Skutk. apošt. VIII. 9. a násl.)

Zázraky jeho nebyly však jediným základem jeho slávy. Pojilo se k nim učení, které lze nám ovšem těžko posuzovati dle díla nadepsaného »Veliký Výklad«, které je jemu přičítáno a zachovalo se ve výtazích, které jsou patrně jen velmi stlumeným výrazem jeho ideí. Zdá se, že Šimon za svého pobytu v Alexandrii čerpal ze svých studií řecké filosofie system synkretické theosofie a allegorického výkladu podobného soustavě Filonově. Tato soustava má v sobě něco vznešeného. Brzo připomíná židovskou kabbalu, brzo pantheistické nauky indické filosofie; pozorována z různých stran, zdá se nésti pečeť budhismu a parsismu. Vrcholem všeho jest »Ten, který jest, který byl, a který bude,« totiž samaritánský Jehova, pojímaný v ethymologické síle svého jména, věčná, jediná Bytost, sama sebou povstávající, sama se

rozmnožující, sama se hledající, sama se nalezající; otec, matka, sestra, manžel, syn sám sobě. V lůně tohoto nekonečna trvá vše ve věčné síle; všecko se uskutečňuje lidským vědomím, rozumem, řečí a vědou. Svět se vysvětluje buď řadou abstraktních zásad, obdobných s aeony gnosticismu a se sefirotickým stromem kabbaly, anebo soustavou o andělích, která zdá se býti vzata z věrouky perské. Někdy jsou tyto abstrakce položeny jako překlad zjevů fysických a fysiologických. Jindy vtělují se »božské síly«, považované za samostatné podstaty, v postupných ztělesněních, buď ženských, buď mužských, jichž cílem jest osvobození bytostí, spočívajících pod jařmem hmoty. První z těchto »sil« jest mocnost, která se výhradně zove »Velikou«, a jež jest rozumem tohoto světa, jeho všeobecnou prozřetelností. (Skutk. apošt. VIII. 10.) Je mužského rodu. Šimon platil za její ztělesnění. Vedle ní je její blíženka ženská, »Veliká Myšlénka«, Šimon, nebo autor »Velikého Výkladu« jsa zvyklý odívati své nauky podivným symbolismem a hledati allegorické výklady ve starých svatých a světských textech, dal této božské síle jméno »Heleny«, chtěje tím naznačiti, že byla předmětem všeobecné žádosti, věčnou příčinou hádek mezi lidmi, a mstila se na svých nepřátelích tím, že je oslepovala, dokud nezměnili svého smýšlení, podivné to thema, které špatně chápáno anebo úmyslně překrouceno, dávalo církevním otcům látku k nejdětinštějším vypravováním. Znalost řecké literatury, již autor projevuje »Velkého Výkladu«, jest zajisté podivuhodna. Má za to, že spisy pohanů, umíme-li je pochopiti, stačí k poznání všech věcí. Jeho široký eklekticism zahrnuje veškerá zjevení a hledí je sloučiti v jedinou soustavu pravd.

Základní plán soustavy má mnoho podobnosti se soustavou Valentina a s naukami o božských osobách,

které shledáváme ve čtvrtém evangeliu, ve Filonovi, v Targumech. Onen »Metatron«, jejž Židé umístili vedle Božství a skoro v jeho lůně, podobá se velice »Velké Síle.« V bohosloví samarském vidíme vystupovati archanděla, náčelníka ostatních a jakási zjevení čili »božské ctnosti« obdobné těm, které si představuje židovská kabbala. Zdá se tedy, že Šimon Gittonský byl jakýmsi theosofem na způsob Filona a kabbalistů. Snad se na okamžik přiblížil ku křesťanství; ale jistě se k němu nepřipoutal nijakým určitým způsobem.

Jest velmi těžko rozhodnouti, vypůjčil-li si opravdu něco od žáků Ježíšových. Jest-li pochází »Veliký Výklad« do určité míry od něho, třeba připustiti, že ve mnohých věcech předstihl ideje křesťanské a mnohé zase že přijal ve smyslu velmi širokém. Zdá se, že se pokusil o eklekticism (vybírání) podobný tomu, jejž později prováděl Mahomed a že se snažil opříti svou náboženskou úlohu o to, že mu jeho božské poslání je uloženo od Jana a Ježíše. Tvrdil, že je s nimi v mystickém styku. Hlásal prý také, že to byl on, Šimon, jenž se zjevil Samaritánům jako Otec, Židům pak při viditelném ukřižování jako Syn a pohanům jako sestupující Duch Svatý. Připravil takto cestu, jak se zdá nauce doketů. Tvrdil, že to byl on, jenž trpěl v Judsku ve jménu Ježíšově, ale že utrpení to bylo jen zdánlivé. Tvrzení, jakoby byl činil nároky býti Božstvím samým a dáti se zbožňovati, bylo patrně jen přeháněním křesťanů, kteří se snažili uvésti jej v nenávist. Vidíme ostatně, že nauka o »Velkém Výkladu« je skoro totožna se všemi gnostickými spisy. Vyznával-li Šimon skutečně tuto nauku, pak učinili s plným právem církevní otcové z něho zakladatele gnosticismu. Myslíme však, že »Veliký Výklad« má jen relativní autentičnost; ve skutečnosti však že jest, nebo málo k tomu že jen schází pro učení Šimonovo tím,

čím je čtvrté evangelium pro myšlénku Ježíšovu; že povstal v prvních letech druhého století, totiž v době, kdy bohoslovecká filosofie o »Logos« (slově) nabyla patrné převahy. Tato myšlénka, již nalezáme v zárodcích v křesťanské církvi kolem r. 60., mohla býti však Šimonu, jenž snad žil až do konce tohoto století, známa.

Je třeba představiti si tedy tuto záhadnou osobnost, jako jakéhosi plagiatora křesťanství. Napodobení zdálo se už ležeti v povaze Samaritánů. Nejen že stále napodobili židovství jerusalémské, ale oni měli také svou kopii křesťanství, své vyšší poznání, své theosofické bádání, svou kabbalu. Byl však Šimon poctivým napodobitelem, jemuž scházelo pouze štěstí? anebo byl nemravným a lehkomyslným kejklířem, jenž nezasluhuje být brán vážně, jenž, aby se o něm mluvilo, slepil si nauku z útržků sem a tam nasbíraných? Toho se jak se podobá, nedovíme nikdy. Šimon zaujímá takto před dějinami nejkřivější postavení. Kráčí po nataženém provaze, na němž není dovolena zastávka v tomto případě; není žádné střední cesty mezi směšným pádem a nejzázračnějším úspěchem.

Budeme se ještě zabývati Šimonem a zkoumati, zakládají-li se legendy o jeho pobytu v Římě na pravdě. Jest však jisto, že Šimonova sekta trvala až do III. století, že měla církve až i v Antiochii, snad i v Římě; že Menander z Kafareta a Kleobius pokračovali v učení Šimonově, nebo spíše že napodobili jeho úlohu divotvorce, připomínajíce v silnějším či slabším odlesku Ježíše a jeho apoštoly. Šimon a jeho učenníci byli ve veliké vážnosti u svých spoluvěrců. Sekty toho druhu, buď souběžné s křesťanstvím anebo více nebo méně nakloněné ke gnosticismu, nepřestávaly zde vznikati až do Justiniana, který je zdánlivě zničil. Osudem těchto malých náboženství bylo přijímati odrazy všeho toho, co se kolem

nich dělo, aniž vytvořila něco jen poněkud původního.

Křesťané vzpomínali Šimona Gittonského jen s ošklivostí. Jeho zázraky, které tak silně připomínaly jejich vlastní, je dráždily. Závoditi s úspěchy apoštolů bylo pro ně tím nejneodpustitelnějším zločinem. Tvrdili, že zázraky Šimona a jeho učenníků jsou dílem ďáblovým a samarskému theosofu dali jméno »kouzelníka.« (Skutk. apošt. VIII. 9.), které pojímali věřící v nejhorším smyslu. Celá křesťanská legenda o Šimonovi nese znak nahromaděné zlosti. Považovali ho za otce všech bludů, za prvního arcikacíře. Vypravovali rádi o jeho směšných nehodách, o porážkách, které utrpěl od apoštola Petra. Rozhodnutí, jež ho přivedlo ku křesťanství, připisovali nejnižší pohnutky. Byli tak předpojati proti jeho jménu, že je viděli i na sloupech, kde ani nebylo napsáno. Symbolism, jímž odíval své myšlenky, byl tlumočen nejsměšnějším spůsobem. »Helena,« kterou stotožňoval s »nejvyšším rozumem,« byla prý veřejná dívka, již koupil na trhu v Tyru. Jeho jméno konečně nenáviděné skoro tak, jako jméno Jidášovo, bylo považováno za totéž jako »protiapoštol« a stalo se nejhorší pohanou a příslovečným názvem pro podvodníka a protivníka pravdy, jenž pracuje skrytě. Byl to první nepřítel křesťanství či lépe osobnost, kterou křesťanství považovalo za nepřítele. Tím jest už řečeno, že nebylo šetřeno ani lstmi ani tupením, aby byl zatracen. V podobném případě nemůže kritika se pokusiti o vrácení dobrého jména, neboť jí chybí opáčné doklady. Může jedině zjistiti tvářnost podání a zřejmou předpojatost.

Alespoň však nesmí obtížiti památku samarského kouzelníka přirovnáním, které mohlo býti jen nahodilé. Ve vypravování historika Josefa hraje židovský kouzelník, jménem Šimon, narozený na Cypru, za zemského vladaře

Felixe roli kuplíře. (Jos. Ant. XX. VII. 1.) Okolnosti tohoto příběhu nehodí se na Šimona Gittonského na tolik, aby bylo dovoleno činiti ho zodpovědným za skutky osoby, která s ním má společno jen jméno, které nesly však tehdy tisíce lidí, a nárok konati nadpřirozené skutky, což na neštěstí sdílelo veliké množství jeho současníků.

KAPITOLA ŠESTNÁCTÁ.

Všeobecný postup křesťanských missií.

Viděli jsme Barnabáše odcestovati z Antiochie, aby odevzdal věřícím jerusalémským částku, již sebrali jich bratři v Syrii. Viděli jsme ho býti svědk m rozčilení, jež spůsobilo v církvi jerusalémské pronásledování Heroda Agrippy I. (Skutk. apošt. XII. 1., 25.) Vraťme se s ním do Antiochie, kde se zdá býti soustředěna té doby veškerá tvůrčí činnost sekty.

Barnabáš přivedl tam s sebou horlivého spolupracovníka. Byl to jeho bratranec Jan Marek, oblíbený učenník Petrův, syn oné Marie, u níž první z apoštolů rád bydlil. Bera s sebou tohoto nového soudruha, bezpochyby již pomýšlel na veliký podnik, k němuž ho chtěl připoutati. Snad tušil již rozbroje, které tento podnik vzbudí, a byl rád, že bude v něm zúčastněn muž, o němž se vědělo, že jest pravou rukou Petrovou, totiž toho z apoštolů, jenž v obecných záležitostech požíval největší autority.

Tento podnik nebyl ničím menším nežli řadou velkých missií, které měly vycházeti z Antiochie, a měly mít za úkol obrácení celého světa. Jako všechna důležitá rozhodnutí církve, bylo i toto přičítáno vnuknutí ducha svatého. Uvěřili ve zvláštní poslání, v nadpři-

rozenou volbu, která, jak se domnívali, byla sdělena církvi v Antiochii zatím co se modlila a postila. Snad jeden z církevních věštců Menahem nebo Lucius, v některém záchvatu glossolálie pronesl slova, z nichž se usoudilo, že Pavel a Barnabáš byli určeni k této missii. (Skutk. apošt. XIII. 2.) Pavel byl přesvědčen, že Bůh zvolil ho již v životě jeho matky k dílu, jemuž se nyní cele věnoval. (Ku Gal. I. 15—16; Skutk. apošt. XXII. 15—21; XXVI. 17—18; I. ku Kor. I. 1; k Řím. I. 1, 5; XV. 15. a násl.)

Oba apoštolé přibrali si jakožto pomocníka zvláště v hmotných záležitostech svého podniku, téhož Jana-Marka, jehož Barnabáš přivedl s sebou do Jerusaléma. (Skutk. apošt. XIII. 5.) Když byly přípravy ukončeny, nastaly posty, modlitby; byly skládány ruce na oba apoštoly na znamení, že církev sama jim toho poslání ukládá; byli poručeni milosti boží a vypravili se na cestu. (Skutk. apošt. XIII. 3; XIV. 25.) Na kterou stranu chtějí zamířit? Které zemi chtějí zvěstovati evangelium? Toť nyní ta nejdůležitější pro nás otázka.

Všechny veliké původní křesťanské missie směřovaly k Západu, či jinými slovy rámcem a jevištěm jejich bylo císařství římské. Vyjímaje některé malé části území, poplatného Arsacidům, rozloženého mezi Eufratem a Tigridem, neobdržela říše parthská v prvním století žádné křesťanské missie. Tigris byl se strany východní hranicí, kterou křesťanství překročilo jen za Sassanitů. Dvě veliké příčiny: Středozemní moře a římské císařství, určily tyto okolnosti.

Středozemní moře bylo již po tisíciletí velikou cestou, kde se křižovaly všechny civilisační úmysly a všechny ideje. Římané, potlačivše tam pirátství, učiniti z něho nevyrovnatelnou komunikační cestu. Četná pobřežní loďstva činila velmi snadnými cesty po březích tohoto

velkého jezera. Poměrná jistota, kterou poskytovaly cesty uvnitř hranic císařství, záruky, které spočívaly ve veřejné moci, rozptýlení Židů na pobřeží Středozemního moře, řečtina, jíž se mluvilo ve východní části tohoto moře, jednotlivost vzdělanosti, kterou napřed Řekové a potom Římané tam vytvořili, vše to činilo z císařství území téměř stvořené pro křesťanské missie a určené ku přijetí křesťanství. »Orbis« římský stal se světem křesťanským a v tomto smyslu můžeme říci, že zakladatelé císařství byli zakladately křesťanské říše, nebo že aspoň narysovali její obrysy. Každá provincie, dobytá císařstvím římským, byla provincií dobytou pro křesťanství. Představíme-li si apoštoly v Malé Asii, v Řecku, v Italii, v krajích rozdělených ve sto malých republik, v Gallii, ve Španělsku, v Africe, v Egyptě se starou národní ústavou, nepochybujeme již o jejich úspěchu, ba ani neuvažujeme ani jak mohl v nich tento úmysl vzniknouti. Jednota císařství byla předchozí podmínkou velikého náboženství proselytismu, stavícího se nad národnosti. Císařství to velice dobře cítilo v IV. století, když přijalo křesťanství. Poznaloť, že křesťanství je náboženstvím, které bezděčně bylo císařstvím stvořeno, že je to náboženství omezené jeho hranicemi, s ním se stotožňující, schopné dáti mu nový život. Církev stala se úplně římskou a zůstala až do našich dnů jakýmsi zbytkem tohoto císařství. Kdyby byl někdo řekl Pavlovi, že Klaudius je jeho prvním spolupracovníkem; kdo by byl řekl Klaudiovi, že ten Žid, jenž odchází z Antiochie, položí základ k nejtrvalejší části římské budovy, byl by je oba zajisté velice překvapil. A přece by byl mluvil pravdu.

Ze všech krajin, nepřináležejících k Judsku, prvou, kde se ujala křesťanství, byla přirozeně Syrie. Sousedství s Palestinou a veliký počet Židů, usazených v této zemi,

učinilo to nevyhnutelným. Kypr, Malá Asie, Makedonie, Řecko a Italie byly potom navštíveny muži apoštolskými teprv po několika letech. Jih Gallie, Španělsko, pobřeží africké, ačkoliv přijaly dosti brzo evangelium, mohou býti považovány za novější patro budovy křesťanské.

Tak tomu jest i v Egyptě. Egypt nehraje skoro nijaké úlohy v apoštolských dějinách; křesťanští missionáři jakoby se od něho soustavně odvraceli. Tato krajina, která od III. století se stala jevištěm důležitých událostí v dějinách náboženských, na počátku dlouho s křesťanstvím otálela. Appolos jest jediný učenec křesťanský, jenž vyšel ze školy alexandrijské, a to ještě poznal křesťanství na svých cestách. (Skutk. apošt. XVIII. 24 a násl.) Příčinu tohoto podivného zjevu třeba hledati v malém styku mezi Židy egyptskými a Židy palestinskými, a zvláště v tom, že židovský Egypt měl jaksi svůj zvláštní náboženský vývoj. Egypt měl Filona a therapeuty; to bylo jeho křesťanství, pro něž nedávalo jiným pozorného sluchu. Co se týče Egypta pohanského, ten měl náboženské řády mnohem pevnější než byly instituce řeckořímského pohanství. Egyptské náboženství bylo ještě v plné síle; bylo to skoro v době, kdy se stavěly ty ohromné chrámy v Esnehu a Ombesu, kdy naděje, že budou míti národního Messiáše v malém Cesarionu, posledním to králi ptolomaejském, dávala vyrůstati ze země těm svatyním v Denderah, Hermonthis, které se vyrovnávaly nejkrásnějším dílům faraonským. Křesťanství naráželo zde všude na zbytky národního citu a místního kultu. Duševní úpadek v Egyptě činil tam ostatně vzácnými ty nálady, které všude jinde usnadňovaly tak křesťanský přístup.

Prudký blesk, jenž vyšlehl ze Syrie a osvětlil skoro současně tři veliké poloostrovy, Malou Asii, Řecko a Italii, následovaný brzy na to druhým odleskem, jenž

zasáhl skoro všecko pobřeží Středozemního moře — takovým bylo prvé objevení se křesťanství a směr apoštolských lodí jest vždy skoro tentýž. Křesťanská kázání jako by šla ve stopách nějaké dřívější dráhy a tou jest emigrace židovská. Jako mor, jenž vycházeje z hloubi Středozemního moře, objeví se náhle na mnohých místech pobřeží v tajné spojitosti, tak i křesťanství mělo své přístavy už předem jaksi ustanoveny. Skoro všechny tyto přístavy byly vyznačovaly se židovskými koloniemi. Skoro vždy předcházela synagoga vzniku nové církve. Mohlo by se říci, že jest to ohnivá dráha, či lépe řečeno elektrický drát, po němž nová idea probíhala s rychlostí téměř okamžikovou.

Během posledních sto padesáti let obrátilo se skutečně židovství, až dosud obmezené jen na Východ a Egypt, na Západ. Cyréna, Cypr, Malá Asie, jistá města macedonská a řecká, Italie, měly důležité židovské osady. Židé dávali první příklad toho zvláštního vlastenectví, které ukázali později Peršané, Arméni, a do jisté míry i novověcí Řekové, vlastenectví velice rozhodného, ačkoliv ne připoutaného k určité půdě; vlastenectví obchodníků, všude rozšířených, hlásících se všude ke svým bratřím; vlastenectví zamýšlejícího utvořiti ne velké jednotlivé státy, ale malé svésprávné obce v lůně jiných států. Mezi sebou jsouce velice družní, zakládali tito rozptýlení Židé ve městech společenstva skoro neodvislá s vlastními úřady a výbory. V některých městech měli ethnarcha nebo alabarcha, jenž měl moc skoro panovnickou. Obývali postranní čtvrti, stáli mimo obyčejnou právomoc, u ostatního obyvatelstva byli v opovržení, ale při tom byli šťastní. Byli spíše chudí než bohatí. Doba velikého židovského bohatství ještě nepřišla; počala teprv ve Španělích za Visigothů. Lichvářské jejich hromadění peněz bylo následkem neschopnosti barbarů

k finanční správě a opovržení, které církev měla k finanční vědě a jejích povrchních názorů o půjčkách na úrok. Pod římským panstvím nebylo ničeho takového. A když není Žid bohat, jest chud; střední měšťácký blahobyt se mu nehodí. Každým spůsobem však umí velmi dobře snášeti chudobu. Ještě lépe umí slučovati nejzarytější náboženské předsudky s nejvzácnější obchodní schopností. Náboženské výstřednosti nevylučují nijak dobrý smysl pro obchod. V Anglii, v Americe a v Rusku jsou nejpodivnější sektáři (Irvingští, svatí posledních dnů, rozkolníci) velice dobrými obchodníky.

Zvláštní známkou zbožného života židovského bylo povždy mnoho veselosti a srdečnosti. Milovali se v tomto malém světě; milovali v něm minulost a to minulost společnou; náboženské obřady dotýkaly se života velice sladce. Podobalo se to těm různým obcím, které dosud existují v každém tureckém městě, na příklad řeckým, arménským, smyreským, židovským obcím, přátelským to sborům, kde se všichni znají, společně žijí, společně kují pletichy. V těchto malých republikách převládají vždy náboženské otázky nad otázkami politickými, anebo spíše je nahražují. Kacířství jest tam důležitou záležitostí obecní, kdežto rozkol jest vždy záležitostí osobní. Římané, až na řídké výjimky, nikdy nevnikli do těchto zvláštních čtvrtí. Synagogy veřejně prohlašovaly své dekrety, určovaly posty a počínaly si vůbec docela samosprávně. Vliv těchto korporací byl převelký. Zvláště neobyčejný byl v Alexandrii, kdež ovládal docela vnitřní život města. (Jos. Ant. XVIII. VIII. 1; XIX. V. 2; B. J. II, XVIII. 7 a násl.; VII. X. 1). V Římě byli četní Židé (Jos. Ant. XIV. X. 8; XVII. XI. 1; XVIII. III. V;) a tvořili živel, jehož bylo dbáno. Cicero považuje za zvláštní statečnost, že se jim odvážil odporovat. Caesar jim byl nakloněn a oni mu byli věrni. (Jos. Ant. XIV. X.) Tiberius byl

nucen, chtěl-li je udržeti na uzdě, užíti nejpřísnějších prostředků. (Jos. Ant. XVIII. III. 4, 5.) Kaligula, jehož vláda v Orientě byla pro ně neblahou, vrátil jim v Římě svobodu spolčovací. Klaudius, jenž jim v Judsku přál, vyhnal je z města. (Skutk. apošt. XVIII. 2.) Setkáváme se s nimi všude a lze o nich jako o Řecích říci, že ač byli přemoženi, přece ukládali zákony svým vládcům.

Chování a city domorodých národů k těmto cizincům byly velice různé. Někde zavládl vůči nm zřejmý odpor, jejž Židé svou závistivostí, nevraživou povahou a svými nespolečenskými zvyky budili kolem sebe všude, kde jich bylo mnoho a kde byli organisováni. Byli-li svobodni, požívali ve skutečnosti privilejí; neboť užívali výhod ze společnosti, aniž by snášeli břemen. (Jos. Ant. XVIII. III. 4, 5.) Všelijací podvodníci těžili ze zvědavosti, kterou vzbuzovalo jejich náboženství a pod záminkou, že vyloží jeho tajemství, prováděli všeliké darebácké kousky. Zuřivé anebo směšné hanopisy, jako byl na příklad hanopis Apionův, z nichž větší spisovatelé často čerpali své zprávy, byly v oběhu, živíce vztek pohanského obecenstva. Židé byli patrně všeobecně hašteřiví a rádi vedli stížnosti. Lidé v nich viděli tajnou společnost, nevraživou vůči ostatní a jejíž členové se chtěli vyšvihnouti za každou cenu na ujmu jiných. Jejich podivné zvyky, jejich odpor k jistým pokrmům, nečistota, nedostatek spůsobů, zápach, jejž vydechovali, náboženská úzkostlivost, jejich úzkostlivost ve svěcení soboty, to vše bylo shledáváno směšným. Židé naproti tomu dáni společností do klatby, nesnažili se nijak žíti kavalírsky. Bylo je viděti všude na cestách v šatech lesknoucích se špínou, s nemotornými pohyby, s umdleným výrazem tváře, bledou lící, velikýma zapálenýma očima, s pobožnůstkářským výrazem, jak zvláště se svými ženami, dětmi a se svými balíky pokrývek a košíkem, jenž tvořil celý jejich majetek,

činí zvláštní svět pro sebe. Ve městech provozovali nejnižší zaměstnání, byli žebráky, hadrníky, vetešníky, prodavači zápalek. Jejich zákon a dějiny byly nespravedlivě snižovány. Brzo zdáli se ostatnímu obyvatelstvu pověrčivými, krutými, brzo zas bezbožci, bohy opovrhujícími. Jich odpor k obrazům zdál se být čirou bezbožností. Obřízka poskytovala všude látku k nekonečným úsměškům.

Ale tyto předsudky nebyly všemi zdíleny. Židé měli tolik přátel jako pomlouvačů. Jejich vážnost, jejich dobré mravy, prostota jejich náboženství poutalo mnohé k nim. Cítilo se v nich něco vyššího, jakási převaha. Vstupovala v činnost rozsáhlá jednobožská a mosaická propaganda; jakýsi mocný vír počal se vlniti kolem tohoto malého národa. Ubohý židovský podomní obchodník v římském Transteveru, jenž vyšel ráno se svým košíkem, vracel se často večer bohatý almužnami, jež obdržel ze zbožné ruky. Zvláště ženy cítily se poutány k těmto missionářům v hadrech. (Jos. Ant. XVIII III. 5; XX. II. 4; B. J. II. XX. 2. Skutk. apošt. XIII. 50; XVI. 14.) Juvenal počítá náklonnost k židovskému náboženství, k neblahým náruživostem žen své doby. Ty, které byly obráceny na víru, vychvalovaly poklad, jejž nalezly a štěstí, jemuž se těšily. (Jos. Ant. XX. II. 5, IV. 1). Starý hellenský a římský duch odporoval tomu důrazně; opovržení a nenávisť k Židům jsou známkou všech vzdělaných tehdejších duchů, Cicerona, Horacia, Seneky, Juvenala, Tacita, Quintiliana, Suetona. Opak toho však se jevil u té ohromné spousty smíšených národů, které si císařství podmanilo, národů, jimž starý římský duch i hellenská moudrost byly neznámými nebo lhostejnými. Ti chvátali v zástupech ku společnosti, kde nalézali dojímavé příklady svornosti, milosrdenství, vzájemné pomoci, oddanosti ku svému stavu, chuti ku práci, hrdé chudoby.

Žebráctví, které bylo později útvarem úplně křesťanským, bylo tehdy ještě úkazem židovským. Žebrák z povolání »vedený k tomu už svou matkou«, byl tehdejšími básníky představován vždycky jako Žid.

Osvobození od jistých občanských povinností, zvláště vojenských, přispělo také asi k tomu, že se pohlíželo na osud Židů jako na závidění hodný. (Jos. Ant. XIV. X. 6. 11—14.) Stát žádal tehdy mnoho obětí a poskytoval málo morálních radostí. Panoval tu ledový chlad, jako na jednotvárné nekryté rovině. Život, tak smutný v lůně pohanství, nabýval kouzla a ceny ve hřejivém ovzduší synagogy a kostela. Nenalezali tam svobody; soudruzi se silně špehovali a navzájem proti sobě štvali. Ale ačkoliv vnitřní život těchto malých obcí byl velice vzrušený, přece se v nich každému velice líbilo; nikdo z nich nevystupoval, odpadlíků nebylo. Chuďas tam byl spokojen, díval se na boháče bez závisti, s klidem dobrého svědomí. Opravdu demokratické názory o pošetilosti světa, o marnosti světských statků a velikosti byly tam výborně vyjadřovány. Málo rozuměli světu pohanskému a posuzovali ho s přehnanou přísností. Civilisace římská byla jim jedinou hromadou nečistoty a hnusných vášní právě tak, jako poctivý dělník našich dnů, nasáklý socialistickými větami, představuje si »aristokraty« v nejčernějších barvách. Ale byl tam život, veselost a vzájemná účasť, jak to nalezáme dodnes v nejchudších synagogách polských a haličských Židů. Nedostatek uhlazenosti a jemnosti ve zvycích byl nahražen výborným rodinným duchem a patriarchální dobrotou. Ve velké společnoti naopak sobectví a osamělost duší přinášely právě nejhorší ovoce.

Slovo Zachariášovo se uskutečňovalo, svět chytal se Židů za cípy jejich obleků a říkal: »Veďte nás do Jerusaléma.« Nebylo velkého města, kde by nebyla

zachovávána sobota, půst a jiné obřady židovské. Josef odvažuje se vyzývati ty, kteří by o tom pochybovali, aby pozorovali svoji domovinu i svůj vlastní dům, aby viděli, zdali tam nenaleznou potvrzení jeho slov. Přítomnost mnoha členů rodiny Herodů v Římě a v blízkosti císařově, kteří s jakousi okázalostí konali své pobožnosti před tváří všech, přispívala mnoho k této důležitosti Židů. Ostatně se stalo svěcení soboty, ve čtvrtích kde byli Židé, nutností, neboť jejich rozhodné se zdráhání otevříti své krámky v tento den, mělo za následek, že sousedé se jim přispůsobili. V Soluni zachovává se sobota až podnes; židovské obyvatelstvo je tu tak bohato a četno, že zavíráním svých krámů uzákonilo tento den jako pravidelný den odpočinku.

Téměř tak jako Žid a často ve společnosti s ním, byl i Syřan činným nástrojem při dobývání Západu Východem. Často byli navzájem zaměňováni a Cicero se domníval, nalézti jejich společný rys, když je nazval »národy zrozenými k otroctví.« To jim však právě pojistilo budoucnost, neboť budoucnost náležela otrokům. Neméně význačným rysem Syřana byla jeho rychlá chápavost, jeho obratnost a bystrost, byť i nehluboká, jeho ducha. Syrská příroda se podobá prchavému shluku mračen na nebi. Vidíme tam někdy rýsovati se půvabně jisté linie; ale tyto linie netvoří nikdy plného obrazu. Ve stínu, v nerozhodném světle lampy způsobí syrská žena pod svými závoji, se svým krásným okem a svým nebezpečným půvabem, na několik okamžiků jistou illusi. Ale když pak chceme rozebírati tuto krásu, zmizí; nesnese zkoušky. Ostatně trvá to vše sotva 3, 4 roky. To co syrské plémě má okouzlujícího, to je pětileté nebo šestileté dítě; ne jako v Řecku, kde dítě znamenalo pramálo a mladík méně než dospělý muž, dospělý muž méně než stařec. Intelligence Syřana projevuje se jeho

rychlou a snadnou chápavostí, ale schází jí pevnost a vytrvalost. Jest skorem jako »zlaté víno« Libanonu, které uvádí do příjemného vytržení, ale jehož máme brzy dosti. Pravé dary boží spojují zároveň jemnost i sílu, opojnost i trvanlivost. Řecko jest dnes více ceněno než bylo kdy před tím; a bude čím dále tím více.

Mnoho syrských vystěhovalců, kteří táhli za štěstím k západu, přislušelo více či méně k židovství. Ti, kteří mu nenáleželi, zůstávali věrni náboženství svého domova, totiž upomínce na některý chrám posvěcený místnímu »Jupiterovi«, který však obyčejně jen znamenal nejvyššího boha, označeného nějakým zvláštním jménem. Bylo to vlastně jakési jednobožství, jež tito Syřané přinášeli pod povrchem svých podivných bohů. Tito bohové u srovnání s úplně jim rozdílnými božskými bytostmi řeckého nebo římského polytheismu nesly obyčejně jména, znamenající tolik co slunce a byly téměř bratry jediného boha. Tyto syrské kulty, podobné únavným dlouhým skladbám hudebním, jevily se méně suchopárnými než kult latinský, méně prázdnými než kult řecký. Ženy syrské čerpaly z něho cosi rozkošnického a zároveň roznícеného. Tyto ženy byly za všech dob podivnými bytostmi, zápasícími mezi bohem a démonem, mezi svatostí a posedlostí. Světice vážných ctností, hrdinského odříkání a vytrvání náleží jiným plemenům a jiným ponebím; světice se silnou obrazotvorností, neobmezeným nadšením, horoucí láskou: toť světice syrská. Posedlá žena našeho středověku stala se otrokyní ďáblovou ze sprostoty a hříchu; posedlá Syřanka jest však šílená, svou vlastní představou, je ženou, jejíž cit byl poraněn, která se zuřivě mstí, nebo se zahalí v mlčení, ale která něžným slovem, něžným pohledem může být uzdravena. Tyto Syřanky, zanesené do západního světa, získaly si vliv, někdy svými ženskými pletichami, častěji

však jistou svou mravní převahou a skutečnou schopností. Bylo to zvláště viděti o 150 let později, když nejdůležitější osobnosti římské braly si za manželky Syřanky, které pak měly náhle převeliký vliv na události. Mohamedánská žena našich dnů, křiklavá to megera, pošetilá, fanatická, žijící jen zlému, a ctnosti skoro neschopná, nesmí v nás zahladiti památku žen jako byly Julia Domma, Julia Maesa, Julia Mamaea, Julia Loenia, které přinesly do Říma náboženskou snášelivost a neznámou tam do té doby povahu mystickou. Jest také velice pozoruhodno, že syrská dynastie takto vzniklá, ukázala se křesťanství příznivou, že Mameus a později císař Filip Arab byli považováni za křesťany. Křesťanství bylo ve III. a IV. století především náboženstvím Syrie. Po Palestině měla Syrie největší podíl na jeho vzniku.

Zvláště v Římě v prvním století byl Syřan pronikavě činným. Provozuje skoro všecka malá zaměstnání, jsa posluhou, prostředkovatelem, nosičem nosítek, měl »Syrus« všude přístup a zaváděl všude řeč a mravy své země. Neměl ani smělosti, ani filosofické výše Evropana a ještě méně jeho sílu. Jsa těla slabého, bledý, často trýzněný horečkou, nezvyklý jísti a spáti v pravidelných hodinách, jako naše těžkopádnější ale solidnější plemena, požívající málo masa a ponejvíce jen cibuli a melouny, spící jen málo a spánkem lehkým, byl Syřan obyčejně nemocen a záhy umíral. Jeho vlastnostmi byla pokora, něha, vlídnost a jistá dobrota; málo duševní solidnosti, ale za to mnoho půvabu; málo zdravého rozumu, nejednalo-li se o jeho obchod, ale úžasná čilost, a úplně ženská schopnost přemlouvací.

Syřan nepoznal nikdy života politického ale má zvláštní schopnosti pro hnutí náboženská. Tento ubohý Maronita, položenský, pokorný, schýlený provedl největší převrat, který se v dějinách udál.

Jeho předek, »Syrus« Říma, byl nejhorlivějším nositelem »blahozvěstí« pro všecky zarmoucené. Každoročně přicházeli do Řecka, Italie, Galie, tito Syřané, hnaní přirozenou náklonností k drobnému zaměstnání. Na lodích bylo je možno poznati po četných rodinách s davem krásných dětí, jež byly téměř téhož věku. Matka, s dětským obličejem čtrnáctileté dívčinky, držela se za rámě svého manžela, poslušna, sladce se usmívajíc, sotva větší než její nejstarší synové. Hlavy v tomto pokorném zástupu jsou málo výrazny; jistě není zde mezi nimi žádný Archimedes, Plato, Phidias. Ale tento syrský kupčík ,až přijde do Říma, bude dobrým a útrpným člověkem, milosrdným k svým krajanům, a milujícím chudé. Bude hovořiti s otroky a poví jim o útočišti, kde tito nešťastníci, římskou krutostí odsouzení k nejsmutnější samotě, naleznou trochu útěchy. Řecká a latinská plemena, racy to panské, stvořené k vládě, neuměly využitkovati nízkého postavení jiných ku svému prospěchu. Otrok těchto kmenů trávil proto svůj život jen ve vzpouře a v touze po zlém. Otrok starověku, jak jej líčí básníci, má všechny necnosti, je mlsavý, je lhářem, zlosynem, přirozeným nepřítelem svého pána. Tím však jaksi dokazoval svou noblessu; protestoval proti nepřirozenému stavu. Dobrý Syřan však neprotestoval; přijímal své potupné postavení a snažil se, aby z něho vytěžil, co se dalo. Získal si přízně svého pána, odvážil se s ním mluviti, uměl se zalíbiti své paní. Tento veliký agent demokracie rozvazoval takto očko za očkem ze sítě starověké civilisace. Staré společnosti založené na pohrdání, na nerovnosti plemen, na moci válečné, propadly svému osudu. Slabost a ponížení budou nyní předností, cestou k dokonalé ctnosti. (II. ku Kor. XII. 9.) Římská vznešenost a řecká moudrost budou zápasiti takto ještě tři století. Tacitus schválí, když

tisíce těchto nešťastníků bude vyvezeno, »si interissent, vile damnum!« Aristokracie římská se bude zlobit, bude míti za zlé, že tato chátra má své bohy, své řády. Ale komu připadne vítězství, jest předem stanoveno. Dobude ho Syřan, chudý člověk, jenž miluje své bližní, jenž se s nimi dělí a spolčuje. Aristokracie římská zahyne svým nedostatkem slitování.

Abychom si vysvětlili převrat, jenž nastává, jsme nuceni vylíčiti politický, společenský, mravní, rozumový a náboženský stav zemí, v nichž židovský proselytism vyryl brázdu, kterou křesťanské zvěstování mělo později zúrodniti. Tato studie, jak doufám, zřejmě ukáže, že obrácení se světa k myšlenkám židovským a křesťanským bylo neodvratné, a zanechá nás v údivu jen nad jedním: že toto obrácení se událo tak zdlouha a tak pozdě.

KAPITOLA SEDMNÁCTÁ.

Stav světa v polovici prvého století.

Politický stav světa byl jedním z nejtruchlivějších. Veškerá moc byla soustředěna v Římě a v legiích vojska. Tam se odehrávaly výjevy nejhanebnější a hluboce ponižující. Římská šlechta, která dobyla svět a která vlastně samotna řídila záležitosti státní za vlády caesarů, oddala se nejbezuzdnějším zločinům, jaké svět vůbec pamatuje. Caesar a Augustus, zřizující monarchii, poznávali s dokonalou jasností potřeby své doby. Svět v ohledu politickém stál tak nízko, že jiná forma vlády nebyla již možna. Od té doby, co Řím dobyl nesčetných provincií, starodávné zřízení, založené na privilegiu patricijských rodin, jakýchsi to zatvrzelých a jizlivých tvorů, nemohlo existovati. Ale Augustus nedostál všem povinnostem pravého politika, ponechávaje budoucnost pouhé náhodě. Bez pravidelné dědičnosti, bez pevných pravidel pro adoptování dětí, bez zákona o volbě, bez ústavních omezení byl caesarism jakýmsi obrovským závažím na palubě nezatížené lodi. Nejhroznější otřesy byly nevyhnutelné. Třikrát v jednom století, za Kaliguly, za Nerona a Domitiana, padla nejvyšší moc, jaká kdy existovala, do rukou ničemných nebo šílených mužů. Tím počaly hrůzy, které sotva byly předstiženy pří-

šernostmi mongolských dynastií. V této řadě neblahých panovníků možno omlouvati jen Tiberia, jenž nebyl docela zlým, leda jen až na konci svého života, a Klaudia, jenž byl jen nemotorným podivínem a měl špatné rádce. Řím se stal školou nemravnosti a ukrutenství. Třeba dodati, že zlo přicházelo zvláště z Východu, od těch pochlebovačů nejnižšího druhu, které Egypt a Syrie vysílaly do Říma a kteří, využitkovávajíce nesnází pravých Římanů, cítili svou moc vedle vládnoucích zlosynů. Nejurážlivější hanebnosti císařství, jako zbožňování císaře, prohlašování ho za boha, vyšly z Orientu a zvláště z Egypta, který byl té doby jednou z nejzkaženějších zemí světa.

Pravý duch římský přece však ještě žil. Důstojnost lidská ještě nezanikla. Veliká tradice odvahy a ctnosti pěstovala se stále ještě v některých rodinách, jež přišly k moci s Nervou, jež ozářily věk Antoninů leskem a jejichž výmluvným tlumočníkem byl Tacitus Není třeba zoufati nad dobou, v níž se vyvíjeli tak hluboce poctiví duchové, jako Quintilian, Plinius mladší a Tacitus. Bezuzdnost horních vrstev nedosáhla ke hlubokému dnu počestnosti a opravdovosti, které ještě bylo v dobré společnosti římské. Některé rodiny byly dále ještě vzory pořádku, smyslu pro povinnost, svornosti a pevné ctnosti. Ve vznešených domech byly podivuhodné manželky a a sestry. Může být obraz dojímavější nad onen té mladé a neposkvrněné Octavie, dcery Klaudiovy, ženy Neronovy, která uprostřed všech hanebností zůstala čistou a byla zavražděna ve svých 22 letech, nepocítivši v celém životě žádné radosti? Ženy, v nápisech označené castissimae, univirae, nebyly ničím řídkým. Manželky provázely své muže do vyhnanství; jiné sdílely jejich vznešenou smrt. Stará římská prostota nebyla nadobro zmizela; výchova dětí byla vážná a pečlivá. Nejvznešenější ženy zpraco-

vávaly vlnu vlastníma rukama; v dobrých rodinách starosti o toilettu byly skoro neznámé.

Výborní státníci, kteří za Trajana vyrůstali takřka ze země, nevznikli z čista jasna. Sloužili pod předcházejícími vládami, avšak měli málo vlivu, jsouce zastiňováni propuštěnci a nejneschopnějšími milci císařovými. Za Nerona zaujali muži vysoké hodnoty nejvyšší úřady. Kmen byl tedy ještě zachovalý. Přechod k vládě bídných císařů, jakkoliv byl neblahým, nedovedl přec změniti všeobecný běh věcí a základní zásady státu. Císařství, ještě daleko úpadku, stálo v plné síle bujaré mladosti. Úpadek má nastati, ale o dvě stě let později, a co podivno!- pod panovníky daleko méně špatnými. Přihlížíme-li jen k politice, byla tehdejší situace podobná oné ve Francii, která nemajíc od revoluce pevně uzákoněného a jednotného následnictví moci, přece snesla nebezpečné krise, aniž její vnitřní organisace a její národní síla příliš tím utrpěly. V mravním ohledu můžeme přirovnávati dobu, o níž je řeč, ku XVIII. století, které by také mohlo být považováno za úplně zkažené, kdyby bylo posuzováno jen dle tehdejších pamětí, dle rukopisné literatury a běžných tehdy anekdot, zatím co mnohé rodiny zachovávaly velikou přísnost ve mravech.

Filosofie uzavřela spojenství s poctivými rodinami římskými a kladla důstojný odpor. Stoická škola vychovala veliké charaktery, jako Cremutia Corda, Thrasea, Arria, Helvidia Prisca, Annaea Cornuta, Musonia Rufa, podivuhodné to mistry vznešené ctnosti. Příkrost a přehánění této školy měly svou příčinu ve hrozné krutosti caesarské vlády. Ustavičnou myšlenkou šlechetného člověka bylo otužiti se k popravám a připravovati se k smrti. Lucanus nevkusně, Persius s velikým nadáním, vyjadřovali nejvznešenější hnutí velké duše. Filosof Seneka, starší Plinius a Papirius Fabianus udržovali

vznešenou tradici vědy a filosofie. Vše se neskláněło; byli tu ještě mudrcové. Ale velmi často jim nezbývalo než zemřít. Chvílemi nabyly vrchu nejnižší části lidstva. Šílenství a ukrutnost vystupovaly tehdy z břehů a činily z Říma pravé peklo.

Tato vláda, tak hrozně nestálá v Římě, byla mnohem lepší v provinciích. Tam bylo cítiti otřesy, které rozechvívaly Řím mnohem slaběji. Správa římská přese všecky své chyby byla lepší než přemožená království a republiky. Doba samosprávných obcí patřila už po několik století minulosti. Tyto malé státy vzaly za své pro vlastní sobectví, pro vzájemnou řevnivost, pro svou zaslepenost nebo malou péči o osobní svobodu. Starodávný řecký život, plný zápasů, stále na venek obrácený, nepostačoval už nikomu. Byl rozkošným sice ve své době, ale ten zářící Olymp s demokracií polobohů pozbyl své svěžesti, stal se suchým, chladným, bezvýznamným, prázdným, povrchním, poněvadž mu chyběla dobrota a zabezpečená poctivost. Odtud se dá odvoditi oprávněnost macedonského panství a potomní římské správy. Císařství neznalo ještě přespřílišné centralisace. Až do časů Dioklecianových ponechávalo provinciím a městům mnoho svobody. V Palestině, Syrii, v malé Asii, v malé Armenii, v Thracii byla pod protektorátem římským království skoro neodvislá. Tato království stávala se nebezpečnými od dob Kaliguly, poněvadž nebylo vůči nim šetřeno velikých a důležitých politických zásad, které naznačil Augustus. Svobodná města, a těch bylo mnoho, spravovala se svými zákony; měla zákonodárnou moc a všecka práva samostátního státu. Až do III. století začínají obecné nálezy formulí: »Senát a lid.« Divadla nebyla jedině pro zábavu; byla všude také místem, kde se projednávaly veřejné záležitosti. Většina měst byla pod různými tituly malými republikami. Municipalní

duch byl tam velice silný; neměly jen práva vypovídati válku, nešťastné právo, které udělalo ze světa pole krveprolití. »Dobrodiní římského národa, prokazovaná lidskému pokolení,« bylo látkou deklamací někdy přespříliš pochlebných, upírati jim však plnou platnost bylo by nesprávné. Vynášení »římského míru,« idea veliké demokracie, zorganisované pod poručnictvím Říma, byla základem všech myšlenek. Řecký řečník rozvinoval s rozsáhlou učeností důkaz, že sláva Říma má býti všemi větvemi hellenského kmene považována za jakési :polečné dědictví. Co se týče Syrie, Malé Asie a Egyptu, lze říci, že římský výboj zde nezničil žádné svobody. Tyto země byly již dávno mrtvy pro politický život, nebo ani žádného nikdy neměly.

Přes vyděračství vladařů a násilnosti, nerozlučné od absolutní vlády, nebyl svět v mnohém ohledu nikdy posud tak šťasten. Správa vycházející ze vzdáleného střediska byla tak velikou výhodou, že ani loupežníci pretorů z posledních dob republiky, nepřipravovali ji o důvěru. Ostatně omezil »zákon Juliův« silné pole pro vydírání a zneužívání moci. Šílenosti nebo krutosti císaře, vyjímaje za Nerona, zasahovaly jen římskou šlechtu a bezprostřední okolí panovníkovo. Nikdy ještě člověk, nezajímající se o politiku nežil svobodněji. Staré republiky, v nichž každý byl nucen zabývati se sváry stran, nebyly pohodlným bydlištěm. Tam byl člověk bez přestání prostřed zmatků anebo byl psancem. Nyní byla však doba jako stvořená pro široký proselytism, neboť rozepře malých měst a soupeřství dynastií ustoupily do pozadí. Útoky na svobodu mnohem spíše plynuly z toho, co zbylo provinciím nebo obcím z jich samostatnosti, než z římské správy. Měli jsme a budeme ještě míti v tomto líčení častěji příležitost to pozorovati.

V těchto dobytých krajinách, v nichž po celá století nebylo politických potřeb, a jež byly zbaveny pouze práva ničiti se ustavičnými válkami, bylo císařství v éře zdaru a blahobytu dosud nepoznaného, ba i svobody, lze to říci beze všeho paradoxu. Jednak byla umožněna svoboda průmyslu a obchodu, o níž řecké republiky neměly ponětí. Jednak také volnost smýšlení jen získala za nové vlády. Této svobodě dařívá se vždy lépe, má-li co jednat s králem nebo s knížetem, než s nesnášelivými a obmezenými měšťáky. Starodávné republiky jí neměly. Staří Rekové vykonali dík svému geniu mnoho velikého, ale netřeba proto zapomenouti, že Atheny měly docela pořádnou svou inkvisici. Inkvisitorem byl druhý archont; svatou inkvisicí, to bylo »Královské sloupořadí,« kde projednávali obžaloby pro »bezbožnost.« Obžaloby tohoto druhu byly velice četné; případy tyto nejčastěji nalézáme u attických řečníků. Nejenom filosofické přestupky, jako popírání boha a prozřetelnosti, ale i nejlehčí urážky místního náboženství, hlásání cizích nauk náboženských, dětinsky nepatrné přestupky úzkostlivých zákonů o tajemstvích náboženství platily za zločiny, zasluhující smrti. Bohové, jimž se Aristofanes na jevišti posmíval, dovedli i usmrcovati. Usmrtili Sokrata; způsobili smrť Alcibiadovu. Anaxagoras, Protagoras, Theodorus atheista, Diagoras melosský, Prodicus z Cea, Stilpon, Aristoteles, Theophrast, Aspasia, Euripides byli více či méně znepokojováni. Svoboda svědomí byla, jedním slovem, plodem království, jež vzniklo macedonskými výboji. Attaliové a Ptolomeové první poskytli mudrcům svobodu, jaké neměli v žádné staré republice. Císařství římské šlo ve stopách téže tradice. Za císařství byl podniknut nejeden skutek libovůle proti filosofům; ale stalo se to vždy jen tehdy, když se zajímali o politiku. Marně bychom ve sbírce starých římských zá-

konů z doby před Konstantinem hledali odstavec proti svobodě svědomí a v dějinách císařů proces spůsobený abstraktními naukami. Ani jeden učenec nebyl znepokojován. Muži, kteří by byli bývali ve středověku upáleni, jako Golian, Lucian, Platinus, žili pokojně, zákonem jsouce chráněni. Císařství zahájilo periodu svobody, a to tím, že potlačilo naprostou svrchovanost rodiny, města, kmene a nahradilo anebo zmírnilo ji svrchovaností státu. Absolutní moc však jest tím mučivější, čím menší je kruh, v němž vládne. Staré republiky a feudální zřízení tyranisovaly jednotlivce mnohem více než to činil stát. Císařství římské v jistých dobách ovšem pronásledovalo krutě křesťanství; ale nestavělo se mu naprosto v cestu. Republiky naproti tomu by je byly učinily nemožným; už samo židovství, kdyby nebylo podléhalo římské autoritě, bylo by stačilo je vyhladit. Kdo zabránil fariseům udusiti křesťanství, to byli římské úřady. První křesťané se proto také k nim chovali velmi uctivě.

Dalekosáhlé myšlénky světového bratrství, vyšlé po většině ze stoicismu a jakýsi všeobecný cit humanity, bylo ovocem této vlády, méně úzkoprsé a vychování méně výlučného. Snilo se o nové době, o nových světech. Veřejné bohatství bylo veliké, a přes nedokonalé hospodářské znalosti tehdejší byl blahobyt přece velice rozšířen. Mravy nebyly tak špatny jak si je často představujeme. Je pravda sice, že v Římě stavěly se přímo na odiv s odporným cynismem všechny hanebnosti; zvláště divadla byla ohniskem veliké zkaženosti. Některé země, zvláště Egypt, klesly též na nejnižší stupeň sprostoty. Ale ve většině provincií byla střední třída, v níž dobrota, manželská věrnost, domácí ctnosti a počestnost dostatečně byly rozšířeny. Může být někde v kruzích počestných maloměšťáků rozkošnějšího ideálu rodinného

života, než jaký nám zanechal Plutarch? Jaká dobromyslnost, jaká jemnost mravů! Jaká cudná a roztomilá prostota! A Charonea nebyla jistě jediným místem, kde život plynul tak čistě a nevinně.

Obyčeje tehdejší měly i mimo Řím ovšem v sobě ještě všelicos krutého, buď jako zbytek starých mravů, všude tak krvavých, buď pod zvláštním vlivem římské tvrdosti. Ale pokrok jevil se i v tomto směru. Který sladký a čistý cit, který pocit zádumčivé něhy nebyl Virgiliem nebo Tibullem co nejkrásněji vyjádřen? Svět se oblomil, ztratil svou antickou tvrdost, nabyl měkkosti a citlivosti. Zásady lidskosti se rozšířily; rovnost a abstraktní idea o lidských právech byly stoiky zjevně hlásány. Žena, dík ustanovením římského práva o věně, stávala se víc a více svou vlastní paní; předpisy o zacházení s otroky stávaly se lidštějšími. Seneca jídal se svými otroky. Otrok není už tou bytostí nezbytně směšnou a zlou, kterou latinská komedie předváděla proto, aby vzbuzovala výbuchy smíchu, a s níž dle Catona zacházeti se má jako s tažným zvířetem. Doba jest nyní jiná. Otrok jest mravně roveň svému pánu; připouští se, že je schopen ctnosti, věrnosti, obětovnosti, a on poskytuje také toho důkazy. Předsudky a vznešenosti rodové mizí. Mnohé, velice lidské a spravedlivé zákony jsou vydávány i za nejhorších císařů. Tiberius byl obratným finančníkem a na znamenitých základech založil ústav pro poskytování pozemkového úvěru. Nero vnesl do poplatkové soustavy, až dosud nespravedlivé a barbarské, zdokonalení, která jsou s to zahanbiti i naši dobu. Pokrok v zákonodárství byl znamenitý, ačkoliv trestem smrti nebylo šetřeno. Láska k chudému, účast obecná, almužna, počaly platit za ctnosti.

Divadlo stalo se počestným lidem nesnesitelným skandálem, a jednou z hlavních příčin, které vyvolávaly

antipatii k profanní civilisaci doby u Židů a lidí klonících se k židovství. Tyto obrovské kádě kvasu připadaly jim, jako stoka, v níž vřely všechny neřesti. Zatím, co první řady tleskaly, byl na nejvyšších lavicích dáván na jevo odpor a hrůza. Představení gladiatorská se udržela v provinciích jen stěží. Alespoň řecké kraje je zavrhovaly a přidržovaly se ponejvíce starých řeckých her. Krvavé hry v Orientě nesly na sobě vždy známku římského původu. Když Atheňané v řevnivosti proti hrám korintským usnesli se jednou napodobiti tyto barbarské hry, zvedl se jeden z filosofů a učinil prý návrh, aby byl dříve překocen oltář milosrdenství. Hnus před divadlem, před závodištěm, před tělocvikem, ba i před veřejnými místy, před tím vším, co dávalo ráz městu řeckému neb římskému, zakořenil se hluboko v myslích křesťanů, což mělo pak nejdalekosáhlejší následky. Stará civilisace opírala se o veřejnost; záležitosti odehrávaly se tam v plném světle před shromážděnými občany; byl to opak našich společností, v nichž život jest úplně soukromý a uzavřen uvnitř budov. Divadla byla dědictvím agorya fara. Kletba uvržená na divadlo padla na celou společnost. Hluboké soupeřství nastalo mezi církví a veřejnými hrami. Otrok, odehnaný od her, dal se k církvi. Kdykoliv jsem se posadil do těchto zasmušilých aren, které jsou dosud nejlépe zachovanými zbytky antických měst, viděl jsem tam vždy v duchu zápas dvou světů: — zde počestný chudý člověk, již polokřesťan, sedící na poslední lavici, zahalující svou tvář a rozladěně vycházející, — a tam filosof, náhle se zvedající a vyčítající davu jeho nízkost. Takové příklady byly sice ještě vzácny v prvním století. Ale odpor počínal se už jeviti. Divadlo mělo se státi místem velice vykřičeným. V zákonodárství a v pravidlech správy říše panoval ještě opravdový zmatek. Ústřední

despotism samosprávné a provinciální svobody, rozmary vládců, násilnosti neodvislých společností, to vše křížilo se nejpodivnějším spůsobem. Ale náboženská svoboda těmito konflikty získávala. Ta dobrá, sjednocená správa, která se ustavila od dob Trajana, měla být vznikajícímu náboženství mnohem nepřátelštější než nepravidelný stav, plný libovůle bez přísného řádu policejního doby césarův.

Instituce pro veřejnou pomoc, založené na zásadě, že stát má otcovské povinnosti ku svým členům, rozvinuly se značně teprve od Neroy a Trajana. Nalézáme však některé jich stopy už v prvním století. Byly tam už zavedeny příspěvky na děti, rozdělování potravy chudině, pekařské taxy s odškodněním pro obchodníky, opatření pro zásobování, odměny a pojištění pro stavitele lodí a poukázky na chleb, jimiž se mohlo kupovati obilí za nižší cenu. Všichni císařové bez výjimky jevili největší péči o tyto otázky nižšího druhu třebas, které však v jistých dobách zatlačovaly všechny ostatní. Můžeme říci, že ve starověku nepotřeboval milosrdenství. Svět byl tehdy mlád a statečný; nemocnice byla zbytečnou. Dobrá a prostá homerická mravnost, dle níž host a žebrák přicházejí od boha, jest morálkou silného a veselého mládí. Řecko ve svém klassickém věku vyjádřilo nejvzácnější zásady zbožnosti, dobročinnosti, lidskosti, nepřiměšujíc k nim nijakého znepokojení o společnost ani těžkomyslných úvah. Člověk této doby byl ještě zdráv a šťasten; nebylo třeba pamatovati na zlo. Ve příčině institucí pro vzájemnou pomoc předstihli Řekové značně Římany. Nikdy nevyšlo nějaké svobodomyslné a dobročinné zřízení z oné kruté šlechty, která za dob republiky provozovala takovou tíživou moc. V době, o níž jde řeč, přispělo obrovské jmění šlechty, přepych, veliké nahromadění lidí na jistých místech a nade vším zatvrzelost povahy římské a vlastní odpor jejich k sou-

citu, ke vzniku »pauperismu« (přílišného vzrůstu chudiny). Povolnost jistých císařů vůči římské chátře spůsobila jen, že se zlo zhoršilo. V prostředcích k ulehčení bídy předčil, tak jako v mnohém jiném, Orient svět západní. Židé měli opravdové ústavy lidumilné. Zdá se, že chrámy egyptské měly pokladny pro chudé. Sbor poustevníků a poustevnic Serapea Memfisského byl také jakýmsi ústavem milosrdenství. Hroznou krisi, kterou lidstvo mělo prodělati v hlavním městě císařství, bylo málo znáti ve vzdálených krajích, v nichž život byl prostším. Výčitka, že Řím otrávil zemi, přirovnání Říma s nevěstkou, která polila svět vínem své nemravnosti, bylo v mnohém ohledu oprávněné. Provincie byly lepší než Řím, či spíše ty nečisté živly, které ze všech stran se do Říma hrnuly jako do stoky, utvořily z něho ohniště nákazy, v němž staré římské ctnosti byly uduseny a v němž dobré símě přinesené odjinud jen pomalu se mohlo rozvíjeti.

Duševní stav různých částí císařství byl málo uspokojivý. V tomto ohledu vládl opravdový úpadek. Vysoká kultura ducha není tak nezávislá na politických vlivech jako mravnost soukromá. Ostatně třeba, aby pokrok vysokého vzdělání duševního byl souběžný s pokrokem mravnosti. Marcus Aurelius byl zajisté nejčestnější člověk jako všichni staří filosofové řečtí a přece jeho positivní vědomosti o věcech všehomíra nevyrovnají se vědomostem Aristotela nebo Epicura; neboť on chvílemi věřil v bohy, jako v ohraničené a určité bytosti, ve sny, v přeludy. Svět za doby římské činí pokrok v mravnosti, ale propadá úpadku ve vědě. Od Tiberia k Neronovi je tento úpadek znatelný. Nepředstižená původnost, síla, bohatství řeckého ducha, stvořily za staletí rozumovou encyklopedii, normální kázeň ducha. Toto podivuhodné hnutí, datující se od Thala a od

prvních škol jonských (600 let před Kristem) bylo téměř zastaveno kolem r. 120 po Kristu. Poslední účastníci těchto pěti genialních století, Appolonius z Pergy, Eratosthenes, Aristarchos, Hero, Archimides, Hipparchos, Chrysipos, Carneades, Panetius nezanechali následníků. Vidím jen Posidonia a několik hvězdářů, kteří ještě zachovávají staré tradice Alexandrie, Rhodu a Pergama. Řecko jinak tak tvůrčí, neumělo kořistiti ze své vědy ani ze své filosofie pro populární vyučování, nejlepší to prostředek proti pověrám. Egypt, Malá Asie, Recko, které měly ve svém středu podivuhodné vědecké ústavy, byly oddány nejpošetilejším vírám. Kde však věda nezvítězí nad pověrou, tam pověra udusí vědu. Mezi těmito dvěma protivnými silami zuří boj na život a na smrt.

Italie přijímajíc řeckou vědu, dovedla ji oživiti na okamžik novým citem. Lucrecius poskytl vzor pro veliké filosofické básně, hymny a zároveň rouhání, vnukající veselí i zoufalost, proniknutou tím hlubokým pochopováním osudu lidstva, jenž chyběl povždy Rekům. Řekové brali jako hotové děti život tak vesele, že jim nikdy nenapadlo, aby zatracovali bohy, aby shledávali přírodu nespravedlivou a zrádnou k člověku. Vážnější myšlénky objevovaly se u latinských filosofů. Ale ne lépe než Recko uměl Řím učiniti z vědy základ prostonárodního vzdělání. Zatím co Cicero se znamenitým taktem zdokonaloval formu myšlenek, které si vypůjčil od Řeků, zatím co Lucrecius psal svou podivuhodnou báseň, zatím co Horác se přiznal Augustovi, nijak se nad tím nehoršícímu, otevřeně ze své nevěry; zatím co jeden z nejroztomilejších básníků doby, Ovid pojednával jako uhlazený svobodomyslník o nejctihodnějších bájích; zatím co velicí stoikové vyvozovali praktické důsledky z řecké filosofie — v téže době nalezaly víry ty nejpo

šetilejší chiméry víry a víra v zázraky byla neomezená. Nikdy nezajímalo se více lidstvo o proroctví a zázraky. Krásný eklektický deismus (víra v jednoho boha) Ciceronův, v němž pokračoval a jejž zdokonalil Seneca, zůstal věrou pouze malého počtu vzdělaných duchů, nemaje žádného vlivu na své století.

Císařství až do Vespasiana nemělo nic, co by se mohlo nazývati veřejnou výchovou. Co z té věci později mělo, omezovalo se téměř jen na nudná cvičení mluvnická; všeobecný úpadek tím byl spíše urychlen, nežli zadržován. Poslední dny republikánské vlády a panství Augustovo byly svědky jednoho z nejkrásnějších literárních hnutí, jaké kdy bylo. Ale po smrti velikého císaře jest úpadek rychlý, nebo lépe řečeno, úplně náhlý. Intelligentní, vzdělaná společnost Ciceronů, Atticů, Caesarů, Maecenů, Agrippů, Pollionů zmizela jako sen. Byli tu sice ještě osvícení mužové, stojící na výši vědy soudobé a zajímající vysoká místa ve společnosti, jako Seneka a literární společnost, jejímž středem byli: Lucilius, Gallionus, Plinius. Římské corpus juris, které jest vlastně sebranou filosofií, uvedením řeckého rationalismu v praxi, pokračovalo ve svém velebném vývoji. Vznešené římské rodiny zachovaly si vzdělané názory náboženství a měly velikou hrůzu před pověrou. Zeměpisci, Strabo a Pomponius Mela, lékař a encyklopedista Celsius, botanik Diossorides, právník Sempronius Procelus, byli hlavy znamenité. Ale činili výjimky.

Kromě několika tisíc osvícených mužů svět byl pohřížen v úplnou neznalost zákonů přírody. Pověrečnost byla všeobecnou nemocí. Pěstování literatury kleslo na jalovou bezplodnou rhetoriku. Směr podstatně mravní a praktický, jímž se brala filosofie, zatlačil důležitější hloubání do pozadí. Vědomosti lidské, vyjímaje zeměpis, nerozšiřovaly se. Vzdělaný literární ochotník nahradil

své věci znalého tvůrce. Největší chyba Římanů ukazovala zde svůj osudný vliv. Tento národ, tak veliký ve státnictví, stál na druhém místě ve věcech duševních. Nejučenější Římané, Lukrecius, Vitruvius, Celsius, Plinius, Seneca, byli ve vědách positivních žáky Řeků. Ba i velice často byla to nejprostřednější řecká věda, kterou prostředně napodobovali. Město Řím nemělo nikdy významnější školy vědecké. Šarlatánství se tu roztahovalo téměř bez překážky. Konečně i literatura latinská, která jistě vytvořila skvostné ukázky, kvetla poměrně krátce a nevykročila z hranic západního světa.

Řecko zůstalo na štěstí věrno svému geniu. Skvělá nádhera římské moci je oslnila, umlčela, ale nezničila ho. V padesáti letech zase dobude světa, stane se znovu panovnicí všech myslitelů, Antoniny zasedne znovu na trůn. Nyní však má Řecko svou hodinu mdloby. Genius jest tam vzácný; původní věda stojí na nižším stupni než stála v předcházejícím století a než bude stát v století příštím. Škola Alexandrijská, nacházející se již skorem dvě století v úpadku, ačkoliv přece měla ještě v době Caesara svého Sosigena, zmlkla docela.

Dobu od smrti Augustovy až do nastoupení Trajanova lze označiti jako dobu okamžitého poklesnutí ducha lidského. Antický svět dávno ještě neřekl své poslední slovo; ale krutá zkouška, kterou podstoupil, odnímala mu hlas i odvahu. Přijdou-li lepší dnové, oživí se duch, osvobozený od bezútěšného hospodářství caesarů. Epiktet, Plutarch, Dio Chrysostomus, Quintilian, Tacitus, Plinius Mladší, Juvenal, Rufus z Efezu, Areteus, Galian, Ptolomeus, Hypsikles, Theo, Lucian, vrátí Řecku nejkrásnější jeho dny, ne sice dny toho Řecka, které k zármutku a radosti těch, kdož milují krásu, existovalo jen jednou, ale Řecka ještě bohatého a úrodného, Řecka, které mísíc své dary s dary ducha římského, vydává

nové ovoce, plné původnosti. Vládnoucí vkus byl velice špatný. Velikých spisovatelů, jako byli řečtí, nyní nebylo. Latinští spisovatelé, jež známe, až na satyrika Persia, jsou prostřední a bez většího nadání. Krásořečnění pokazilo vše. Zásada, dle níž obecenstvo posuzovalo duševní dílo, byla skoro táž, jaká je za našich dnů. Hledali jen skvělé nápady. Slovo nebylo již prostým oděvem myšlenky, jeho nejvyšší hodnotou nebyla už dokonalost jeho poměru k myšlence, již má vyjádřiti. Slovo bylo pěstováno pouze k vůli sobě samému. Cílem spisovatele bylo pouze ukázati svůj talent. Výbornost »recitace« či veřejného čtení měřila se dle počtu slov, jimž bylo tleskáno. Na velikou zásadu, že v umění má vše sice sloužiti k ozdobě, ale že vše je špatné, co má sloužit jen samotnému tomuto účelu, na tuto zásadu se docela zapomnělo. Doba byla, chceme-li, velice literární. Všude se mluvilo o výmluvnosti, o dobrém slohu ale psalo se vesměs špatně; nebylo ani znamenitého řečníka; neboť dobrý řečník a dobrý spisovatel jsou lidé, kteří ani z jednoho ani z druhého povolání nečiní. Na divadle pohlcoval hlavní herec všecku pozornost; celé kusy se seškrtávaly, jen aby vynikla silná místa, tak zvaná cantica. Duchem literatury byl nicotný »dilletantism,« pošetilá ješitnost zachvacovala všecko až k císaři a sváděla každého k tomu, že se chtěl zaskvěti duchem. Z té doby pochází zřejmá nechutnost nekonečných »Theseid,« dramat, která byla napsána proto, aby byla čtena v uzavřených kroužcích; samé to pouhé poetické banalnosti, které lze přirovnati jen ke klasickým spojením a tragediím psaným ve Francii na počátku tohoto století.

Ani stoicismus nemohl se vyvarovati těchto chyb, alespoň nedovedl před Epiktetem a Markem Aurelem nalézti krásnou formu, do níž by oděl svého učení.

Jsou opravdu podivnými památkami tyto Senecovy bagalie, v nichž nejvyšší city jsou vyjadřovány tonem docela nudného literárního šarlatanismu, jsouce známkami mravního pokroku a při tom nevyléčitelného úpadku vkusu. Totéž lze říci o Lukanovi. Napjetí duše, přirozený následek toho, že situace byla nanejvýš tragickou, dala vznik nabubřelému slohu, kde bylo jedinou péčí, zaskvěti se krásnými výroky. Bylo to podobné jako u nás za revoluce; nejprudší krise, jaká kdy v dějinách byla, nezrodila bezmála jiné literatury než řečnické, plné prázdné deklamace. Není třeba nad tím se pozastavovati. Nové myšlenky vyjadřují se někdy s přespřílišnými nároky. Sloh Senecův je střízlivý, prostý a čistý, srovnáme-li jej se slohem svatého Augustina. A přec svatému Augustinu pro jeho ušlechtilé city odpouštíme jeho často bídný sloh i jeho suchopárné úvahy.

Toto vzdělání v mnohém ohledu ušlechtilé a uznané, nevniklo nijak až do lidu. Nebylo by to bývalo žádnou škodou, kdyby lid býval měl aspoň potravu náboženskou, něco podobného tomu, co v kostele dostávají nejvyděděnější vrstvy našich společností. Ale náboženství bylo ve všech končinách císařství ve velikém úpadku. Řím zachovával, a to zcela správně, staré kulty, stíraje z nich jen to, co bylo na nich nelidského, pobuřujícího nebo urážlivého pro jiné. Dal všem jakýsi nátěr úřední, jenž jej navzájem přibližoval a jakž takž vespolek mísil. Na neštěstí měly tyto staré kulty, ač jinak velice různého původu, jeden společný rys: byla to neschopnost dojíti k jedinému bohoslovnému učení, k dokonalé morálce, k vzdělávajícímu kázání, ku kněžskému úřadu, prospěšnému všemu národu. Pohanský chrám nebyl nikdy tím, čím bývaly za své nejlepší doby synagoga a chrám, totiž obecním domem, školou, noclehárnou, nemocnicí, útočištěm pro chudé. Byla to chladná »cella,« kam se

nevstupovalo a kde se ničemu neučilo. Římské náboženství bylo snad konečně ještě nejlepším ze všech pohanských kultů. Čistota srdce a těla byly tam považovány za součásti náboženství. Svou opravdovostí, svou slušností, svou přísností, až na některé frašky podobné našemu karnevalu, stálo toto náboženství vysoko nad podivnými a směšnými obřady, které zaváděli lidé zachvácení náruživostí pro všecko orientální. Horlivost, s níž římští patriciové vynášeli »náboženství,« totiž vlastní svůj kult nad »pověru,« totiž kulty cizí, zdá se nám ovšem dosti dětinskou. Všecky pohanské kulty byly v podstatě své pověrečny. Náš sedlák, který vkládá peníz do schránky zázračné kaple, který vzývá některého svatého, aby pomohl jeho volům nebo koním, který pije jistou vodu při jistých nemocech, jest v tomto ohledu pohanem. Skoro všecky naše pověry jsou zbytky minulých náboženství, které křesťanství nedovedlo úplně vyhladiti. Kdybychom si chtěli utvořiti dnes představu o pohanství, půjdeme je hledat do některé ztracené, všemu světovému ruchu vzdálené obce.

Nejsouce chráněny ničím jiným než jen populární ale vratkou tradicí a zištným kněžstvem, musily pohanské kulty upadnouti nutně v nízké pochlebovačství. Augustus připustil, ačkoliv s jistou výhradou, aby byl za živa zbožňován v provinciích. Tiberius připustil před svýma očima ony o nízké mysli svědčící přihlášky měst asijských, hádajících se o čest postaviti mu chrám. Šílené bezbožnosti Kaligulovy nevyvolaly žádné reakce; kromě židovství nebylo ani jediného kněze, jenž by odporoval takovým bezsmyslnostem. Vyšedše ponejvíce z primitivního kultu sil přírodních a doznavše desateronásobných změn různými vlivy a obrazotvorností národů, byly kulty pohanské omezeny už svou minulostí. Nebylo možno z nich dobýti toho, co tam nikdy nebylo: jedno-

božství a pěstění ctnosti. Církevní otcové nutí nás k úsměvu, poukazují-li na zločiny Saturna jako otce rodiny a Jupitera jako manžela. Ale bylo by věru ještě směšnějším, učiniti z Jupitera (který znamená ovzduší), boha mravního, jenž velí, zakazuje, odměňuje a tresce. Co si měl počíti svět, jenž toužil po katechismu, s kultem Venušiným, jenž vzešel ze staré společenské nutnosti v dobách prvních foenických plaveb po Středozemním moři a stal se časem pravou urážkou toho, co čím dál tím více se považovalo za podstatu náboženství?

Na všech stranách projevovala se důrazná potřeba jednobožského náboženství, jenž by opřelo mravouku o božské předpisy. Nastává tu doba, kdy přírodní náboženství skleslá na pouhá dětinství, na čarodějnické frašky, nemohou společnosti postačiti, nastává doba, v níž lidskost touží po náboženství, mravném, filosofickém. Budhism a nauka Zoroastrova vyhovují této potřebě v Indii a v Persii. Orfeism a mysterie byly pokusem o touž věc ve světě řeckém, nedosáhly však trvalejšího nějakého úspěchu. V době, o níž zde řeč, představila se tato otázka celému světu s jakousi slavnostní jednomyslností a imponující vznešeností.

Řecko bylo pravda v tomto ohledu výjimkou. Hellenism byl mnohem méně vyčerpán než ostatní náboženství císařská. Plutarch ve svém malém městě boeotském cítil se v hellenismu kliden, šťasten a spokojen jako dítě, s nejklidnějším náboženským svědomím. U něho není ani známky rozvratu, bolesti, nepokoje, hrozícího převratu. Ale jen duch řecký byl schopen takové dětinné spokojenosti. Řecko, stále samo sebou spokojeno, pyšno na svou minulost a skvělé bájesloví mythologii, jejíž všecka posvátná místa byla v jeho držení, nebralo podílu na vniterných bouřích, které lomcovaly ostatním světem. Ono jediné nevolalo po křesťanství; ono samo

chtělo se bez něho obejíti; ono jediné tvrdilo, že je s to, provésti něco lepšího. To pocházelo z té věčné mladosti, z té lásky ku vlasti, z toho veselí, které vždy vyznačovaly pravého Hellena, a které ještě dnes jsou příčinou, že Rek dosud nezná oněch hlubokých starostí, které nás mučí. Hellenism byl následkem toho s to, pokusiti se o obrození, o něž by se nebylo mohlo pokusiti žádné jiné náboženství za císařství. Ve II., III, a ve IV. století našeho letopočtu zotavil se hellenism jakýmsi splynutím řecké mythologie s filosofií v náboženskou soustavu a se svými divotvornými filosofy ze svými legendami o Pyntagorovi a Apolloniovi dělalo křesťanství konkurenci, která, ačkoliv zůstala bezmocnou, byla přece jen nejnebezpečnější překážkou, kterou náboženství Ježíšovo našlo na své cestě.

Tento pokus se však neobjevil ještě v době Caesarů. První filosofové, kteří se pokusili o jakési splynutí filosofie s pohanstvím, Eufrates z Tyru, Appolonius z Tyany a Plutarch žili na konci století. Eufrata z Tyru známe jen velmi málo. Legenda právě tak zastřela pravý obraz Apollonia, že nevíme, máme-li ho počítati mezi mudrce či mezi zakladatele náboženství anebo mezi podvodníky. Co se tkne Plutarcha, ten není ani tak myslitelem a novotářem, jako spíše harmonickým duchem, jenž chce uspokojiti všecky strany tím, že hledá, že klade filosofii meze a chce jakž takž smířiti rozum s náboženstvím. Nenalézáme u něho nic ani z Porphyra, ani z Juliana. Pokusy allegorického výkladu u stoiků jsou velice slabé. Mysterie, jako na příklad Bacchovy, které hlásaly nesmrtelnost duše v půvabných symbolech, byly omezeny na jisté krajiny a neměly rozsáhlejšího vlivu. Nevěra ve státní náboženství byla v osvícené třídě všeobecná Politikové, kteří se tvářili jako by nejvíce podporovali toto náboženství, posmívali se mu velice kousavými vtipy.

Hlásal se nepokrytě ten nemravný náhled, že bájky náboženské jsou dobré jen pro lid, a že k vůli němu musí být zachovány. Starost ta byla úplně zbytečna, neboť i víra lidu byla od základu otřesena.

Od nastoupení Tiberiova jest opravdu náboženská reakce znatelná. Zdá se, že se svět zděsil zřejmé nevěry doby Caesarovy a Augustovy. Je to předehra k nešťastnému pokusu Julianovu; všechny pověry přišly ze státních důvodů zase ke cti. Valerius Maximus poskytuje první příklad spisovatele nízkého řádu, propůjčujícího se bohoslovcům, kteří jsou v úzkých, příklad péra prodejného nebo špinavého ve službě náboženství. Ale cizí kulty těží nejvíce z tohoto obratu. Vážná reakce ve prospěch řecko-římského kultu vystoupila teprv až ve druhém století. Nyní zatím obracejí se třídy, jichž se zmocnil náboženský nepokoj, ku kultům, přicházejícím z Orientu. Isis a Serapis nalezají více přízně než jindy. (Jos. Ant. XVII. III. 4) Podvodníci všeho druhu, čarodějové, kouzelníci, kořistí z této potřeby, a jako obyčejně v těch dobách a zemích, v nichž státní náboženství jest v úpadku, proudí sem ze všech stran. Vzpomeňme si jen na skutečné či smyšlené typy Apollonia z Tyany, Alexandra z Abonotiky, Peregrina, Šimona Gittonského. Ale i tyto bludy a šílené přeludy byly jakoby vzdechy země pohřížené v práci, jakoby neúrodnými pokusy světa, jenž hledá pro sebe pevné řády a zabíhá ve svých horečných námahách k monstrósním výtvorům, odsouzeným k zapomenutí.

Jedním slovem, polovice prvního století jest jedním z nejhorších období starých dějin. Řecká a římská společnost ukázala se tu v úpadku vůči tomu, co předcházelo a velice pozadu vzhledem k tomu co mělo následovati. Ale tato krise ve své velikosti přinášela s sebou nejeden podivný a tajný útvar. Život jako by

byl ztratil své vzpruhy; samovražd přibývalo. Žádné století neprodělalo takového zápasu mezi dobrem a zlem. Zlo, to byl hrozivý despotism, vhánějící svět do rukou zběsilců a šílenců; byla to zkaženost mravů, způsobená ohavnostmi uvedenými z Východu do Říma; byl to nedostatek dobrého náboženství a opravdového všeobecného vzdělání. Dobro, to byla jednak filosofie, zápasící s odkrytou hrudí proti tyranům, vzdorující netvorům, třikrát nebo čtyřikrát proskribována za půl století (za Nerona, Vespasiana a Domiciana); jednak byly to snahy národní mravní síly, ty oprávněné snahy po lepším stavu náboženském, náchylnost k sbratření k jednobožskému kultu, uvedení chudého ve vážnost; to vše se projevovalo hlavně pod rouškou židovství a křesťanství.

Tyto dvě veliké odporující síly byly toho daleky, aby se navzájem shodly; filosofická strana a křesťanská strana neznaly se vespolek, a tak málo věděly o společenství svých snah, že strana filosofická, přišedši k moci s nastoupením Nervy, nebyla nijak křesťanství přízniva. Záměry křesťanů byly vlastně radikálnější. Stoikové se stali pány císařství a stáli mu v čele v nejkrásnějším století dějin lidstva. Křesťané, páni císařství od nastoupení Konstantina, dovršili však zkázu císařství.

Pro hrdinství jedněch nesmí se však zapomínati hrdinství druhých. Křesťanství bylo tak nespravedlivo ke ctnostem pohanským, že snažilo se sníižiti ty, kteří bojovali proti témuž nepříteli jako ono. V odporu, jejž kladla filosofie v prvním století bylo tolik vznešenosti, jako v odporu, jejž kladlo křesťanství; ale odměna byla zde jiná než tam. Mučedník, jehož noha kácela podstavce model, má svou legendu; ale proč Annaeus Cornutus, jenž před Neronem prohlásil, že knihy Neronovy nebudou mít nikdy také ceny, jako knihy Chrysippovy; proč Helvidius Priscus, jenž řekl Vespasianovi do obli-

čeje: »Ty můžeš zabíjeti, na mně jest zemřít«; proč Demetrius Cynik, jenž odpověděl podrážděnému Neronovi: »Hrozíš mi smrtí, ale příroda hrozí ji i tobě« — proč ti všichni nemají pomníků mezi populárními hrdiny, kteří jsou ode všech milováni a ctěni? Což vládne lidstvo tolika silami proti zločinu a nízkosti, aby bylo každé škole ctnosti dovoleno odmítati pomoc druhých a tvrditi, že ona jediná má právo býti statečnou, hrdou, odevzdanou?

KAPITOLA OSMNÁCTÁ.

Náboženské zákonodárství té doby.

Císařství v prvním století, jakkoli bylo úplně nepřátelské k náboženským novotám, přicházejícím z Orientu, nepotíralo jich přece bez ustání.

Zásada náboženství státního byla dosti chabě podporována. Za republiky byly častěji zapuzovány cizí kulty, zvláště kulty Sabazia, Isidy a Serapise. Ale marně. Lid byl k těmto kultům neodolatelně jaksi lákán. Když r. 535 po založení Říma bylo usneseno, aby zbořen byl chrám Isidy a Serapise, nenašel se jediný dělník k tomu, a konsul byl nucen sám rozbíti dvéře ranami sekery. Latinský kult již patrně davu nestačil. Předpokládalo se a ne bez důvodu, že Caesar obnovil kulty Isidy a Serapise jen proto, aby se zavděčil lidovým instinktům.

Tento veliký muž, vyznačující se hlubokým a svobodomyslným nazíráním, ukázal se býti příznivým úplné svobodě svědomí. (Jos. XIV., X.) Augustus naproti tomu byl spíše nakloněn národnímu náboženství. Měl odpor k náboženstvím Východu, ba zakázal i rozšiřování obřadů egyptských v Italii, chtěje, aby každý kult, jmenovitě židovský, byl doma svým pánem. Osvobodil Židy ode všeho, co by bylo uráželo jejich svědomí, zvláště od každé občanské práce v den sobotní. Některé osoby

z jeho okolí byly méně snášenlivy a byly by z něho rády učinily náboženského pronásledovatele ve prospěch bohoslužby latinské. Nezdá se však, že by byl podlehl těmto neblahým radám. Josef, podezřelý ovšem, že v tomto ohledu přepíná, dí, že daroval posvátné nádoby chrámu jerusalemskému.

Tiberius první stanovil přesně zásadu státního náboženství a učinil vážná opatření proti židovské a orientální propagandě. (Jos. Ant. XVIII., III., 4., 5.) Musíme si vzpomenouti, že císař byl »veleknězem« a ochraňuje starý kult římský, že plnil povinnost svého úřadu. Kaligula odvolal edikty Tiberiovy, ale se svým šílenstvím zůstal všude na půl cestě. Claudius napodobil zřejmě politiku Augustovu. V Římě upevnil kult latinský, ukazoval nelibost vůči pokrokům, jež činila cizí náboženství, užíval přísnosti proti Židům a pronásledoval zuřivě bratrstva. V Judsku naproti tomu jevil blahovolnost vůči domácímu obyvatelstvu. (Jos. Ant. XIX., V., 2., XX., VI., 3.; B. J. II., XII., 7.) Přízeň, které požívali v Římě Agrippové za těchto posledních vládců, zajišťovala jejich souvěrcům mocnou ochranu, vyjímaje případy, v nichž římská policie byla nucena sáhnouti k opatřením bezpečnostním.

Co se týče Nerona, ten jevil málo zájmu o náboženství. Hanebnosti, které páchal oproti křesťanům, byly činy divokosti a nikoliv zákonitými opatřeními. Příklady pronásledování se strany římské společnosti této doby vyplynuly spíše z autority rodiny, než z autority veřejné. A přih※zely se ještě k tomu jen ve vznešených domech římských, které si zachovaly starodávná podání. Provincie byly úplně svobodny ve vyznávání svého náboženství s tou jedinou podmínkou, že nebudou urážeti náboženství jiných zemí. Příslušníci provincií usedlí v Římě měli totéž právo, jen když neposkytovali po-

horšení. Jediná dvě náboženství, jimž císařství vypovědělo v prvním století boj, totiž druidství (náboženství starých Gallů) a židovství byly tvrze, jimiž se hájila národnost. Každý byl přesvědčen, že vyznávání židovské víry obsahuje v sobě opovržení k zákonům občanským a lhostejnost k dobru státu. Kde židovství nechtělo býti více než pouhým náboženstvím soukromým, nebylo pronásledováno. Přísnost ke kultu Serapise pocházela snad z jednobožského rázu, jejž nesl a jenž způsobil, že byl zaměňován s náboženstvím židovským a křesťanským.

Nebylo tedy žádného určitého zákona, jenž by byl zapovídal v době apoštolů vyznávání víry v jednoho boha. Tato náboženství jsou však až do nastoupení syrských císařů všude bedlivě střežena; ale teprve od nastoupení Trajanova vidíme, že císařství je pronásleduje soustavně jako nepřátelská k druhým vyznáním, jako nesnášenlivá a obsahující v sobě popírání státu. Zkrátka jedinou věcí, jíž císařstvu vypovědělo v náboženském ohledu boj, jest theokracie (vláda kněží). Jeho zásadou byla zásada světského státu; ono nepřipouštělo, aby některé náboženství požívalo občanského nebo politického vlivu; nepřipouštělo zvláště žádného spolčování, které se stavělo mimo stát. Tato poslední okolnost jest zvlášť podstatná; ona jest vlastním kořenem všeho pronásledování. Mnohem více než náboženská nesnášelivost, byl zákon o bratrstvech osudnou příčinou násilností, které zhanobily vládu i těch nejlepších císařů.

Řecké země byly v činnosti spolčovací, tak jako ve všech dobrých a příjemných věcech daleko před Římany. Řecké »erany« nebo »thiasy« v A henách, na Rhodu, na ostrovech Archipelagu byly krásnými společnostmi pro vzájemnou pomoc, úvěru, pojištění pro případ požáru, pro dobročinnost a ušlechtilou zábavu

Každá erana měla své řády vyryté na deskách, své archivy, svou společnou pokladnu, vydržovanou z darů a sbírek. Eranisté nebo thiasisté měli společné slavnosti a shromažďovali se k hostinám, na nichž vládla největší srdečnost. Byl-li člen v nesnázích peněžitých, mohl si vypůjčiti z pokladny s tou podmínkou, že to vrátí. I ženy braly podíl na těchto eranech a měly svou zvláštní předsedkyni (praeranistrii). Shromáždiště byla úplně tajná; přísnými pravidly byl tam udržován pořádek; schůze konaly se, jak se zdá v zahradách uzavřených, sloupovím nebo malými staveními obklíčených, uprostřed nichž se zvedal oběťní oltář. Každá společnost měla konečně své hodnostáře, určované po způsobu starých řeckých demokracií losem na dobu jednoho roku (cleroty), od nichž snad má křesťanský klerus své jméno. Jediný předseda byl volen. Tito úředníci podrobovali nově přistupujícího člena jakési zkoušce, načež mu vydali svědectví, že jest »svatý, zbožný a dobrý«.

V těchto malých bratrstvech bylo už dvě nebo tři století před naším letopočtem pozorovati hnutí skoro tak různotvarné jako ono, které ve středověku zrodilo tolik náboženských řádů a podřadných jim oddělení. Počítalo se jich na jediném ostrově Rhodu až do devatenácti, z nichž mnohé neslo jméno svého zakladatele nebo obnovitele. Některé z těchto thiav, zvláště Bacchovy měly ušlechtilé nauky, a hleděly, aby poskytly dobře smýšlejícím lidem jakousi útěchu. Zůstalo-li ještě ve světě řeckém trochu lásky, zbožnosti a náboženské mravnosti, bylo lze za to děkovati svobodě těchto soukromých kultů. Ony konkurovaly jaksi s úředním náboženstvím, jehož zanedbávání bylo stále znatelnější.

V Římě narážely tyto jednoty na těžší překážky, ale tím větší za to obliby nalézaly u tříd vyděděných. Zásady římské vlády vůči bratrstvům byly veřejně poprve pro-

hlášeny za republiky (r. 186. př. Kr.) u příležitosti bacchanalií. Římané měli vrozenou náklonnost k spolčování se, zvláště však k společnostem náboženským; ale takováto trvalá sdružení nelíbila se patriciům, strážcům veřejné moci, kteří ve svém suchopárném a omezeném nazírání života nepřipouštěli jiných společenských skupin než rodinu a stát. Bylo proto užito nejúzkostlivějších opatření; bylo nutno míti předchozí svolení, počet příslušníků byl omezen, stálý úřad zvaný magister sacrorum a tvoření společného jmění na základě sbírek bylo zakázáno. Táž úzkostlivost projevila se i za jiných příležitostí v dějinách císařství. Zbrojnice zákonů obsahovala paragrafy pro potlačování všeho druhu. Záleželo jen na vládní moci, chtěla-li jich užíti nebo ne. Kulty dané do klatby objevují se několik let po zákazu znova. Ostatně obnovovali cizí vystěhovalci, zvláště syrští, bez přestání půdu, z níž ssála potravu tato vyznání, o jejichž vyhubení marně bylo usilováno.

Podivíme se, vidíme-li do jaké míry tato věc na pohled vedlejší, zaměstnávala nejlepší hlavy. Jednou z hlavních starostí Caesarových a Augustových bylo zabrániti vzniku nových společností a zničiti ty sbory, které byly už utvořeny. Dekret, vydaný jak se zdá za Augusta, pokusil se zřetelně určiti meze práva shromažďovacího a spolčovacího. Tyto hranice byly nanejvýš těsny. »Kollegia« byla dovolena jen za účely pohřebními. Bylo jim dovoleno scházeti se jen jednou měsíčně; směla pečovati jen o pohřeb svých členů pod žádnou záminkou nesměla rozšiřovati svou působnost. Vláda pachtila se tu za něčím nemožným. Chtěla následkem své přehnané ideje o státu osamotniti jednotlivce, přetrhati všecky mravní svazky mezi lidmi, potlačili oprávněnou touhu chuďasů přituliti se k sobě v koutku, aby jim bylo tepleji. Ve starém Řecku byla správa silně

tyranská, ale poskytovala zase za své tyranství tolik zábavy, tolik světla, tolik slávy, že nikdo si nestěžoval. S radostí umíralo se za otčinu; každý se podroboval bez odporu jejím nejnespravedlivějším choutkám. Římské císařství však bylo příliš veliké, než aby mohlo slout vlastí. Poskytovalo všem velkých hmotných výhod; neposkytovalo však ničeho, co by se mohlo milovat. Nesnesitelný smutek, s takovým životem spojený. zdál se horším smrti.

Avšak přese všecka úsilí státníků rozvíjela se bratrstva nesmírně. Bylo to něco podobného jako s bratrstvy ve středověku, s jejich svatými patrony a s jejich společnými večeřemi. Velké rodiny pečovaly o své jméno, o vlast, o tradice, ale nízcí a malí měli jen »collegium«. Na ně soustředili všecku svou lásku. Všechna písma ukazují, že tato collegia nebo caela byla utvořena z otroků, z vysloužilců, z malých lidí. Panovala tam rovnost mezi lidmi svobodnými, osvobozenými i lidmi služebnými. I mnoho žen se tam nalezalo. Vzdor tisícerým nebezpečím a nejpřísnějším trestům chtěl každý býti členem některého collegia, v nichž se žilo v nejpříjemnějším spolubratrství, v nichž se nalézala vzájemná pomoc, v nichž se uzavírala pouta, která přetrvala i smrt. Shromáždiště čili schola collegii, mělo obyčejně tetrastylon (čtyřsloupový porticus), na němž byla připevněna pravidla collegia, vedle stál oltář strážného boha a triclinium, hodovna. Hostiny byly skutečně očekávány netrpělivě; konaly se u příležitosti patronálních slavností a při ročnicích některých spolubratří, kteří založili jistá nadání. Každý přinášel tam svůj příspěvek; jeden z bratří opatřoval příslušnosti: sedadla, stolní náčiní, chléb, víno, ryby, teplou vodu. Otrok, jenž byl osvobozen, byl povinován svým přátelům amforou dobrého vína. Sladká zábava oživovala

hostinu; bylo výslovně nařízeno, aby tam nikdo nevtahoval žádnou záležitost týkající se collegia, tak aby nic nerušilo tu hodinku radostí a klidu, již si tito chudí lidé dopřávali. Každá výtržnost a každé nepříjemné slovo bylo trestáno peněžitou pokutou. Na pohled byla collegia jen společnostmi pro vzájemné pohřbívání. Ale už to jediné by bylo stačilo, aby jim dodala povahy mravní. V době římské jako za naší doby a za všech dob, v nichž náboženství jest seslabeno, byla úcta k hrobům téměř to jediné, co si lid zachoval. Bylo jim příjemno sníti o tom, že nebudou vrženi do hrozných společných šachet, že kollegium se postará o pohřeb, že bratři, kteří přijdou k patě hranice, obdrží čestný dárek asi patnácti penízů. Zvláště otroci pociťovali potřebu věřiti, že dá-li jejich pán uvrhnouti jejich tělo na smetiště, přijde několik přátel jim uspořádat pohřeb alespoň v duchu. Chuďas vhodil jednou za měsíc pět penízků do společné schránky, aby si zajistil po své smrti v columbariu malou popelnici s mramorovou deskou, na níž bylo vyryto jeho jméno. Pohřebiště mělo u Římanů, poněvadž více souviselo s rodinnými řády, nesmírnou důležitost. Osoby, které měly být společně pohřbeny tvořily jakés důvěrné a příbuzenské bratrstvo.

Proto utvářilo se i křesťanství v Římě po dlouhou dobu jako jakési pohřební collegium, a první křesťanské svatyně byly hroby mučedníků. Kdyby křesťanství nebylo více než to, nebylo by vyvolalo takovou přísnost vůči sobě; ale bylo také ještě něčím jiným; mělo společné pokladny; honosilo se, že jest dokonalou obcí; domnívalo se, že má zajištěnou budoucnost. Když vstoupíme v sobotu večer do vnitřku řeckého chrámu v Turecku, na př. do sv. Photina ve Smyrně, užasneme nad mocí těchto náboženství uprostřed společnosti, která je pronásleduje anebo jim nepřeje. Toto nepravidelné na-

kupení staveb (kostelů, presbyterií, škol. žalářů), věřící přicházející a odcházející v tomto malém svém městě, hroby čerstvě otevřené a nad nimi hořící lampa, umrlčí zápach, puch vlhké plísně, mručení modliteb, prosby za almužnu, — to vše tu tvoří měkké a teplé ovzduší, které se snad časem stane cizinci nepříjemným, ale které je jistě velice útulné pro zasvěcence.

Tyto společnosti, byly-li jednou úředně povoleny, měly v Římě všechna práva občanských osob; ale toto povolení bylo udíleno jen s nekonečným množstvím výhrad, jakmile společnosti měly pokladnu, a jakmile se jednalo o jiné záležitosti než pohřbívání.

Záminku náboženství nebo společného plnění uložených si slibů zákon předvídal a uvádí je mezi okolnostmi, které dávají spolku ráz zločinný; a tento zločin nebyl ničím jiným než velezradou, aspoň pro toho, kdo spolek založil. Claudius uzavřel dokonce i hostince, v nichž bratři se scházeli, zapověděl malé jídelny, v nichž chudí lidé lacino dostávali teplou vodu a dušené maso. Trajan a lepší císařové pohlíželi nedůvěřivě na všechno spolčování.

Největší poníženost byla podstatnou podmínkou pro ty, kdož žádali za povolení k náboženskému spolčení, i pak záviselo schválení na mnohých okolnostech. Zákonodárci, kteří stvořili římské právo, znamenití to jinak právníci, dali si vysvědčení o neznalosti lidské povahy, když pronásledovali tuto věčnou potřebu lidské duše a když ji ohrožovali i trestem smrti a omezovali všemožnými zlomyslnými nebo dětinskými opatřeními. Zrovna tak jako autor francouzského »Code civil« *) se smrtelným chladem. Kdyby život záležel v tom, na vyšší rozkaz se radovati, pojídati svůj chléb, užívati

*) Napoleonův občanský sákonník.

zábavy a kochati se ze svého společenského postavení pod dohledem představeného, pak by to vše bylo ovšem zcela pochopitelno. Ale trestem pro společnost, která se dá tímto falešným a omezeným směrem, jest nejprv nuda, a pak mohutné vítězství náboženských stran.

Člověku nikdy nebude lze dýchati v tomto ledovém vzduchu; potřebuje malého kroužku, bratrstva, v němž se společně žije a společně umírá. Naše veliké abstraktní společnosti nemohou vyhověti všem těm sdružovacím instinktům, které člověk cítí. Dovolte mu, ať k něčemu, své srdce připoutá, ať hledá útěchy tam, kde ji nalezá ať si najde bratry, a naváže svazky srdce! Nedávejte zasahovati ledové ruce státu do tohoto království duše, které jest královstvím svobody! Život a radost nevrátí se na svět, pokud nezmizí naše nedůvěra v collegia, toto smutné dědictví římského práva.

Spolčování mimo stát a přece nerušící stát, toť hlavní otázkou budoucnosti. Budoucí zákon o spolčování rozhodne, čeká-li moderní společnost, či nečeká osud společnosti staré. Jediný příklad může postačiti: Říše římská připoutala svůj osud k zákonu o coetus illiciti a o illicita collegia. Křesťané a barbaři, naplňujíce poslání lidského svědomí, zlomili tento zákon a císařství, které se ho zachytilo, vzalo s ním za své.

Řekové i Římané, svět laiků a světáků, svět, který neměl ani božského přikázání, ani zjevené knihy, dotýkal se zde problému, jejž nedovedl rozřešiti. A dodejme k tomu: Kdyby byli měli kněze, přísnou theologii a silně vyvinuté náboženství, nebyli by stvořili světský stát, nebyli by zavedli princip rozumové společnosti, společnosti založené na nejprostších lidských potřebách a na přirozených vztazích jednotlivců. Náboženská inferiorita Řeků a Římanů byla důsledkem jejich politické a duševní povýšenosti. Naopak však ná-

boženská povýšenost národa židovského byla příčinou jeho politické a filosofické inferiority. Židovství a původní křesťanství obsahovaly v sobě zápor občanského státu, či spíše odpor k jeho poručníkování. Jako mohamedism, tak i ony postavily společnost na základ náboženský. Pojímají-li se záležitosti lidské z této stránky, zařizují se veliké všeobecné ústavy pro spásu duší povstanou apoštolové, procházející svět z jednoho konce na druhý a obracejíce ho na víru, ale takovýmto způsobem nezakládají se politické instituce, nebuduje se samostatnost národa, netvoří se žádná dynastie, žádný zákonník, žádný národ.

KAPITOLA DEVATENÁCTA.

Budoucnost missií.

Takový ráz měl svět, jejž křesťanští missionáři chtěli obrátiti na víru. Nyní lze nahlédnouti, že tento podnik nebyl nijakým šílenstvím a jeho zdar žádným zázrakem. Svět byl pln mravních potřeb, jimž nové náboženství podivuhodným způsobem hovělo. Mravy se jemnily; svět toužil po čistším náboženství; pojem lidských práv a myšlénky o sociální nápravě vynořovaly se na všech stranách. Vedle toho zacházela lehkověrnost lidí k nejvyšší krajnosti, lidí osvícených bylo poskrovnu. Vstoupí-li do toho světa horliví apoštolové, židé, tedy monotheisté, učenníci Ježíšovi, tedy mužové proniknutí nejněžnějším mravním zvěstováním, které kdy ucho lidské slyšelo, pak naleznou jistě sluchu. Sny, které se mísí do jejich učení, nebudou na překážku jejich úspěchu; jeť málo lidí, kteří by nevěřili v nadpřirozené a v zázraky. Jsou-li poníženi a chudi, tím lépe. Na tom bodě, na němž se lidstvo právě nalezá, může býti ono zachráněno jen úsilím vycházejícím z lidu. Stará pohanská náboženství nejsou schopna obrození; římský stát jest tím, čím stát bude vždycky: tuhý, suchý, přísný a tvrdý. V tomto světě, jenž hyne nedostatkem lásky, náleží budoucnost

tomu, kdo se dotkne živoucího zdroje lidové lásky. Řecký liberalism i římská vážnost jsou úplně toho neschopny.

Z tohoto hlediska jeví se založení křesťanství jako největší dílo, jaké kdy mužové z lidu provedli. Velice záhy přilnuli však k církvi i mužové a ženy z urozených rodin římských. Flavius Clemens a Flavia Domitilla ukazují nám, jak už na konci prvého století vniká křesťanství bezmála až do paláce caesarů. Od doby prvních Antoninů čítala už křesťanská obec mezi sebou boháče. Ke konci druhého století nalézáme tam některé z nejváženějších osobností říše. Ale na počátku byli všickni neb skorem všichni nižšího stavu. V nejstarších církvích, také v Galileji v okolí Ježíše, nebylo vznešených a mocných osob.

Ale při budování takovýchto velkých útvarů jest vždycky první hodina rozhodná. Všecka sláva náboženstev náleží jejich zakladatelům. Náboženství jsou arci záležitostí víry a víra jest něco obyčejného; ale umět vštěpovati víru jest dílo mistrovské.

Chce-li si kdo znázorniti tyto divuplné počátky, představuje si obyčejně věci dle vzoru naší doby a tím bývá sváděn k těžkým omylům. Muž z lidu v prvním století našeho letopočtu, zvláště v řeckých a východních krajinách nebyl nijak podoben tomu, čím je dnes. Vzdělání nestavělo tehdy mezi třídy tak silnou zeď jako nyní. Tato plemena kolem Středozemního moře, vyjma obyvatelstvo Latia, jež zmizelo, anebo pozbylo své důležitosti, od té doby co římské císařství dobývajíc světa, stalo se majetkem všech přemožených národů, tato plemena, pravím, nebyla tak silna jako jsou naše rasy, ale lehkomyslnější, živější, vzletnější, idealističtější. Těžkopádný materialism našich vyděděných tříd, jejich zasmušilá, stísněná povaha, — výsledek to našeho podnebí a osudný úkaz středověku — dodávající našim chudým

vzezření tak pochmurného; toho všeho nebyli bychom nalezli u oněch chuďasů, o nichž tu je řeč. Ač byli velice nevědomí a velice lehkověrní, nebyli jimi víc než boháči a mocní. Nesmíme si tedy představovati založení křesťanství takovým způsobem, jako kdyby se u nás objevilo hnutí v lidu a skončilo by tím — v našich očích věc to nemožná — že dobylo by si souhlasu i u vzdělanců.

Zakladatelé křesťanství byli muži z lidu v tom smyslu, že byli oblečeni jednoduše, že prostě žili, že špatně mluvili, či spíše, že se snažili pouze vyjádřiti živě svou myšlenku. Ale co se týče své intelligence, stál jen malý hlouček lidí nad nimi, a těch ještě každým dnem ubývalo po velké době Caesarově a Augustově. První křesťané byli ovšem slabými duchy u porovnání s výkvětem filosofů, kteří spojovali věk Augustův s věkem Antoninův. U porovnání však s velikým davem za císařství, byli osvíceni. Zhusta byli považováni za volné myslitele; a chátra volala na ně: »Smrt atheistům!«

A to nepřekvapuje. Svět činil v pověře děsivé pokroky. Dvě největší pohanská města, v nichž se zakotvilo nejprv křesťanství, Antiochie a Efesus, byla ze všech měst císařství nejvíce oddána víře v nadpřirozené. Druhé a třetí století dohnalo zázrakovou horečku a lehkověrnost až k šílenství.

Křesťanství se zrodilo mimo officielní svět, ale ne zrovna pod ním. Jen pohled a na základě světských předsudků se zdá, že učenníci Ježíšovi byli lidmi nepatrnými. Kdo světsky smýšlí, miluje to, co jest smělé a silné; pokornému není nakloněn; čest, dle jeho názorů, záleží v tom, nenechat se urážeti; pohrdá tím kdo se přiznává ke své slabosti, kdo všecko strpí, všemu se podrobuje, kdo dává své roucho a nastavuje svou tvář políčkům. V tom však vězí jeho omyl; neboť ten

slabý, jímž pohrdá, stojí obyčejně nad ním; summa ctnosti je u těch, kteří poslouchají (služebných, dělníků, vojáků, námořníků atd.) větší než u těch, kteří poroučejí a užívají. A to je skoro z pravidla, neboť rozkazování a užívání nepodporují ctnosti, ale jsou jí překážkou. Ježíš pochopil znamenitě, že lid nahromadil ve svém lůně bohatý fond oddanosti a obětavosti, přinášejících světu spásu. Proto prohlásil chudé za blahoslavené; soudilť, že jim je snáze než ostatním býti dobrými. Původní křesťané byli ponejvíce chudáci. »Chudí«, bylo jejich jméno. Ovšem, že nebyli všichni křesťané otroky a lidmi nízkého postavení, ale společenská hodnota u křesťana byla tatáž; co se říkalo o jednom, platilo i o druhém. Na obou stranách bylo považováno za ctnost: dobrota, pokora, něha a odříkání. Úsudek pohanských spisovatelů jest v tom ohledu jednomyslný. Všichni bez vyjimky rozpoznávají v křesťanu rysy otrocké povahy; lhostejnost k velkým záležitostem, povahu chmurnou a zkoušenou, nevrlý úsudek o životě současné doby, odpor ku hrám, divadlům, závodištím a lázním.

Jedním slovem, pohané znamenali svět; křesťané nebyli z tohoto světa. Byli malým, odděleným zástupem od světa opovrženým, shledávajícím svět zlým a snažícím se, »aby nebyli světem poskvrněni«. Ideál křesťanství měl být opakem ideálu světáků. Dokonalý křesťan bude milovati ponížení; bude se honosit ctnostmi chudého, prostého člověka, takového, jenž netouží uplatniti se.

Ale bude míti i chyby plynoucí z těchto ctností; prohlásí mnoho věcí za marné a nicotné, které jimi nejsou; bude chtít svět zneužít; bude nepřítelem nebo pohrdatelem krásy. Myšlenková soustava, v níž je Venuše Milosská pouhou modlou, jest soustavou nesprávnou či částečně nesprávnou; neboť krása platí tolik, jako dobro a pravda.

Úpadek v umění jest za takových poměrů ovšem neodvratný. Křesťan nemá přikládati ceny ani krásným stavbám, ani krásným sochám, ani krásným obrazům; jest na to přílišným idealistou. Podobně má mu málo záležeti na vědění; vědychtivost zdá se mu být nicotností. Poněvadž chybně zaměňuje vznešenou rozkoš duše, která jest jedním z prostředků k dotýkání se nekonečna s obyčejným vyražením, odřekne se každého požitku. Jest přespřílíš ctnostným.

Jiný zákon od nynějška zavládne v našich dějinách. Založení křesťanství souvisí s potlačením politického života v zemích kol Středozemního moře. Křesťanství vzniklo a rozšířilo se v době, v níž nebylo již vlasti. Scházelo-li něco naprosto zakladatelům církve, pak to jest vlastenectví. Nebyli však také světoobčany, neboť celá planeta jest pro ně místem vyhnanství; jsou idealisty v nejvýlučnějším slova smyslu. Vlast se skládá z těla a z duše. Duše, to jsou společné vzpomínky, zvyky, legendy, neštěstí, naděje a nářky! Tělo, tím jsou zvláštnosti půdy, rasy, řeči, hor, řek, plodin. A od toho všeho se lidé nikdy tak neodpoutali jako první křesťané. Nelnou nijak k Judsku; v několika letech zapomněli na Galileji,; sláva Řecka a Říma je jim lhostejná.

Krajiny, v nichž se křesťanství nejprv usadilo, Syrie, Cypr, Malá Asie, nepamatovaly se již na tu dobu, kdy byly svobodnými. Řecko a Řím měly ještě silný národní cit. Ale v Římě žilo vlastenectví jen ve vojsku a v některých rodinách; v Řecku se křesťanství ujalo jen v Korinthě, ve městě, které po záhubě, již mu připravil Mummius a po znovuvystavění Caesarově, bylo nahromaděním lidí se všech stran.

Vlastní země řecké, které právě tak jako dnes velice žárlivě si zachovávaly vzpomínku na svou minulost

staraly se málo o nové náboženství; křesťanství jejich bylo vždy vlažné.

Naproti tomu neměly změkčilé, veselé, rozkošnické země asijské a syrské, země požitku volných mravů, lhostejnosti, země zvyklé přijímati život a vládu odjinud, čeho by se zřekly na své hrdosti a tradici.

Nejstarší metropole křesťanství, Antiochie, Ephesus, Soluň, Korinth, Řím, byly abych tak řekl, společnými městy, takřka na způsob dnešní Alexandrie, kam se stékají všechny rasy, kde ten svazek mezi půdou a člověkem, jenž tvoří národ, byl naprosto přetržen.

Důležitost, jež se přikládá socialním otázkám, jest vždycky v opáčném poměru k horlivosti ve snahách politických. Socialism vynořuje se nad hladinu tehdy, když vlastenectví slábne. Křesťanství bylo výbuchem socialních a náboženských idei, jaký se dal očekávati od té doby, co Augustus učinil konec politickým zápasům.

Jsouc náboženstvím světovým, bude křesťanství právě tak jako islam v základě nepřítelem národností. Bude třeba mnoha století a mnoha rozkolů, než se dospěje ku vzniku národních církví na základě náboženství, které nejprve popíralo každou pozemskou vlast a které se zrodilo v době, kdy nebylo již ve světě ani svobodného státu ani občanů a které od starých řeckých a římských republik, drsných a silných, jistě bylo by bývalo vyhlazeno, jako smrtelný jed pro stát.

A to bylo též příčinou mohutnosti nového kultu. Lidstvo je cosi nanejvýš různorodého, měnivého, hýbavého nejprotivnějšími si vášněmi. Vznešená jest vlast, svatí jsou hrdinové Marathonu, Thermopyl, Valmy a Fleuru. Vlast však není jen na světě vším. Dříve jsme lidmi a syny božími, nežli jsme Francouzi nebo Němci. Království boží, věčný sen, jejž nikdo nevyrve ze srdce

člověka, jest protestem proti tomu, co má vlastenectví v sobě příliš výlučného. Myšlénka, organisovati lidstvo pokud se týče jeho největšího štěstí a jeho mravního zlepšení, jest křesťanskou a oprávněnou. Stát dovede a může učiniti jen jedno: organisovati lidi na základě jich sobeckých zájmů. Není to úkol bezvýznamný, neboť sobectví jest nejmocnější a nejpochopitelnější pohnutkou lidského jednání. Ale nesmí stačiti. Vlády, které vycházely jen z toho předpokladu, že člověk je složen jen z chtíčů a žádostí, vždycky se klamaly, Člověku ušlechtilejšího plemene jest obětování se právě tak přirozeným jako sobectví. A organisace obětavostí, toť náboženství. Ať nikdo se nedomnívá, že se lze obejít bez náboženství anebo bez náboženských sdružení. Každým pokrokem moderních společností projeví se tato potřeba vždy nalehavěji.

Lze viděti, jak toto vypravování o cizích dějích může míti pro nás plná poučení a příkladů. Není třeba se zarážeti nad některými rysy, které pro vzdálenost doby zdají se nám býti podivnými.

Kde se jedná o víru lidu, tam bude vždy nesmírný rozdíl mezi velikostí ideálního cíle, za nímž se víra béře a mezi malicherností hmotných okolností, jimiž se projevuje. Odtud pochází to zvláštní, že se v náboženských dějinách mohou mísiti zarážející podrobnosti a skutky, hraničící na šílenství, s věcmi nejvznešenějšími. Mnich, jenž našel nádobku se svatým olejem, byl jedním ze zakladatelů království ve Francii. Kdož by nechtěl ze života Ježíšova vyhladiti episodu o posedlém z Gergese! Nikdy neprovedli chladnokrevní lidé to, co učinili František z Assisi, Johanna d'Arc, Petr Poustevník, Ignác z Loyoly. Není nic relativnějšího, než užíváme-li slova pošetilost vůči minulosti lidského ducha.

Vyjdeme-li z názorů dnes rozšířených, nebylo by ni jediného proroka, apoštola, nebo světce, jenž by

nebyl zasluhoval býti zavřen. Lidská mysl jest velice kolísavá v dobách, v nichž rozumování není pokročilé; v těchto stavech duše stává se nepatrnými přechody z dobra zlo a zlo stává se dobrem, krása hraničí na ošklivosti a ošklivost blíží se kráse. Kdo toho nepřipustí, nemůže být vůči minulosti spravedlivým. Jeden a týž božský dech proniká celé dějiny a tvoří podivuhodný v nich souzvuk; ale rozmanitost složenin, které mohou schopnosti lidské zploditi, jest nekonečná.

Apoštolé liší se od nás méně než zakladatelé buddhismu, ačkoliv tito nám jsou bližší jazykem a snad i plemenným původem. Naše století bylo svědkem náboženských hnutí, jež nebyla o nic míň neobyčejná než minulá hnutí a která vyvolala právě tolik nadšení, která mají také už své mučenníky a jejichž budoucnost nelze dosud určiti.

Nemluvím tu o Mormonech, sektě to v mnohém ohledu tak pošetilé a odporné, že se třeba rozpakovat, bráti ji vážně. Ale přece jest poučno, viděti uprostřed XIX. století tisíce mužů našeho plemene, žíti ve zjevení, v slepé víře v zázraky, o nichž praví, že je viděli a se jich dotýkali. Již nyní jest celá literatura, která chce dokázati shodu mezi mormonismem a vědou; co však ještě více znamená: toto náboženství, založené na pošetilých podvodech, dovedlo vyvolati pravé divy trpělivosti a odříkání u svých stoupenců. Za pět set let budou se snad učenci snažit dokázati jeho božskost ze zázračností jeho vzniku.

Babism v Persii byl zjevem v jiném směru pozoruhodným. Něžný a skromný muž, na způsob zbožného a skromného Spinozy, byl tu skoro proti své vůli pozdvižen na stupeň divotvorce, na božské vtělení a stal se hlavou četné sekty, horlivé a fanatické, která by byla bezmála způsobila takový převrat jako islam.

Tisíce mučenníků vrhalo se pro ni s jásotem na smrt. Dnem, jemuž snad není rovno v dějinách světa, je onen, kdy bylo uspořádáno veliké krveprolití na babistech v Teheranu: »Tohoto dne poskytovaly ulice a bazary v Teheranu,« praví vypravovatel, jenž čerpal přímo z pramene, »divadlo, jehož obyvatelstvo nikdy nezapomene. Ještě dnes, mluví-li se o těchto událostech, možno pozorovati obdiv, s hrůzou smíšený, jejž dav tu pociťoval a jenž průběhem let neochabl. Mezi katy bylo vidět, jak kráčely ženy a děti s otevřenými ranami po celém těle, do nichž byly nastrkány doutnající hubky. Oběti byly vlečeny provazem a popoháněny ranami biče. Děti a ženy kračejíce zpívaly verš, jenž pravil: »Pocházíme v pravdě z Boha a vracíme se k němu!« Hlasy jejich nesly se mohutně nad hlubokým tichem zástupů. Padl-li některý z odsouzenců k zemi a když byl ranami biče nebo bodáku pozdvižen a postaven na nohy a zanechala-li mu krev řinoucí se proudem mu po těle, tolik síly, jal se tančiti a křičeti v nejvyšším nadšení: »Jsme v pravdě z Boha a vracíme se k němu!« Některé děti cestou zemřely. Katové házeli jejich těla jejich otcům a sestrám pod nohy, ti však po nich pyšně šlapali, nevěnujíce jim ani pohledu. Když přišli na popraviště, byl jim nabídnut život, odpřísáhnou-li svou víru. Jeden z katů řekl jednomu otci, že nepoddá-li se, rozřízne hrdlo jeho dvěma synům na jeho vlastních prsou. Byli to dva malí chlapci, z nichž staršímu mohlo být asi čtrnáct let a kteří zakrváceni a popáleni, chladně naslouchali hovoru; otec ulehaje na zem odpověděl, že jest připraven; a starší hoch dovolávaje se horlivěji svého prvorozenství, žádal, aby byl usmrcen nejdřív. Konečně bylo vše vykonáno. Noc se vznesla nad hromadou beztvárných těl; hlavy v jedno svázané byly nastrčeny na kůl a psi z předměstí houfně se sem sbíhali.«

To se stalo roku 1852. Sekta Mazdakova za vlády Chosroa Nuširvana, byla udusena podobným krveprolitím. Bezmezná oddanost je pro naivní povahy nejvyšší rozkoší a jakousi potřebou. Za babisty prohlašovali se lidé, kteří sotva že byli vstoupili do sekty, sami se udávali úřadům, jen aby byli připočtěni k trpícím.

Člověku jest tak sladko trpěti pro něco, tak že mnohdy stačí mu naděje na mučennictví, aby uvěřil. Učenník, jenž byl zároveň s Babem oběšen na hradbách Tabrisských měl před smrtí jen jediné slovo na rtech: »Mistře, jsi se mnou spokojen?«

Lidé, kteří považují za zázračné nebo bájné všecko v dějinách, co přesahuje obyčejný rozum, uznají takováto fakta jistě za nevysvětlitelná. Základní podmínkou kritiky jest však dovést pochopiti různé stavy ducha lidského. Absolutní víra jest nám věcí úplně cizí. Vyjma vědy positivní poskytující alespoň jakousi hmotnou jistotu, znamená nám každé mínění jen pouhé »snad«, které obsahují část pravdy a část bludu. Budiž si tento blud jakkoliv malý, neklesne však nikdy přece na nulu tam, kde se jedná o záležitosti druhu mravního, o otázky umělecké, jazykové, literární a osobnostní. Ale tak se nedívají na věc omezení a tvrdošíjní lidé, na příklad Orientálci. Jejich oči jsou jiné než naše; jsou to strnulé emailové oči mosaikových figur. Nedovedou v jistém okamžiku viděti než vždy jedno a tato jedna věc je zaujme a zmocní se jich; oni nejsou již potom pány své víry nebo nevěry; není už pak v nich místa pro další myšlénky.

Pro nauku takto přijatou jdou pak na smrt. Mučenník je v náboženství totéž co straník v politice. Bylo málo mučenníků s vyšší intelligencí. Věřící z doby Dioklecianovy byli i po uzavření církevního míru lidmi rušivými a panovačnými. Nejsme nikdy snášelivými,

jsme-li přesvědčeni, že máme ve všem neomezenou pravdu a že druzí jsou ve všem na omylu.

Veliká pálení kacířů, důsledky to velice určitého nazírání na svět, stala se proto hádankami pro svět, jako je náš, v němž přísnost přesvědčení je seslabena. U nás obměňuje upřímný člověk stále své názory; předně proto, že se mění celý svět; za druhé pak, že se mění i jeho posuzování. Věřím v mnohé věci najednou. Milujeme spravedlivost a pravdu; za ně dali bychom život; ale nepřipouštíme, že by spravedlnost a pravda byly majetkem jen jedné sekty, nebo strany. Jsme dobří Francouzové, ale přiznáváme, že Angličané, Němci, nás předčí v mnohém ohledu. Ale tomu není tak v dobách a v zemích, kde každý se ztrácí naprosto ve své obci, rase nebo politické škole a to je příčinou, proč všechny velké náboženské útvary se udály ve společnostech, jejichž duch je všeobecně, více či méně podoben duchu Orientu. Až dosud podařilo se jen absolutní víře ovládnouti jiné. Prostá služka v Lyoně, Blandina, která se před 1700 lety dala pro víru usmrtit, hrubý náčelník loupežnické bandy Clovis, který asi před čtrnácti sty lety uznal za dobré přijati katolicism, dělají nám ještě dnes zákony.

Kdo se nezastavil, procházeje našimi starými městy, jež se stala moderními, u paty gigantických pomníků víry starých dob? Všecko kolem se obnovilo, ani stopy po dřívějších obyčejích; jen kathedrála zůstala; snad poškozena trochu, pokud ruka lidská dosáhla, ale hluboce zakořeněna v půdě. Mole sua stat! Její masivnost je jejím právem. Odolala záplavě, která kolem ní všecko smetla; ani jeden člověk z dávných dob, kdyby se vrátil na místo, kde dřív žil, nenalezl by svého domu. Jen havran, který si zřídil hnízdo ve výšinách posvátné budovy, neviděl nikdy, že by do jeho obydlí bylo zasazeno kladivo. Zvláštní to zvěčnění! Ti poctiví mučenníci, ti

drsní obrácenci, ti námořní loupežníci, ti stavitelé kostelů nám dosud panují. Jsme křesťany, poněvadž jim se zlíbilo jimi se státi. Tak jako jsou v politice jen barbarské útvary, trvalé, tak v náboženství jsou jen spontanní a smím-li tak říci — jen fanatická tvrzení schopna rozšíření. A to proto, že náboženství jsou plody lidového ducha. Jejich úspěch nezávisí na lepších či horších důkazech o jejich božském původu; jejich úspěch však stojí v poměru k tomu, čím ona mluví k srdci lidu.

Následuje-li z toho, že náboženství jest odsouzeno, aby znenáhla zmizelo podobně tak, jako prostonárodní bludy o zázracích, o čárech, o zaříkání duchů? Zajisté ne. Náboženství není žádným prostonárodním bludem; ono jest velikou instinktivní pravdou, lidem poznanou a jím vyjádřenou. Všechny symboly, které slouží tomu, aby byly výrazem náboženského citu, jsou nedostatečny a je jim souzeno, propadnouti jeden po druhém zavržení. Ale nic není mylnějšího než sen některých lidí, kteří snažíce představovati si lidstvo v dokonalejším stavu, představují si je bez náboženství. Právě opak je pravda. Čína, jejíž lidství je nižšího řádu, nemá skoro žádného náboženství. Představíme-li si naproti tomu planetu obydlenou lidstvem, jehož rozumová, mravní a tělesná mohutnost by byla dvakrát taková jako pozemského lidstva, tedy by bylo toto lidstvo alespoň dvakrát tak náboženské, jako je naše. Pravím »alespoň«, neboť jest pravděpodobno, že vzrůst náboženských schopností by se dál daleko rychleji než vzrůst intellektuelních schopností a nejen dle prostého, přímého s ním poměru. Představme si lidstvo desetkrát silnější než naše; toto lidstvo bylo by nekonečněkráte nábožnější. Ba, jest možno, že člověk na takovém stupni zušlechtění, prost všech hmotných starostí a všeho sobectví, obdařen dokonalým citem a božsky jemným vkusem a poznávaje nízkost a

nicotnost všeho toho, ce není pravdou, dobrem nebo krásou, by byl povahy vůbec jen náboženské, že by byl pohroužen v ustavičné vzývání, že by se vznášel z extase do extase, že by byl v jediném víru rozkoše zrozen, v něm žil a umíral. A skutečně sobectví, dle něhož stanovíme stupeň podřízenosti jednotlivých bytostí, ubývá tou měrou, jíž se člověk vzdaluje od zvířete. Dokonalá bytost nebyla by již sobeckou, byla by úplně náboženskou. Pokrok bude mít proto za následek vzrůst náboženství, ale nezničí ho ani nezmenší.

Jest však na čase, vrátiti se k třem missionářům, Pavlovi, Barnabášovi, Janu Markovi, které jsme opustili v okamžiku, kdy vycházeli z Antiochie branou, vedoucí k Selencii. Ve své třetí knize pokusím se jíti po stopách těchto zvěstovatelů »radostného poselství« na zemi i na moři, za klidu i za bouře, v dobrých i zlých dnech.

Nutká mne to, abych vypravoval tuto epopeji, jíž není rovno, abych naznačil nekonečné cesty po Asii a Evropě, po nichž seli zrno evangelia, vlny, po nichž pluli za okolností nejrůznějších. Započne velká Odyssea křesťnství. Již apoštolská barka rozepjala své plachty; vítr do nich dme a má jen jedinou snahu: aby na svých perutích nesl dále slova Ježíšova.

OBSAH.